

A A f

M. TULLII
CICERONIS

OPERA

AD OPTIMAS EDITIONES
COLLATA

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

VOLUMEN NONUM

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CICICCLXXI

4257

92.164

I

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
ATTICUM
LIBER XIII.

ARGUMENTUM.

Exiguum tempus mutum fuit a literis, inter huius libri epistolas, & superioris. Scriptae autem & hae sunt, dum Caesar in Hispania contra Pompeii liberos bellum gereret, ipso eodem IV Cos. sine collega, ut Sigonio placet, belloque confecto rediret; spatio fere mensium septem. Nam aestatis initio, ut ex epistola prima colligitur, scribi coeptae sunt, fingamus ex Kalendis Iuniis; & mense Decembri desierunt. Namque tertiis Saturnalibus, quae fuerant XII Kal. Ianuarii, apud M. Tullium Caesar coenavit, ut est in epistola ultima libri huius. quamquam ultima illa videtur esse, cui est in hoc libro locus XLI assignatus, in qua de suo natali die agitur, qui fuit III Non. Ian. Argumentum illarum multiplex est, sed plurimum in illis: De epistola ad Caesarem missa: Quos in suos dialogos includere debeat: De hereditatibus quibusdam: De Quinti filii improbitate, querela: De suo Catone, & Caesaris Anticatone: & de domesticis suis rebus nonnullis.

CICERO ATTICO S.

I. **A**D Ciceronem ita scripsisti, ut neque severius, neque temperatius scribi potuerit; nec magis, quam quemadmodum ego maxime vellem. pruden-

tissime etiam ad Tullios. quare aut ista proficient, aut aliud agamus. De pecunia vero video a te omnem diligentiam adhiberi, vel potius iam adhibitam: quod si efficis, a te hortos habebō. nec vero ullum genus possessionis est, quod malim, maxime scilicet ob eam causam, quae suscepta est; cuius festinationem mihi tollis, quoniam de aestate polliceris, vel potius recipis: deinde etiam ad *καταβίωσιν* molestiamque mimendam nihil mihi reperiri potest apertius: cuius rei cupiditas impellit me interdum, ut te hortari velim. sed me ipse revoco. non enim dubito, quin, quod me valde velle putes, in eo tu me ipsum cupiditate vincas. itaque istuc iam pro factō habeo. Exspecto, quid istis placeat de epistola ad Caesarem. Nicias te, ut debet, amat, vehementerque tua sui memoria delectatur. Ego vero Peduceum nostrum vehementer diligo. nam et quanti patrem feci, totum in hunc: et ipsum per se aequae amo, atque illum amavi; te vero plurimum, qui hoc ab utroque nostrum fieri velis. Si hortos inspexeris, et si de epistola certiosem me feceris, dederis mihi, quod ad te scribam: sin minus, scribam tamen aliquid. nunquam enim deerit.

CICERO ATTICO S.

2. **G**RATIOR mihi celeritas tua, quam ipsa res. quid enim indignius? sed iam ad ista obduruimus, et humanitatem omnem exuimus. Tuas literas hodie exspectabam, nihil equidem ut ex iis novi: quid enim? veruntamen. Oppio et Balbo epistolas de-

ferri iubebis, et tamen Pisonem sicubi de auro. Faberius si venerit, videbis ut tantum attribuat, si modo attribuetur, quantum debetur. accipies ab Erote. Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit. vult, opinor, regnum aliquod emere a Caesare. nam, quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non habet. omnino eum Sestius noster parochus publicus occupavit: quod quidem facile patior. verumtamen, quod mihi, summo beneficio meo, magna cum fratribus illius necessitudo est, invito eum per literas, ut apud me diverſetur. ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi literas. Cras igitur auctio Peducei. cum poteris ergo; etsi impedit fortasse Faberius: sed tamen, cum licebit. Dionysius noster graviter queritur, et tamen iure, a discipulis abesse tam diu. multis verbis scripsit ad me, credo item ad te. mihi quidem videtur etiam diutius abfuturus: ac nollem. valde enim hominem desidero.

CICERO ATTICO S.

3. **A** TE literas expectabam; nondum scilicet. nam has mane rescribebam. Ego vero ista nomina sic probo, ut nihil aliud me moveat, nisi quod tu videris dubitare. illud enim non accipio in bonam partem, quod ad me refers; qui si ipse negotium meum gererem, nihil gererem, nisi consilio tuo. sed tamen intelligo, magis te id facere diligentia, qua semper uteris, quam quod dubites de nominibus istis. etenim Coelium non probas: plura non vis. utrumque laudo. his igitur utendum est. praes aliquando

factus esses, et in his quidem tabulis. a me igitur omnia. quod dies longior est, (teneamus modo quod volumus,) puto fore istam etiam a praecone diem, certe ab heredibus. De Crispo et Mustela videbis: et velim scire, quae sit pars duorum. De Bruti adventu eram factus certior. attulerat enim ab eo Aegyptia libertus literas. misi ad te epistolam, quia commode scripta erat.

CICERO ATTICO S.

4. **H**ABEO munus a te elaboratum decem legatorum; et quidem puto. nam filius anno post quaestor fuit, quam consul Mummius. Sed quoniam saepius de nominibus quaeris, quid placeat; ego quoque tibi saepius respondeo, placere. Si quid poteris cum Pisone, conficies: Avius enim videtur in officio futurus. Velim ante possis: si minus, utique simul simus, cum Brutus veniet in Tusculanum. magni interest mea, una nos esse. scies autem, qui dies is futurus sit, si puero negotium dederis, ut quaerat.

CICERO ATTICO S.

5. **S**P. Mummius putaram in decem legatis fuisse: sed videlicet. etenim *εὐδ.οἷος* fratri fuisse. fuit enim ad Corinthum. misi tibi Torquatum. colloquere tu quidem cum Silio, ut scribis, et urge. illam diem negabat esse mense Maio, istam non negabat. sed tu, ut omnia, istuc quoque ages diligenter. De Crispo et Mustela, scilicet cum quid egeris. Quoniam ad Bruti adventum fore te nobiscum polliceris, fatis

est; praesertim cum hi tibi dies in magno nostro negotio consumantur.

CICERO ATTICO S.

6. **D**E aquaeductu probe fecisti. columnarium vide ne ullum debeamus. quamquam mihi videor audisse a Camillo, commutatam esse legem. Pisoni, quid est, quod honestius respondere possimus, quam solitudinem Catonis? nec coheredibus solum Herennianis, sed etiam, ut scis, (tu enim mecum egisti,) de puero Lucullo: quam pecuniam tutor (nam hoc quoque ad rem pertinet) in Achaia sumferat. sed agit liberaliter, quoniam negat se quidquam facturum contra nostram voluntatem. coram igitur, ut scribis, constituemus, quemadmodum rem explicemus. Quod reliquos coheredes convenisti, plane bene fecisti. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum, sed tamen salvum est, et ait Tiro, te habere oportere; et, ut recordor, una cum illius obiurgatoria tibi meam quoque, quam ad eum rescripseram, misi. Iudiciali molestia ut caream, videbis. Tuditanum istum, proavum Hortensii, plane non noram; et filium, qui tum non potuerat esse legatus, fuisse putaram. Mummius fuisse ad Corinthum, pro certo habeo. saepe enim hic Spurius, qui nuper est, epistolas mihi pronuntiabat versiculis factis, ad familiares missas a Corintho. sed non dubito, quin fratri fuerit legatus, non in decem. atque hoc etiam accepi, non solitos maiores nostros legare in decem, qui essent imperatorum necessarii, ut nos,

ignari pulcherrimorum institutorum, aut negligentes potius, M. Lucullum et L. Murenam, et ceteros coniunctissimos ad L. Lucullum misimus. illudque *ειλογωτατον*, illum fratri in primis eius legatis fuisse. Operam tuam multam! qui et haec cures, et mea expedias, et sis in tuis multo minus diligens, quam in meis.

CICERO ATTICO S.

7. **S**EXTIUS apud me fuit, et Theopompus pridie: venisse a Caesare narrabat literas; hoc scribere, sibi certum esse Romae manere; causamque eam adscribere, quae erat in epistola nostra, ne se absente leges suae negligerentur, sicut esset neglecta sumtuaria. est *ευλογον*: idque eram suspicatus. sed istis mos gerendus est; nisi placet hanc ipsam sententiam nos persequi. et Lentulum cum Metella certe fecisse divortium. haec omnia tu melius. rescribes igitur quidquid voles, dum modo quid. iam enim non reperio, quod te rescripturum putem, nisi forte de Mustela, aut Silium videris. Brutus heri venit in Tusculanum post horam decimam. hodie igitur me videbit: ac vellem, cum tu adesses. iussi equidem ei nuntiari, te, quoad potuisses, expectasse eius adventum, venturumque, si audisses; meque, ut facio, continuo te certiolem esse facturum.

CICERO ATTICO S.

8. **P**LANE nihil erat, quod ad te scriberem. modo enim discesseras, et paulo post triplices remiseras. velim cures fasciculum ad Vestorium deferendum: et

alicui des negotium, qui quaerat, Q. Faberii fundus num quis in Pompeiano Nolanove venalis sit. Epitomen Bruti Coelianorum velim mihi mittas, et a Philoxeno Παναίτιου περι προνοίας. Te Idib. videbo cum tuis.

CICERO ATTICO S.

9. **C**OMMODUM discefferas heri, cum Trebatius venit, paulo post Curtius; hic salutandi causa: sed mansit invitatus. Trebatium nobiscum habemus. hodie mane Dolabella. multus sermo ad multum diem. nihil possum dicere εκτενεστερον, nihil φιλοστοργυοτερον. ventum est tamen ad Quintum. multa αφατα, αδιηγητα: sed unum eiusmodi, quod, nisi exercitus sciret, non modo Tironi dictare, sed ne ipse quidem aude-rem scribere. sed haecenus. ευκαιρωσ ad me venit, cum haberem Dolabellam, Torquatus; humanissimeque Dolabella, quibus verbis secum egissem, exposuit. commodum enim egeram diligentissime: quae diligentia grata est visa Torquato. A te exspecto, si quid de Bruto. quamquam Nicias confectum putabat: sed divortium non probari. quo etiam magis laboro idem, quod tu. si quid est enim offensionis, haec res mederi potest. mihi Arpinum eundem est. nam et opus est constitui a nobis illa praediola; et vereor, ne exeundi potestas non sit, cum Caesar venerit; de cuius adventu eam opinionem Dolabella habet, quam tu coniecturam faciebas ex literis Messalae. cum illuc venero, intellexeroque quid negotii sit; tum, ad quos dies rediturus sim, scribam ad te.

CICERO ATTICO S.

10. **M**INIME miror, te et graviter ferre de Marcello, et plura vereri periculi genera. Quis enim hoc timeret, quod neque acciderat antea, nec videbatur natura ferre, ut accidere posset? omnia igitur metuenda. sed illud *παρα την ιστοριαν*, tu praesertim, *me reliquum consularem*. quid? tibi Servius quid videtur? quamquam hoc nullam ad partem valet scilicet, mihi praesertim, qui non minus bene actum cum illis putem. quid enim sumus? aut quid esse possumus? domine, an foris? quod nisi mihi hoc venisset in mentem, scribere ista nescio quae, quo verterem me, non haberem. Ad Dolabellam, ut scribis, ita puto faciendum, *κοινοτερα* quaedam, et *πολιτικωτερα*. faciendum certe aliquid est. valde enim desiderat. Brutus si quid, curabis ut sciam: cui quidem quamprimum agendum puto, praesertim si statuit. fermunculum enim omnem aut restinxerit, aut sedarit. sunt enim qui loquantur etiam mecum. Sed haec ipse optime, praesertim si etiam tecum loquetur. Mihi est in animo proficisci xi Kal. hic enim nihil habeo quod agam, ne hercule illic quidem, nec usquam; sed tamen aliquid illic. Hodie Spintherem exspecto. misit enim Brutus ad me: per literas purgat Caesarem de interitu Marcelli; in quem, ne si insidiis quidem ille interfectus esset, caderet ulla suspicio. nunc vero, cum de Magio constet, nonne furor eius causam omnem sustinet? plane, quid sit, non intelligo. explanabis igitur. quamquam nihil habeo, quod dubitem, nisi, ipsi Magio quae fuerit causa amentiae: pro quo quidem etiam

sponsor Sunii factus. et nimirum id fuit. solvendo enim non erat. credo eum petiisse a Marcello aliquid, et illum, ut erat, constantius respondisse, *ου ταυτον ειδος.*

CICERO ATTICO S.

11. **C**REDEBAM esse facile. totum est aliud, posteaquam sum a te diiunctior. sed fuit faciendum, ut et constituerem mercedulas praediorum, et ne magnum onus observantiae Bruto nostro imponerem. posthac enim poterimus commodius colere inter nos in Tusculano. hoc autem tempore, cum ille me quotidie videre vellet, ego ad illum ire non possem, privabatur omni delectatione Tusculani. tu igitur, si Servilia venerit, si Brutus quid egerit, etiamsi constituerit, quando obviam; quidquid denique erit, quod scire me oporteat, scribes. Pisonem, si poteris, convenies. vides, quam maturum sit. sed tamen, quod commodo tuo fiat.

CICERO ATTICO S.

12. **V**ALDE me momorderunt epistolae tuae de Attica nostra: eadem tamen sanaverunt. quod enim te ipse consolabare eisdem literis, id mihi erat satis firmum ad leniendam aegritudinem. Ligarianam praecclare vendidisti. posthac quidquid scripsero, tibi praecconium deferam. Quod ad me de Varrone scribis, scis me ante orationes, aut aliquid id genus solitum scribere, ut Varronem nusquam possem intexere. postea autem quam haec coepi *φιλολογωτερα*, iam

Varro mihi denuntiaverat magnam sane et gravem προσφωνησιν. biennium praeteriit, cum ille Καλλιπιδης assiduo cursu cubitum nullum processerit. ego autem me parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut αὐτῷ τῷ μετρῷ. καὶ λαΐον, si modo potuisssem. nam hoc etiam Hesiodus adscribit, αἰκε δυνῆαι. nunc illam περιτελων συνταξιν, sane mihi probatam, Bruto, ut tibi placuit, despondimus; idque tu eum non nolle mihi scripsisti. ergo illam ακαδημικην, in qua homines, nobiles illi quidem, sed nullo modo philologi, nimis acute loquuntur, ad Varronem transferamus. etenim sunt Αντιοχεια, quae iste valde probat. Catulo et Lucullo alibi reponemus; ita tamen, si tu hoc probas; deque eo mihi rescribas velim. De Brinniana auctione accepi a Vestorio literas. ait, sine ulla controversia rem ad me esse collatam (Romae videlicet, aut in Tusculano me fore putaverunt) a. d. viii Kal. Quint. dices igitur vel amico tuo, Sp. Vettio coheredi meo, vel Labeoni nostro, paulum proferant auctionem; me circiter Nonas in Tusculano fore. Cum Pisone Erotem habes. De Scapularis hortis toto pectore cogitemus. dies adest.

CICERO ATTICO S.

13. **C**OMMOTUS tuis literis, quod ad me de Varrone scripseras, totam Academiam ab hominibus nobilissimis abstuli, transtulique ad nostrum sodalem, et ex duobus libris contuli in quatuor. grandiores sunt omnino, quam erant illi; sed tamen multa detracta. tu autem mihi pervelim scribas, qui intelle-

xeris illum velle. illud vero utique scire cupio, quem intellexeris ab eo *ζηλοτυπείσθαι*, nisi forte Brutum. id hercle restabat. sed tamen scire pervelim. libri quidem ita exierunt, (nisi forte me communis *φιλαυτία* decipit,) ut in tali genere ne apud Graecos quidem simile quidquam. tu illam iacturam feres aequo animo, quod illa, quae habes de Academicis, frustra descripta sunt. multo tamen haec erunt splendidiora, breviora, meliora. nunc autem *απορω*, quo me vertam. volo Dolabellae valde desideranti. non reperio, quid; et simul *αιδεομαι Τρωας*: neque, si aliquid, poterō *μεμψιν* effugere. aut cessandum igitur, aut aliquid excogitandum. sed quid haec leviamus? Attica mea, obsecro te, quid agit? quae me valde angit. sed crebro regusto tuas literas: in his acquiesco. tamen exspecto novas.

CICERO ATTICO S.

14. **B**RINNII libertus, coheres noster, scripsit ad me, velle, si mihi placeret, coheredes, se et Sabinum Albiū ad me venire. id ego plane nolo. hereditas tanti non est. et tamen obire auctōnis diem facile poterunt, (est enim III Id.) si me in Tusculano postridie Nonas mane conveneriat. quod si laxius volent proferre diem, poterunt vel biduum, vel triduum, vel ut videbitur. nihil enim interest. quare, nisi iam profecti sunt, retinebis homines. De Bruto, si quid erit: de Caesare, si quid scies; si quid erit praeterea, scribes. Illud etiam atque etiam consideres velim, placeatne tibi mitti ad Varronem quod scripsimus. etsi

etiam ad te aliquid pertinet. nam scito, te ei dialogo adiunctum esse tertium. opinor igitur consideremus. etsi nomina iam facta sunt: sed vel induci, vel mutari possunt.

CICERO ATTICO S.

15. **Q**UID agit, obsecro te, Attica nostra? nam triduo abs te nullas acceperam: nec mirum; nemo enim venerat; nec fortasse causa fuerat. itaque ipse, quod scriberem, non habebam. quo autem die has Valerio dabam, exspectabam aliquem meorum; qui si venisset, et a te quid attulisset, videbam non futurum; quod scriberem.

CICERO ATTICO S.

16. **N**OS, cum flumina et solitudines sequeremur, quo facilius sustentare nos possemus, pedem e villa adhuc egressi non sumus; ita magnos et assiduos imbres habebamus. Illam *ακαδημικῶν συνταξίῃ* totam ad Varronem traduximus. primo fuit Catuli, Luculli, Hortensii. deinde, quia *παρα το πρεπον* videbatur, quod erat hominibus nota, non illa quidem *α παιδευσις*, sed in iis rebus *ατριψια*, simul ac veni ad villam, eosdem illos sermones ad Catonem Brutumque transfuli. ecce tuae literae de Varrone. nemini visa est aptior *αντιοχεια* ratio. sed tamen velim scribas ad me, primum placeatne tibi aliquid ad illum; deinde, si placebit, hocne potissimum. Quid Servilia? iamne venit? Brutus ecquid agit, ecquando? de Caesare quid auditur? Ego ad Nonas, quemadmodum dixi. Tu cum Pisone, si quid poteris.

CICERO ATTICO S.

17. **Q**UINTO Kalend. exspectabam Roma aliquid; non quo imperassem. igitur aliquid tuis. nunc eadem illa, quid Brutus cogitet, aut, si aliquid egit, ecquid a Caesare. sed quid ista, quae minus curo? Attica nostra quid agat, scire cupio. etsi tuae literae (sed iam nimis veteres sunt) recte sperare iubent. tamen exspecto recens aliquid.

CICERO ATTICO S.

18. **V**IDES, propinquitas quid habeat. nos vero *conficiamus hortos. colloqui videbamus, in Tusculano cum essem; tanta erat crebritas literarum. sed id quidem iam erit. ego interea admonitu tuo perfecti sane argutulos libros ad Varronem: sed tamen exspecto, quid ad ea, quae scripsi ad te; primum, qui intellexeris eum desiderare a me, cum ipse homo πολυγραφοτατος nunquam me laceffisset: deinde, quem ζηλοτυπειν, nisi forte Brutum: quem si non ζηλοτυπει, multo Hortensium minus, aut eos, qui de republica loquuntur. plane hoc mihi explices velim; in primis, maneanne in sententia, ut mittam ad eum, quae scripsi; an nihil necesse putes. sed haec coram.*

CICERO ATTICO S.

19. **C**OMMODUM discefferat Hilarus librarius IV Kal. cui dederam literas ad te, cum venit tabellarius cum tuis literis pridie datis; in quibus illud mihi gratissimum fuit, quod Attica nostra rogat te,

ne tristis sis, quodque tu *ακινδυνα* esse scribis. Ligarianam, ut video, praeclare auctoritas tua commendavit. scripsit enim ad me Balbus et Oppius, mirifice se probare; ob eamque causam ad Caesarem eam se oratiunculam misisse. hoc igitur idem tu mihi antea scripseras. In Varrone ista causa me non moveret, ne viderer *φιλευδοξος*: (sic enim constituebam, neminem includere in dialogos eorum, qui viverent:) sed, quia scribis et desiderari a Varrone, et magni illum aestimare, eos confeci; et absolvi, nescio quam bene, sed ita accurate, ut nihil posset supra, Academicam omnem quaestionem libris quatuor. In eis, quae erant contra *ακαταληψιαν* praeclare collecta ab Antiocho, Varroni dedi: ad ea ipse respondeo: tu es tertius in sermone nostro. si Cottam et Varronem fecissem inter se disputantes, ut a te proximis literis admoneor; meum *κωφον προσωπον* esset. hoc in antiquis personis suaviter fit, ut et Heraclides in multis, et nos sex de Republica libris fecimus. sunt etiam de Oratore nostri tres, mihi vehementer probati. in eis quoque eae personae sunt, ut mihi tacendum fuerit. Crassus enim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Iulius, frater Catuli, Cotta, Sulpicius. puero me hic sermo inducitur, ut nullae esse possent partes meae. quae autem his temporibus scripsi, *Αριστοτελειον* morem habent; in quo sermo ita inducitur ceterorum, ut penes ipsum sit principatus. ita confeci quinque libros *περι τελων*, ut Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, *περι παθητικα* M. Pisoni darem. *αζηλοτυπητον* id fore putaram, quod omnes illi decesserant. Haec Academica, ut

scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio contuleram. sane in personas non cadebant. erant enim λογικωτερα, quam ut illi de iis somniasse unquam viderentur. itaque, ut legi tuas de Varrone, tanquam ἔρμαιοι arripui. aptius esse nihil potuit ad id philosophiae genus, quo ille maxime mihi delectari videtur, measque partes; ut non sim confectus, ut superior mea causa videatur. sunt enim vehementer πιδανα Antiochia; quae diligenter a me expressa, acumen habent Antiochi, nitorem orationis nostrum; si modo is est aliquis in nobis. sed tu, dandosne putes hos libros Varroni, etiam atque etiam videbis. mihi quaedam occurrunt: sed ea coram.

CICERO ATTICO S.

20. **A** CAESARE literas accepi consolatorias, datas prid. Kal. Mai. Hispali. De urbe augenda quid sit promulgatum, non intellexi: id sane scire velim. Torquato nostra officia grata esse facile patior; eaque augere non desinam. Ad Ligarianam de uxore Tuberonis, et privigna, neque possum iam addere, (est enim res pervulgata,) neque Tuberonem volo defendere. mirifice est enim φιλαίτιος. theatrum quidem sane bellum habuisti. ego, etsi hoc loco facillime sustentor, tamen te videre cupio. itaque, ut consistui, adero. Fratrem credo a te esse conventum. scire igitur studeo, quid egeris. De fama nihil sane laboro; etsi scripseram ad te tunc stulte, nihil melius. curandum enim non est. atque hoc, *In omni vita sua quemque a recta conscientia traversum unguem non oportet*

ret discedere. viden' quam φιλοσοφως? an tu nos frustra existimas haec in manibus habere? δεδνηχθαι te nollem, quod nihil erat. redeo enim rursus eodem. quidquamne me putas curare in toto, nisi ut ei ne desim? id ago scilicet, ut iudicia videar tenere. μη γὰρ αὐτοῖς. vellem tam domestica ferre possem, quam ista contemnere. putas autem me voluisse aliquid, quod perfectum non sit? non licet scilicet sententiam suam: sed tamen quae tum acta sunt, non possum non probare; et tamen non curare pulchre possum, sicuti facio. sed nimium multa de nugis.

CICERO ATTICO S.

21. **A**D Hirțium dederam epistolam sane grandem, quam scripseram proxime in Tusculano. Huic, quam tum mihi misisti, rescribam alias. nunc aliis malo. Quid possum de Torquato, nisi aliquid a Dolabella? quod simul ac, continuo scietis. expectabam hodie, aut summum cras ab eo tabellarios: qui simul ac venerint, mittentur ad te. A Quinto expecto. proficiscens enim e Tusculano VII Kal. ut scis, misi ad eum tabellarios. Nunc, ad rem ut redeam, *inhibere* illud tuum, quod valde mihi arriserat, vehementer displicet. est enim verbum totum nauticum. quamquam id quidem sciebam: sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. id non esse eiusmodi, didici heri, cum ad villam nostram navis appelleretur. non enim sustinent, sed alio modo remigant. id ab εποχῆ remotissimum est. quare facies, ut ita sit in libro, quemadmodum fuit. dices hoc

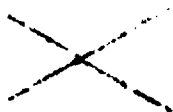
idem Varroni, nisi forte mutavit. nec est melius quidquam, quam ut Lucullus: *Sustineat currum, ut bonus saepe agitator, equosque; semperque Carneades προβολην pugilis, et retentionem aurigae, similem facit εποχη.* inhibitio autem remigum motum habet, et vehementiorem quidem, remigationis navem convertentis ad puppim. Vides, quanto hoc diligentius curem, quam aut de rumore, aut de Pollione: de Panfa etiam, si quid certius; (credo enim palam factum esse:) de Critonio, si quid esset: certene de Metello et Balbino? Dic mihi, placetne tibi primum, edere iniussu meo? hoc ne Hermodorus quidem faciebat, is qui Platonis libros solitus est divulgare; ex quo λογοισιν Ἑρμοδωρος. quid illud? rectumne existimas cuiquam ante, quam Bruto? cui te auctore προσφωνω. scripsit enim Balbus ad me, se a te quintum de Finibus librum descripsisse; in quo non sane multa mutavi: sed tamen quaedam. tu autem commode feceris, si reliquos continueris, ne et αδιωρθωτα habeat Balbus, et εωλα Brutus. Sed haec haecenus, ne videar περι μικρα σπυδαζειν. etsi nunc quidem maxima mihi sunt haec. quid est enim aliud? Varroni quidem quae scripsi te auctore, ita propero mittere, ut iam Romam miserim describenda. ea si voles, statim habebis. scripsi enim ad librarios, ut fieret tuis, si tu velles, describendi potestas. ea vero continebis, quoad ipse te videam; quod diligentissime facere soles, cum a me tibi dictum est. cum autem fugit me tibi dicere, mirifice Caerellia studio videlicet philosophiae flagrans describit a tuis: istos ipsos de Finibus habet. ego autem tibi confirmo, (possum

falli, ut humanus,) a meis eam non habere. nunquam enim ab oculis meis abfuerunt. tantum porro aberat, ut binos scriberent; vix singulos confecerunt. tuorum tamen ego nullum delictum arbitror, idemque te volo existimare. a me enim praetermissum est, ut dicerem, me eos exire nondum velle. Hui quam diu de nugis? de re enim nihil habeo, quod loquar. De Dolabella tibi assentior. coheredes, ut scribis, in Tusculano. De Caesaris adventu, scripsit ad me Balbus, non ante Kal. Sext. De Attica optime, quod levius ac lenius, et quod fert *ευκολως*. Quod autem de illa nostra cogitatione scribis, in qua nihil tibi cedo; ea, quae novi, valde probo; hominem, domum, facultates. quod caput est, ipsum non novi; sed audio laudabilia de Scrofa. etiam proxime accedit, si quid hoc ad rem: *ευγενεστερος* est etiam, quam pater. coram igitur, et quidem propenso animo ad probandum. accedit enim, quod patrem, ut scire te puto, plus etiam, quam non modo tu, sed quam ipse scit, amo, idque et merito, et iam diu.

CICERO ATTICO S.

22. **D**E Varrone. non sine causa, quid tibi placeat, tam diligenter exquiro. occurrunt mihi quaedam. sed ea coram. te autem *ασμενεστατα* intexui, faciamque id crebrius. proximis enim tuis literis primum, te id non nolle, cognovi. De Marcello, scripserat ad me Cassius antea: *τα κατα μέρος* Servius. O rem acerbam! ad prima redeo. Scripta nostra nusquam malo esse, quam apud te: sed ea tum foras da-

ri, cum utrique nostrum videbitur. ego et librarios tuos culpa libero, neque te accuso; et tamen aliud quiddam ad te scripseram, Caerelliam quaedam habere, quae, nisi a te, non potuerit. Balbo quidem intelligebam satisfaciendum fuisse: tantum nolebam, aut obsoletum Bruto, aut Balbo inchoatum dari. Varroni, simul ac te videro, si tibi videbitur, mitam. quid autem dubitarim, cum videro te, scies. Attributos quod appellas, valde probe. Te de praedio aviae exerceri, moleste fero. De Bruto nostro, perodiosum; sed vita fert. mulieres autem vix satis humane, quae inimico animo ferant, cum utraque officio pareat. Tullium scribam, nihil fuit, quod appellares. nam tibi mandassem, si fuisset. nihil enim est apud eum positum nomine voti; sed est quiddam apud illum meum. id ego in hanc rem statui conferre. itaque et ego recte tibi dixi, ubi esset; et tibi ille recte negavit. sed hoc quoque ipsum continuo adoriamur. lucum hominibus non sane probo, quod est desertior; sed habet *ευλογίαν*. verum hoc quoque, ut censueris; quippe qui omnia. Ego, ut constitui, adero; atque utinam tu quoque eodem die! sin quid (multa enim) utique postridie. etenim coheredes; a quis sine te opprimi, malitia est. Alteris iam literis nihil ad me de Attica. Sed id quidem in optima spe pono. illud accuso, non te, sed illam, ne salutem quidem. at tu et illi, et Piliae plurimam; nec me tamen irasci indicaris. Epistolam Caesaris misi, si minus legisses.

23. **A**NTEMERIDIANIS tuis literis heri statim rescripsi; nunc respondeo vespertinis. Brutus mallem me arcefferet. nam et æquius erat, cum illi iter instaret et subitum, et longum: et mehercule nunc, cum ita simus affecti, ut non possimus plane simul vivere, (intelligis enim profecto, in quo maxime posita sit *συμβιωσις*,) facile patiebar, nos potius Romae una esse, quam in Tusculano. Libri ad Varro- nem non morabuntur. sunt enim effecti, ut vidisti: tantum librariorum mēda tolluntur. de quibus libris scis me dubitasse: sed tu videris. item, quos Bruto mittimus, in manibus habent librarii. Mea mandata, ut scribis, explica; quamquam ista retentione omnes ait uti Trebatius: quid tu istos putas? nosti domum. quare confice *εὐλογως*. incredibile est, quam ego ista non curem. omni tibi asseveratione affirmo, quod mihi credas velim, mihi maiori offensionem esse, quam delectationem, possessiunculas meas. Magis enim doleo, me non habere, cui tradam, quam habere, qui utar. Atque illud Trebatius se tibi dixisse narrabat. tu autem veritus es fortasse, ne ego invitatus audirem. fuit id quidem humanitatis; sed, mihi crede, iam ista non curo. quare da te in sermonem, et perfecta, et confice, excita, compella, loquere, ut te cum illo Scaeva loqui putes. ne existimes eos, qui non debita confectari soleant, quod debeatur, remissuros. de die tantum videto, et id ipsum bono modo.

CICERO ATTICO S.

24. **Q**UID est, quod Hermogenes mihi Clodius; Andromenem sibi dixisse, se Ciceronem viderisse Corcyrae? ego enim audita tibi putaram. nil igitur ne ei quidem literarum? an non vidit? facies ergo, ut sciam. Quid tibi ego de Varrone rescribam? quatuor *διφθεραι* sunt in tua potestate. quod egeris, id probabq. nec tamen *αιδεομαι* Τρωας. quid enim? sed ipsi quam res illa probaretur, magis verebar. sed quoniam tu suscipis, in alteram aurem.

CICERO ATTICO S.

25. **D**E retentione rescripsi ad tuas accurate scriptas literas. conficies igitur, et quidem sine ulla dubitatione, aut retractatione. hoc fieri et oportet, et opus est. De Andromene, ut scribis, ita putaram. scisses enim, mihi que dixisses. Tu tamen ita mihi de Bruto scribis, ut de te nihil. quando autem illum putas? nam ego Romam pridie Idus. Bruto ita volui scribere, (sed quoniam tu te legisse scribis, fui fortasse *ασαφεστερος*,) me ex tuis litèris intellexisse, nolle eum me quasi prosequendi sui causa Romam nunc venire. sed quoniam iam adest meus adventus, fac quaeso, ne quid eum Idus impediant, quo minus suo commodo in Tusculano sit. nec enim ad tabulam eum desideraturus eram. in tali enim negotio cur tu unus non satis es? sed ad testamentum volebam: quod iam malo alio die; ne ob eam causam Romam venisse videar. scripsi igitur ad Brutum, iam illud, quod putassem, Idib. nihil opus esse. velim ergo to-

tum hoc ita gubernes, ut ne minima quidem re ulla Bruti commodum impediamus. Sed quid est tandem, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros dari Varroni? etiam nunc si dubitas, fac ut sciamus. nihil est enim illis elegantius. volo Varronem, praesertim cum ille desideret: sed est, ut scis,

Δεινός ἀνὴρ τὰ χα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιώσθαι.

ita mihi saepe occurrit vultus eius, querentis fortasse vel hoc, meas partes in iis libris copiosius defensas esse, quam suas; quod mehercule non esse intelliges, si quando in Epirum veneris. nam nunc Alexionis epistolis cedimus. sed tamen ego non despero probatum iri Varroni; et id, quoniam impensam fecimus in macrocolla, facile patior teneri. sed etiam atque etiam dico, tuo periculo fiet. quare, si addubitas, ad Brutum transeamus. est enim is quoque Antiochius. O Academiam volaticam, et sui similem, modo huc, modo illuc. sed, quaeso, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? male mihi fit, si unquam quidquam tam enitar. ergo. at ego ne Tironi quidem dictavi, qui totas *περιοχάς* persequi solet, sed Spintharo syllabatim.

C I C E R O A T T I C O S.

26. **D**E Virgilii parte valde probo. sic ages igitur. et quidem id erit primum; proximum Clodiae. quod si neutrum; metuo, ne turbem, et irruam in Drusum. intemperans sum in eius rei cupiditate, quam nosti. itaque revolvor identidem in Tusculanum. quidvis enim potius, quam ut non hac aestate

absolvatur. Ego, ut tempus est nostrum, locum habeo nullum, ubi facilius esse possim, quam Asturae. sed quia, qui mecum sunt, (credo, quod moestitiam meam non ferunt,) domum properant; etsi poteram remanere, tamen, ut scripsi tibi, proficiscar hinc, ne relictus videar. quo autem? Lanuvium? conor equidem in Tusculanum. sed faciam te statim certiolem. tu literas conficies. equidem credibile non est, quantum scribam die; quin etiam noctibus. nihil enim somni. heri etiam effeci epistolam ad Caesarem. tibi enim placebat: quam non fuit malum scribi, si forte opus esse putares. ut quidem nunc est, nihil sane est necesse mittere. sed id quidem, ut tibi videbitur. mittam tamen ad te exemplum fortasse Lanuvio, nisi forte Romam. sed cras scies.

CICERO ATTICO S.

27. **D**E epistola ad Caesarem, nobis vero semper rectissime placuit, ut isti ante legerent. aliter enim fuisset et in hos inofficiosi, et in nosmetipsos, si illum offensuri fuimus, paene periculosi. isti autem ingenui; mihi que gratum, quod, quid sentirent, non reticuerunt: illud vero vel optime, quod ita multa mutari volunt, ut mihi de integro scribendi causa non sit: quamquam de Parthico bello quid spectare debui, nisi quod illum velle arbitrabar? quod enim aliud argumentum epistolae nostrae, nisi *κολακία*, fui? an, si ea, quae optima putaram, suadere voluisset, oratio mihi defuisset? totis igitur literis nihil opus est. ubi enim *σπιτεργμα* magnum nullum fieri possit,

αποτευγμα vel non magnum molestum futurum sit ; quid opus est παρακινδυνευειν ? praesertim cum illud occurrat, illum, cum antea nihil scripserim, existimaturum, me, nisi toto bello confecto, nihil scripturum fuisse. atque etiam vereor, ne putet, me hoc quasi Catonis μειλιγμα esse voluisse. quid quaeris ? valde me poenitebat ; nec mihi in hac quidem re quidquam magis ut vellem accidere potuit, quam quod σπρδη nostra non est probata. incidissemus etiam in illos ; in eis in cognatum tuum. sed redeo ad hortos. plane illuc te ire, nisi tuo magno commodo, nolo. nihil enim urget. quidquid erit, operam in Faberio ponamus, de die tamen auctionis, si quid scies. Eum, qui e Cumano venerat, quod et plane valere Atticam nuntiabat, et literas se habere aiebat, statim ad te misi.

CICERO ATTICO S.

28. **H**ORTOS quoniam hodie eras inspecturus ; quid visum tibi sit, cras scilicet. De Faberio autem, cum venerit. De epistola ad Caesarem, iurato mihi crede, non possum ; nec me turpitudine deterret, etsi maxime debebat. quam enim turpis est assentatio, cum vivere ipsum turpe sit nobis ? sed ut coepi, non me hoc turpe deterret. ac vellem quidem ; (essem enim, qui esse debebam :) sed in mentem mihi venit. nam quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium et doctorum suasiones, vides quibus in rebus versentur, adolescentem, incensum cupiditate verissimae gloriae, cupientem sibi aliquid consilii dari, quod ad laudem sempiternam valeret, cohortantur.

ad decus non deest oratio. ego quid possum? tamen nescio quid e quercu exculpseram, quod videretur simile simulacri. in eo quia nonnulla erant paulo meliora, quam ea, quae fiunt et facta sunt, reprehenduntur: quod me minime poenitet. si enim pervenisent istae literae, mihi crede, nos poeniteret. quid? tu non vides ipsum illum Aristotelis discipulum, summo ingenio, summa modestia, posteaquam Rex appellatus sit, superbum, crudelem, immoderatum fuisse? quid? tu hunc de pompa, Quirini contubernalem, his nostris moderatis epistolis laetaturum putas? ille vero potius non scripta desideret, quam scripta non probet. Postremo, ut volet. abiit illud, quod tum me stimulabat, quod tibi dabam *προβλημια* *Αρχιμνησθειον*. multo mehercule magis nunc opto casum illum, quem tum timebam, vel quem libebit. Nisi quid te aliud impedit, mihi optato veneris. Nicias a Dolabella magno opere arcessitus, (legi enim literas,) etsi invito me, tamen eodem me auctore profectus est. Hoc manu mea.

CICERO ATTICO S.

29. **C**UM quasi alias res quaererem de philologis e Nicia, incidimus in Talnam. ille de ingenio nihil nimis; modestum et frugi. sed hoc mihi non placuit. se scire aiebat, ab eo nuper petitam Cornificiam, Q. filiam, vetulam sane, et multarum nuptiarum: non esse probatum mulieribus, quod ita reperirent, rem non maiorem DCCC. hoc putavi te scire oportere. De hortis ex tuis literis cognovi, et Chrysippo. in

villa, cuius infulsitatem bene noram, video nihil ; aut pauca mutata. balnearia tamen laudat maiora ; de minoribus ait hiberna effici posse. tecta igitur ambulatiuncula addenda est ; quam ut tantam faciamus, quantam in Tusculano fecimus, prope dimidio minoris constabit isto loco. ad id autem, quod volumus, *αφιδρυμα*, nihil aptius videtur, quam lucus, quem ego noram : sed celebritatem nullam tum habebat ; nunc audio maximam. nihil est, quod ego malim. in hoc *τον τυφον με προς θεων τρεποφορησον*. Reliquum est, si Faberius nobis nomen illud explicat, noli quaerere, quanti. Othonem vincas volo. nec tamen insaniturum illum puto. nosse enim mihi hominem videor. ita male autem audio ipsum esse tractatum, ut mihi ille emtor non esse videatur. quid enim ? pateretur ? sed quid argumentor ? si Faberianum explicas, emamus vel magno : sin minus, ne parvo quidem possimus. Clodiam igitur, a qua ipsa ob eam causam sperare videor, quod et multo minoris sunt, et Dolabellae nomen iam expeditum videtur, ut etiam repraesentatione confidam. De hortis fatiis. Cras aut te, aut causam ; quam quidem futuram Faberianam. sed, si poteris.

CICERO ATTICO S.

30. **C**ICERONIS epistolam tibi remisi. O te ferreum, qui illius periculis non moveris ! me quoque accusat. eam tibi epistolam misissem, nam illam alteram de rebus gestis eodem exemplo puto. In Cumanum hodie misi tabellarium. ei dedi tuas ad Vestorium, quas Pharnaci dederas. Commodum ad te miseram

Demeam, cum Eros ad me venit. sed in eius epistola nihil erat novi, nisi auctorem biduum. ab ea igitur, ut scribis : et velim, confecto negotio Faberiano : quem quidem negat Eros hodie. cras mane putat. a te colendus est. istae autem *κολακίαι* non longe absunt a scelere. te, ut spero, perendie. Mihi, sicunde potes, *ερνες*, qui decem legati Mummio fuerint. Polybius non nominat. ego memini Albinum consularum, et Sp. Mummium. videor audisse ex Hortensio Tuditanum. sed in Libonis annali, XIV annis post praetor est factus Tuditanus, quam consul Mummius : non sane quadrat. Volo aliquem Olympiae, aut ubi visum, *πολιτικόν συλλογόν*, more Dicaearchi, familiaris tui.

CICERO ATTICO S.

31. **Q**UINTO Kal. mane accepi a Demea literas pridie datas, ex quibus aut hodie, aut cras te expectare deberem. sed, ut opinor, idem ego, qui expecto tuum adventum, morabor te. non enim puto tam expeditum Faberianum negotium futurum, etiam si est futurum, ut non habeat aliquid morae. cum poteris igitur, quoniam etiamdum abes. Dicaearchi, quos scribis, libros sane velim mihi mittas : addas etiam *καταβάσεως*. De epistola ad Caesarem ; *κερκικα*. atque id ipsum, quod isti aiunt illum scribere, se, nisi constitutis rebus, non iturum in Parthos, idem ego suadebam in illa epistola : sin, utrum liberet, facere posse, auctore me. hoc enim ille expectat videlicet, neque est facturum quidquam, nisi de meo consilio. obsecro, abiiciamus ista, et semiliberi saltem

simus: quod assequemur et tacendo, et latendo. Sed et aggredere Othonem, ut scribis. confice, mi Attice, istam rem. nihil enim aliud reperio, ubi et in foro non sim, et tecum esse possim. quanti autem, hoc mihi venit in mentem. C. Albanus proximus est vicinus: is CIO iugerum de M. Pilio emit, ut mea memoria est, H-S CXV. omnia scilicet nunc minoris. sed accedit cupiditas; in qua, praeter Othonem, non puto nos ullum adversarium habituros. sed eum ipsum tu poteris movere; facilius etiam, si Kanum haberes. o gulam insulsam! pudet me patris. rescribes, si quid voles.

CICERO ATTICO S.

32. **A**LTERAM a te epistolam cum hodie accepissem, nolui te una mea contentum. Tu vero age, quod scribis, de Faberio. in eo enim totum est positum id, quod cogitamus: quae cogitatio si non incidisset, (mihi crede istuc, ut cetera,) non laborarem. quamobrem, ut facis, (istuc enim addi nihil potest,) urge, insta, perfice. Dicaearchi *περι ψυχης* utrosque velim mittas, et *κατασκευασ. τριπολιτικον* non inveno, et epistolam eius, quam ad Aristoxenum misit. tres eos libros maxime nunc vellem; apti essent ad id, quod cogito. Torquatus Romae est. misi, ut tibi daretur. Catulum et Lucillum, ut opinor, antea. his libris nova prooemia sunt addita, quibus eorum uterque laudatur. eas literas volo habeas; et sunt quaedam alia. Et, quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexti; credo, quia *δια σημειων* scripseram. de C. Tuditano enim quaerebam, quem

ex Hortensio audieram fuisse in decem: eum video in Libonis praetorem P. Popillio, P. Rupilio consulibus. Annis XIV ante, quam praetor factus est, legatus esse potuisset? nisi admodum fero quaestor est factus: quod non arbitror. video enim curules magistratus eum legitimis annis perfacile cepisse. Postumium autem, cuius statuum in Isthmo meminisse te dicis, in iis sciebam fuisse. is autem est, qui cum Lucullo fuit; quem tu mihi addidisti, sane ad illum συλλογον personam idoneam. videbis igitur, si poteris, ceteros; ut possimus πομπευσαι και τοις προσωποις.

CICERO ATTICO S.

33. **N**EGLIGENTIAM miram! semelne putas mihi dixisse Balbum et Faberium, professionem relatum? quin etiam meorum iussu miseram, qui profiteretur. ita enim oportere dicebant. professus est Philotimus libertus. nosti credo librarium. sed scribes, et quidem confestim. Ad Faberium, ut tibi placeat, literas misi. cum Balbo autem puto te aliquid fecisse H. in Capitolio. In Virgilio mihi nulla est δυσωπια. nec enim eius causa sane debeo; et, si emero, quid erit, quod postulet? sed videbis, ne is cum sit in Africa, ut Coelius. De nomine tu videbis cum Cispio: sed, si Plancus destinat, tum habet res difficultatem. Te ad me venire uterque nostrum cupit; sed ista res nullo modo relinquenda est. Othonem quod speras posse vinci, sane bene narras. de aestimatione, ut scribis, cum agere coeperimus; etsi nihil scripsit, nisi de modo agri. Cum Pisone, si quid

poteris. Dicaearchi librum accepi; et *καταβίσεως* expecto. Negotium dederis; reperiet ex eo libro in quo sunt senatusconsulta Cn. Cornelio, L. Mummio consulibus. De Tuditano autem, quod putas, *ελλογον* est, tum illum, quoniam fuit ad Corinthum (non enim temere dixit Hortensius) aut quaestorem, aut tribunum militum; idque potius fuisse credo. tu de Antiocho scire poteris. Vide etiam, quo anno quaestor, aut tribunus militum fuerit. si neutrum quadret, in praefectis, an in contubernalibus fuerit, modo fuerit in eo bello. De Varrone loquebamur; lupus in fabula. venit enim ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. sed ego ita egi, ut non scinderem penulam. memini enim tuum: et multi erant, nosque imparati. quid refert? paulo post C. Capito cum T. Carrinate. horum ego vix attigi penulam; tamen remanserunt; ceciditque belle. sed casu sermo a Capitone de urbe augenda. a ponte Mulvio Tiberim duci secundum montes Vaticanos; campum Martium coaedificari; illum autem campum Vaticanum fieri, quasi Martium campum. quid ais? inquam. at ego ad tabulam, ut, si recte possim, Scapulanos hortos. cave facias, inquit. nam ista lex perferetur. vult enim Caesar. audire me facile passus sum. fieri autem, moleste fero. sed tu quid ais? quamquam quid quaero? nostri diligentiam Capitonis in rebus novis perquirendis. non concedit Camillo. facies me igitur certiorum de Idibus. ista enim me res adducebat. eo adiunxeram ceteras; quas consequi tamen biduo aut triduo post facile potero. te tamen in via confici minime volo. quin etiam Dionysio ignosco. De Bruto

quod scribis, feci ut ei liberum esset, quod ad me attineret. scripsi enim ad eum heri, Idib. [Mai.] eius opera mihi nihil opus esse.

CICERO ATTICO S.

34. **A**STURAM veni VIII Kal. vitandi enim caloris causa, Lanuvii III horas acquieveram. tu velim, si grave non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc veniendum sit. id potes per Egnatium Maximum. Illud in primis, ut cum Publilio, me paene absente, conficias: de quo quae fama sit, scribes. *id populus curat scilicet.* non mehercule arbitror. etenim haec decantata erat fabula. sed complere paginam volui. quid plura? ipse enim adsum; nisi quid tu prorogas. scripsi enim ad te de hortis.

CICERO ATTICO S.

35. **O**REM indignam! gentilis tuus urbem auget, quam hoc biennio primum vidit; et ei parum magna visa est, quae etiam ipsum capere potuerit. hac de re igitur exspecto literas tuas. Varroni, scribis, te simul ac venerit. dati igitur iam sunt; nec tibi integrum est: hui, si scias, quanto periculo tuo: aut forrasse literae meae te retardarunt. sed eas nondum legeras, cum has proximas scripsisti. scire igitur aveo, quo modo res se habeat.

CICERO ATTICO S.

36. **D**E Bruti amore, vestraque ambulatione, etsi mihi nihil novi affers, sed idem, quod saepe; tamen

hoc audio libentius, quo saepius: eoque mihi iucundius est, quod tu eo laetaris; certiusque eo est, quod a te dicitur.

CICERO ATTICO S.

37. **H**AS alteras hodie literas. De Xenonis nomine, et de Epiroticis XL, nihil potest fieri nec commodius, nec aptius, quam ut scribis. id erat locutus mecum eodem modo Balbus minor. Novi nihil sane, nisi Hirtium cum Quinto acerrime pro me litigasse: omnibus eum locis facere, maximeque in conviviis: cum multa de me, tum redire ad patrem: nihil autem ab eo tam *αξιόπιστος* dici, quam alienissimos nos esse a Caesare: fidem nobis habendam non esse: me vero etiam cavendum: (*φοβερὸν ἦν*, nisi viderem scire regem, me animi nihil habere:) Ciceronem vero meum vexari. sed id quidem arbitrato suo. Laudationem Porciae gaudeo me ante dedisse Leptae tabellario, quam tuas acceperim literas. eam tu igitur, si me amas, curabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domitio et Bruto. De gladiatoribus, de ceteris, quae scribis *ανεμοφορηται*, facies me quotidie certio-rem. Velim, si tibi videtur, appelles Balbum et Offilium de auctione proscribenda. equidem locutus sum cum Balbo. placebat. puto conscripta habere Offilium omnia; habet et Balbus: sed Balbo placebat, propinquum diem, et Romae: si Caesar moraretur, posse idem differri. sed is quidem adesse videtur. totum igitur considera. placet enim Vestorio.

CICERO ATTICO S.

38. ANTE lucem cum scriberem contra Epicureos, de eodem oleo et opera exaravi nescio quid ad te, et ante lucem dedi. deinde cum, somno repetito, simul cum sole experrectus essem, datur mihi epistola a sororis tuae filio, quam ipsam tibi misi; cuius est principium non sine maxima contumelia. sed fortasse *κα ἐπεστῆσεν*. est autem sic: *Ego enim non probo, quidquid non belle in te dici potest. posse vult in me multa dici non belle, sed ea se negat approbare. hoc quidquam pote impurius? iam cetera leges, (misi enim ad te,) iudicabisque. Bruti nostri quotidianis assiduisque laudibus, quas ab eo de nobis haberi permulti mihi renuntiaverunt, commotum istum aliquando, scripsisse aliquid ad me: credo et ad te; idque ut sciam, facies: nam, ad patrem de me quid scripserit, nescio; de matre quam pie? Volueram, inquit, ut quam plurimum tecum essem, conduci mihi domum; & id ad te scripseram: neglexisti. ita minus multum una erimus. nam ego istam domum videre non possum: qua de causa, scis. Hanc autem causam pater odium matris esse dicebat. nunc me iuva, mi Attice, consilio, ποτερον δικας τειχος ὑψιον, [id est, utrum aperte hominem asperner, et respuam,] η σκολιας απαλας. ut enim Pindaro, sic διχα μοι νοος, ατρεκειαν ειπειν. omnino moribus meis illud aptius, sed hoc fortasse temporibus. tu autem, quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato. equidem vereor maxime, ne in Tusculano opprimar. in turba haec essent faciliora. utrum igitur Asturae? quid, si*

Caesar subito? iuva me, quaeso, consilio. utar eo, quod tu decreveris.

CICERO ATTICO S.

39. **O** INCREDIBLEM vanitatem! ad patrem, domo sibi carendum propter matrem! plena pietatis! hic autem iam languescit, et ait sibi illum iure iratum. sed utar tuo consilio. *σκολια* enim tibi video placere. Romam, ut censes, veniam, sed invitus. valde enim in scribendo haereo. Brutum, inquis, eadem scilicet. sed nisi hoc esset, res me ista non cogeret. nec enim inde venit, unde mallet; neque diu absuit; neque ullam literam ad me. sed tamen scire avelo, qualis ei totius itineris summa fuerit. Libros mihi, de quibus ad te antea scripsi, velim mitas, et maxime *Φαιδρε περισσων*, et *Ἑλλάδος*.

CICERO ATTICO S.

40. **I**TANE nuntiat Brutus, illum ad bonos viros? *ευαγγελια*. sed ubi eos? nisi forte se suspendit. hic autem ut stultum est? ubi igitur *φιλοτεχνημα* illud tuum, quod vidi in Parthenone, Aham et Brutum? sed quid faciat? illud optime, *sed ne is quidem, qui omnium flagitiorum auctor, bene de nostro*. at ego verebar, ne etiam Brutus eum diligeret. ita enim significarat iis, quas ad meas. *At vellem aliquid degustasse de fabulis*. sed coram, ut scribis. etsi, quid mi auctor es? ad volone, an maneo? equidem et in libris haereo, et illum hic excipere nolo; ad quem, ut audio, pater hodie ad Saxa Acronoma. mirum, quam

inimicus ibat; ut ego obiurgarem. sed ego ipse *καποκμαι*, itaque posthac. tu tamen vide, quid de adventu meo censes; et *τα'ολα*, cras si perspicere potuerint, mane statim ut sciam.

CICERO ATTICO S.

41. **E**GO vero Quinto epistolam ad sororem misi, cum ille quereretur filio cum matre bellum, et se ob eam causam domo cessurum filio diceret; dixi illum commodas ad matrem literas, ad te nullas. ille alterum mirabatur; de te autem suam culpam, quod saepe graviter ad filium scripsisset de tua in illum iniuria, quod autem relanguisse se dicit; ego ei, tuis literis lectis, *σκολιας απατας* significavi me non fore. tum enim mentio Canae. omnino, si id consilium placeret, esset necesse. sed, ut scribis, ratio est habenda gravitatis; et utriusque nostrum idem consilium esse debet: etsi in me graviores iniuriae, et certe notiores. si vero etiam Brutus aliquid affret, nulla dubitatio est. sed coram. magna enim res, et multae cautionis. cras igitur; nisi quid a te comiteatus.

CICERO ATTICO S.

42. **V**ENIT ille ad me, *και μαλα κατηρης*: et ego; *συ δε δη τι συννης*; Rogas? inquit, cui iter instet, et iter ad bellum, idque cum periculosum, tum etiam turpe. Quae vis igitur, inquam? Aes inquit alienum: et tamen ne viaticum quidem. Hoc loco ego sumsi quiddam de tua eloquentia. nam tacui. at ille: sed me maxime angit avunculus. Quidnam? inquam. Quod

36. EPISTOLARUM AD ATTICUM

mihi, inquit, iratus est. Cur pateris? inquam, malo enim ita dicere, quam, cur committis? Non patiar, inquit, causam enim tollam. Et ego, rectissime quidem. Sed si grave non est, velim scire, quid sit causae. Quia, dum dubitabam quam ducerem, non satisfaciebam matri, ita ne illi quidem. nunc nihil mihi tanti est. faciam quod volunt. Feliciter velim, inquam, teque laudo. sed quando? nihil ad me, inquit, de tempore, quoniam rem probo. At ego, inquam, censeo prius, quam proficiscaris. ita patri quoque morem gesseris. Faciam, inquit, ut censes. Hic dialogus sic conclusus est. Sed heus tu, diem meum scis esse III Non. Ian. aderis igitur. Scripseram iam: ecce tibi, orat Lepidus ut veniam. opinor augures nil habere ad templum effandum. Eatur: *μιας ὁδῶς*. videbimus te igitur.

CICERO ATTICO S.

43. **E**GO vero utar prorogatione diei: tuque humanissime fecisti, qui me certiozem feceris, atque ita, ut eo tempore acciperem literas, quo non expectarem: tuque ut ab ludis scriberes. sunt omnino mihi quaedam agenda Romae: sed consequemur bi-duo post.

CICERO ATTICO S.

44. **S**UAVES tuas literas! etsi acerba pompa. verumtamen scire omnia non acerbum est, vel de Cotta. populum vero praecclarum, quod propter malum vicinum ne Victoriae quidem ploditur. Brutus apud me fuit; cui quidem valde placebat, me aliquid ad

Caesarem. annueram; sed pompam videret. Tu tamen ausus es Varroni dare? exspecto quid iudicet. quando autem perleger? De Attica probo. Est quidam etiam animum levare cum spectatione, tum etiam religionis opinione et fama. Cottam mihi velim mittas. Libonem mecum habeo, et habueram ante Caesarem. Brutus mihi T. Ligarii verbis nuntiavit, quod appelleretur L. Curfidius in oratione Ligariana, erratum esse meum; sed, ut aiunt, *μνημονικὸν ἁμαρτήματα* sciebam Curfidium pernecessarium Ligariorum; sed eum video ante esse mortuum. da igitur, quaeso, negotium Pharnaci, Antaeo, Salvio, ut id nomen ex omnibus libris tollatur.

CICERO ATTICO S.

45. **F**UIT apud me Lamia post discessum tuum, epistolamque ad me attulit missam sibi a Caesare: quae quamquam ante data erat, quam illae Diocharinae, tamen plane declarabat, illum ante ludos Romanos esse venturum. in qua extrema scriptum erat, ut ad ludos omnia pararet, neve committeret, ut frustra ipse properasset. prorsus ex his literis non videbatur esse dubium, quin ante eam diem venturus esset; idemque Balbo, cum eam epistolam legisset, videri Lamia dicebat. Dies feriarum mihi additos video; sed quam multos fac, si me amas, sciam. de Baebio poteris, et de altero vicino Egnatio. Quod me hortaris, ut eos dies consumam in philosophia explicanda; currentem tu quidem: sed cum Dolabella vivendum esse istis diebus vides. quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteo-

los excurrere possem, et ad tempus redire. Lamia quidem a Balbo (ut videbatur) audiverat, multos nummos demi esse numeratos, quos oporteret quamprimum dividi. magnum pondus argenti, praeter praedia: auctiorem primo quoque tempore fieri oportere. scribas ad me velim, quid tibi placeat. equidem, si ex omnibus esset eligendum, nec diligentior, nec officiosior, nec nostri studiosior facile delegissem Vestorio; ad quem accuratissimas literas dedi, quod idem te fecisse arbitror. mihi quidem hoc satis videtur. tu quid dicis? unum enim pungit, ne negligentiores esse videamur. expectabo igitur tuas literas.

CICERO ATTICO S.

46. **P**OLLEX quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuvii pridie Idus praesto fuit; sed plane pollex, non index. cognosces igitur ex ipso. Balbum conveni. Lepta enim de tua vini curatione laborans, me ad eum perduxerat: in eo autem Lanuvino, quod Lepido tradidit, ex eo hoc primum: *Paulo ante acceperam eas literas, in quibus magnopere confirmat, ante ludos Romanos.* legi epistolam: multa de meo Catone, quo saepissime legendo se dicit copiosior factum: Bruti Catone lecto se sibi visum disertum. ex eo cognovi cretionem Cluvii (o Vestorium negligentem!) liberam cretionem, testibus praesentibus, sexaginta diebus. metuebam ne ille arceus esset. nunc mittendum est, ut meo iussu cernat. idem igitur Pollex. etiam de hortis Cluvianis

egi cum Balbo: liberalius: se enim statim ad Caesarem scripturum: Cluvium autem a T. Hordeonio legare et Terentiae H - S 1000, et sepulchro, multisque rebus; nihil a nobis. subaccusa, quaeso, Vestorium. Quid minus probandum, quam Plotium unguentarium per suos pueros omnia tanto ante Balbo; illum mi ne per meos quidem? De Coffinio doleo; dilexi hominem. Quinto delegabo, si quid aeri meo alieno superabit, et emtionibus; ex quibus mi etiam aes alienum faciendum puto. De domo Arpini nihil scio.

Vestorium nihil est quod accuses. iam enim obfignata hac epistola, noctu tabellarius noster venit, et ab eo literas diligenter scriptas attulit, et exemplum testamenti.

CICERO ATTICO S.

47. **P**OSTEAQUAM abs te Agamemno, non ut venirem, (nam id quoque fecissem, nisi Torquatus esset,) sed ut scriberem, tetigit; omnia, quae in manibus habebam, abieci; quod iusseras, edolavi. Tu velim e Pollice cognoscas rationes nostras sumptuarias. turpe est enim nobis, illum, qualiscunque est, hoc primo anno egere. post moderabimur diligentius. Idem Pollex remittendus est, ut ille cernat. Plane Puteolos non fuit eundem, cum ob ea, quae ad te scripsi, tum quod Caesar adest. Dolabella scribit se ad me postridie Idus. O magistrum molestum! Lepidus ad me heri vesperi literas misit Antio; nam ibi erat: habet enim domum, quam nos vendidimus: rogat

magnopere, ut sim Kal. in senatu; me et sibi et Caesari vehementer gratum esse facturum, puto equidem nihil esse. dixisset enim tibi fortasse aliquid Oppius; quoniam Balbus est aeger. sed tamen malim venire frustra, quam desiderari, si opus esset: moleste ferrem postea. itaque hodie Antii; cras ante meridiem, domi. Tu velim, nisi te impedivisti, apud nos pridie Kal. cum Pilia. Te spero cum Publilio confecisse. equidem Kal. in Tusculanum recurram. me enim absente omnia cum illis transigi malo. Q. fratris epistolam ad te misi, non satis humane illam quidem respondentem meis literis, sed tamen quod tibi satis sit, ut equidem existimo. tu videbis.

CICERO ATTICO S.

48. **H**ERI nescio quid in strepitu videor exaudisse, cum diceres, te in Tusculanum venturum: quod utinam! iterum utinam! tuo tamen commodo. Lepta me rogat, ut, si quid sibi opus sit, accurram. mortuus enim Babullius. Caesar, opinor, ex uncia; etsi nihil adhuc: sed Lepta ex triente. veretur autem, ne non liceat tenere hereditatem; *αλογως* omnino; sed veretur tamen. is igitur si accierit, accurram; sin minus, haud antequam necesse erit. Tu Pollicem, cum poteris. Laudationem Porciae tibi misi correctam; ac eo properavi, ut si forte aut Domitio filio, aut Bruto mitteretur. id si tibi erit commodum, magnopere cures velim: et velim M. Varronis et Lollii mittas laudationem; Lollii utique. nam illam legi. volo tamen regustare. quaedam enim vix mihi credo legisse me.

CICERO ATTICO S.

49. **A**TTICAE primum salutem, quam equidem ruri esse arbitror. multam igitur salutem et Piliae. De Tigellio, si quid novi: qui quidem, ut mihi Gallus Fabius scripsit, *μαρτυρῶ ἀναφέρει* mihi quandam iniquissimam, me Phameae defuisse, cum eius causam recepissem: quam quidem receperam contra pueros Octavios Cn. filios non libenter; sed et Phameae causa volebam. erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, si quid opus esset: quod ego perinde tuebar, ac si usus essem. is ad me venit, dixitque, iudicem operam dare sibi constituisse eo die ipso, quo de Sextio nostro lege Pompeia in consilium iri necesse erat. scis enim dies illorum iudiciorum praestitutos fuisse. respondi, non ignorare eum, quid ego deberem Sextio: quem vellet, alium diem si sumisset, me ei non defuturum. ita tum ille discessit iratus. puto me tibi narrasse. non laboravi scilicet, nec hominis alieni iniustissimam iracundiam mihi curandam putavi. Gallo autem narravi, cum proxime Romae fui, quid audissem; neque nominavi Balbum minorem. Habuit suum negotium Gallus, ut scribit. ait illum, me animi conscientia, quod Phameam destituissem, de se suspicari. quare tibi haecenus mando, de illo nostro, si quid poteris, exquiras; de me ne quid labores. Est bellum, aliquem libenter odisse; quemadmodum non omnibus servire. etsi mehercule, ut tu intelligis, magis mihi isti serviunt, si observare, servire est.

CICERO ATTICO S.

50. **A**DMONITUS quibusdam tuis literis, ut ad Caesarem uberiores literas mittere instituerem, cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset, se et Oppium scripsisse ad Caesarem, me legisse libros contra Catonem, et vehementer probasse; conscripsi de his ipsis libris epistolam Caesari, quae deferretur ad Dolabellam: sed eius exemplum misi ad Oppium et Balbum; scripsique ad eos, ut tum deferri ad Dolabellam iuberent meas literas, si ipsi exemplum probassent. ita mihi rescripserunt, nihil unquam se legisse melius, epistolamque meam iusserunt dari Dolabellae. Vestorius ad me scripsit, ut iuberem mancipio dari seruo suo, pro mea parte, Heterείο cuidam, fundum Brinnianum; ut ipse ei Puteolis recte mancipio dare posset. eum seruum, si tibi videbitur, ad me mittes. opinor enim, ad te etiam scripsisse Vestorium. De adventu Caesaris idem, quod a te, mihi scriptum est ab Oppio et Balbo. Miror te nihil dum cum Tigellio, vel ut hoc ipsum, quantum acceperit: prorsus aveo scire, nec tamen flocci facio. Quaeris, quid cogitem de obviamitione: quid censes, nisi Alsum? et quidem ad Murenam de hospitio scripseram: sed opinor cum Matio profectum. Sallustius igitur urgebitur.

Scripto iam superiore versiculo, Eros mi dixit, sibi Murenam liberalissime respondiisse. Eo igitur utamur. nam Silius culcitas non habet. Dida autem, opinor, hospitibus totam villam concessit.

CICERO ATTICO S.

51. **A**D Caesarem quam mihi epistolam, eius exemplum fugit me tum tibi mittere; nec id fuit, quod suspicaris, ut me puderet tui, ne ridicule hemi-cillus: nec mehercule scripsi aliter, ac si *προς ισον ὁμοιον*que scriberem. bene enim existimo de illis libris, ut tibi coram. itaque scripsi, et *ακολακευτος*, et tamen sic, ut nihil eum existinem lecturum libentius. De Attica nunc demum mihi est exploratum. itaque ei de integro gratulare. Tigellium totum mihi, et quidem quamprimum: nam pendeo animi. Narro tibi, Quintus cras. sed ad me, an ad te, nescio. mihi scripsit *Romam VIII Kal.* sed mihi, qui invitaret: et si hercle iam Romam veniendum est, ne ille ante advolet.

CICERO ATTICO S.

52. **O**HOSPITEM mihi tam gravem! *αμεταμελη-
του*. fuit enim periucunde. sed cum secundis Saturna-
libus ad Philippum vesperi venisset, villa ita comple-
ta militibus est, ut vix triclinium, ubi coenaturus ip-
se Caesar esset, vacaret: quippe hominum *οιο οιο*.
fane sum commotus, quid futurum esset postredie:
ac mihi Barba Cassius subvenit: custodes dedit. castra
in agro: villa defensa est. ille tertius Saturnalibus apud
Philippum ad horam VII, nec quemquam admisit.
rationes opinor cum Balbo. inde ambulavit in litore.
Post horam VIII in balneum: tum audivit de Mamur-
ra: vultum non mutavit: unctus est; accubuit, *εμε-
τικην* agebat. itaque et edit et bibit *αδεως* et iucunde;

opipare fane, et apparate: nec id solum, *sed bene cocto, et*

Condito sermone bono, et, si quaeris, libenter.

praeterea tribus tricliniis accepti *οἱ περὶ αὐτὸν* valde copiose. libertis minus lautis, fervisque nihil defuit. nam lautiores eleganter accepti. quid multa? homines visi sumus. hospes tamen non is, cui diceres, Amabo te, eodem ad me cum revertere. semel satis est. *σπυδαίων ἔδειν* in sermone: *φιλολογία* multa. Quid quaeris? delectatus est, et libenter fuit. Puteolis se aiebat unum diem fore, alterum ad Baias. Habes hospitium, *ἢ ἐπισταθμίαν* odiosam, mihi, dixi, non molestam. Ego paulisper hic, deinde in Tusculanum. Dolabellae villam cum praeteriret, omnis armatorum copia, dextra sinistra ad equum, nec usquam alibi. hoc ex Nicia.

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
ATTICUM
LIBER XIV.

ARGUMENTUM.

Tres amplius menses nullae exstant scriptae literae, ex tertiis videlicet Saturnalibus, quae fuerunt XII Kal. Ian. ad post Id. Martias, quo die Caesar occisus est. Occisus est autem, ut Velleius ait, cum quinque menses post reditum ex Hispania Romae fuisset. Scriptae sunt autem hae, M. Antonio, & P. Cornelio Dolabella Coss. Nam is, interfecto Caesare, fasces statim, ut ait Paterculus, & insignia Consulatus sibi arripuit, antea designatus ab illo, quem sibi substitueret, in Parthos proficiscens. Continent vero potissimum Reipublicae tempestates, quae, illo caeso, consecutae sunt. Cicero quidem primis illis diebus, cum Senatum in suam sententiam perduxisset, ut communis concordiae causa, iniuriarum memoria sempiterna oblivione tolleretur; Roma egressus est in suas villas; unde dedit has literas, modo spei, modo desperationis plenas. Privatim vero continent querelam de ementitis actis Caesaris: factum Dolabellae: de Amatio humillimae sortis homine, qui ausus fuerat in C. Marii nomen invadere, seque pro nepote illius gerere: & domestica quaedam privatius. Datae sunt post Id. Mart. ad XVI circiter Kal. Iunii.

CICERO ATTICO S.

1. **D**EVERTI ad illum, de quo tecum mane. nihil perditius : explicari rem non posse. etenim si ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet? quid quaeris? periisse omnia aiebat; quod haud scio an ita sit : verum ille gaudens; affirmabatque minus diebus XX tumultum Gallicum : in sermonem se post Idus Mart. praeterquam Lepidi, venisse neminis : ad summam, non posse isthaec sic abire. O prudentem Oppium, qui nihilo minus illum desiderat; sed loquitur nihil, quod quemquam bonum offendar. sed haec haec. Tu, quaeso, quidquid novi (multa autem exspecto) scribere ne pigresce. in his, de Sexto satisne certum; maxime autem de Bruto nostro : de quo quidem ille, ad quem deverti, Caesarem solitum dicere, *Magni refert, hic quid velit : sed quidquid volet, valde volet* : idcirco eum animadvertisse, cum pro Deiotaro Niceae diceret : valde vehementer eum visum et libere dicere : atque etiam (ut enim quidque succurrit, libet scribere) proxime, cum Sextii rogatu apud eum fuisset, exspectaremque sedens, quoad vocarer, dixisse eum, *Ego dubitem quin summo in odio sim, cum M. Cicero si-deat, nec suo commodo me convenire possit? atqui se quisquam est facilis, hic est : tamen non dubito, quin me male oderit*. Haec et eiusmodi multa. Sed ad propositum. quidquid erit. non modo magnum, sed etiam parvum, scribes. equidem nihil intermittam.

CICERO ATTICO S.

2. **D**UAS a te accepi epistolas heri. ex priore theatrum Publimumque cognovi; bona signa consentientis multitudinis. plausus vero L. Cassio datus, etiam facetus mihi quidem visus est. Altera epistola de Madaro scripta, apud quem nullum φαλακρομα, ut putas. processu enim, sed minus. diutius sermone enim sum retentus. Quod autem ad te scripseram, obscure fortasse, id eiusmodi est: aiebat, Caesarem secum, quo tempore Sextii rogatu veni ad eum, cum exspectarem sedens, dixisse: *Ego nunc tam sum stultus, ut hunc ipsum facilem hominem, putem mihi esse amicum, cum tamdiu sedens meum commodum exspectet?* Habes igitur φαλακρομα, inimicissimum otii, id est, Bruti. In Tusculanum hodie; Lanuvii cras; inde Asturæ cogitabam. Piliae paratum est hospitium: sed vellem Atticam; (verum tibi ignosco;) quarum utrique salutem.

CICERO ATTICO S.

3. **T**RANQUILLAE tuae quidem literae; quod utinam diutius! nam Matus posse negabat. Ecce autem structores nostri ad frumentum profecti, cum inanes rediissent, rumorem afferunt magnum, Romæ domum ad Antonium frumentum omne portari: πανικον certe; scripsisses enim. Corumbus Balbi nullus adhuc; et mihi notum nomen. bellus enim esse dicitur architectus. Ad obsignandum tu adhibitus non sine causa videris. volunt enim nos ita pu-

tare. nescio cur non animo quoque sentiant. sed quid haec ad nos? odorare tamen Antonii *διουδερν*: quem quidem ego epularum magis arbitror rationem habere, quam quidquam mali cogitare. Tu, si quid pragmaticon habes, scribe: sin minus populi *επισημασιαν*, et mimorum dicta perscribito. Piliae et Atticae salutem.

CICERO ATTICO S.

4. **N**UNC quid putas me Lanuvii? at ego te istic quotidie aliquid novi suspicor. tument negotia. nam cum Matus, quid censes ceteros? equidem doleo, quod nunquam in ulla civitate accidit, non una cum libertate rempublicam recuperatam. horribile est, quae loquantur, quae minitentur. ac vereor Gallica etiam bella; ipse Sextus quo evadat. sed omnia licet concurrant, Idus Martiae consolantur. nostri autem *ἥρωες*, quod per ipsos confici potuit, gloriosissime et magnificentissime confecerunt. reliquae res, opes et copias desiderant, quas nullas habemus. Haec ego ad te, ut, si quid novi, (nam quotidie aliquid exspecto,) confestim ad me: et, si novi nihil, nostro more tamen ne patiamur intermitteri literulas. equidem non committam.

CICERO ATTICO S.

5. **S**PERO tibi iam esse, ut volumus, quoniam quidem *νοτιησας*, cum leviter commotus esses: sed tamen velim scire, quid agas. Signa bella, quod Calvena moleste fert, se suspectum esse Bruto. illa

signa non bona, si cum signis legiones veniunt e Gallia. quid tu illas putas, quae fuerunt in Hispania, nonne idem postulaturas? quid, quas Annius transportavit? Caninium volui, sed *μνημονικὸν ἁμαρτήμα*. Ab aleatore *φύρμος πολὺς*, nam ista quidem Caesaris libertorum coniuratio facile opprimeretur, si recta saperet Antonius. Meam stultam verecundiam, qui legari noluerim ante res prolatas, ne deserere viderer hunc rerum tumorem; cui certe si possem mederi, deesse non deberem. sed vides magistratus, si quidem illi magistratus: vides tamen tyranni satellites in imperiis; vides eiusdem exercitus; vides in latere veteranos; quae sunt *εὐρηπιστὰ* omnia; eos autem qui orbis terrae custoditis non modo septi, verum etiam magni esse debebant, tantum non laudari atque amari, sed parietibus contineri. atqui illi quoquo modo beati; civitas misera. Sed velim scire, quid adventus Octavii. num qui concursus ad eum, num quae *νεωτέρισμ* suspicio. non puto equidem: sed tamen quidquid est, scire cupio. Haec scripsi ad te proficiscens Astura III Idus.

CICERO ATTICO S.

6. **P**RIDIE Idus Fundis accepi tuas literas coenans: primum igitur melius esse: deinde meliora te nuntiare. odiosa illa enim fuerant, legiones venire. Nam de Octavio fuscque deque. exspecto quid de Mario: quem quidem ego sublatum rebar a Caesare. Antonii colloquium cum heroibus nostris pro re nata non incommodum. sed tamen adhuc me nihil delectat prae-

ter Idus Mart. nam, quoniam Fundis sum cum Ligure nostro, discrucior, Sextilii fundum a verberone Curtilio possideri: quod cum dico, de toto genere dico. quid enim miserius, quam ea nos tueri, propter quae illum oderamus? Etiamne consules et tribunos plebis in biennium, quos ille voluit? nullo modo reperio, quemadmodum possim *πολιτευεσθαι*. nihil enim tam *σολοικον*, quam *τυραννοκτονες* in coelo esse, tyranni facta defendi. sed vides consules, vides reliquos magistratus, si isti magistratus: vides languorem bonorum. exsultant laetitia in municipiis. dici enim non potest, quanto opere gaudeant, ut ad me concurrant, ut audire cupiant verba mea ea de re: nec ulla interea decreta. sic enim *πεπολιτευμεθα*, ut victos metueremus. Haec ad te scripsi apposita secunda mensa: plura et *πολιτικωτερα* postea: et tu, quid agas, quidque agatur.

CICERO ATTICO S.

7 **P**OSTRIDIE Idus Paullum in Caieta vidi. is mihi de Mario et de republica alia quaedam sane pessima. a te scilicet nihil; nemo enim meorum. sed Brutum nostrum audio visum sub Lanuvio. ubi tandem est futurus? nam cum reliqua, tum de hoc scire aveo omnia. Ego e Formiano exiens xvii Kal. ut inde altero die in Puteolanum, scripsi haec. A Cicero mihi literae sane *πεπινωμεναι*, et bene longae. cetera autem vel fingi possunt; *πινωσ* literarum significat doctiorem. nunc magnopere a te peto, de quo sum nuper tecum locutus, ut videas ne quid ei de-

fit. id cum ad officium nostrum pertinet, tum ad existimationem et dignitatem; quod idem intellexi tibi videri omnino. Si ergo est, volo mense Quintili in Graeciam. sint omnia faciliora. sed cum sint ea tempora, ut certi nihil esse possit, quid honestum mihi sit, quid liceat, quid expediat; quaeso da operam, ut illum quam honestissime copiosissimeque tueamur. haec et cetera, quae ad nos pertinebunt, ut soles, cogitabis; ad meque, aut quod ad rem pertineat, aut, si nihil erit, quod in buccam venerit, scribes.

CICERO ATTICO S.

8. **T**U me iam rebare, cum scribebas, in actis esse nostris: et ego accepi xvii Kal. in diversoriolo Sinueffano tuas literas. De Mario probe; etsi doleo L. Crassi nepotem. optime tam etiam Bruto nostro probari Antonium. nam quod Iuniam scribis moderate et amice scriptas literas attulisse, mihi Paullus dedit ad se a fratre missas: quibus in extremis erat, sibi insidias fieri; se id certis auctoribus comperisse. hoc nec mihi placebat, et multo illi minus. Reginae fuga mihi non molesta. sed Clodia quid egerit, scribes ad me velim. De Byzantiis curabis, ut cetera; et Pelopem ad te arcesses. Ego, ut postulas, Baiana negotia, chorumque illum, de quo scire vis, cum perspexero, tum scribam; ne quid ignores. Quid Galli, quid Hispani, quid Sextus agat, vehementer exspecto. ea scilicet tu declarabis, qui cetera. Naufeolam tibi tum causam otii dedisse facile patiebar. videbare enim mihi legenti tuas literas requiesse paulisper. De Bruto sem-

per ad me omnia perſcribito, ubi fit, quid cogitet; quem quidem ego ſpero iam tuto vel ſolum tota urbe vagari poſſe. verumtamen.

CICERO ATTICO S.

9. **D**E republica multa cognovi ex tuis literis, quas quidem multiinges accepi uno tempore a Veſtorii liberto. ad ea autem, quae requiris, brevi reſpondebo. primum vehementer me Cluviana delectant. Sed quod quaeris, quid arceſſerim Chryſippum; tabernae mihi duae corruerunt, reliquaeque rimas agunt. itaque non ſolum inquilini, ſed mures etiam migraverunt. hanc ceteri calamitatem vocant; ego ne incommodum quidem. O Socrates, et Socratici viri! nunquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quam mihi iſta pro nihilo! ſed tamen ea ratio aedificandi initur, conſiliario quidem et auctore Veſtorio, ut hoc damnum quaestuofum fit. Hic turba magna eſt, eritque, ut audio, maior. duo quidem quaſi designati conſules. O Dii boni! vivit tyrannis, tyrannus occidit? eius interfecti morte laetamur, cuius facta defendimus? itaque quam ſevere nos M. Curtius accuſat, ut pudeat vivere: neque iniuria. nam mori millies praestitit, quam haec pati, quae mihi videntur habitura etiam vetuſtatem. et Balbus hic eſt, multumque mecum: ad quem a Vetere literae datae pridie Kal. Ianuar. cum a ſe Caecilius circumfederetur, et iam teneretur, veniſſe cum maximis copiis Pacorum Parthum: ita ſibi eſſe eum ereptum, multis ſuis amiſſis: in qua re accuſat Volcatium. ita mihi vide-

tur bellum illud instare. sed Dolabella et Nicias viderint. idem Balbus meliora de Gallia. XXI die literas habebat; Germanos, illasque nationes, re audita de Caesare, legatos misisse ad Aurelium, qui est praepositus ab Hirtio, se, quod imperatum esset, esse facturos. quid quaeris? omnia plena pacis, aliter ac mihi Calvena dixerat.

CICERO ATTICO S.

10. **I**TANE vero? hoc meus et tuus Brutus egit; ut Lanuvii esset? ut Trebonius itineribus deviis proficisceretur in provinciam? ut omnia facta, scripta, dicta, promissa; cogitata Caesaris plus valerent, quam si ipse viveret? meministi me clamare, illo ipso primo Capitolino die, senatum in Capitolium a praetoribus vocari? dii immortales! quae tum opera effici potuerunt, laetantibus omnibus bonis, etiam sacris bonis, fractis latronibus? Liberalia tu accusas. quid fieri tum potuit? iam pridem perieramus. meministine te clamare, causam periisse, si funere elatus esset? at ille etiam in foro combustus laudatusque miserabiliter, servi que et egentes in tecta nostra cum facibus immissi. quae deinde? ut audeant dicere, *tunc contra Caesaris nutum?* haec et alia ferre non possum. itaque γυν προ γυν cogito. tua tamen ὑπινεμενος. nausea iamne plane abiit? mihi quidem ex tuis literis coniectanti ita videbatur. redeo ad Tebassos, Scaevas, Frangones. hos tu existimas confidere se illa habituros, stantibus nobis? in quibus plus virtutis putarunt, quam experti sunt. pacis isti scilicet amatores, et non la-

trocinii auctores? at ego cum tibi de Curtilio scripsi, Sextilianoque fundo, scripsi de Censorino, de Messala, de Planco, de Postumio, de genere toto. melius fuit periisse illo interfecto, quod nunquam accidisset, quam haec videre. Octavius Neapolim venit XIV Kal. ibi eum Balbus mane postridie; eodemque die mecum in Cumano illum hereditatem aditurum. sed, ut scribis, *ῥιζοθεμιν* magnam cum Antonio. Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritque curae. Quod quaeris, iamne ad centena Cluvianum; adventare videtur: sed primo anno LXXX deterimus. Q. pater ad me gravia de filio, maxime quod matri nunc indulgeat, cui antea bene merenti fuerit inimicus. arden-tes in eum literas ad me misit. ille autem quid agat, si scis, neque dum Roma es profectus, scribas ad me velim; et hercule, si quid aliud. vehementer delector tuis literis.

CICERO ATTICO S.

II. **N**UDIUS tertius dedi ad te epistolam longiorem: nunc ad ea, quae proxime. velim mehercule, Asturae Brutus. *απολασταν* istorum scribis. an censebas aliter? equidem etiam maiora exspecto. cum equidem concionem lego, *de tanto viro, de clarissimo civi*, ferre non queo: etsi ista iam ad risum. sed memento: sic alitur consuetudo perditarum concionum; ut nostri illi, non heroes, sed dii, futuri quidem in gloria sempiterna sint, sed non sine invidia, ne sine periculo quidem. verum illis magna consolatio, conscientia maximi et clarissimi facti: nobis quae? qui interfecto rege liberi non sumus?

fed haec fortuna viderit, quoniam ratio non gubernat. De Cicerone, quae scribis, iucunda mihi funt; velim, fint prospera. quod vero curae tibi est, ut ei suppeditetur ad usum et cultum copiose, per mihi gratum est; idque ut facias, te etiam rogo. De Buthrotiis et tu recte cogitas, et ego non dimitto istam curam. suscipiam omnem etiam actionem; quam video quotidie faciliorem. De Cluviano, quoniam in re mea me ipsum diligentia vincis, res ad centena perducitur. ruina rem non fecit deterio-rem, haud scio an iam fructuosiore. Hic mecum Balbus, Hirtius, Pansa. modo venit Octavius, et quidem in proximam villam Philippi, mihi totus deditus. Lentulus Spinther hodie apud me; cras mane vadit.

CICERO ATTICO S.

12. **O** MI Attice, vereor, ne nobis Idus Mart. nihil dederint praeter laetitiam, et odii poenam ac doloris. quae mihi istinc afferuntur? quae hic video? *ω πραξῆως καλῆς μὲν, ἀτελεῖς δὲ.* Scis, quam diligam Siculos, et quam illam clientelam honestam iudicem. multa illis Caesar, neque me invito; etsi Latinitas erat non verenda: verumtamen. ecce autem Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi cives Romani: cuius rei, vivo illo, mentio nulla. Quid? Deiotari nostri causa non similis? dignus ille quidem omni regno, sed non per Fulviam. sexcenta similia. verum il- luc referor: tam claram, tamque testatam rem, tamque iustam, Buthrotiam, non tenebimus aliqua ex parte? et eo quidem magis, quo iste plura? Nobis-

cum hic perhonorifice et amice Octavius : quem quidem sui Caesarem salutabant, Philippus non ; itaque ne nos quidem : quem nego posse bonum civem : ita multi circumstant , qui quidem nostris mortem minitantur. negant haec ferri posse. quid censes, cum Romam pervenerit, ubi nostri liberatores tuti esse non possunt ? qui quidem semper erunt clari ; conscientia vero facti sui etiam beati. sed nos, nisi me fallit, iacebimus. itaque exire aeo, *ubi nec Pelopidarum*, inquit, haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coegerunt ; ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret. sed hoc meae nimiae facilitatis. nam id erat quondam quasi necesse : nunc, quoquo modo se res habet, non est item. *Quam dudum nihil habeo, quod ad te scribam : scribo tamen, non ut delectem his literis, sed ut eliciam tuas. tu, si quid erit de ceteris ; de Bruto utique, quidquid. Haec conscripsi x Kal. accubans apud Vestorium, hominem remotum a dialecticis, in arithmeticis fatis exercitatum.*

CICERO ATTICO S.

13. **S**EPTIMO denique die literae mihi redditae sunt, quae erant a te XIII Kal. datae : quibus quaeris, atque etiam me ipsum nescire arbitraris, utrum magis tumultis prospectuque, an ambulatione *αλιτενει* delecter. est mehercule, ut dicis, utriusque loci tanta amoenitas, ut dubitem, utra anteponenda sit :

-- Αλλ' ε δαιτος επηρατε εργα μεμνηεν.

Αλλα λην μεγα πημα, διατρεφες, εισαρωοντες

Δειδιμεν εν δοιη δε σωσεμεν, η απολεσθαι.

quamvis enim tu magna et mihi iucunda scripseris de D. Bruti adventu ad suas legiones, in quo spem maximam video: tamen, si est bellum civile futurum, quod certe erit; si Sextus in armis permanebit, quem permansurum esse certo scio; quid nobis faciendum est, ignoro. neque enim iam licebit, quod Caesaris bello licuit, neque huc, neque illuc. quemcunque enim haec pars perditorum laetatum morte Caesaris putabit, (laetitiaem autem apertissime tulimus omnes,) hunc in hostium numero habebit: quae res ad caedem maximam spectat. restat, ut in castra Sexti, aut, si forte, Bruti nos conferamus. res odiosa et aliena nostris aetatibus, et incerto exitu belli; et nescio, quo pacto tibi ego possim, mihi tu dicere,

ΤΕΚΝΟΝ ΕΜΟΝ, & ΤΟΙ ΔΕΔΩΤΑΙ ΠΟΛΕΜΝΙΑ ΕΡΓΑ,
ΑΛΛΑ ΣΥΓ' ΙΜΕΡΟΕΝΤΑ ΜΕΤΕΡΧΕΟ ΕΡΓΑ ΛΟΓΟΙΟ.

sed haec fors viderit, ea, quae talibus in rebus plus, quam ratio potest. nos autem id videamus, quod in nobis ipsis esse debet, ut, quidquid acciderit, fortiter et sapienter feramus, et accidisse hominibus meminimus; nosque cum multum literae, tum non minimum Idus quoque Mart. consolentur. Suscipe nunc meam deliberationem, qua sollicitor: ita multa veniunt in mentem in utramque partem. proficiscor, ut constitueram, legatus in Graeciam? caedis impendentis periculum nonnihil vitare videor, sed casurus in aliquam vituperationem, quod reipublicae defuerim tam gravi tempore. sin autem mansero; fore me quidem video in discrimine, sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim reipublicae. iam illa consilia privata sunt, quod sentio val-

de esse utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire; nec alia causa profectiois mihi ulla fuit tum, cum consilium cepi legari ab Caesare. tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. Redeo nunc ad epistolam tuam. scribis enim esse rumores, me, ad lacum quod habeo, venditurum; minusculam vero villam utique Quinto traditurum, vel impenso pretio, quo introducatur, ut tibi Quintus filius dixerit, dotata Aquillia. ego vero de venditione nihil cogito, nisi quid, quod magis me delectet, invenero. Quintus autem de emendo nihil curat hoc tempore. satis enim torquetur debitione dotis; in qua mirificas Egnatio gratias agit. a ducenda autem uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius. Sed haec quoque hactenus. redeo enim ad miseram, seu nullam potius rempublicam. M. Antonius ad me scripsit de restitutione Sex. Clodii: quam honorifice, quod ad me attinet, ex ipsius literis cognosces: (misi enim tibi exemplum:) quam dissolute, quam turpiter, quamque ita perniciose, ut nonnunquam Caesar desiderandus esse videatur, facile existimabis. quae enim Caesar nunquam neque fecisset, neque passus esset, ea nunc ex falsis eius commentariis proferuntur. ego autem Antonio facillimum me praebui. etenim ille, quoniam semel induxit animum, sibi licere quod vellet, fecisset nihilo minus me invito. itaque mearum quoque literarum misi tibi exemplum.

ANTONIUS CONSUL S. D. M. CICE-
RONI.

OCCUPATIONIBUS est factum meis, & subita tua profectio, ne tecum coram de hac re agerem. quam ob causam vereor, ne absentia mea levior sit apud te. quod si bonitas tua responderit iudicio meo, quod semper habui de te; gaudebo. A Caesare petii, ut Sex. Clodium restitueret: impetravi. erat mihi in animo etiam tum, sic uti beneficio eius, si tu concessisses. quo magis laboro, ut tua voluntate id per me facere nunc liceat. quod si duriores te eius miserae et afflictæ fortunæ praebeas; non contendam ego adversus te. quamquam videor debere tueri commentarium Caesaris. sed mehercule, si humaniter, & sapienter, & amabiliter in me cogitare vis, facilem profecto te praebebis; & voles P. Clodium, in optima spe puerum repositum, existimare, non te infectatum esse, cum potueris, amicos paternos. patere, obsecro te, pro republica videri gessisse similitatem cum patre eius. non contemseris hanc familiam. Honestius enim & libentius deponimus inimicitias reipublicae nomine susceptas, quam contumaciae. Me deinde sine ad hanc opinionem iam nunc dirigere puerum, et tenero animo eius persuadere, non esse tradendas posteris inimicitias. quamquam tuam fortunam, Cicero, ab omni periculo abesse, certum habeo; tamen arbitror, malle te quietam senectutem, et honorificam potius agere, quam sollicitam. Postremo meo iure te hoc beneficium rogo. nihil enim non tua causa feci. Quod si non impetro, per me Clodio daturus non sum; ut intelligas, quanti

apud me auctoritas tua sit, atque eo te placabiliorem praebeas.

CICERO ANTONIO COS. S.

QUOD mecum per literas agis, unam ob causam mallet coram egisse. non enim solum ex oratione, sed etiam ex vultu, et oculis, et fronte (ut aiunt) meum erga te amorem perspicere potuisses. nam cum te semper amavi, primum tuo studio, post etiam beneficio provocatus; tum his temporibus respublica te mihi ita commendavit, ut cariorem habeam neminem. literae vero tuae, cum amantissime, tum honorificentissime scriptae, sic me affecerunt, ut non dare tibi beneficium viderer, sed accipere a te, ita petente, ut inimicum meum, necessarium tuum, me invito servare nolles, cum id nullo negotio facere posses. Ego vero tibi istuc, mi Antoni, remitto; atque ita, ut me a te, cum his verbis scripseris, liberalissime atque honorificentissime tractatum existimem: idque cum totum, quoquo modo se res haberet, tibi dandum putarem; tum do etiam humanitati et naturae meae. nihil enim unquam non modo acerbum in me fuit, sed ne paulo quidem tristius, aut severius, quam necessitas reipublicae postulavit. Accedit, ut ne in ipsum quidem Clodium meum insigne odium fuerit unquam; semperque ita statui, non esse insectandos inimicorum amicos, praesertim humiliores; nec his praesidiis nosmetipsos esse spoliandos. Nam de puero Clodio tuas partes esse arbitror, ut eius animum tenerum, quemadmodum scribis, his opinionibus imbuas, ut ne quas inimicitias residere

in familiis nostris arbitretur. contendi cum P. Clodio, cum ego publicam causam, ille suam defenderet. nostras concertationes respublica diiudicavit. si viveret, mihi cum illo nulla contentio iam maneret. Quare, quoniam hoc a me sic petis, ut, quae tua potestas est, ea neges te me invito usurum; puero quoque hoc a me dabis, si tibi videbitur: non quo aut aetas nostra ab illius aetate quidquam debeat periculi suspicari, aut dignitas mea ullam contentionem extimescat; sed ut nosmetipsi inter nos coniunctiores simus, quam adhuc fuimus. interpellantibus enim his inimicitiis, animus tuus mihi magis patuit, quam domus. Sed haec haecenus. illud extremum; ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrabor, semper sine ulla dubitatione summo studio faciam. hoc velim tibi penitus persuadeas.

CICERO ATTICO S.

14. **I**TERA dum eadem ista mihi. coronatus Quintus noster Parilibus? Parilibus? solusne? etsi addis Lamiam; quod demiror equidem; sed scire cupio, qui fuerint alii: quamquam satis scio, nisi improbum neminem. explanabis igitur hoc diligentius. ego autem casu cum dedissem ad te literas VI Kalend. satis multis verbis, tribus fere horis post accepi tuas, et magni quidem ponderis. itaque ioca tua plena facetiarum, de haeresi Vestoriana, et de Pherionum more Puteolano, risisse me satis, nihil est necesse scribere. *πολιτικώτερον* illa videamus. Ita Brutos Casiumque defendis, quasi eos ego reprehendam, quos

fatis laudare non possum. rerum ego vitia collegi, non hominum. sublato enim tyranno, tyrannida manere video. nam quae ille facturus non fuit, ea fiunt, ut de Clodio; de quo mihi exploratum est, illum non modo non facturum, sed etiam ne passurum quidem fuisse. sequetur Rufio Vestorianus, Victor, nunquam scriptus, ceteri, quis non? cui servire ipsi non potuimus, eius libellis paremus. Nam Liberalibus quis potuit in senatum non venire? fac id potuisse aliquo modo: num, etiam cum venissemus, libere potuimus sententiam dicere? nonne omni ratione veterani, qui armati aderant, cum praesidii nos nihil haberemus, defendendi fuerunt? illam sessionem Capitolinam mihi non placuisse, tu testis es. quid ergo? ista culpa Brutorum? minime illorum quidem, sed aliorum brutorum, qui se cautos ac sapientes putant: quibus satis fuit laetari; nonnullis, etiam gratulari; nullis, permanere. sed praeterita omittamus: istos omni cura praesidioque tueamur; et, quemadmodum tu praecipis, contenti Idibus Martimus: quae quidem nostris amicis, divinis viris, aditum ad coelum dederunt, libertatem populo Romano non dederunt. Recordare tua. nonne meministi clamare te, omnia periisse, si ille funere elatus esset? sapienter id quidem. itaque ex eo quae manarint, vides. Quae scribis Kalendis Iuniis Antonium de provinciis relaturum, ut et ipse Gallias habeat, et utrisque dies prorogetur: licebitne decerni libere? si licuerit; libertatem esse recuperatam laetabor: si non licuerit; quid mihi attulerit ista domini mutatio praeter laetitiam, quam oculis cepi iusto interitu tyrant-

ni? Rapinas scribis ad Opis fieri; quas nos quoque tum videbamus. nae nos et liberati ab egregiis viris, nec liberi sumus. ita laus illorum est, culpa nostra. et hortaris me, ut historias scribam? ut colligam tanta eorum scelera, a quibus etiam nunc obsidemur? poterone eos ipsos non laudare, qui te obfignatorem adhibuerunt? nec mehercule me raudusculum movet; sed homines benevolos, qualescunque sunt, grave est insequi contumelia. sed de omnibus meis consiliis, ut scribis, existimo exploratius nos ad Kalendas Iuniás statuere posse: ad quas adero, et omni ope atque opera enitar, adiuvante me scilicet auctoritate tua, et gratia, et summa aequitate *causae*, ut de *Buthrotiis senatusconsultum*, quale scribis, fiat. Quod me cogitare iubes, cogitabo equidem; etsi tibi dederam superiore epistola cogitandum. tu autem, quasi iam recuperata republica, vicinis tuis Massiliensibus sua reddis. haec armis, quae, quam firma habeamus, ignoro, restitui fortasse possunt, auctoritate non possunt.

CICERO ATTICO S.

15. **E**PISTOLA brevis, quae postea a te scripta est, sane mihi fuit iucunda, de Bruti ad Antonium, et de eiusdem ad te literis. posse videntur esse meliora, quam adhuc fuerunt. sed nobis, ubi sumus, et quo iam nunc nos conferamus, providendum est. O mirificum Dolabellam meum! iam enim dico meum; antea, crede mihi, subdubitabam. magnam *αναδραση* res habet: de saxo; in crucem; columnam tolle-

re ; locum illum sternendum locare : quid quaeris ? heroica : sustulisse mihi videtur simulationem desiderii , adhuc quae serpebat in dies , et inveterata , verebar , ne periculosa nostris tyrannoctonis esset. nunc profus assentior tuis literis , speroque meliora : quamquam istos ferre non possum , qui , dum se pacem velle simulant , acta nefaria defendunt. sed non possunt omnia simul. incipit res melius ire , quam putaram. nec vero discedam , nisi cum tu me id honeste putabis facere posse. Bruto certe meo nullo loco deero ; idque , etiamsi mihi cum illo nihil fuisset , facerem propter eius singularem incredibilemque virtutem. Piliae nostrae villam totam , quaeque in villa sunt , trado , in Pompeianum ipse proficiscens Kalend. Maiis. quam velim Bruto persuadeas , ut Asturae sit.

CICERO ATTICO S.

16. **Q**UINTO Non. conscendens ab hortis Cluvianis in phaselum epicopum has dedi literas , cum Piliae nostrae villam ad Lucrinum , villicos , procuratores tradidissem. ipse autem eo die in Paeti nostri tyrotarichum imminebam ; perpaucis diebus in Pompeianum : post in haec Puteolana , et Cumana regna renavigare. O loca cetera quam valda expetenda , interpellantium autem multitudine paene fugienda ! Sed ad rem ut veniam , o Dolabellae nostri magnam *απιστευαν* ! quanta est *αυαδεσφοσις* ? equidem laudare eum et hortari non desisto. recte tu omnibus epistolis significas , quid de re , quid de viro sentias. mihi quidem videtur Brutus noster iam vel coronam auream

per forum ferre posse. quis enim audeat violare, proposita cruce, aut saxo? praesertim tantis plausibus, tanta approbatione infimorum? Nunc, mi Attice, me fac ut expédias. cupio, cum Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Graeciam. magni interest Ciceronis, vel mea potius, vel mehercule utriusque, me intervenire discenti. nam epistola Leonidae, quam ad me misisti, quid habet, quaeso, in quo magno-pere laetemur? nunquam ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur, *Quomodo nunc est.* non fidentis hoc testimonium, sed potius timentis. Herodi autem mandaram, ut mihi *κατα μίτρον* scriberet: a quo adhuc nulla litera est. vereor, ne nihil habuerit, quod mihi, cum cognoscerem, iucundum putaret fore. Quod ad Xenonem scripsisti, valde mihi gratum est. nihil enim deesse Ciceroni, cum ad officium, tum ad existimationem meam pertinet. Flammam Flaminium audio Romae esse. ad eum scripsi, me tibi mandasse per literas, ut de Montani negotio cum eo loquerere: et velim cures epistolam, quam ad eum misi, reddendam; et ipse, quod commodo tuo fiat, cum eo colloquere. puto, si quid in homine pudoris est, praestaturum eum, ne pro se quodam modo dependatur. De Attica pergratum mihi fecisti, quod curasti, ut ante scirem recte esse, quam non belle fuisset.

CICERO ATTICO S.

17. **I**N Pompeianum veni v Nonas Mai. cum pridie, ut antea ad te scripsi, Piliam in Cumano collo-

caviffem. ibi mihi coenanti literae tuae funt reddi-
 tae, quas dederas Demetrio liberto prid. Kal. in qui-
 bus multa fapienter, fed tamen talia, quemadmo-
 dum tute fcribebas, ut omne confilium in fortuna
 pofitum videretur. itaque his de rebus ex tempore,
 et coram. De Buthrotio negotio, utinam quidem
 Antonium conveniam! multum profecto proficiam.
 fed non arbitrantur eum a Capua declinaturum. quo
 quidem, metuo, ne magno reipublicae malo vene-
 rit. quod idem L. Caefari videbatur, quem pridie
 Neapoli affectum graviter videram. quamobrem ifta
 nobis ad Kal. Iun. tractanda et perficienda funt. fed
 haftenus. Q. filius ad patrem acerbiffimas literas
 mifit; quae funt ei redditae, cum veniffemus in
 Pompeianum: quarum tamen erat caput, *Aquil-
 liam novercam non effe laturum.* fed hoc tolerabile
 fortaffe; illud vero? *fe ab Caefare habuiffie omnia,
 nil a patre, reliqua fperare ab Antonio.* O perditum
 hominem! fed *μελησες*. Ad Brutum noftrum, ad Caf-
 fium, ad Dolabellam epiftolas fcripfi. earum exem-
 pla tibi mifi, non ut deliberarem, reddendaene ef-
 fent, (plane enim iudico effe reddendas,) fed quod
 non dubito, quin tu idem exiftimaturus fis. Cice-
 roni meo, mi Attice, fuppeditabis quantum vide-
 bitur, meque hoc tibi onus imponere patiere. quae
 adhuc fecifti, mihi funt gratiffima. Librum meum
 illum *ανεκδοτον* nondum, ut volui, perpolivi. ifta
 vero, quae tu contexi vis, aliud quoddam separa-
 tum volumen exfpectant. ego autem (credas mihi
 velim) minore periculo exiftimo contra illas nefarias
 partes, vivo tyranno, dici potuiffe, quam mortuo.

ille enim, nescio quo pacto, ferebat me quidem mirabiliter; nunc, quacunque nos commovimus, ad Caesaris non modo acta, verum etiam cogitata revocamur. De Montano, quoniam Flamma venit, videbis. puto rem meliore loco esse debere.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO S.

ETSI contentus eram, mi Dolabella, tua gloria, factisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capiebam: tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. neminem conveni (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causa in his locis conveniunt; praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin omnes, cum te summis laudibus ad coelum extulerunt, mihi continuo maximas gratias agant. negant enim se dubitare, quin tu meis praeceptis et consiliis obtemperans, praestantissimum te civem, et singularem consulem praebeas. quibus ego quamquam verissime possum respondere, te, quae facias, tuo iudicio et tua sponte facere, nec cuiusquam egere consilio; tamen neque plane assentior, ne imminuam tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego. sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae. et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem: mihi vero gloriosum, te iuvenem consulem florere laudibus, quasi alumnū disciplinae meae. L.

quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen ante, quam me plane salutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud fororis filium valerem, iam salvi esse possemus. Dolabellae vero tuo et gratulor, et gratias ago; quem quidem, post te consulem, solum possum vere consulem dicere. dein multa de facto, ac de re gesta. tum nihil magnificentius, nihil praeclarius actum unquam, nihil reipublicae salutarius: atque haec una vox omnium est. A te autem peto, uti me hanc quasi falsam hereditatem alienae gloriae finas cernere, meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiari. quamquam, mi Dolabella, (haec enim iocatus sum,) libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae, laudes ad te transfuderim, quam aliquam partem exhauserim ex tuis. nam cum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti; tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil unquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. semper amavi, ut scis, M. Brutum, propter eius summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem atque constantiam; tamen Idibus Mart. tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatam etiam videbatur. quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Quare quid est, quod ego te hortor, ut dig-

nitati et gloriae servias? proponam tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur? neminem habeo clariorem, quam te ipsum. te imitere oportet, tecum ipse certes. ne licet quidem tibi iam, tantis rebus gestis, non tui similem esse. quod cum ita sit, hortatio non est necessaria; gratulatione magis utendum est. contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modo non invidiosa, sed etiam popularis esset, et cum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae: sed contigit magnitudine cum animi, tum etiam ingenii, atque consilii. legi enim concionem tuam. nihil illa sapientius. ita pedetentim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur et urbem periculo, et civitatem metu; neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum. quo facto, intelligere debes, in te positam esse rempublicam, tibi que non modo tuendos, sed etiam ornandos illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rempublicam nosque conservas, fac, ut diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

CICERO ATTICO S.

18. **S**AEPIUS me iam agitas, quod rem gestam Dolabellae nimis in coelum videar efferre. ego autem, quamquam sane probo factum, tamen ut tanto

opere laudarem, adductus sum tuis et unis et alteris literis. sed totum se a te abalienavit Dolabella, ea de causa, qua me quoque sibi inimicissimum reddidit. O hominem prudentem! Kal. Ian. debuit; adhuc non solvit, praesertim cum se maximo aere alieno Faberii manu liberarit, et opem ab eo petierit. licet enim iocari, ne me valde conturbatum putes. atque ego ad eum VIII Idus literas dederam bene mane: eodem autem die tuas literas vesperi acceperam in Pompeiano, sane celeriter, tertio abs te die. sed, ut ad te eo ipso die scripseram, satis aculeatas ad Dolabellam literas dedi; quae si nihil profecerint, puto fore, ut me praesentem non sustineat. Albianum te confecisse arbitror. De Patulciano nomine, quod mihi suppeditatus es, gratissimum est, et simile tuorum omnium. sed ego Erotem, ad ista expedienda factum, mihi videbar reliquisse; cuius non sine magna culpa vacillarunt. sed cum ipso videro. De Montano, ut saepe ad te scripsi, erit tibi tota res curae. Servius proficiens, quod desperanter tecum locutus est, minime miror; neque ei quidquam in desperatione concedo. Brutus noster, singularis vir, si in senatum non est Kalend. Iuniis venturus, quid facturus sit in foro, nescio. sed hoc ipse melius. ego ex his, quae parari video, non multum Idibus Martiis profectum iudico. itaque de Graecia quotidie magis et magis cogito. nec enim Bruto meo exilium, ut scribis ipse, meditanti, video quid prodesse possim. Leonidae me literae non satis delectarunt. De Herode tibi assentior. Sausseii legisse vellem. Ego ex Pompeiano VI Idus Mai. cogitabam.

CICERO ATTICO S.

19. **N**ON. Mai. cum essem in Pompeiano, accepi binas a te literas, alteras sexto die, alteras quarto. ad superiores igitur prius. Quam mihi iucundum, opportune tibi Barnaeum literas reddidisse. Tu vero cum Cassio, ut cetera. quam commode autem, quod id ipsum, quod me mones, quatrduo ante ad eum scripseram, exemplumque mearum literarum ad te miseram! sed cum Dolabellae *ατισια* (sic enim tu ad me scripseras) magna desperatione affectus essem; ecce tibi et Bruti, et tuae literae. ille exilium meditari. nos autem alium portum propiorem huic aetati videbamus; in quem malle equidem pervehi, florente Bruto nostro, constitutaque republica. sed nunc quidem, ut scribis, non utrum vis. assentiris enim mihi, nostram aetatem a castris, praesertim civilibus, abhorrere. Antonius ad me tantum de Clodio rescripsit, meam lenitatem et clementiam et sibi esse gratam, et mihi voluptati magnae fore. sed Pansa furere videtur de Clodio, itemque de Deiotaro, et loquitur severe, si velis credere. illud tamen non belle, ut mihi quidem videtur, quod factum Dolabellae vehementer improbat. De coronatis, cum sororis *niae* filius a patre accusatus esset, rescripsit, se coronam habuisse honoris Caesaris causa; posuisse luctus gratia: postremo, se libenter vituperationem subire, quod amaret etiam mortuum Caesarem. Ad Dolabellam, quemadmodum tibi dicis placere, scripsi diligenter. ego etiam ad Siccam. tibi hoc oneris non impono. nolo te illum iratum habere. Servii orationem

cognosco; in qua plus timoris video, quam consilii. sed quoniam perterriti omnes sumus, assentior Servio. Publilius tecum tricatus est. huc enim Caerellia missa ab istis est legata ad me; cui facile persuasi, mihi id, quod rogaret, ne licere quidem; non modo non lubere. Antonium si videro, accurate agam de Buthroto. Venio ad recentiores literas: quamquam de Servio iam rescripsi, me facere magnam *πραξιν* Dolaëllae. mihi mehercule ita videtur, non potuisset maior tali re, talique tempore. sed tamen, quidquid ei tribuo, tribuo ex tuis literis. tibi vero assentior, maiorem *πραξιν* eius fore, si mihi, quod debuit, dissolverit. Brutus, velim, sit Asturae. Quod autem laudas me, quod nihil ante de professione constituam, quam, ista quo evasura sint, videro; muto sententiam. neque quidquam tamen ante, quam te videro. Atticam meam gratias mihi agere de matre gaudeo: cui quidem ego totam villam cellamque tradidi; eamque cogitabam v Idus videre. tu Atticae salutem dices. nos Piliam diligenter tuebimur.

CICERO ATTICO S.

20. **E** Pompeiano navi advectus sum in Luculli nostri hospitium vi Idus, hora fere III; egressus autem e navi, accepi tuas literas, quas tuus tabellarius in Cumanum attulisse dicebatur, Nonis Mai. datas; a Lucullo postridie eadem fere hora, qua veni, vii Idus Lanuvio datas. audi igitur ad omnes. Primum, quae de re mea gesta et in solutione, et in Albiano negotio, grata. De tuo autem Buthroto, cum in Pom-

peiano essem, Misenum venit Antonius: inde ante discessit, quam illum venisse audissem: a quo in Samnium. vide, quid speres. Romae igitur de Buthroto. L. Antonii horribilis concio, Dolabellae praeclara. iam vel sibi habeat nummos, modo numeret Idibus. Tertullae nollem abortum. tam enim Cassii sunt iam, quam Bruti ferendi. De regina velim, atque etiam de Caesare illo. Perfolvi primae epistolae: venio ad secundam. De Quintis, Buthroto, cum venero, ut scribis. Quod Ciceroni suppeditas, gratum. Quod errare me putas, qui rempublicam putem pendere e Bruto; sic se res habet. aut nulla erit, aut ab isto istisve servabitur. Quod me hortaris, ut scriptam concionem mittam; accipe a me, mi Attice, καθολικόν θεωρημα earum rerum, in quibus satis exercitati sumus. Nemo unquam neque poeta, neque orator fuit, qui quemquam meliorem, quam se, arbitraretur. hoc etiam malis contingit. quid tu Bruto putas, et ingenioso, et erudito? de quo etiam experti sumus nuper in edicto. scripseram rogatu tuo. meum mihi placebat, illi suum. quin etiam, cum, ipsius precibus paene adductus, scripisssem ad eum de optimo genere dicendi, non modo mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mihi placeret, non probari. quare sine, quaeso, sibi quemque scribere. *Suam cuique sponsam, mihi meam; suum cuique amorem, mihi meum.* non scite. hoc enim Attilius, poeta durissimus. atque utinam liceat isti concionari! cui si esse in urbe tuto licebit, vicinus. ducem enim novi belli civilis aut nemo sequetur, aut ii sequentur, qui facile vincantur. Venio ad tertiam. Gratas fuisse meas literas Bruto et

Cassio gaudeo. itaque iis rescripsi. Quod Hirtium per me meliorem fieri volunt; do equidem operam; et ille optime loquitur: sed vivit habitatque cum Balbo, qui item bene loquitur. quid credas, videris. Dolabellam valde placere tibi video; mihi quidem egregie. Cum Panfa vixi in Pompeiano. is plane mihi probabat, se bene sentire, et cupere pacem. Causam armorum quaeri plane video. Edictum Bruti et Cassii probo. Quaeris, ut suscipiam cogitationem, quidnam istis agendum putem: consilia temporum sunt; quae in horas commutari vides. Dolabellae et prima illa actio, et haec contra Antonium concio mihi profecisse permultum videtur. prorsus ibat res. nunc autem videmur habituri ducem: quod unum municipia, bonique desiderant. Epicuri mentionem facis, et audes dicere, μή πολιτευεσθαι? non te Bruti nostri vulviculus ab ista oratione deterret? Quintus filius, ut scribis, Antonii est dextella. per eum igitur, quod volumus, facile auferemus. exspecto, si, ut putas, L. Antonius produxit Octavium, qualis concio fuerit. Haec scripsi citatim. statim enim Cassii tabellarius. eram continuo Piliam salutaturus: deinde ad epulas Vestorii navicula. Atticae plurimam salutem.

CICERO ATTICO S.

21. **C**UM paulo ante dedissem ad te Cassii tabellario literas, v Idus venit noster tabellarius, et quidem, portentis simile, sine tuis literis. sed cito conieci, Lanuvii te fuisse. Eros autem festinavit, ut ad me literae Dolabellae perferrentur, non de re mea,

(nondum enim meas acceperat,) sed rescripsit ad eas, quarum exemplum tibi miseram, sane luculente. Ad me autem, cum Cassii tabellarium dimissem, statim Balbus. O dii boni, quam facile perspiceres timere otium! et nosti virum, quam tectus: sed tamen Antonii consilia narrabat; illum circumire veteranos, ut acta Caesaris sancirent, idque se facturos esse iurarent, ut rata omnes haberent; eaque Duumviri omnibus mensibus inspicerent. questus est etiam de sua invidia; eaque omnis eius oratio fuit, ut amare videretur Antonium. Quid quaeris? nihil sinceri. mihi autem non est dubium, quin res spectet ad castra. acta enim illa res est animo virili, consilio puerili. quis enim hoc non vidit, regni heredem relictum? quid autem absurdius, hoc metueret, alterum in metu non ponere? quin etiam hoc ipso tempore multa ὑποσολικα. Pontii Neapolitanum a matre tyrannoctoni possideri? legendus mihi saepius est Cato maior, ad te missus. amariorem enim me senectus facit: stomachor omnia. sed mihi quidem σεβιωται. viderint iuvenes. tu mea curabis, ut curas. Haec scripsi, seu dictavi, apposita secunda mensa, apud Vestorium. postridie apud Hirtium cogitabam: et quidem πεντελοιπον. sic hominem traducere ad optimates paro. ληρος πολυς. nemo est istorum, qui otium non timeat. quare talaria videamus. quidvis enim potius, quam castra. Atticae salutem plurimam velim dicas. Exspecto Octavii concionem, et, si quid aliud; maxime autem, ecquid Dolabella tinniat; an in meo nomine tabulas novas fecerit.

CICERO ATTICO S.

22. CERTIOR a Pilia factus, mitti ad te Idibus tabellarios, statim hoc nescio quid exaravi. Primum igitur scire te volui, me hinc Arpinum XVI Kalend. Iun. eo igitur mittes, si quid erit posthac; quamquam ipse iam iamque adero. cupio enim ante, quam Romam venio, odorari diligentius, quid futurum sit. quamquam vereor, ne nihil coniectura aberrem. minime enim obscurum est, quid isti moliantur, (meus vero discipulus, qui hodie apud me coenat, valde amat illum, quem Brutus noster faucia vit,) et, si quaeris, (perspexi enim plane,) timent otium: ὑποθεσιν autem hanc habent, eamque prae se ferunt, virum clarissimum interfectum; totam rempublicam illius interitu perturbatam: irrita fore, quae ille egisset, simul ac desisteremus timere: clementiam illi malo fuisse; qua si usus non esset, nihil ei tale accidere potuisset. Mihi autem venit in mentem, si Pompeius cum exercitu firmo veniat, quod est εὐλογον, certo fore bellum. haec me species cogitatioque perturbat. neque enim, quod tibi tum licuit, nobis nunc licebit. nam aperte laetati sumus. deinde habent in ore, nos ingratos. nullo modo licebit, quod tum et tibi licuit, et multis. φαινοπροσωπηθειον ergo, et ιτεον in castra 2 millies mori melius, huic praesertim aetati. itaque me Idus Mart. non tam consolantur, quam antea. magnum enim mendum continent. et si illi iuvenes

ΑΛΛΟΙΣ ΕΝ ΕΣΘΛΟΙΣ ΤΟΝ Δ' ΑΠΩΘΕΝΤΑΙ ΨΟΓΟΝ.

Sed, si tu melius quippiam speras, quod et plura audis, et interes consiliis; scribas ad me velim, simul-

que cogites, quid agendum nobis sit super legatione votiva. equidem in his locis moneor a multis, ne in senatu Kalendis. dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, et quidem in istos; qui mihi videntur ubivis tutius, quam in senatu, fore.

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
ATTICUM
LIBER XV.

ARGUMENTUM.

Non valde differens est libri huius argumentum a superioris sententia. Scriptae enim epistolae omnes sunt, cum adhuc Romae negotia tumerent, Antoniusque & Octavius ita omnia miscerent, ut, quamvis neque plane bellum, neque pax esset, appareret tamen, rem ad arma deductum iri. Quo quidem tempore Cicero sibi timens, simulque filium, Athenis philosophiae operam dantem, cupiens invisere; cum ius liberae legationis a Dolabella, non autem provincialis, nempe Syriacae, ut Plutarcho placet, haberet, (id enim ex his epistolis ac Philippica prima cognoscitur,) iter cepit in Graeciam, eo consilio, ut Kal. Ian. adesset, quod initium cogendi Senatus fore, Hirtio & Pansa consulatum ineuntibus, videbatur. Dum spes vero aliqua meliorum rerum fuit, Brutusque & Cassius praetores urbani, quibus maxime recuperandae Reip. ratio nitebatur, si non Romae, in proximis tamen locis, manebant; perque literas & edicta cum Antonio populoque agebant: nusquam ille pedem. Cedentibus autem illis, & ipse consilium cepit abeundi. Haec illorum temporum historia est. Privatim tamen in his epistolis plura continentur, quae persequi longum esset. Scriptae sunt ex ante XVI. Kalend. Ian. ad Non. Quint.

CICERO ATTICO S.

1. **O** FACTUM male de Alexione! incredibile est, quanta me molestia affecerit, nec mehercule ex ea parte maxime, quod plerique mecum: Ad quem igitur te medicum conferes? quid mihi iam medico? aut si opus est, tanta inopia est? amorem erga me, humanitatem, suavitatemque desidero. etiam illud; quid est, quod non pertimescendum sit; cum hominem temperantem; summum medicum, tantus improvise morbus oppresserit? sed ad haec omnia una consolatio est, quod ea conditione nati sumus, ut nihil, quod homini accidere possit, recusare debeamus. De Antonio iam antea tibi scripsi, non esse eum a me conventum. venit enim Misenum, cum ego essem in Pompeiano: inde ante profectus est, quam ego eum venisse cognovi. sed casu, cum legerem tuas literas, Hirtius erat apud me in Puteolano: ei legi; et egi. primum quod attinet, nihil mihi concedebat: deinde ad summam, arbitrum me statuebat non modo huius rei, sed totius consulatus sui. Cum Antonio autem sic agemus, ut perspiciat, si in eo negotio nobis satisfecerit, totum me futurum suum. Dolabellam spero domi esse. Redeamus ad nostros: de quibus tu bonam spem te significas habere propter edictorum humanitatem. ego autem perspexi, cum a me xvii Kal. de Puteolano Neapolim, Pansae conveniendi causa, proficisceretur Hirtius, omnem eius sensum. seduxi enim, et ad pacem sum cohortatus. non poterat scilicet negare, se vellem pacem; sed non minus se nostrorum arma time-

re, quam Antonii: et tamen utrosque non sine causa praesidium habere; se autem utraque arma metuere. quid quaeris? *καὶ δὲν ὑγιῆς*. De Q. filio tibi assentior: patri quidem certe gratissimae et bellissimae tuae literae fuerunt. Caerelliae vero facile fatisseci; nec valde laborare mihi visa est; et, si illa, ego certe non laborarem. istam vero, quam tibi molestam scribis esse, auditam a te esse omnino demiror. nam quod eam collaudavi apud amicos, audientibus tribus filiis eius et filia, *καὶ ταυτο ἐκ τῆς αὐτῆς*. quid est hoc? quid est autem, cur ego personatus ambulem? parumne foeda persona est ipsius senectutis? Quod Brutus rogat, ut ante Kalendas, ad me quoque scripsit; et fortasse faciam. sed plane, quid velit, nescio. quid enim illi afferre consilii possum, cum ipse egeam consilio? et cum ille suae immortalitati melius, quam nostro otio, consuluerit? De regina rumor extinguetur. De Flamma, obsecro te, si quid potes. Heri dederam ad te literas exiens e Puteolano, deverteramque in Cumanum. ibi bene valentem videram Piliam. quin etiam Baulos Cumis eam vidi. venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dedi. Cn. Lucullus, familiaris noster, matrem efferebat. mansi igitur eo die in Sinuessano; atque inde mane postridie Arpinum proficiscens, hanc epistolam exaravi. erat autem nihil novi, quod aut scriberem, aut ex te quaererem; nisi forte hoc ad rem putas pertinere. Brutus noster misit ad me orationem suam, habitam in concione Capitolina; petivitque a me, ut eam nec ambitiose corrigerem ante, quam ederet. est autem oratio scripta elegantissime sententiis,

verbis, ut nihil possit ultra. ego tamen, si illam causam habuisssem, scripsissem ardentius. ὑποθεσεις. vides, quae sit persona dicentis. itaque eam corrigere non potui. quo enim in genere Bratus noster esse vult, et quod iudicium habet de optimo genere dicendi, id ita consecutus est in ea oratione, ut elegantius esse nihil possit. sed ego solus alius sum; sive hoc recte, sive non recte. tu tamen velim orationem legas, nisi forte iam legisti, certioreinque me facias, quid iudices ipse. quamquam vereor, ne cognomine tuo lapsus, ὑπεραττικός sis in iudicando. sed si recordabere Δημοσθενος fulmina, tum intelliges, posse et αττικοτάτα gravissime dici. sed haec coram. nunc nec sine epistola, nec cum inani epistola volui ad te Metrodorum venire.

CICERO ATTICO S.

2. **Q**UINTO decimo Kalend. e Sinuessano proficiscens, cum dedissem ad te literas, devertissemque a Cumis in Vesciano, accepi a tabellario tuas literas; in quibus nimis multa de Buthroto. non enim tibi ea res maiori curae aut est, aut erit, quam mihi. sic enim decet, te mea curare, tua me. quamobrem id quidem sic susceptum est mihi, ut nihil sim habiturus antiquius. L. Antonium concionatum esse, cognovi tuis literis et aliis, sordide: sed, id quale fuerit, nescio. nihil enim scripsisti. De Menedemo, probe. Quintus certe ea dicitur, quae scribis. Consilium meum a te probari, quod ea non scribam, quae tu a me postularis, facile patior; multoque ma-

gis id probabis, si orationem eam, de qua hodie ad te scripsi, legeris. Quae de legionibus scribis, ea vera sunt. sed non satis hoc mihi videris tibi persuasisse, quid de Buthrotiis nostris per senatum spes confici posse, quod puto: tantum enim video, non videmur esse victuri. sed, si etiam nos hoc fallat, de Buthroto te non fallat. De Octavii concione idem sentio, quod tu; ludorumque eius apparatus, et Matus ac Postumius mihi procuratores non placent. Saferna collega dignus. sed isti omnes, quemadmodum sentis, non minus otium timent, quam nos arma. Balbum levare invidia per nos velim; sed ne ipse quidem id fieri posse confidit. itaque alia cogitat. Quod prima disputatio Tusculana te confirmat, sane gaudeo. neque enim ullum est periculum aut melius, aut paratius. Flamma quod bene loquitur, non moleste fero. Tyndaritanorum causa, de qua tam laboras, quae sit, ignoro. hos tamen. *πειτελοιστον* movere ista videntur, in primis erogatio pecuniae. De Alexione doleo; sed, quoniam incidit in ita gravem morbum, bene actum cum illo arbitror. quos tamen secundos heredes, scire vellem, et diem testamenti.

CICERO ATTICO S.

3. **U**NDECIMO Kalend. accepi in Atinati duas epistolas tuas, quibus duabus meis respondisti. una erat xv Kal. altera xii^o data. ad superiorem igitur prius. Accurres in Tusculanum, ut scribis, quo me vi Kal. venturum arbitrabar. Quod scribis paren-

dum victoribus; non mihi quidem, cui sunt multa potiora. nam illa, quae recordaris, Lentulo et Marcellō consulibus acta in aede Apollinis; nec causa eadem est, nec simile tempus, praesertim cum Marcellum scribas aliosque discedere. erit igitur nobis coram odorandum et constituendum, tutone Romae esse possimus. novi conventus habitatores sane movent. in magnis enim versamur angustiis. sed sunt ista parvi. quin et maiora contemnimus. Calvae testamentum cognovi, hominis turpis ac fordidi. Tabula Demonici quod tibi curae est, gratum. De Mario scripsi iam pridem ad Dolabellam accuratissime; modo redditae literae sint. eius causa et cupio, et debeo. Venio ad propiorem. Cognovi de Alexione, quae desiderabam. Hirtius est tuus. Antonio, quam est, volo peius esse. De Q. filio, ut scribis, de patre coram agemus. Brutum omni re, qua possum, cupio iuvare; cuius de oratiuncula idem te, quod me, sentire video. sed parum intelligo, quid me velis scribere, quasi a Bruto habita oratione, cum ille ediderit. qui tandem convenit? an sic, ut in tyrannum iure optimo caesum? multa dicentur, multa scribentur a nobis; sed alio modo et tempore. De sella Caesaris, bene tribuni. praeclaros etiam XIV ordines. Brutum apud me fuisse gaudeo; modo et libenter fuerit, et sat diu.

CICERO ATTICO S.

4. **D**ECIMO Kalend. hora VIII fere, a Q. Fusio venit tabellarius; nescio quid ab eo literularum, uti me sibi restituerem, sane insulse, ut solet; nisi for-

te, quae non ames, omnia videntur insulse fieri. scripsi ita, ut te probaturum existimem. mihi duas a te epistolas reddidit, unam XI, alteram X. ad recentiore prius. Et legio? rem laudo. si vero etiam Carfulenus, *αὐτὸ πειραμὸν*. Antonii consilia narras turbulenta: atque utinam potius per populum agat, quam per senatum! quod quidem ita credo. sed mihi totum eius consilium ad bellum spectare videtur, si quidem D. Bruto provincia eripitur. quoquo modo ego de illius nervis existimo, non videtur fieri posse sine bello. sed non cupio, quoniam cavetur Buthrotiis. rides? ast condoleo, non mea potius assiduitate, diligentia, gratia perfici. Quod scribis te nescire, quid nostris faciendum sit; iam pridem me illa *ἀπορία* sollicitat. itaque stulta iam Iduum Martiarum est consolatio. animis enim usi sumus virilibus; consiliis, mihi crede, puerilibus. excisa enim est arbor, non evulsa. itaque, quam fruticetur, vides. redeamus igitur, quoniam saepe usurpas, ad Tusculanas disputationes. Saufeium per te celemus. ego nunquam indicabo. Quod te a Bruto scribis, ut certior fieret, quo die in Tusculanum essem futurus; ut ad te ante scripsi, VI Kal. et quidem ibi te quam primum pervidere velim. puto enim nobis Lanuvium eundem, et quidem non sine multo sermone. sed *μελησεί*. Redeo ad superiorem: ex qua praetereo illa prima de Buthrotiis, quae mihi sunt inclusa medullis; sit modo, ut scribis, locus agendi. De oratione Bruti prorsus contendis, cum iterum tam multis verbis agis. egone ut eam causam, quam is scripsit? ego scribam non rogatus ab eo?

nulla παρεγχειρησις fieri potest contumeliosior. at, inquis, Ἡρακλειδίου aliquod. non recusato id quidem; sed et componendum argumentum est, et scribendi expectandum tempus maturius. licet enim de me, ut libet, existimes (velim quidem quam optime); si haec ita manent, ut videntur, (feres quod dicam,) me Idus Martiae non delectant. ille enim nunquam revertisset: nos timor confirmare eius acta non coegisset: aut, (ut in Saufeii eam, relinquamque Tuscianas disputationes, ad quas tu etiam Vestorium hortaris,) ita gratiosi eramus apud illum, quem diu mortuum perduint! ut nostrae aetati, quoniam interfecto domino liberi non sumus, non fuerit dominus ille fugiendus. rubeo, mihi crede. sed iam scripseram; delere nolui. De Menedemo, vellem verum fuisset. De regina, velim verum sit. Cetera coram, et maxime, quid nostris faciendum sit; quid etiam nobis, si Antonius militibus obsessurus est senatum. Hanc epistolam si illius tabellario dedissem, veritus sum, ne solveret. itaque mihi dedita opera. erat enim rescribendum tuis. Quam vellem, Bruto studium tuum navare potuisses! ego igitur ad eum literas. Ad Dolabellam Tironem mihi cum mandatis et literis. eum ad te vocabis; et, si quid habebis, quod placeat, scribes. Ecce autem de transverso L. Caesar, ut veniam ad se, rogat, in Nemus; aut scribam, quo se venire velim: Bruto enim placere, se a me conveniri. O rem odiosam et inexplicabilem! puto me ergo iturum, et inde Romam; nisi quid mutaro. summatim adhuc ad te. nihil dum enim a Balbo. tuas igitur exspecto, nec actorum solum, sed etiam futurorum.

CICERO ATTICO S.

5. **A** BRUTO tabellarius rediit : attulit et ab eo, et Cassio. consilium meum magnopere exquirunt : Brutus quidem, utrum de duobus. O rem miseram ! plane non habeo, quod scribam. itaque silentio puto me usurum ; nisi quid aliud tibi videtur. sin tibi quid venit in mentem, scribe, quaeso. Cassius vero vehementer orat ac petit, ut Hirtium quam optimum faciam. sanum putas ? ὁ γναφεὺς ἀνδραγωγέως. epistolam tibi misi. Ut tu de provincia Bruti et Cassii per senatusconsultum, ita scribit et Balbus et Hirtius : qui quidem, se actutum. etenim iam in Tusculano est ; mihi que, ut absim, vehementer auctor est : et ille quidem periculi causa, quod sibi etiam fuisse dicit ; ego autem, etiam ut nullum periculum sit : tantum abest, ut Antonii suspicionem fugere nunc curem, ne videar eius secundis rebus non delectari, ut mihi causa sit, cur Romam venire nolum ; ne illum videam. Varro autem noster ad me epistolam misit, sibi a nescio quo missam, (nomen enim delebat,) in qua scriptum erat, veteranos eos, qui reiiciantur, (nam partem esse dimissam,) improbitissime loqui ; ut magno periculo Romae sint futuri, qui ab eorum partibus dissentire videantur. qui porro noster itus, reditus, vultus, incessus inter istos ? quod si, ut scribis, L. Antonius in Decimum, reliqui in nostros ; ego quid faciam ? aut quo me pacto geram ? Mihi vero deliberatum est, ut nunc quidem est, abesse ex ea urbe, in qua non modo florui cum summa, verum etiam servivi cum

aliqua dignitate. nec tam statui ex Italia exire, de quo tecum deliberabo, quam istuc non venire.

CICERO ATTICO S.

6. **C**UM ad me Brutus noster scripsisset et Cassius, ut Hirtium, quem adhuc bonum fuisse sciebant, neque eum confidebant fore, mea auctoritate meliorem facerem, (Antonio est enim fortasse iratior, causae vero amicissimus,) tamen ad eum scripsi, ei-que dignitatem Bruti et Cassii commendavi. ille quid mihi rescripsisset, scire te volui; si forte idem tu, quod ego, existimares, istos etiam nunc vereri, ne forte ipsi nostri plus animi habeant, quam habent.

HIRTIUS CICERONI SUO S.

RURE iam redierim, quaeris. an ego, cum omnes caleant, ignaviter aliquid faciam? etiam ex urbe sum profectus. utilius enim statui abesse. has tibi literas exiens in Tusculanum scripsi. noli autem me tam strenuum putare, ut ad Nonas recurram. nihil enim iam video opus esse nostra cura; quoniam praesidia sunt in tot annos provisae. Brutus & Cassius utinam, quam facile a te de me impetrare possunt, ita per te exorentur; ne quod calidius inaeant consilium! cedentes enim haec ais scripsisse: quo? aut quare? retine, obsecro te, Cicero, illos; & noli sinere haec omnia perire, quae funditus medius fidius rapitis, incendiis, caedibus pervertuntur. tantum, si quid timent, caveant: nihil praeterea moliantur. Non medius fidius acerrimis consiliis plus, quam etiam inertissimis, dummodo diligentibus, conse-

quentur. haec enim, quae fluunt, per se diuturna non sunt; in contentione praesentes ad nocendum habent vires. quid speres de illis, in Tusculanum ad me scribe.

Habes Hirtii epistolam: cui rescripsi, nil illos callidius cogitare, idque confirmavi. hoc quaecumque esset, te scire volui. Obsignata iam epistola Balbus ad me, Serviliam rediisse, confirmare non discessuros. nunc exspecto a te literas.

CICERO ATTICO S.

7. **G**RATUM, quod mihi epistolas: quae quidem me delectarunt, in primis Sexti nostri. dices, quia te laudat? puto mehercule id quoque esse causae; sed tamen etiam ante, quam ad eum locum veni, valde mihi placebat cum sensus eius de republica, tum scribendi cura. Servius vero pacificator cum librariolo suo videtur obiisse legationem, et omnes captiunculas pertimescere. debuerat autem, *non ex iure manu confertum*; sed quae sequuntur. Tu quoque scribes.

CICERO ATTICO S.

8. **P**OST tuum discessum binas a Balbo; nihil novi: itemque ab Hirtio; qui se scribit vehementer offensum esse veteranis. exspectat animus, quidnam agam de Kalend. Martiis. misi igitur Tironem, et cum Tirone plures, quibus singulis, ut quidque accidisset, dares literas: atque etiam scripsi ad Antonium de legatione; ne, si ad Dolabellam solum scripsissem, iracundus homo commoveretur. quod autem

aditus ad eum difficilior esse dicitur; scripsi ad Eutrapelum, ut is ei meas literas redderet, legatione mihi opus esse. honestior est votiva: sed licet uti utraque. De te, quaeso, etiam atque etiam vide. velim possis coram: si minus possis, literis idem consequemur. Graeceius ad me scripsit, C. Cassium sibi scripsisse, homines comparari, qui armati in Tusculanum mitterentur. id quidem mihi non videbatur; sed cavendum tamen, villaeque plures videndae. sed aliquid crastinus dies ad cogitandum nobis de ea re.

CICERO ATTICO S.

9. **T**ERTIO Nonas vesperi a Balbo redditae mihi literae, fore Nonis senatum, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum, et ad urbem mittendum curarent. O rem miseram! primum ullam ab istis, dein, si aliquam, hanc legatoriam provinciam? atque haud scio, an melius sit, quam ad Eurotam sedere. sed haec casus gubernabit. ait autem, eodem tempore decretum iri, ut iis et reliquis praetoriis provinciae decernantur. hoc certe melius, quam illa Perfice porticus. nolo enim Lacedaemonem longinquam; Lanuvium existimavi. Rides, inquires, in talibus rebus? quid faciam? plorando fessus sum. Dii immortales! quam me conturbatum tenuit epistolae tuae prior pagina? quid autem iste in domo tua casus armorum? sed hunc quidem nimbum cito transiisse laetor. tu quid egeris tua cum tristi, tum etiam difficili ad consiliandum legatione, vehementer exspecto. est enim inexplicabilis. ita circumfede-

mur copiis omnibus. Me quidem Bruti literae, quas ostendis a te lectas, ita perturbarunt, ut, quamquam ante egebam consilio, tamen animi dolore sim tardior. sed plura, cum ista cognoro. hoc autem tempore, quod scriberem, nihil erat, eoque minus, quod dubitabam, tu has ipsas literas essesne accepturus. erat enim incertum, visurusne te esset tabellarius. ego tuas literas vehementer exspecto.

CICERO ATTICO S.

10. **O** Bruti amanter scriptas literas! o iniquum tuum tempus, qui ad eum ire non possis! ego autem quid scribam? ut beneficio istorum utantur? quid turpius? ut moliantur aliquid? nec audent, nec iam possunt. age, quiescant auctoribus nobis? quis incolumitatem praestat? si vero aliquid de Decimo gravius; quae nostris vita, etiamsi nemo molestus sit? ludos vero non facere, quid foedius? frumentum imponere, quae est alia Dionis legatio? aut quod munus in republica fordidius? prorsus quidem consilia tali in re ne iis quidem tuta sunt, qui dant. sed possum id negligere proficiens. frustra vero quid ingrediar? matris consilio cum utatur, vel etiam precibus, quid me interponam? sed tamen cogitabo, quo genere utar literarum. nam silere non possum. statim igitur mittam vel Antium, vel Circaeos.

CICERO ATTICO S.

11. **A**NTIUM veni ante vi Kal. Bruto iucundus noster adventus. deinde multis audientibus, Servilia,

Tertullia, Porcia, quaerere, quid placeret. aderat etiam Favonius. ego, quod eram meditatus in via, suadere, ut uteretur Asiatica curatione frumenti; nihil esse iam reliqui, quod ageremus, nisi ut salvos esse. in eo etiam ipsi reipublicae esse praesidium. quam orationem cum ingressus essem, Cassius intervenit. ego eadem illa repetivi. hoc loco, fortibus sane oculis Cassius, (Martem spirare diceret,) se in Siciliam non iturum. egone, ut beneficium accepisse in contumelia? quid ergo agis? inquam. at ille, in Achaiam se iturum: quid tu, inquam, Brute? Romam, inquit, si tibi videtur. mihi vero minime: tuto enim non eris. quid? si possem esse, placeretne? atque ut omnino, neque nunc, neque ex praetura in provinciam ires? sed auctor non sum, ut te urbi committas. dicebam ea, quae tibi profecto in mentem veniunt, cur non esset tuto futurus. multo inde sermone querebantur, atque id quidem Cassius maxime, amissas occasiones; Decimumque graviter accusabat. ego negabam oportere praeterita: assentiebar tamen. cumque ingressus essem dicere, quid oportuisset, (nec vero quidquam novi, sed ea, quae quotidie omnes,) nec tamen illum locum attingerem, quemquam praeterea oportuisse tangi; sed senatum vocari, populum ardentem studio vehementius incitari, totam susciperem rempublicam: exclamat tua familiaris: *hoc vero neminem unquam audivi.* ego repressi. sed et Cassius mihi videbatur iturus: (etenim Servilia pollicebatur se curaturam, ut illa frumenti curatio de senatusconsulto tolleretur:) et noster cito deiectus est de illo inani sermone. velle enim se dixerat.

Constituit igitur, ut ludi, absente se, fierent suo nomine. proficisci autem mihi in Asiam videbatur ab Antio velle. ne multa; nihil me in illo itinere, praeter conscientiam, delectavit. non enim fuit committendum, ut ille ex Italia prius, quam a me conventus esset, discederet. hoc dempto munere amoris atque officii, sequebatur, ut mecum ipse :

Ἡ δὲ εὐρὺ ὁδὸς σοι τι δύναται νῦν, θεοπροπέ;

prorsus dissolutum offendi navigium, vel potius dissipatum. nihil consilio, nihil ratione, nihil ordine. itaque etsi ne antea quidem dubitavi, tamen nunc eo minus, evolare hinc; idque quamprimum, ubi

Nec Pelopidarum facta, neque famam audiam.

Sed heus tu, ne forte sis nescius, Dolabella me sibi legavit a. d. iv Nonas. id mihi heri vesperi nuntiatum est. votiva ne tibi quidem placebat. etenim erat absurdum, quae, si stetisset respublica, vovissem, ea me, everfa illa, vota dissolvere: et habent, opinor, liberae legationes definitum tempus lege Iulia; nec facile addi potest. Aveo genus legationis, ut, cum velis, introire, exire, liceat; quod nunc mihi additum est. bella est autem huius iuris quinquennii licentia. quamquam quid de quinquennio cogitem? contrahi mihi negotium videtur. sed βλασφημία mittamus.

CICERO ATTICO S.

12. **B**ENE mehercule de Buthroto. at ego Tironem ad Dolabellam cum literis, quia iusseras, miseram. quid nocet? De nostris autem Antiatis factis videbar plane scripsisse, ut non dubitares, es-

sent quin otiosi futuri, usurique beneficio Antonii contumelioso. Cassius frumentariam rem adspernabatur. eam Servilia sublaturam ex senatusconsulto se esse dicebat. noster vero, *και μαλα σεμνος*, in Asiam, posteaquam mihi est assensus, tuto se Romae esse non posse. ludos enim absens facere malebat. statim autem se iturum, simul ac ludorum apparatus iis, qui curaturi essent, tradidisset. navigia colligebat. erat animus in cursu. interea in eisdem locis erant futuri. Brutus quidem se aiebat Asturae. L. quidem Antonius liberaliter literis sine cura me esse iubet. habeo unum beneficium; alterum fortasse, ni in Tusculanum venerit. O negotia non ferenda! quae feruntur tamen. *των δ' αιτιων των Βρετων τις ειχεν?* Octaviano, ut perspexi, satis ingenii, satis animi; videbaturque erga nostros *ηρωας* ita fore, ut nos vellemus, animatus. sed quid aetati credendum sit, quid nomini, quid hereditati, quid *κατηχησει*, magni consilii est. vitricus quidem nihil censebat; quem Asturae vidimus. sed tamen alendus est; et, ut nihil aliud, ab Antonio seiungendus. Marcellus praeclare, si praecipit nostro, nostris; cui quidem ille deditus mihi videbatur. Pansa et Hirtio non nimis credebat. bona indoles, *εαν διαμισνη*.

CICERO ATTICO S.

13. **O**CTAVO Kal. duas a te accepi epistolas: respondebo igitur priori prius. Assentior tibi, ut nec duces simus, nec agmen cogamus; faveamus tamen. Orationem tibi misi. eius custodiendae et proferen-

dae arbitrium tuum. sed quando illum diem, cum tu edendam putes? Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse. melior est *αναυτιφωνησις*: qua me usurum arbitror. Quod scribis legiones duas Brundisium venisse; vos omnia prius. scribes igitur, quidquid audieris. Varronis *διαλογον* exspecto. Iam proβο *Ἡρακλειδιον*, praesertim cum tu tantopere delectere: sed quale velis, velim scire. Quod ad te *antea*, atque adeo *prius* scripsi (sic enim mavis) tu vero ad scribendum fecisti me alacriorem. ad tuum enim iudicium, quod mihi erat notum, addidisti Peducei auctoritatem, magnam quidem apud me, et in primis gravem. enitar igitur, ne desideres aut industriam meam, aut diligentiam. Vectenum, ut scribis, et Faberium foveo. Cloelium nihil arbitror malitiose: quamquam.... sed quid egerit? De libertate retinenda, qua certe nihil est dulcius, tibi assentior. Itane Gallo Caninio? o hominem nequam! quid enim dicam aliud? cautum Marcellum; me sic, sed non tamen cautissimum. Longiori epistolae superiorique respondi. nunc breviori propiorique quid respondeam, nisi eam fuisse dulcissimam? Res Hispanienses valde bonae. modo Balbium incolumem videam, subsidium nostrae senectutis. De Anniano item, quod me valde observat Vifellia. sed haec quidem humana. De Bruto te nihil scire dicis: sed Selicia venisse M. Scaptium; eumque non qua pompa, ad se tamen clam venturum, sciturumque me omnia: quae ego statim. interea narrat eadem, Bassi servum venisse, qui nuntiaret, legiones Alexandrinas in armis esse, Bassum arcessi, Cassium exspec-

rari. quid quaeris? videtur respublica ius suum reciperatura. sed ne quid ante, nosti horum exercitationem in latrocinio, et amentiam. Dolabella, vir optimus. etsi, cum scribebam, secunda mensa apposita, venisse eum ad Baias audiebam; tamen ad me ex Formiano scripsit, (quas literas, cum e balineo exissem, accepi,) sese de attributione omnia summa fecisse: Vectenum accusat: tricatur scilicet, ut homo talis. sed ait totum negotium Sextium nostrum suscepisse, optimum quidem illum virum, nostrique amantissimum. quaero autem, quid tandem Sextius in hac re facere possit, quod non quivis nostrum? sed, si quid praeter spem erit, facies ut sciam. si est, ut arbitror, negotium perditum, scribes tamen; neque ista res commovebit. Nos hic *εἰροσφύμεν*, (quid enim aliud?) et *τα περὶ τοῦ καθήκοντος* magnifice explicamus, *προσφώνομεν*que Ciceroni. qua de re enim potius pater filio? deinde alia. quid quaeris? exstabit opera peregrinationis huius. Varronem hodie, aut cras venturum putabant. ego autem in Pompeianum properabam; non quo hoc loco quidquam pulchrius; sed interpellatores illic minus molesti. sed perscribe, quaeso, quae causa sit Myrtilo, (poenas quidem illum pependisse audivi,) et fatisne pateat, unde corruptus. Haec cum scriberem, tantum quod existimabam ad te orationem esse perlatam. hui, quam timeo, quid existimes. etsi quid ad me, quae non sit foras proditura, nisi respublica recuperata? de quo quid sperem, non audeo scribere.

CICERO ATTICO S.

14. **S**EXTO Kal. accepi a Dolabella literas, quarum exemplum tibi misi; in quibus erat, omnia se fecisse, quae tu velles. statim ei rescripsi, et multis verbis gratias egi. sed tamen, ne miraretur, cur idem iterum facerem, hoc causae sumsi, quod ex te ipso coram antea nihil potuisssem cognoscere. sed quid multa? literas hoc exemplo dedi.

CICERO DOLABELLAE COS. SUO.

» **A**NTEA cum per literas Attici nostri de tua
 » summa liberalitate, summoque erga se beneficio
 » certior factus essem; cumque tu ipse etiam ad me
 » scripisses, te fecisse ea, quae nos voluisssemus:
 » egi tibi gratias per literas iis verbis, ut intellige-
 » res, nihil te mihi gratius facere potuisse. postea ve-
 » ro quam ipse Atticus ad me venit in Tusculanum
 » huius unius rei causa, tibi ut apud me gratias age-
 » ret, ut cuius eximiam quandam, et admirabilem
 » in causa Buthrotia voluntatem, et singularem er-
 » ga se amorem perspexisset; teneri non potui, quin
 » tibi apertius illud idem his literis declararem. ex
 » omnibus enim, mi Dolabella, studiis in me, et of-
 » ficiis, quae summa sunt, hoc scito mihi et amplif-
 » simum videri, et gratissimum esse, quod perfec-
 » ris, ut Atticus intelligeret, quantum ego te, quam
 » tu me amares. quod reliquum est, Buthrotiam et
 » causam et civitatem, quamquam a te constituta est,
 » (beneficia autem nostra tueri solemus,) tamen ve-

» lim, receptam in fidem tuam, a meque etiam at-
 » que etiam tibi commendatam, auctoritate et au-
 » xilio tuo tectam velis esse. fatis erit in perpetuum
 » Buthrotiis praesidii, magnaue cura et sollicitudi-
 » ne Atticum, et me liberaris, si hoc honoris mei
 » causa susceperis, ut eos semper a te defensos ve-
 » lis. quod ut facias, te vehementer etiam atque
 » etiam rogo. «

His literis scriptis, me ad *συνταξεις* dedi: quae quidem, vereor, ne miniata cerula tua pluribus locis notandae sint: ita sum *μετεωρος*, et magnis cogitationibus impeditus.

CICERO ATTICO S.

15. **L.** ANTONIO male sit, siquidem Buthrotiis molestus est. Ego testimonium composui; quod, cum voles, obsignabis. Tu nunmos Arpinatum, si L. Fadius aedilis petet, vel omnes reddito. ego ad te alia epistola scripsi de H-S CX, quae Statio curarentur. si ergo petet Fadius, ei volo reddi; praeter Fadium, nemini. apud me item puto depositum. id, scripsi ad Erotem, ut redderet. Reginam odi. me iure facere scit. sponsor promissorum eius Ammonius; quae quidem erant *φιλολογια*, et dignitatis meae, ut vel in concione dicere auderem. Saram autem praeterquam quod nefarium hominem cognovi, praeterea in me contumacem. semel eum omnino domi meae vidi. cum *φιλοφρονως* ex eo quaererem, quid opus esset; Atticum se dixit quaerere. superbiam autem ipsius reginae, cum esset trans Tiberim in hortis, commemorare sine

magno dolore non possum. nihil igitur cum istis : nec tam animum me , quam vix stomachum habere arbitrantur. Professionem meam , ut video , Erotis dispensatio impedit. nam cum ex reliquis , quae Nonis April. fecit , vel abundare debeam ; cogor mutuari : quodque ex istis fructuosis rebus receptum est , id ego ad illud sanum sepositum putabam. sed haec Tironi mandavi , quem ob eam causam Romanam misi. te nolui impeditum impedire. Cicero noster quo modestior est , eo me magis commovet. ad me enim de hac re nihil scripsit , ad quem nimirum potissimum debuit. scripsit hoc autem ad Tironem , sibi post Kal. April. (sic enim annum tempus confici) nihil datum esse : tibi pro tua natura semper placuisse , teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere , eum non modo liberaliter a nobis , sed etiam ornate cumulateque tractari. quare velim cures , (nec tibi essem molestus , si per alium hoc agere possem ,) ut permutetur Athenas. quod sit in annum sumtum , et scilicet Eros numerabit. eius rei causa Tironem misi. curabis igitur , et ad me , si quid tibi de eo videbitur , scribes.

CICERO ATTICO S.

16. **T**ANDEM a Cicerone tabellarius ; et mehercule literae *πεπινωμενως* scriptae ; quod ipsum *περοκοπη* aliquam significaret : itemque ceteri praeclara scribunt. Leonidas tamen retinet suum illud *adhuc* ; summis vero laudibus Herodes. quid quaeris ? vel verba mihi dari facile patior in hoc , meque libenter prae-

beo credulum. Tu, velim, si quid tibi est a Statio scriptum, quod pertineat ad me, certio rem me facias. Narro tibi, haec loca venusta sunt, abdita certe, et, si quid scribere velis, ab arbitris libera. sed nescio quo modo *οικος φιλος*. itaque me referunt pedes in Tusculanum. et tamen haec *βωπογραφια* ripulae videtur habitura celerem satietatem. equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. ranae enim *ρητορευουσιν*. Tu, quaeso, fac sciam, ubi Brutum nostrum, et quo die videre possim.

CICERO ATTICO S.

17. **D**UAS accepi postridie Idus, alteram eo die datam, alteram Idibus. prius igitur superiori. De Bruto, cum scies. De consulum ficto timore cognoveram. Sica enim *φιλοστοργως* ille quidem, sed tumultuosius ad me etiam illam suspicionem pertulit. quid tu autem? *τα μεν διδομενα*? nullum enim verbum a Siregio. non placet. De Plaetorio vicino tuo permolesti tuli, quemquam prius audisse, quam me. De Syro prudenter. L. Antonium per M. fratrem, ut arbitròr, facillime deterrebis. Antroni vetui; sed nondum acceperas literas; nec cuiquam, nisi L. Fadio aedili. aliter enim nec caute, nec iure fieri potest. Quod scribis tibi deesse H-S C, quae Ciceroni curata sint; velim ab Erote quaeras, ubi sit merces insularum. Arabioni de Sitio nihil irascor. ego de itinere, nisi explicato A, nihil cogito. quod idem tibi videri puto. Habes ad superiorem. nunc audi ad alteram. Tu vero facis, ut omnia, quod Serviliae non dees, id est, Bruto. De

regina gaudeo te non laborare; certe etiam tibi probari. Erotis rationes et ex Tirone cognovi, et vocavi ipsum. Gratissimum, quod polliceris, Ciceroni nihil defuturum: de quo mirabilia Messala; qui Lanuvio, rediens ab illis, venit ad me: et mehercule ipse literae sic et φιλωστοργως et ευπειως scriptae, ut eas vel in acroasi audeam legere: quo magis illi indulgendum puto. De Buciliano Sextium puto non moleste ferre. Ego, si Tiro ad me, cogito in Tusculanum. Tu vero, quidquid erit, quod me scire par sit, statim.

CICERO ATTICO S.

18. **S**EPTIMODECIMO Kal. etsi satis videbar scripsisse ad te, quid mihi opus esset, et quid te facere vellem, si tibi commodum esset; tamen, cum profectus essem, et in lacu navigarem, Tironem statui ad te esse mittendum, ut iis negotiis, quae agerentur, interesset: atque etiam scripsi ad Dolabellam, me, si ei videretur, velle proficisci, petique ab eo de mulis vecturae itineris: et in eis, quoniam intelligo te distentissimum esse, qua de Buthrotiis, qua de Bruto, cuius etiam ludorum seorsum curam, etiam administrationem suspicor ex magna parte ad te pertinere; ut ergo in eiusmodi re, tribues nobis paulum operae. nec enim multum opus est. mihi res ad caedem, et eam quidem propinquam, spectare videtur. vides homines; vides arma. prorsus non mihi videor esse tutus. sin tu aliter sentis, velim ad me scribas. domi enim manere, si recte possum, multo malo.

CICERO ATTICO S.

19. **Q**UIDNAM est, quod audendum amplius de Buthrotiis? stetit enim te frustra scribis. quid autem se refert Brutus? doleo mehercule, te tam esse detentum; quod decem hominibus referendum acceptum. est illud quidem ἐγγωδῆς, sed ἀνεκτον, mihi-que gratissimum. De armis, nihil vidi apertius. fugiamus igitur. at, ut ais, coram. Theophanes quid velit, nescio. scripserat enim ad me. cui rescripsi, ut pctui. mihi autem scribit, venire ad me se velle, ut et de suis rebus, et quaedam, quae ad me pertineant. tuas literas exspecto. vide, quaeso, ne quid temere fiat. Staius scripsit ad me, locutum secum esse Q. Ciceronem valde asseveranter, se haec ferre non posse: certum sibi esse, ad Brutum et Cassium transire. hoc enimvero nunc discere aveo: hoc ego, quid sit, interpretari non possum. potest aliquid iratus Antonio: potest gloriam novam quaerere: potest totum esse σχέδιασμα: et nimirum ita est. sed tamen et ego vereor, et pater conturbatus est. scit enim, quae ille de hoc: mecum quidem ἀφ᾽ατα olim. plane, quid velit, nescio. A Dolabella mandata habeo, quae mihi videbuntur, id est, nihil. Dic mihi, C. Antonius voluitne fieri septemvir? fuit certe dignus. De Menedemo est, ut scribis. facies omnia mihi nota.

CICERO ATTICO S.

20. **E**GI gratias Vecteno: nihil enim potuit humanius. Dolabellae mandata sint quaelibet: mihi ali-

quid, vel quod Niciae nuntiem. quis enim haec, ut scribis, ante nos? nunc dubitare quemquam prudentem, quin meus discessus desperationis sit, non legationis? Quod ais, extrema quaedam iam homines de republica loqui, et eos quidem viros bonos: ego, quo die audivi illum tyrannum in concione *clarissimum virum* appellari, subdiffidere coepi: postea vero quam tecum Lanuvii vidi, nostros tantum spei habere ad vivendum, quantum accepissent ab Antonio, desperavi. itaque, mi Attice, fortiter hoc velim accipias, ut ego scribo. genus illud interitus, quo casurus est, foedum duces, et quasi denuntiatum nobis ab Antonio. ex hac naxa exire constitui, non ad fugam, sed ad spem mortis melioris. haec omnis culpa Bruti. Pompeium Cartheciae receptum scribis: iam igitur contra hunc exercitum, utra ergo castra? media enim tollit Antonius. illa infirma, haec nefaria. properemus igitur. sed iuva me consilio, Brundisione, an Puteolis. Brutus quidem subito; sed sapienter. *πασχω τι*. quando enim illum? sed humana ferenda. tu ipse eum videre non potes. dii illi mortuo, qui unquam Buthrotum! sed acta missa. videamus, quae agenda sint. Rationes Erotis, etsi ipsum nondum vidi, tamen et ex literis eius, et ex eo, quod Tiro cognovit, propemodum cognitae habeo. versuram scribis esse faciendam mensium quinque, id est, ad Kal. Novemb. H-S cc: in eam diem cadere nummos, qui a Quinto debentur. velim igitur, (quoniam Tiro negat tibi placere, me eius rei causa Romam venire,) si te ea res nihil offendet, videas, unde nummi sint; mihi feras expen-

sum. hoc video in praesentia opus esse. reliqua diligentius ex hoc ipso exquiram; in his, de mercedibus dotalium praediorum: quae si fideliter Ciceroni curabuntur, quamquam volo laxius, tamen ei prope modum nihil deerit. equidem video mihi quoque opus esse viaticum. sed id ex praediis, ut cadet, ita solvetur; mihi autem opus est universo quidem. etsi mihi videtur iste, qui umbras timet, ad caedem spectare; tamen, nisi explicata solutione, non sum discessurus. sitne autem extricata, necne, tecum cognoscam. Haec putavi mea manu scribenda: itaque feci. De Fadio, ut scribis; utique alii nemini. rescribas velim hodie.

CICERO ATTICO S.

21. **N**ARRO tibi; Q. pater exultat laetitia, scripsit enim filius, se idcirco profugere ad Brutum voluisse, quod, cum sibi negotium daret Antonius, ut eum dictatorem efficeret, praesidium occuparet, id recusasset; recusasse autem se, ne patris animum offenderet: ex eo sibi illum hostem. tum me, inquit, collegi, verens, ne quid mihi ille iratus tibi noceret. itaque eum placavi. et quidem CCC certa, reliqua in spe. scribit autem Staius, illum cum patre habitare velle. hoc vero mirum; et id gaudet. ecquem tu illo certiore nebulonem? *ετοχην* vestram de re Cani deliberationis probo. nihil eram suspicatus de tabulis: *ακραιως* restitutam arbitrabar. Quae differs, ut mecum coram, exspectabo. Tabellarios, quoad volles, tenebis. es enim occupatus. Quod ad Xenonem, probe. Quod scribo, cum absolvero. Quinto

scripsisti, te ad eum literas: nemo attulerat. Tiro negat iam tibi placere Brundisium, et quidem dicere aliquid de militibus. at ego iam destinaram, Hydruntem quidem. movebant me tuae quinque horae. hic autem quantus πλῆθος? sed videbimus. Nillas a te XI Kal. quippe: quid enim iam novi? cum primum igitur poteris, venies. ego propero, ne ante Sextus; quem adventare aiunt.

CICERO ATTICO S.

22. **G**RATULOR nobis Q. filium exiisse: molestus non erit. Panfam bene loqui credo. temper enim coniunctum esse cum Hirrio scio. amicissimum Bruto et Cassio puto, si expediet. sed quando illos videbit? inimicum Antonio; quando, aut cur? quousque ludemur? Ego autem scripsi Sextum adventare, non quo iam adesset, sed quia certe id ageret, ab armisque nullus discederet. certe, si pergit, bellum paratum est. hic autem noster Cytherius, nisi victorem, neminem victurum. quid ad haec Panfa? cum utro erit, si bellum erit? quod videtur fore. sed et haec, et alia coram: hodie quidem, ut scribis, aut cras.

CICERO ATTICO S.

23. **M**IRIFICE torqueor, sine dolore tamen: sed per multa mihi de nostro itinere in utraque partem occurrunt. quousque? inquires. quoad erit integrum: erit autem usque dum ad navem. Panfa si rescripserit, et meam tibi, et illius epistolam mittam. Silium exspectabam; cui ὑπομνημα compositum.

si quid novi. ego literas misi ad Brutum; cuius de itinere etiam ex te velim, si quid scies, cognoscere.

CICERO ATTICO S.

24. **T**ABELLARIUS, quem ad Brutum miseram, ex itinere rediit VII Kal. ei Servilia dixit, eo die Brutum hora IV profectum. sane dolui, meas literas redditas non esse. Silius ad me non venerat. causam composui. eum libellum tibi misi. te quo die expectem, velim scire.

CICERO ATTICO S.

25. **D**E meo itinere variae sententiae. multi enim ad me. sed tu incumbe, quaeso, in eam curam. magna res est. an probas, si ad Kal. Ian. cogitamus? meus animus est aequus, sic tamen, ut nihil offensionis sit: et tu etiam scite, *quo die olim piaculum; mysteria scilicet.* ut ut sit res, casus consilium nostri itineris iudicabit. dubitemus igitur. est enim hiberna navigatio odiosa; eoque ex te quaesieram mysteriorum diem. Brutum, ut scribis, visum iri a me puto. ego hinc volo prid. Kal.

CICERO ATTICO S.

26. **D**E Quinti negotio video a te omnia facta. ille tamen dolet, dubitans, utrum morem gerat Lep-tae, an fidem infirmet filio. inaudivi L. Pisonem velle exire legatum *Λευδοσυγγραφω* senatusconsulto. velim scire, quid sit. Tabellarius ille, quem tibi dixeram a me ad Brutum esse missum in Anagninum, ad

me venit ea nocte, quae proxima ante Kal. fuit; literasque ad me attulit; in quibus unum alienum summa sua prudentia, [id est illud,] ut spectem ludos suos. rescripsi scilicet, primum me iam profectum, ut non integrum sit; dein, ἀτοπωτάτων esse, me, qui Romam omnino post haec arma non accesserim, neque id tam periculi mei causa fecerim, quam dignitatis, subito ad ludos venire. tali enim tempore ludos facere illi honestum est, cui necesse est; spectare, mihi ut non est necesse, sic ne honestum quidem est. equidem illos celebrari, et esse quam gratissimos mirabiliter cupio; idque ita futurum esse confido; et tecum ago, ut iam ab ipsa commissione ad me, quemadmodum accipiantur; deinde omnino reliquorum dies singulos persequare. sed de ludis haecenus. Reliqua pars epistolae est illa quidem in utramque partem: sed tamen nonnullos interdum iacit igniculos viriles; quod quale tibi videretur, ut posses interpretari, misi ad te exemplum epistolae. quamquam mihi tabellarius noster dixerat, tibi quoque se attulisse literas a Bruto, easque ad te e Tusculano esse delatas. Ego itinera sic composueram, ut Nonis Quint. Puteolis essem. valde enim festino; ita tamen, ut, quantum homo possit, quam cautissime navigem. M. Aelium cura liberabis: is me paucos specus in extremo fundo, et eos quidem subterraneos, fervitutis apud se aliquid habiturum: id me iam nolle, neque mihi quidquam esse tanti; sed, ut mihi dicebas, quam lenissime, potius ut cura liberetur, quam ut me succensere aliquid suspicetur. Idem de illo Tulliano capite libera

cum Cascelio loquare. parva res est : sed tu bene attendisti ; nimis callide agebatur. ego autem , si mihi imposuisset aliquid , quod paene fecit , nisi tua malitia affuisset , animo iniquo tulissem. itaque , ut ut erit , rem impediri malo. Octavam partem tolli luminarium aedium ad streniae memineris. cui Caerellia , videris mancipio dare ad eam summam , quae sub praecone fuit maxima ; id opinor esse CCCLXXX. Novi si quid erit , atque etiam si quid prospicies , quod futurum putes , scribas ad me quam saepissime velim. Varroni , quemadmodum tibi mandavi , memineris excusare tarditatem literarum mearum. Mundus istum. M. Ennius quid egerit de testamento (curiosus enim) facias me velim certiore. Ex Arpinati , VI Non.

CICERO ATTICO S.

27. GAUDEO id te mihi suadere , quod ego mea sponte pridie feceram. nam cum ad te VI Non. darem , eidem tabellario dedi etiam ad Sextium , scriptas *πικρυ φιλοστοργως*. Ille autem , quod Puteolos prosequitur , humane ; quod queritur , iniuste. non enim ego tam illum exspectare , cum de Cosano rediret , debui , quam ille aut non ire ante , quam me vidisset , aut citius reverti. sciebat enim me celeriter velle proficisci , seseque ad me in Tusculanum scripserat esse venturum. Te , ut a me discesseris , lacrymasse , moleste ferebam. quod si me praesente fecisses , consilium totius itineris fortasse mutassem. sed illud praeclare , quod te consolata est spes brevi tem-

pore congregandi; quae quidem exspectatio me maxime sustentat. meae tibi literae non deerunt. De Bruto, scribam ad te omnia. Librum tibi celeriter mittam de Gloria. excudam aliquid Ἡρακλειδίου, quod lateat in thesauris tuis. De Planco, memini. Attica iure queritur. Quod me de Bacchide, de statuarum coronis certiozem fecisti, valde gratum; nec quidquam posthac, non modo tantum, sed ne tantulum quidem praeterieris. Et de Herode et Mettio meminero, et de omnibus, quae te velle suspicabor modo. O turpem sororis tuae filium, cum haec scriberem. adventabat autem βέλυσσι, coenantibus nobis.

CICERO ATTICO S.

28. **E**GO, ut ad te pridie scripseram, Nonis constitueram venire in Tusculanum. ibi igitur quotidie tuas literas exspectabo, et maxime de ludis; de quibus etiam ad Brutum tibi scribendum est. cuius epistolae, quam interpretari ipse vix poteram, exemplum pridie tibi miseram. Atticae meae velim me ita excuses, ut omnem culpam in te transferas, et ei tamen confirmes, me minime totum amorem eo mecum attulisse.

CICERO ATTICO S.

29. **B**RUTI ad te epistolam misi. dii boni, quanta ἀμνηστία! cognosces, cum legeris. De celebratione ludorum Bruti, tibi assentior. Ad M. Aelium nullus tu quidem domum, sed sicubi inciderit. De Tulliano semisse, M. Axianum adhibebis, ut scribis. Quod

cum Cofiano egisti, optime. Quod non solum mea, verum etiam tua expedis, gratum. Legationem probari meam, gaudeo. Quod promittis, dii faxint. quid enim mihi meis iucundius? sed istam, quam tu excipis, metuo. Brutum cum convenero, perscribam omnia. De Planco, et Decimo, sane velim. Sextum scutum abiicere nolebam. De Mundo, si quid scies. Rescripsi ad omnia tua. nunc nostra accipe. Quintus filius usque Puteolos: (mirus civis, ut tu Favonium, Asinium dicas:) et quidem duas ob causas, et ut mecum, et *σπείσασθαι* vult cum Bruto et Cassio. Sed tu quid ais? scio enim te familiarem esse Othonum. ait hic sibi Iuliam ferre. constitutum enim esse disidium. quaesivit ex me pater, qualis esset fama. dixi, nihil sane me audisse (nesciebam enim, cur quaereret,) nisi de ore, et patre. sed quorsus, inquam? at ille, filium velle. tum ego, et si *εβδελυττομην*, tamen negavi putare me illa esse vera: *σκοπος* (hoc est enim) huic nostro nihil praeberem. illa autem *ε παρα τετο*. ego tamen suspicor, hunc, ut solet, alucinari. sed velim quaeras: (facile autem potes:) et me certiozem.

Obsecro te, quid est hoc? Signata iam epistola, Formiani, qui apud me coenabant, Plancum se, aiebant, hunc Buthrotium, pridie, quam hoc scribebam, id est III Nonas, vidisse demissum, sine phaleris; servulos autem dicere, cum et agripetas eiectionos a Buthrotiis. macte. sed amabo te, perscribe mihi totum negotium.

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
ATTICUM
LIBER XVI.

ARGUMENTUM.

Male affecta oppressaque civitate armis Antonii, rei que publicae salute desperata, quod adhuc C. Caesare vivente cogitaverat, iter in Graeciam Cicero est ingressus, re tamen prius lente deliberata, quod et futuris de se hominum sermonibus moveretur, & aegre a suis villulis Italiaque avelleretur. Ergo Puteolos primum progressus, inque Neside Bruttum allocutus, classem una cum Cassio parantem, qua ille in Macedoniam, hic in Syriam navigarent; Kalendis Sext. Rhegio conscendens, venit Syracusas, unde cum transmittere vellet in Graeciam, bisque ad Leucopetram, quod est agri Rhegini promontorium, Austro reiectus esset, profectio- nis consilium abiecit; eoque magis, quod boni quidam nuntii eo Roma venerunt, fore ut Antonius esset in potestate Senatus, Senatores in urbem redirent, res conveniret. Hac igitur spe commotus Romam rediit, urbemque ingressus est Kalendis Septembris; & iv Non. hoc est, postridie Kalendas, ut scribitur Philip. V. eam dixit orationem, quae est in Antonium prima. Fuit deinde partim Romae, partim in suis praediis; quae omnia commemorantur sex primis epistolis. Reliquae scriptae sunt incertis quidem diebus magna ex parte; omnes tamen ante Kal. Ian. quo toto tempore haec gesta

fuisse traduntur. Cum M. Antonius & Octavianus occultis potius odiis inter se, quam aperta vi certarent, alterque alterum infidiis praevertere conaretur; Antonius ante diem VII Id. Oct. Brundisium venit, profectus obviam legionibus Macedonicis quatuor, ut eas sibi pecunia conciliaret: quas tamen, quod quidam ab Octaviano praemissi multo plus obtulerant, attrahere ad se non potuit. Itaque & Martia & Decima illum postea deseruerunt, & ad Octavianum transierunt: qui item Octavianus eo ipso tempore, quo Antonius Brundisii fuit, ipse in Campaniam pergens, magnum veteranorum numerum, ingenti spe, ingentique pecunia cepit, nimirum denariis, ut Cicero ait, cccc. Idque initium fuit armorum inter ipsos, cum antea neque bellum gererent, neque pacem haberent. Et hoc tempus illud fuit, cum Cicero ab Octaviano, per speciem capeffendae Reip. in Antonium sollicitatus est, nihil se, nisi de illius consilio, nec nisi per senatum facturum, pollicente. Scriptae sunt omnes, Antonio & Dolabella. Coff. ex a. d. VII. Id. Quint. ad Nonas circiter Decembris. Atque his quidem inulta alia continentur, sed vel domestica, vel huc pertinentia.

CICERO ATTICO S.

1. **N**ONIS Quint. veni in Puteolanum. postfridie iens ad Brutum in Nesidem haec scripsi. sed eo die, quo veneram, coenanti Eros tuas literas. Itane? Nonis *Iulius*? Dii hercule istis! sed stomachari totum diem licet. quidquamne turpius, quam Bruto, *Iulius*? redeo ad meum igitur, *ΕΤΙ ΕΘΥΜΕΝ*? nihil vidi. Sed quid est, quaeso, quod agripetas Buthroti concisos audio? quid autem Plancus tam cursim (ita enim audivam) diem et noctem? sane cupio scire, quid sit. Meam profectionem laudari gaudeo. videndum est, ut mansio laudetur. Dymaeos, agro pullos, mare

infestum habere, nil mirum. *εν ὁμοπλαοια* Bruti videtur aliquid praesidii esse. sed, opinor, minuta navigia. sed iam sciam, et ad te cras. De Ventidio, *παινικον* puto. De Sexto, pro certo habebatur, haud arma. quod si verum est; sine bello civili video ferendum. quid ergo? Kal. Ian. in Panfa spes? *ληρος πολυς* in vino, et in somno istorum. De ccx, optime Ciceronis rationes explicentur. Ovius enim recens: is multa, quae vellem: in his ne hoc quidem malum, in mandatis fat abunde: H-S LXXII fati esse, affatim prorsus; sed Xenonem perexigue, et *γλισχρος* praebere, [id est minutatim]. quo plus permutasti, quam ad fructum insularum, id ille annus habeat, in quem itineris sumtus accessit. hinc ex Kal. April. ad H-S LXXX accommodetur. nunc enim insulae tantum. videndum enim est, quid, cum Romae erit. non enim puto, focrum illam ferendam. Pindaro de Cumano negaram. Nunc, cuius rei causa tabellarium miserim, accipe. Q. filius mihi pollicetur se Catonem. egit autem et pater, et filius, ut tibi sponderem; sed ita, ut tum crederes, cum ipse cognoffes. huic ego literas ipsius arbitrato dabo. eae te ne moverint. has scripsi in eam partem, ne me motum putares. dii faxint, ut faciat ea, quae promittit! commune enim gaudium. sed ego nihil dico tamplius. is hinc VII Idus. ait enim attributionem in Idus, se autem urgeri acriter. tu ex meis literis, quo modo respondeas, moderabere. Plura, cum et Brutum videro, et Erotem remittam. Atticae meae excusationem accipio, eamque amo plurimum: cui, et Piliae salutem.

CICERO ATTICO S.

2. **S**EXTO Idus duas epistolas accepi, unam a meo tabellario, alteram a Bruti. De Buthrotiis longe alia fama in his locis fuerat: sed cum aliis multis hoc ferendum. Erotem remisi citius, quam constitueram, ut esset, qui Hortensio; et quia equitibus quidem ait se Idibus constituisse. Hortensius vero impudenter, nihil enim debetur ei, nisi ex tertia pensione, quae est Kal. Sext. ex qua pensione, ipsa maior pars est ei soluta aliquanto ante diem. sed haec Eros videbit Idibus. De Publilio autem, quod perscribi oportet, moram non puto esse faciendam. sed cum videas, quantum de iure nostro decefferimus, qui de residuis cccc H-S, cc praesentia solverimus, reliqua rescribamus; loqui cum eo, si videbitur, poteris, eum commodum nostrum expectare debere, cum tanta sit a nobis iactura facta iuris. Sed amabo te, mi Attice, (videsne, quam blande?) omnia nostra, quoad eris Romae, ita gerito, regito, gubernato, ut nihil a me expectes. quamquam enim reliqua satis apta sunt ad solvendum; tamen fit saepe, ut ii, qui debent, non respondeant ad tempus. si quid eiusmodi acciderit, ne quid tibi sit fama mea potius, non modo versura, verum etiam venditione, si ita res coget, nos vindicabis. Bruto tuae literae gratae erant. fui enim apud illum multas horas in Neside, cum paulo ante tuas literas accepissem. delectari mihi Tereo videbatur, et habere maiorem Accio, quam Antonio, gratiam. mihi autem quo laetiora sunt, eo plus stomachi et molestiae est, populum Romanum

manus suas non in defendenda republica, sed in plaudendo consumere. mihi quidem videntur istorum animi incendi etiam ad repræsentandam improbitatem suam. sed tamen, *dummodo doleat aliquid, doleat quodlibet*. Consilium meum quod ais quotidie magis laudari, non moleste fero; expectabamque, si quid de eo ad me scriberes. ego enim in varios sermones incidebam. quin etiam idcirco trahebam, ut quam diutissime integrum esset. sed quoniam fucilla extrudimur, Brundisium cogito. facilior enim et explorator devitatio legionum fore videtur, quam piratarum, qui apparere dicuntur. Sextius vi Idus expectabatur, sed non venerat, quod sciam. Cassius cum classicula sua venerat. ego, cum eum vidissem, v Kal. in Pompeianum cogitabam, inde Aculanum. nosti reliqua. De Tutia ita putaram. De Aeburio non credo: nec tamen curo plus, quam tu. Planco et Oppio scripsi equidem, quoniam rogaras: sed, si tibi videbitur, ne necesse habueris reddere. cum enim tua causa fecerint omnia; vereor, ne meas literas supervacaneas arbitrentur. Oppio quidem utique; quem tibi amicissimum cognovi. verum, ut voles. Tu, quoniam scribis hiematurum te in Epiro, feceris mihi gratum, si ante eo veneris, quam mihi in Italiam, te auctore, veniendum sit. literas ad me quam sæpiissime, sed de rebus minus necessariis, aliquem nactus; sin autem erit quid maius, domo mitto. Ἡρακλειδίου, si Brundisium salvi, adoriemur. de Gloria misi tibi. custodies igitur, ut soles: sed novent eclogarii; quos Salvius, bonos auditores nactus, in convivio duntaxat legat. mihi valde placent: mallet tibi. Etiam atque etiam vale.

CICERO ATTICO S.

3. **T**U vero sapienter. nunc demum enim rescribo his literis, quas mihi misisti, convento Antonio Tiburi. sapienter igitur, quod manus dedisti, quodque etiam ultro gratias egisti. certe enim, ut scribis, deseremur potius a republica, quam a re familiari. quod vero scribis te magis et magis delectari, *o Tite, si quid ego*, addis mihi scribendi alacritatem. Quod Erotem non sine munusculo expectare dicis; gaudeo non fefellisse eam rem opinionem tuam: sed tamen idem *συνταγμα* mihi ad te retractatius; et quidem *αρχετυπον* ipsum, crebris locis inculcatum et resectum. hunc tu tralatū in macrocolum lege arcano convivis tuis; sed, si me amas, hilaris, et bene acceptis; ne in me stomachum erumpant, cum sint tibi irati. De Cicerone, velim ita sit, ut audimus. De Xenone coram cognoscam; quamquam nihil ab eo arbitror neque indiligenter, neque illiberaliter. De Herode faciam, ut mandas; et ea, quae scribis, ex Saufeio, et e Xenone cognoscam. De Q. filio, gaudeo tibi meas literas prius a tabellario meo, quam ab ipso, redditas; quamquam te nihil fefellisset. verumtamen. sed expecto, quid ille tecum, quid tu vicissim; nec dubito, quin suo more uterque. sed eas literas Curium mihi spero redditurum: qui quidem, etsi per se est amabilis, a meque diligitur, tamen accedit magnus cumulus commendationis tuae. Literis tuis satis responsum est: nunc audi, quod etsi intelligo scribi necesse non esse, scribo tamen. Multa me movent in discessu, in primis mehercule, quod

diungor a te. movet etiam navigationis labor, alienus non ab aetate solum nostra, verum etiam a dignitate; tempusque discessus subabsurdum. relinquimus enim pacem, ut ad bellum revertamur; quodque temporis in praediolis nostris, et belle aedificatis, et satis amoenis consumi potuit, in peregrinatione consumimus. consolantur haec, aut proderimus aliquid Ciceroni; aut, quantum profici possit, iudicabimus. deinde tu iam, ut spero, et ut promittis, aderis. quod quidem si acciderit, omnia nobis erunt meliora. Maxime autem me angit ratio reliquorum meorum: quae quamquam explicata sunt; tamen, quod et Dolabellae nomen in iis est, et attributione mihi nomina ignota, conturbor; nec me ulla res magis angit ex omnibus. itaque non mihi videor errasse, quod ad Balbum scripsi apertius, ut, si quid tale accidisset, ut non concurrerent nomina, subveniret; meque tibi etiam mandasse, ut, si quid eiusmodi accidisset, cum eo communicares: quod facies, si tibi videbitur, eoque magis, si proficisceris in Epirum. Haec ego conscendens e Pompeiano tribus actuariolis, decem scalmis. Brutus erat in Neside etiam nunc, Neapoli Cassius. Ecquid amas Deiotarum, et non amas Hieram? qui, ut Blefamius venit ad me, cum ei praescriptum esset, ne quid sine Sexti nostri sententia ageret; neque ad illum, neque ad quemquam nostrum retulit. Atticam nostram cupio absentem suaviari; ita mihi dulcis salus visa est, per te missa ab illa. referes igitur ei plurimam, itemque Piliae dicas velim.

CICERO ATTICO S.

4. **I**TA ut heri tibi narraui, vel fortasse hodie, (Quintus enim altero die se aiebat,) in Nesida VIII Idus. ibi Brutus. quam ille doluit de Nonis *Iu- liis?* mirifice est conturbatus. itaque sese scripturum aiebat, ut venationem etiam, quae postridie ludos Apollinares futura est, proscriberent III Id. *Quint.* Libo intervenit. is Philonem, Pompeii libertum, et Hilarum, suum, venisse a Sexto cum literis ad consules, sive quo alio nomine sunt. earum exemplum nobis legit, si quid videretur. pauca παρα λέξιμ, ceteroqui et fatis graviter, et non contumaciter. tantum addi placuit, quod erat *coff.* solum, ut esset, *praett. tribb. pleb. senatui;* ne illi non proferrent eas, quae ad ipsos missae essent. Sextum autem nuntiant cum una solum legione fuisse Carthagine; eique, eo ipso die, quo oppidum Boream cepisset, nuntiatum esse de Caesare: capto oppido, miram laetiam commutationemque animorum, concursumque undique: sed illum ad sex legiones, quas in ulteriore reliquisset, revertisse. ad ipsum autem Libonem scripsit, nihil esse, nisi ad larem suum liceret. summa postulatorum, ut omnes exercitus dimittantur, qui ubique sint. haec fere de Sexto. de Buthroitiis undique quaerens nihil reperiebam. alii, concisos agripetas; alii, Plancum, acceptis nummis, relictis illis, aufugisse. itaque non video sciturum me, quid eius sit, ni statim aliquid literarum. Iter illud Brundisium, de quo dubitabam, sublaturum videtur. legiones enim adventare dicuntur. haec autem

navigatio habet quasdam suspiciones periculi. itaque constituebam uti *διπολλοία*. paratiorem offendi Brutum, quam audiebam. nam et ipse Domitius bona plane habet dicota; suntque navigia praeterea luculenta Sextii, Buciliani, ceterorum. nam Cassii classem, quae plane bella est, non numero ultra fretum. illud est mihi submolestum, quod parum Brutus properare videtur. primum confectorum ludorum nuntios exspectat: deinde, quantum intelligo, tarde est navigaturus, consistens in locis pluribus. tamen arbitror esse commodius tarde navigare, quam omnino non navigare: et si, cum processerimus, exploratiora videbuntur, Eteliis utemur.

CICERO ATTICO S.

5. **T**UAS iam literas Brutus exspectabat; cui quidem ego non novum attuleram de Tereo Attii. ille Brutum putabat. sed tamen rumoris nescio quid afflaverat, commissione Graecorum, frequentiam non fuisse; quod quidem me minime fefellit. scis enim, quid ego de Graecis ludis existimem. Nunc audi, quod pluris est, quam omnia. Quintus fuit mecum dies complures; et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset: sed, quantum fuit, incredibile est, quam me in omni genere delectarit; in eoque maxime, in quo minime satisfaciebat. sic enim commutatus est totus et scriptis meis quibusdam, quae in manibus habebam, et assiduitate orationis, et praeceptis, ut tali animo in rempublicam, quali nos volumus, futurus sit. hoc cum mihi non modo confirmasset, sed etiam persuasisset; egit mecum

accurate multis verbis, tibi ut sponderem, se dignum et te et nobis futurum; neque se postulare, ut statim crederes; sed, cum ipse perspexisses, tum ut se amares. quod nisi fidem mihi fecisset, iudicafsemque hoc, quod dico, firmum fore; non fecissem id, quod dicturus sum. duxi enim mecum adolescentem ad Brutum. sic ei probatum est, quod ad te scribo, ut ipse crediderit; me sponsorem accipere noluerit; eumque laudans, amicissime mentionem tui fecerit; complexus osculatusque dimiserit. Quamobrem etsi magis est, quod gratuler tibi, quam quod te rogem; tamen etiam rogo, ut, si quae minus antea, propter infirmitatem aetatis, constanter ab eo fieri videbantur, ea iudices illum abieciisse; mihi que credas, multum allaturam, vel plurimum potius, ad illius iudicium confirmandum, auctoritatem tuam. Bruto cum saepe iniēcissem de *δημοπλασια*, non perinde, atque ego putaram, arripere visus est. existimabam *μετεωροτερον* esse; et hercule erat, et maxime de ludis. at mihi, cum ad villam redissem, Cn. Luceius, qui multum utitur Bruto, narravit, illum valde morari, non tergiversantem, sed expectantem, si qui forte casus. itaque dubito an Venusiam tendam, et ibi expectem de legionibus: si aberunt, ut quidam arbitrantur, Hydruntem; si neutrum erit *ασφαλές*, eodem revertar. iocari me putas? moriar, si quisquam me tenet praeter te. etenim circumspice: sed ante erubesco. O dies in auspiciis Lepidi lepide descriptos, et apte ad consilium reditus nostri. magna *ῥοπή* ad proficiscendum tuis literis. atque utinam te illic! sed ut conducere pu-

tabis. Nepotis epistolam exspecto. cupidus ille meorum, qui ea, quibus maxime γαρβιω, legenda non putet? et ais, μετ' ἀμυμονα. tu vero ἀμυμων. ille quidem ἀμβροτος. Mearum epistolarum nulla est συναγωγή: sed habet Tiro instar septuaginta. et quidem sunt a te quaedam sumendae. eas ego, oportet, perspiciam, corrigam. tum denique edentur.

CICERO ATTICO S.

6. **E**GO adhuc, (pervenit enim Vibonem ad Sicam) magis commode, quam strenue navigavi: remis enim magnam partem; prodromi nulli. illud fatiis opportune: duo sinus fuerunt, quos tramitti oporteret, Paestanus et Vibonensis: utrumque pedibus aequis transmisimus. veni igitur ad Sicam octavo die e Pompeiano, cum unum diem Veliae constitissem; ubi quidem fui sane libenter apud Talnam nostrum, nec potui accipi, illo absente praesertim, liberalius. IX Kal. igitur ad Sicam. ibi tanquam domi meae scilicet. itaque obdixi posterum diem. sed putabam, cum Rhegium venissem, fore ut illic, δολιχὸν πλοῦν ὀρμηκίοντες, cogitarem, corbitane Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, atque inde Corcyram; et, si oneraria, statimne freto, an Syracusis. hac super re scribam ad te Rhegio. Mehercule, mi Attice, saepe mecum, ἢ δευρὸ ὄδος σοι τι δύναται; cur ego tecum non sum? cur, ocellos Italiae, villulas meas non video? sed id fatiis superque. tecum me non esse? quid fugientem? periculumne? id nunc quidem, nisi fallor, nullum

est. ad ipsum enim revocat me auctoritas tua. scribis enim, in cœlum ferri profectioem meam, sed ita, si ante Kal. Ian. redeam: quod quidem certe enitar. malo enim vel cum timore domi esse, quam sine timore Athenis tuis. sed tamen prospice, quo ista vergant; mihi que aut scribe, aut, quod multo malim, affer ipse. haec haftenus. Illud velim in bonam partem accipias, me agere tecum, quod tibi maiori curae sciam esse, quam ipsi mihi. nomina mea, per deos, expedi, exsolve. belle reliqua reliqui. sed opus est diligentia, coheredibus pro Cluviano Kal. Sext. persolutum ut sit. cum Publilio quo modo agendum sit, videbis. non debet urgere, quoniam iure non utimur; sed tamen ei quoque satisfieri plane volo. Terentiae vero quid ego dicam? etiam ante diem, si potes. Quin si, ut spero, celeriter in Epirum; hoc, quod satisdato debeo, peto a te, ut ante provideas, planeque expedias, et solutum relinquant. sed de his satis; metuoque, ne tu nimium putes. nunc negligentiam meam cognosce. De Gloria librum ad tibi misi; at in eo prooemium id est, quod in Academico tertio. id evenit ob eam rem, quod habeo volumen prooemiorum. ex eo eligere soleo, cum aliquod *συγγραμματα* institui. itaque iam in Tusculano, qui non meminissem, me ab usum isto prooemio, conieci id in eum librum, quem tibi misi. cum autem in navi legerem Academicos; agnovi erratum meum. itaque statim novum prooemium exaravi; tibi misi. tu illud defecabis, hoc agglutinabis. Piliae salutem dices, et Atticae, deliciis atque amoribus meis.

CICERO ATTICO S.

7. **O**CTAVO Id. Sext. cum a Leucopetra profectus (inde enim tramittebam) stadia circiter CCC processissem, reiectus sum austro vehementi ad eandem Leucopetram. ibi cum ventum expectarem (erat enim villa Valerii nostri, ut familiariter essem, et libenter) Rhegini quidam, illustres homines, eo venerunt, Roma sane recentes; in iis Bruti nostri hospes, qui Brutum Neapoli reliquisset. haec afferebant, edictum Bruti et Cassii; et fore frequentem senatum Kalendis; a Bruto et Cassio literas missas ad consulares et praetorios; ut adessent, rogare. summam spem nuntiabant, fore, ut Antonius cederet, res conveniret, nostri Romam redirent. addebant etiam, me desiderari, subaccusari. quae cum audissem, sine ulla dubitatione abieci consilium profectiois, quo mehercule ne antea quidem delectabar. lectis vero tuis literis, admiratus equidem sum, te tam vehementer sententiam commutasse; sed, non sine causa, arbitrabar. etsi, quamvis non fueris suavor et impulsor profectiois meae, approbator certe fuisti, dummodo Kal. Ian. Romae essem. ita fiebat, ut, dum minus periculi videretur, abessem, in flammam ipsam venirem. sed haec, etiamsi non prudenter, tamen *ανεμεσητα* sunt; primum, quod de mea sententia acta sunt; deinde, etiamsi te auctore, quid debet, qui consilium dat, praestare praeter fidem? Illud admirari fatis non potui, quod scripsisti his verbis: *Veni igitur. tu, qui ευθανασιαν, veni. relinquis patriam?* An ego relinquebam, aut tibi tum relinque-

re videbar ? tu id non modo non prohibebas, verum etiam approbabas. graviora, quae restant. *Velim σχολιον aliquod elimes ad me, oportuisse te istuc facere.* Itane, mi Attice ? defensione eget meum factum, praefertim apud te, qui id mirabiliter approbasti ? ego vero istum *απολογισμον συνταξομαι*, sed ad eorum aliquem, quibus invitis et dissuadentibus profectus sum. etsi quid iam opus est *σχολιω* ? si perseverassem, opus fuisset. At hoc ipsum non constanter. nemo doctus unquam (multa autem de hoc genere scripta sunt) mutationem consilii, inconstantiam dixit esse. deinceps igitur haec : *Nam si a Phaedro nostro, expedita excusatio esset. nunc quid respondemus ?* Ergo id erat meum factum, quod Catoni probare non possem, flagitii scilicet plenum et dedecoris. utinam a primo ita tibi esset visum ! tu mihi, sicut esse soles, fuisses Cato. Extremum illud vel molestissimum : *Nam Brutus noster filet*, hoc est, non audet hominem id aetatis monere. aliud nihil habeo, quod ex iis a te verbis significari putem ; et hercule ita est. Nam XVI Kal. Sept. cum venissem Veliam, Brutus audivit. erat enim cum suis navibus apud Halem fluvium, citra Veliam millia passuum III. pedibus ad me statim. dii immortales, quam valde ille reditu, vel potius reversione mea laetatus, effudit illa omnia, quae tacuerat ; ut recordarer illud tuum, *nam Brutus noster filet*. maxime autem dolebat, me Kal. Sext. in senatu non fuisse. Pisonem ferebat in coelum ; se autem laetari, quod effugissem duas maximas vituperationes : unam, quam itinere faciendo me intelligebam suscipere, desperationis ac relictionis reipubli-

caae : (flentes mecum vulgo querebantur , quibus de meo celeri reditu non probabam :) alteram , de qua Brutus , et qui una erant , (multi autem erant ,) laetabantur , quod eam vituperationem effugissem , me existimari ad Olympia. hoc vero nihil turpius , quovis reipublicae tempore ; sed hoc αναπολογητον. ego vero austro gratias miras , qui me a tanta infamia averterit. Reversionis has speciosas causas habes , iustas illas quidem , et magnas ; sed nulla iustior , quam quod tu idem aliis literis : *Provide , si cui quid debetur , ut sit unde par pari respondeatur. Mirifica enim δυσχεροστια est propter metum armorum.* In freto medio hanc epistolam legi , ut , quid possem providere , in mentem mihi non veniret , nisi ut praesens me ipse defenderem. Sed haec hactenus. reliqua coram. Antonii edictum legi a Bruto , et horum contra , scriptum praeclare : sed quid ista edicta valeant , aut quo spectent , plane non video ; nec ego nunc , ut Brutus censebat , istuc ad rempublicam capeffendam venio. quid enim fieri potest ? num quis Pisoni est assensus ? num rediit ipse postridie ? sed abesse hanc aetatem longe a sepulcro negant oportere. Sed obsecro te , quid est quod audivi de Bruto ? Piliam περιρραζεσθαι παραλυσει , te scripsisse aiebat. valde sum commotus ; etsi idem , te scribere , sperare melius. ita plane velim. ei dicas plurimam salutem , et suavissimam Atticae. Haec scripsi navigans , cum Pompeianum accederem , XIV Kal.

CICERO ATTICO S.

8. **C**UM sciam , quo die venturus sim , faciam

ut scias. impedimenta expectanda sunt, quae Anagnina veniunt : et familia aegra est. Kal. vesperi literae mihi ab Octaviano. magna molitur. veteranos, qui qui Casilini et Calatiae sunt, perduxit ad suam sententiam. nec mirum : quingenos denarios dat : cogitat reliquas colonias obire. plane hoc spectat, ut se duce bellum geratur cum Antonio. itaque video paucis diebus nos in armis fore. Quem autem sequamur ? vide nomen : vide aetatem. Atque a me postulat, primum ut clam colloquatur mecum, vel Capuae, vel non longe a Capua. puerile hoc quidem, si id putat clam fieri posse. docui per literas, id nec opus esse, nec fieri posse. misit ad me Caecinam quendam Volaterranum, familiarem suum, qui haec pertulit : Antonium cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare, legionem sub signis ducere. consultabat, utrum Romam cum CIO CIO CIO veteranorum proficisceretur, an Capuam teneret, et Antonium venientem excluderet ; an iret ad tres legiones Macedonicas, quae iter secundum mare superum faciunt ; quas sperat suas esse. eae congiarium ab Antonio accipere noluerunt, ut hic quidem narrat, et ei convicium grave fecerunt, concionantemque reliquerunt. quid quaeris ? duce se profitetur, nec nos sibi putat deesse oportere. Equidem suasi, ut Romam pergeret. videtur enim mihi et plebeculam urbanam, et, si fidem fecerit, etiam bonos viros secum habiturus. O Brute, ubi es ? quantam ευκαιριαν amittis ? non equidem hoc divinavi, sed aliquid tale putavi fore. nunc tuum consilium exquiro. Romamne venio, an hic maneo, an Arpinum (ασφαλεια)

habet is locus) fugiam? Romam; ne desideremur, si quid actum videbitur. hoc igitur explica. nunquam in maiore ἀπορία fui.

CICERO ATTICO S.

9. **B**INAE uno die mihi literae ab Octavio, nunc quidem, ut Romam statim veniam: velle se rem agere per senatum. cui ego, non posse senatum ante Kal. Ian. quod quidem ita credo. ille autem addit, *consilio tuo*. quid multa? ille urget: ego autem σκισταμαι. non confido aetati. ignoro, quo animo: nil sine Panfa tuo volo. vereor, ne valeat Antonius: nec a mari discedere libet: et metuo, ne quae ἀριστεία me absente. Varroni quidem displicet consilium pueri; mihi non. firmas copias habet: Brutum habere potest: et rem gerit palam. centuriat Capuae; dinumerat. iam iamque video bellum. ad haec rescribe. Tabellarium meum Kalend. Roma profectum sine tuis literis miror.

CICERO ATTICO S.

10. **S**EPTIMO Id. veni ad me in Sinuessanum. eodem die vulgo loquebantur, Antonium mansurum esse Casilini. itaque mutavi consilium. statueram enim recta Appia Romam. facile me ille esset affecutus. aiunt enim eum Caesarina uti celeritate. verti igitur me a Minturnis Arpinum versus. constitueram, ut II Idus aut Aquini manerem, aut in Arcano. nunc, mi Attice, tota mente incumbe in hanc curam. magna enim res est. tria sunt autem, maneamne Arpiui, an propius accedam, an veniam Romam. quod censueris, faciam. sed quamprimum: avide expecto tuas literas. VI Idus mane in Sinuessano.

CICERO ATTICO S.

11. **N**ONIS¹ accepi a te duas epistolas; quarum alteram Kal. dederas, alteram pridie. igitur prius ad superiorem. Nostrum opus tibi probari laetor; ex quo *αὐθι* ipsa posuisti, quae mihi florentiora sunt visa tuo iudicio. cerulas enim tuas miniatulas illas extimescebam. De Sica ita est, ut scribis. aet aegre me tenui. itaque perstringam sine ulla contumelia Sicae aut Septimiae; tantum, ut sciant *παῖδες παίδων* sine fillo Luciliano, eum ex C. Fadii filia liberos habuisse. atque utinam eum diem videam, cum ista oratio ita libere vagetur, ut etiam in Sicae domum introeat! sed illo tempore opus est, quod fuit illis triumviris. moriar, nisi facete. tu vero leges Sexto, eiusque iudicium mihi perscribes. *εἰς ἐμοὶ μὲν οἱ*. Caleni interventum, et Calvenae cavebis. Quod vereris, ne *ἀδολεσχος*. mihi tu? quis minus? cui, ut Aristophani Archilochi iambus, sic epistola longissima quaeque optima videtur. Quod me admones; tu vero etiamsi reprehenderes, non modo facile paterer, sed etiam lactarer; quippe cum in reprehensione est prudentia cum *εὐμνεσία*. ita libenter ea corrigam, quae a te animadversa sunt, *eodem iure*, quo *Rubriana*, potius quam quo *Scipionis*: et de laudibus Dolabellae deruam cumulum. attamen est isto loco bella, ut mihi videtur, *εἰρωνεία*, quod eumter contra cives in acie. illud etiam malo, *indignissimum est hunc vivere*, quam *quid indignius?* *Πεπλογραφίαν* Varronis tibi probari non moleste fero; a quo adhuc *Ἡρακλειδίου* illud non abstuli. Quod me

hortaris ad scribendum : amice tu quidem; sed me scito agere nihil aliud. Gravedo tua mihi molesta est. quaeso adhibe, quam soles, diligentiam. *O Tite*, tibi prodesse laetor. Anagnini sunt, Mustela ταξιάρχης, et Laco, qui plurimum bibit. Librum, quem rogas, perpoliam, et mittam. Haec ad posteriorem. Τα περι το καθηκοντος, quantenus Panaetius, absolvi duobus : illius tres sunt. sed cum initio divisisset ita, tria genera exquirendi officii esse; unum, cum deliberemus, honestum, an turpe sit; alterum, utile, an inutile; tertium, cum haec inter se pugnare videantur, quo modo iudicandum sit : qualis causa Reguli, redire honestum, manere utile : de duobus primis praeclare differuit, de tertio pollicetur se deinceps : sed nihil scripsit. eum locum Posidonius persecutus. ego autem et eius librum arcessivi, et ad Athenodorum Calvum scripsi, ut ad me τα κεφαλαι mitteret; quae exspecto : quem velim cohortere, et roges, ut quamprimum. in eo est περι το κατα περιστασιν καθηκοντος. Quod de inscriptione quaeris; non dubito, quin καθηκον officium sit, nisi quid tu aliud; sed inscriptio plenior, de officiis. προσφωνω autem Cicero filio. visum est non ανοικσιον. De Myrtilo dilucide. o quales tu semper istos! itane in D. Brutum? dii istis. Ego me, ut scripseram, in Pompeianum non abdididi, primo tempestatibus, quibus nil tetricius : deinde ab Octaviano quotidie literae, ut negotium susciperem, Capuam venirem, iterum rempublicam fervarem; Romam utique statim.

--- αιδεσθεν μεν ανηνασθαι, δεισαν δ' υποδεχθαι.

is tamen egit sane strenue, et agit. Romam veniet

cum manu magna: sed est plane puer. putat senatum statim. quis veniet? si venerit, quis incertis rebus offendet Antonium? Kal. Ian. erit fortasse praesidio; aut quidem ante depugnabitur. puero municipia mire favent. iter enim faciens in Samnium venit Cales, mansit Theani. mirifica ἀπαυτησις, et cohortatio. hoc tu putares? ob hoc ego citius Romam, quam constitueram. simul ac constituerem, scribam. Etsi nondum stipulationes legeram (nec enim Eros venerat) tamen rem pridie Idus velim conficias. Epistolas Catinam, Tauromenium, Syracusas commodius mittere poterō, si Valerius interpretes ad me nomina gratiosorum scripserit. alii enim sunt alias; nostrisque familiares fere demortui. publice tamen scripsi, si uti vellet eis Valerius; aut mihi nomina mitteret. De Lepidianis feriis Balbus ad me usque ad III Kalend. Expectabo tuas literas: deque Torquati negotiolo scituro puto. Quinti literas ad te misi, ut scires, quam valde eum amaret, quem dolet a te minus amari. Atticae, quoniam, quod optimum in pueris est, hilarula est, meis verbis suavium des. Vale.

CICERO ATTICO S.

12. **O** PPII epistolae, quia perhumana erat, tibi misi exemplum. De Ocella, dum tu muginaris, nec mihi quidquam rescribis, cepi consilium domesticum. itaque me pridie Idus arbitror Romae futurum. commodius est visum, frustra me istic esse, cum id non necesse esset, quam, si opus esset, non adesse; et simul, ne intercluderer, metuebam. ille enim

iam adventare potest: etsi varii rumores, multique, quos cuperem veros. nihil tamen certi. ego vero, quidquid est, tecum potius, quam animi pendeam, cum a te absim, et de te, et de me. sed quid tibi dicam? bonum animum. De Ἡρακλειςδεια Varronis, negotia falsa. me quidem nihil unquam sic delectavit. sed haec, et alia maiora coram.

CICERO ATTICO S.

13. **C**ASUM mirificum! VI Idus cum ante lucem de Sinuessano surrexissem, venissemque diluculo ad pontem Tirenium, qui est Minturnis, in quo flexus est ad iter Arpinas, obviam mihi fit tabellarius, qui me offendit *δολιχον πλοον ὀρμαινοντα*. ego statim, Cedo, inquam, si quid ab Attico. nondum legere poteramus. nam et lumina dimiseramus; nec satis lucebat. cum autem luceret, ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi coepta est. illa omnium quidem elegantissima. ne sim salvus, si aliter scribo, ac sentio; nihil legi humanius. itaque veniam, quo vocas, modo adiutore te. sed nihil tam *απροσδιονυσον* mihi primo videbatur, quam ad has literas, quibus ego a te consilium petieram, te mihi ista rescribere. ecce tibi altera, qua hortaris *παρ ηνεμοεντα Μιμαντα, Νησν επι Ψυριης, Appiam επ' αριστερ εχοντα*. itaque eo die mansi Aquini. longulum sane iter, et via inepta: inde postridie mane proficiscens, has literas dedi: et quidem, ut a me dimitterem invitissimus, fecerunt Erotis literae. rem tibi Tiro narrabit. tu, quid faciendum sit, videbis. praeterca,

possimne propius accedere, (malo enim esse in Tufculano, aut uspiam in suburbano,) an etiam longius discedendum putes, crebro ad me velim scribas. erit autem quotidie, cui des. Quod praeterea consulis, quid tibi censeam faciendum, difficile est, cum absim. verumtamen, si pares aequae inter se, quiescendum: *sin*; latius manabit, et quidem ad nos, deinde communiter. avide tuum consilium exspecto. timeo, ne absim, cum adesse me sit honestius: venire non audeo. De Antonii itineribus nescio quid aliter audio, atque ad te scribebam. omnia igitur velim explices, et ad me certa mittas. De reliquo quid tibi ego dicam? ardeo studio historiae: (incredibiliter enim me commovet tua cohortatio:) quae quidem nec institui, nec effici potest sine tua ope. coram igitur hoc quidem conferemus. In praesentia mihi velim scribas, quibus censoribus C. Fannius M. F. tribunus plebis fuerit. videor mihi audisse, P. Africano, L. Mummiō. id igitur quaero. tu mihi de iis rebus, quae novantur, omnia certa, clara. III Id. ex Arpinati.

CICERO ATTICO S.

14. **N**IHIL erat plane, quod scriberem. nam cum Puteolis essem, quotidie aliquid novi de Octaviano, multa etiam falsa de Antonio. ad ea autem, quae scripsisti. (tres enim acceperam III Idus a te epistolas,) valde tibi assentior, si multum possit Octavianus, multo firmitus acta tyranni comprobatum iri, quam in Telluris, atque id contra Brutum fore: *sin* autem vincitur, vides intolerabilem Antonium; ut,

quem velis, nescias. O Sextii tabellarium, hominem nequam! postridie Puteolis Romae se dixit fore. Quod me mones, ut pedetentim; assentior: etsi aliter cogitabam. nec me Philippus aut Marcellus movet. alia enim eorum ratio: et, si non est, tamen videtur. sed in isto iuvene, quamquam animi satis, auctoritatis parum est. tamen vide, si forte in Tusculano recte esse possum, idne melius sit (ero libentius; nihil enim ignorabo) an hoc, cum Antonius venerit. Sed, ut aliud ex alio, mihi non est dubium, quin, quod Graeci *καθηκον*, nos *officium*. id autem, quid dubitas, quin etiam in rempublicam praeclare caderet? nonne dicimus, *consulum officium*, *senatus officium*? praeclare convenit; aut da melius. Male narras de Nepotis filio. valde mehercule moveor, et moleste fero. nescieram omnino esse istum puerum. Caninium perdidisti, hominem, quod ad me attinet, non ingratum. Athenodorum, nihil est, quod bortere. misit enim satis bellum *επομνημα*. Gravædini, quaeso, omni ratione subveni. [Quintus] avi tui pronepos, scribit ad patris mei nepotem, se ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus, aedem Opis explicaturum, idque ad populum. videbis igitur, et scribes. Sexti iudicium exspecto.

CICERO ATTICO S.

15. **N**OLI putare, pigritia me facere, quod non mea manu scribam: sed mehercule pigritia. nihil enim habeo aliud, quod dicam; et tamen in tuis quoque epistolis Alexim videor agnoscere. sed ad rem

venio. Ego, si me non improbiſſime Dolabella tractaſſet, dubitaſſem fortaſſe, utram remiſſior eſſem, an ſummo iure contenderem. nunc vero etiam gaudeo mihi cauſam oblatam, in qua et ipſe ſentiat et reliqui omnes, me ab illo abalienatum; idque prae me feram, et quidem me mea facere, et reipublicae cauſa, ut illum oderim, quod, cum eam, me auctore, defendere coepiſſet; non modo deſeruerit, emtus pecunia, ſed etiam, quantum in ipſo fuit, everterit. Quod autem quaeris, quomodo agi placeat, cum dies venerit; primum velim eiſmodi fit, ut non alienum fit, me Romae eſſe: de quo, ut de ceteris, faciam, ut tu cenſueris. de ſumma autem agi prorsus vehementer et ſevere volo. etſi ſponſores appellare, videtur habere quandam *δυσωπτιαν*: tamen hoc, quale fit, conſideres velim. poſſumus enim, ut ſponſores appellentur, procuratores introducere. neque enim illi litem conteſtabuntur: quo facto, non ſum neſcius, ſponſores liberari. ſed et illi turpe arbitror, eo nomine, quod ſatisdato debeat, procuratores eius non diſſolvere; et noſtrae gravitatis, ius noſtrum ſine ſumma illius ignominia perſequi. de hoc quid placeat, reſcribas velim: nec dubito, quin hoc totum lenius adminiſtraturus ſis. Redeo ad rempublicam. Multa mehercule a te ſaepe *εν πολιτικω* genere prudenter; ſed his literis nihil prudentius: *Quamquam enim poſtea, in praesentia belle iſte puer retundit Antonium, tamen exitum exſpectare debemus.* at, quae concio? nam eſt miſſa mihi. iurat, *ita ſibi parentis honores conſequi liceat*: et ſimul dextram intendit ad ſtatuam. *μηδε αωδειην υπογε τοικτε.* ſed, ut

scribis, certissimum esse video discrimen, Cascae nostri tribunatum; de quo quidem ipso dixi Oppio, cum me hortaretur, ut adolescentem, totamque causam, manumque veteranorum complecterer, me nullo modo facere posse, ni mihi exploratum esset, eum non modo non inimicum tyrannoctonis, verum etiam amicum fore. cum ille diceret, ita futurum: Quid igitur festinamus? inquam, illi enim mea opera ante Kalend. Ianuar. nihil opus est. nos autem eius voluntatem ante Idus Decemb. perspiciemus in Casca. mihi valde assensus est. Quamobrem haec quidem haecenus. Quod reliquum est, quotidie tabellarios habebis, et, ut ego arbitror, etiam quod scribas, habebis quotidie. Leptae literarum exemplum tibi misi; ex quo mihi videtur στρατυλλαξ ille deiectus de gradu. sed tu, cum legeris, existimabis.

Obsignata iam epistola, literas a te et a Sexto accepi. nihil iucundius literis Sexti, nihil amabilius: nam tuae, breves; priores erant uberrimae. Tu quidem et prudenter et amice suades, ut in his locis potissimum sim, quoad audiamus, haec, quae commota sunt, quorsum evadant. sed me, mi Attice, non sane hoc quidem tempore movet respublica; non quo aut sit mihi quidquam carius, aut esse debeat; sed desperatis etiam Hippocrates vetat adhibere medicinam. quare ista valeant: me res familiaris movet: rem dico? immo vero existimatio. cum enim tanta reliqua sint; ne Terentiae quidem adhuc, quod solvam, expeditum est. Terentiam dico? scis nos pridem iam constituisse Montani nomine H-S XXV dissolvere, pudenter hoc Cicero petierat,

ut fide sua. liberalissime, ut tibi quoque placuerat, promiseram; Erotique dixeram, ut sepositum haberet. non modo; sed iniquissimo foenore versuram facere Aurelius coactus est. nam de Terentiae nomine Tiro ad me scripsit, te dicere, nummos a Dolabella fore. male eum credo intellexisse, si quisquam male intelligit; potius, nihil intellexisse. tu enim ad me scripsisti Cocceii responsum, et iisdem paene verbis Eros. veniendum est igitur vel in ipsam flammam. Turpius est enim privatim cadere, quam publice. itaque ceteris de rebus, quas ad me suavissime scripsisti, perturbato animo, non potui, ut confueram, rescribere. consenti in hac cura, ubi sum, ut me expediam: quibus autem rebus, venit quidem mihi in mentem; sed certe constituere nihil possum, priusquam te videro. qui minus autem ego istic recte esse possim, quam est Marcellus? sed non id agitur; neque id maxime curo. quid curem, vides. adsum igitur.

CICERO ATTICO S.

16. **I**UCUNDISSIMAS tuas legi literas. ad Plancum scripsi: habes exemplum. cum Tirone quid sit locutus, cognoscam ex ipso. Cum sorore ages attentius, si te occupatione ista relaxaris.

M. CICERO L. PLANCO PRAET. DES. S.

ATTICI nostri te valde studiosum esse cognovi, mei vero ita cupidum, ut mehercule paucos aequae observantes atque amantes me habere existimem.

ad paternas enim magnas, et veteres, et iustas necessitudines magnam attulit accessionem tua voluntas erga me, meaque erga te par atque mutua. Buthrotia tibi causa ignota non est: egi enim saepe de ea re tecum, tibi que totam rem demonstravi: quae est acta hoc modo. Ut primum Buthrotium agrum proscriptum vidimus, commotus Atticus libellum composuit. eum mihi dedit, ut darem Caesari. eram enim coenaturus apud eum illo die. eum libellum Caesari dedi: probavit causam; rescripsit Attico, aequa eum postulare: admonuit tamen, ut pecuniam reliquam Buthrotii ad diem solverent. Atticus, qui civitatem conservatam cuperet, pecuniam numeravit de suo. quod cum esset factum, adinus ad Caesarem, verba fecimus pro Buthrotiis, liberalissimum decretum abstulimus; quod est obsignatum ab amplissimis viris. quae cum essent acta, mirari quidem solebam, pati Caesarem convenire eos, qui agrum Buthrotium concupissent; neque solum pati, sed etiam ei negotio te praeficere. itaque et ego cum illo locutus sum, et saepius quidem; ut etiam accusarer ab eo, quod parum constantiae suae considerem: et M. Messalae, et ipsi Attico dixit, ut sine cura essent: aperteque ostendebat, se praesentium animos (erat enim popularis, ut noras,) offendere nolle: cum mare transissent, curaturum se, ut in alium agrum deducerentur. Haec illo vivo. post interitum autem Caesaris, ut primum ex senatusconsulto causas consules cognoscere instituerunt, haec, quae supra scripsi, ad eos delata sunt. probaverunt causam sine ulla dubitatione, seque ad te literas daturus es-

se dixerunt. Ego autem, mi Plance, etsi non dubitabam, quin et senatusconsultum, et lex, et consulum decretum ac literae apud te plurimum auctoritatis haberent, teque ipsius Attici causa velle intellexeram; tamen hoc, pro coniunctione et benevolentia nostra, mihi sumsi, ut id a te peterem, quod tua singularis humanitas suavissimique mores a te essent impetraturi. id autem est, ut hoc, quod te tua sponte facturum esse certo scio, honoris nostri causa libenter, prolixè, celeriter facias. mihi nemo est amicior, nec iucundior, nec carior Attico: cuius antea res solum familiaris agebatur, eaque magna; nunc accessit etiam existimatio, ut, quod consecutus est magna et industria, et gratia, et vivo Caesare, et mortuo, id, te adiuvante, obtineat. quod si a te erit impetratum, sic velim existimes, me de tua liberalitate ita interpretaturum, ut tuo summo beneficio me affectum iudicem. ego, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo. da operam, ut valeas.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

IAM antea petivi abs te per literas, ut, cum causa Buthrotiorum probata a consulibus esset, quibus et lege et senatusconsulto permiffum erat, ut de Caesaris actis cognoscerent, statuerent, iudicarent, eam rem tu adiuveres; Atticumque nostrum, cuius te studiosum cognovi, et me, qui non minus laboro, molestia liberares. omnibus enim rebus magna cura, multa opera, et labore confectis, in te positum est, ut

nostrae sollicitudinis finem quam primum facere possumus. quamquam intelligimus, ea te esse prudentia, ut videas, si ea decreta consulum, quae de Caesaris aetis interposita sunt, non ferventur, magnam perturbationem rerum fore. equidem, cum multa, quod necesse erat in tanta occupatione, non probentur, quae Caesar statuerit; tamen otii pacisque causa acerrime illa soleo defendere: quod tibi idem magno-pere faciendum censeo; quamquam haec epistola non suaforis est, sed rogatoris. igitur, mi Plance, rogo te, et etiam oro, sic medius fidius, ut maiore studio, magisque ex animo agere non possim, ut totum hoc negotium ita agas, ita tractes, ita conficias, ut, quod sine ulla dubitatione apud consules obtinuimus, propter summam bonitatem et aequitatem causae, id tu nos obtinuisse non modo facile patiare, sed etiam gaudeas. qua quidem voluntate esse erga Atticum, saepe praefens et illi ostendisti, et vero etiam mihi. quod si feceris, me, quem voluntate et paterna necessitudine coniunctum semper habuisti, maximo beneficio devinctum habebis: idque ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

CICERO CAPITONI SUO S.

NUNQUAM putavi fore, ut supplex ad te venirem: sed hercule facile patior, datum tempus, in quo amorem experirer tuum. Atticum quanti faciam, scis. amabo te, da mihi et hoc: obliviscere mea causa, illum aliquando suo familiari, adversario tuo, voluisse consultum, cum illius existimatio ageretur. hoc primum ignoscere, est humanitatis tuae; suos enim

quisque debet tueri : deinde, si me amas (omite Atticum) Ciceroni tuo, quem quanti facias, prae te soles ferre, totum hoc da, ut, quod semper existimavi, nunc plane intelligam, me a te multum amari. Buthrotios cum Caesar decreto suo, quod ego obsignavi cum multis amplissimis viris, liberavisset, ostendissetque nobis, se, cum agrarii mare transissent, literas missurum, quem in agrum deducerentur; accidit, ut subito ille interiret. deinde, quemadmodum tu scis, (interfuisti enim, cum consules oporteret ex senatusconsulto de actis Caesaris cognoscere,) res ab iis in Kal. Iun. dilata est. accessit ad senatusconsultum lex, quae lata est a. d. IV Non. Iun. quae lex earum rerum, quas Caesar statuisset, decrevisset, egisset, consulibus cognitionem dedit. causa Buthrotiorum delata est ad consules. decretum Caesaris recitatum est, et multi praeterea libelli Caesaris prolari. Consules de consilii sententia decreverunt secundum Buthrotios; Plancum dederunt. Nunc, mi Capito, (scio enim, quantum semper, apud eos, quibuscum sis, posse soleas, eo plus apud hominem facillimum atque humanissimum Plancum,) enitere, elabora, vel potius eblandire, effice, ut Plancus, quem spero optimum esse, sit etiam melior opera tua. omnino res huiusmodi videtur esse, ut sine cuiusquam gratia Plancus ipse, pro ingenio et prudentia sua non sit dubitaturus, quin decretum consulum, quorum et lege et senatusconsulto cognitio et iudicium fuit, conservet; praesertim cum, hoc genere cognitionum labefactato, acta Caesaris in dubium ventura videantur; quae non modo ii, quo-

rum interest, sed etiam ii, qui illa non probant; otii causa confirmari velint. quod cum ita sit, tamen interest nostra, Plancum hoc animo libenti prolixoque facere. quod certe faciet, si tu nervulos tuos, mihi saepe cognitos, suavitatemque, qua nemo tibi par est, adhibueris. quod ut facias, te vehementer rogo.

CICERO C. CUPIENNIO S.

PATREM tuum plurimi feci; meque ille mirifice et coluit, et amavit; nec mehercule unquam mihi dubium fuit, quin a te diligerer. ego quidem id facere non desisti. quamobrem peto a te in maiorem modum, ut civitatem Buthrotiam subleves, decretumque consulum, quod ii secundum Buthrotios fecerunt, cum et lege, et senatusconsulto statuendi potestatem haberent, des operam, ut Plancus noster quam primum confirmet et comprobet. hoc te vehementer, mi Cupienni, etiam atque etiam rogo.

CICERO PLANCO PRAET. DES. S.

IGNOSCE mihi, quod cum antea accuratissime de Buthrotiis ad te scripserim, eadem de re saepius scribam. non mehercule, mi Plance, facio, quo parum confidam aut liberalitati tuae, aut nostrae amicitiae; sed cum tanta res agatur Attici nostri, nunc vero etiam existimatio, ut id, quod probavit Caesar, nobis testibus, et obsignatoribus, qui et decretis, et responsis Caesaris interfueramus, videatur obtinere potuisse, praesertim cum tota potestas eius rei tua sit, ut ea, quae consules decreverunt secundum

Caesaris decreta et responsa, non dicam comprobare, sed studiose libenterque comprobare. id mihi sic erit gratum, ut nulla res gratior esse possit. etsi iam sperabam, cum has literas accepisses, fore, ut ea, quae superioribus literis a te petivissemus, impetrata essent; tamen non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit, te id fecisse; quod magna cum spe exspectamus. deinde enim confido fore, ut alio genere literarum utamur; tibi quoque pro tuo summo beneficio gratias agamus. quod si acciderit, velim sic existimes, non tibi tam Atticum, cuius permagna res agitur, quam me, qui non minus laboro, quam ille, obligatum fore. Vale.

CICERO CAPITONI S.

NON dubito, quin mirere, atque etiam stomachere, quod tecum de eadem re agam saepius. Hominis familiarissimi, et mihi omnibus rebus coniunctissimi, permagna res agitur, Attici. cognovi ego tua studia in amicos, etiam in te amicorum. multum potes nos apud Plancum iuvare. novi humanitatem tuam. scio, quam sis amicis iucundus. nemo nos in hac causa plus iuvare potest, quam tu. et res ita est firma, ut debet esse, quam consules de consilii sententia decreverunt, cum et lege, et senatusconsulto cognoscerent. tamen omnia posita putamus in Planci tui liberalitate: quem quidem arbitramur cum officii sui, et reipublicae causa decretum consulum comprobaturum, tum libenter nostra causa esse facturum. adiuvabis igitur, mi Capito: quod ut facias, vehementer etiam atque etiam rogo.

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
QUINTUM FRATREM
LIBER I.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quintus Cicero, ex praetura provinciam Asiam fortitus, annos iam duos continuos parum secunda fama eam administrarat. Cum in annum tertium prorogatum illi imperium fuisset, Marcus frater inde occasionem eum ad laudem cohortandi sumfit, quod de accessione hac annua facere illum certiorum vellet. Est autem bipartita cohortatio: prior enim pars ad ea, quae Rempubl. attingunt, altera ad ea, quae privata & Quinti fere praecipua sunt, pertinet: nam in priore parte ea persequitur, quae ad Quinti imperium ac provincialem administrationem spectant; de quibus quadripartite disputat. Primo loco, de Quinto ipso praecepta dat: sed non ita quasi de Quinto ac cive Romano; verum ut de amplissimo populi Romani magistratu, Asiam provinciam cum summo imperio administrante. Altero loco, de iis comitibus praecipit, quos secum in provinciam imperii sui ministros publicorumque negotiorum adiutores eduxerat. Postea de vitandis Graecorum & publicanorum nimis familiaritatibus illum monet; utpote quibus imperii sui dignitas labefactari facile convellique possit. Postremo etiam de servis cautionem adhibet; eiusque caput hoc esse voluit, ne quid iis, quod ad Rempublicam ulla ex parte pertineat, committatur. Itaque summatim haec omnia in Epilogo enumerans, quatuor haec dignitatis Quint

fundamenta nominat; integritatem ipsius & continentiam, omnium qui cum ipso erant pudorem, delectum in familiaritatibus & provincialium & Graecorum, postremo familiae gravem & constantem disciplinam. Altera pars ea, ut ante dixi, quae privata magis sunt, id est, quae Quinti personam atque officium praecipue attingunt, complectitur. Nam primo loco, de moderanda acerbitate, qua usus in suppliciis antea fuerat, deque retinenda in iure dicendo aequilibrate praecipit; secundo, de sublevandis provinciae oneribus, minuendisque sumptibus & iacturis; tertio, de conciliandis cum publicanorum ordine focis, constituendaque inter illos concordia; postremo, de coercenda iracundia & naturae impetu moderando ita luculenter & prope divinitus disputat, ut hanc epistolam non Quinto fratri scripsisse potius, quam omnibus provinciarum gubernatoribus praeclaram quandam imperii recte administrandi normam ac regulam praescripsisse videatur. Anno U. C. 693.

1. **E**TSI non dubitabam, quin hanc epistolam multi nuntii, fama denique esset ipsa sua celeritate superatura, tuque ante ab aliis auditurus esses, annum tertium accessisse desiderio nostro, et labori tuo; tamen existinavi a me quoque tibi huius molestiae nuntium perferri oportere. Nam superioribus literis, non unis, sed pluribus, cum iam ab aliis desperata res esset, tamen ego tibi spem maturae decessionis afferebam; non solum, ut quam diutissime te iucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur et a nobis et a praetoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. Nunc quoniam ita accidit, ut neque praetores suis opibus, neque nos nostro studio quidquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre; sed tamen no-

stros animos maximis in rebus et gerendis et suffi-
 nendis exercitatos, frangi et debilitari molestia non
 oportet. Et quoniam ea molestissime ferre homines
 debent, quae ipsorum culpa contracta sunt, est quid-
 dam in hac re mihi molestius ferendum, quam tibi.
 factum est enim mea culpa, contra quam tu mecum,
 et proficiscens, et per literas egeras, ut priore anno
 non succederetur. Quod ego, dum sociorum saluti
 consulo, dum impudentiae nonnullorum negotiato-
 rum resisto, dum nostram gloriam tua virtute au-
 geri expeto, feci non sapienter; praesertim cum id
 commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset
 adducere. Quod quoniam peccatum meum esse con-
 fiteor; est sapientiae atque humanitatis tuae, curare
 et perficere, ut hoc minus sapienter a me provisum,
 diligentia tua corrigatur. Ac si te ipse vehementius
 ad omnes partes bene audiendi excitaris; non ut
 cum aliis, sed ut tecum iam ipse certes; si omnem
 tuam mentem, curam, cogitationem, ad excellen-
 tem omnibus in rebus laudis cupiditatem incitaris;
 mihi crede, unus annus additus labori tuo, multo-
 rum annorum laetitiam nobis, gloriam vero etiam
 posteris nostris afferet. Quapropter hoc te primum
 rogo, ne contrahas, aut demittas animum, neve te
 obrui, tanquam fluctu, sic magnitudine negotii fi-
 nas; contraque erigas, ac resistas, sive etiam ultro
 occurras negotiis. Neque enim eiusmodi partem rei-
 publicae geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua
 plurimum ratio possit, et diligentia. Quodsi tibi, bel-
 lum aliquod magnum et periculosum administranti,
 prorogatum imperium viderem; tremere animo,

quod eodem tempore esse intelligerem etiam fortunae potestatem in nos prorogatum. Nunc vero ea pars tibi reipublicae commissa est, in qua aut nullam, aut perexiguam partem fortuna tenet, et quae mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam proelii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii, aut rei frumentariae, nullam seditionem exercitus pertimescimus: quae per saepe sapientissimis viris acciderunt, ut, quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi fortunae impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas: ita tamen, ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam delectare possit. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum: deinde ex eo genere civium, qui aut, quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt; aut, quod ita negotiantur, ut locupletes sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunae habere arbitrantur. At enim inter hos ipsos 2 existunt graves controversiae, multae nascuntur iniuriae, magnae contentiones consequuntur. Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intelligo, permagnum esse negotium, et maximi consilii. sed memento, consilii me hoc negotium esse magis aliquanto, quam fortunae, putare. Quid est enim negotii, continere eos, quibus praesidis, si te ipse contineas? Id autem sit magnum et difficile ceteris, sicut est difficillimum: tibi et fuit

hoc semper facillimum, et vero esse debuit; cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse; ea autem adhibita doctrina est, quae vel vitiosissimam naturam excolere possit. Tu cum pecuniae, cum voluptati, cum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis; erit, credo, periculum, ne improbum negotiatorem, paulo cupidiores publicanum comprimere non possis. Nam Graeci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria, aut etiam de coelo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent. Atque haec nunc, non ut facias, sed ut te facere et fecisse gaudeas, scribo. Praeclarum est enim, summo cum imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cuiusquam, nulla conditio pecuniae (quibus rebus abundat ista provincia) ab summa integritate continentiaque deduxerit. Quid autem reperiri tam eximium, aut tam expetendum potest, quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam, non latere in tenebris, neque esse abditam, sed in luce Asiae, in oculis clarissimae provinciae, atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterriti homines? non sumtu exhauriri? non adventu commoveri? esse, quocumque veneris, et publice, et privatim maximam laetitiam; cum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem, 3 recepisse videatur? His autem in rebus iam te usus ipse profecto erudivit, nequaquam satis esse, ipsum hasce habere virtutes, sed esse circumspiciendum di-

ligenter, ut in hac custodia provinciae non te unum, sed omnes ministros imperii tui, focis, et civibus, et reipublicae praestare videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae; de quibus honore, et dignitate, et aetate praestat Tubero, quem ego arbitror, praesertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit, et possit imitari: Allienus autem noster est cum animo et benevolentia, tum vero etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratio dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut propter amorem in nos fraternum, etiam de nostra laboret. Quaestorem habes, non tuo iudicio delectum, sed eum, quem fors dedit. hunc oportet et sua sponte esse moderatum, et tuis institutis ac praeceptis obtemperare. Quorum si quis forte esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus esset adstrictus; non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quaestum uteretur. Neque enim mihi sane placet, praesertim cum hi mores tantum iam ad nimiam lenitatem et ad ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unumquemque eorum; sed, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos, eos, quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa respublica, duntaxat finibus his praestabis, quos ante praescripsi. Quos vero aut ex domesticis convictionibus, 4 aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia prae-

standi nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere; minus consulentes existimationi tuae facillime coercere: a quibus, rudis cum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi; nam ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur: nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eandem, quam superiores, cautio- rem etiam ac diligentio- rem. Sint aures tuae, quae id, quod audiunt, existimentur audire, non in quas ficte et simulate quaestus causa infusurretur. Sit an- nulus tuus non ut vas aliquod, sed tanquam ipse tu; non minister alienae voluntatis, sed testis tuae. Accensus sit eo numero, quo eum maiores nostri esse voluerunt; qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris, ac muneris, non temere nisi libertis suis deferebant; quibus illi quidem non multo secus, ac servis, imperabant. Sit licitor non suae, sed tuae lenitatis apparitor; maioraque praeferant fasces illi ac securae dignitatis insignia, quam potestatis. To- ti denique sit provinciae cognitum, tibi omnium, quibus praesidis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique haec opinio sit, non mo- do iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum (si id cognoveris) futurum. Neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perspec- tum, nihil per eos, qui simulant se apud te mul- tum posse, abs te solere impetrari. Nec tamen est haec oratio mea huiusmodi, ut te in tuos aut du- rum esse nimium, aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum, qui tibi biennii spatio nunquam in suspi- cionem avaritiae venerit, (ut ego Caesium, et Chae-

rippum, et Labeonem et audio, et, quia cogno-
 vi, existimo,) nihil est, quod non et iis, et si quis
 est alius eiusdemmodi, et committi et credi rectif-
 sime putem. Sed si quis est, in quo iam offenderis,
 de quo aliquid senseris; huic nihil credideris, nul-
 lam partem existimationis tuae commiseris. In pro- 5
 vincia vero ipsa, si quem es nactus, qui in tuam
 familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fue-
 rit ignotus; huic quantum credendum sit, vide: non
 quin possint multi esse provinciales viri boni; sed
 hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis
 enim simulationum involucris tegitur, et quasi velis
 quibusdam obtenditur uniuscuiusque natura: frons,
 oculi, vultus per saepe mentiuntur; oratio vero sae-
 pissime. Quamobrem, qui potes reperire ex eo ge-
 nere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti ca-
 reant his rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse
 non possumus; te autem, alienum hominem, ament
 ex animo, ac non sui commodi causa simulent? mi-
 hi quidem permagnum videtur; praesertim si iidem
 homines privatum non fere quemquam, praetores
 semper omnes amant. Quo ex genere si quem for-
 te tui cognosti amantiorum (fieri enim potuit) quam
 temporis, hunc vero ad tuum numerum libenter ad-
 scribito: sin autem id non perspicias, nullum erit ge-
 nus in familiaritate cavendum magis; propterea quod
 et omnes vias pecuniae norunt, et omnia pecuniae
 causa faciunt; et, quicum victuri non sunt, eius exi-
 stimationi consulere non curant. Atque etiam e Grae-
 cis ipsis diligenter cavendae sunt quaedam familia-
 ritates, praeter hominum perpaucorum, si qui sunt

vetere Graecia digni. Sic vero fallaces sunt permulti, et leves, et diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi. quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere: nimiae familiaritates eorum neque tam fideles sunt, (non enim audent adversari nostris voluntatibus,) et vero invident non nostris
 6 solum, verum etiam suis. Iam qui in eiusmodi rebus, in quibus vereor etiam, ne durior sim, cautus esse velim ac diligens; quo me animo in servos esse cerises? quos quidem cum omnibus in locis, tum praecipue in provinciis regere debemus: quo de genere multa praecipiri possunt. sed hoc est brevissimum est, et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via facias; neve interesse quidquam putent, utrum Tralles, an Formias venerint. At, si quis est ex servis egregie fidelis; sit in domesticis rebus, et privatis: quae res ad officium imperii tui, atque ad aliquam partem reipublicae pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa, committenda non sunt. Sed nescio, quo pacto ad praecipienda rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei praecipiam, quem ego in hoc praesertim genere intelligam prudentia non esse inferiorem, quam me; usu vero etiam superiorem? Sed tamen si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore iucundiora. Quare sint haec fundamenta dignitatis tuae; tua primum integritas

et continentia; deinde omnium, qui tecum sunt, pudor; delectus in familiaritatibus, et provincialium hominum et Graecorum, percautus et diligens; familiae gravis et constans disciplina. Quae cum honesta sint in his privatis nostris quotidianisque rationibus; in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia, divina videantur necesse est. Haec institutio atque haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas similitudines cum magna mea laetitia susceptas habemus. nisi forte me Paconii nescio cuius, hominis ne Graeci quidem, at Mysii, aut Phrygis potius, querelis moveri putas; aut Tuscenii, hominis furiosi ac sordidi vocibus, cuius tu ex impurissimis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti summa cum aequitate. Haec, et cetera plena severitatis, quae statuisti in 7. ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus. quare sit summa in iure dicundo severitas, dummodo ea ne varietur gratia, sed conserveatur aequabilis. Sed tamen parvi refert abs te ipso ius dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota iurisdictione maxime sustineri. In qua scientiae praesertim provincialis ratio ipsa expedita est: constantia est adhibenda et gravitas, quae resistat non solum gratiae, verum etiam suspitioni. Adiungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in satisfaciendo ac disputando diligentia. His rebus nu-

per C. Octavius iucundissimus fuit : apud quem primus licitor quievit ; tacuit accensus : quoties quisque voluit, dixit, et quam voluit diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi haec lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines, quae per vim et metum abstulerant, reddere. qui in magistratibus iniuriose decreverant, eodem ipsis privatis erat iure parendum. haec illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Quodsi haec lenitas grata Romae est, ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta vis [populi], tanta senatus auctoritas ; quam iucunda tandem praetoris comitas in Asia potest esse, in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur ? ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla concio ? Quare cum permagni hominis est, et cum ipsa natura moderati, tum vero etiam doctrina, atque optimarum artium studiis eruditi, sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus ipse praesit, desideretur. **8** tur. Cyrus ille a Xenophonte non ad historiae fidem scriptus, sed ad effigiem iusti imperii, cuius summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur : (quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat : nullum est enim praetermissum in iis officium diligentis et moderati imperii :) eaque, si sic coluit ille, qui privatus futurus nunquam fuit ; quoniam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita

datum est, ut redderent, et ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est? Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt eorum in imperio, sint quam beatissimi: quod tibi et esse antiquissimum, et ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem non modo eius, qui fociis et civibus, sed etiam eius, qui servis, qui mutis pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis utilitatique fervire. Cuius quidem generis constare inter omnes video, abs te summam adhiberi diligentiam: nullum aes alienum novum contrahi civitatibus; veteri autem magno et gravi multas abs te esse liberatas; urbes complures dirutas ac paene desertas, (in quibus unam Ioniae nobilissimam, alteram Cariae, Samum et Halicarnassum,) per te esse recreatas; nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias; provideri abs te, ut civitates optimatum consiliis administrarentur; sublata Mysiae latrocinia; caedes multis locis repressas; pacem tota provincia constitutam; neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura et maiora oppidorum et fanorum furta et latrocinia esse depulsa: remotam a fama, et a fortunis, et ab otio locupletum, illam acerbissimam ministram praetorum avaritiae, calumniam; sumtus et tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari aequabiliter; facillimos esse aditus ad te; patere aures tuas querelis omnium; nullius inopiam ac solitudinem, non modo illo populari accessu, ac tribunali, sed ne

domo quidem et cubiculo esse exclusam tuo ; toto denique imperio nihil acerbum esse , nihil crudele , atque omnia plena clementiae , mansuetudinis , humanitatis. Quantum vero illud est beneficium tuum , quod iniquo et gravi vectigali aedilitorum , magnis nostris simultatibus , Asiam liberaſti ? Enimvero , ſi unus homo nobilis queritur palam , te , quod edixeris , *Ne ad ludos pecuniae docernerentur* , H S CC ſibi eripuiſſe ; quanta tandem pecunia penderetur , ſi omnium nomine , quicumque Romae ludos facerent , quod erat iam inſtitutum , erogaretur ? Quamquam has querelas hominum noſtrorum illo conſilio oppreſſimus , quod in Asia neſcio quo modo , Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur , quod , cum ad templum monumentumque noſtrum civitates pecunias decreviſſent , cumque id , et pro meis magnis meritis , et pro tuis maximis beneficiis , ſumma ſua voluntate feciſſent , nominatimque lex exciperet , *Ut ad templum monumentumque capere liceret* ; cumque id , quod dabatur , non eſſet interiturum , ſed in ornamentis templi futurum , ut non mihi potius , quam populo Romano , ac diis immortalibus datum videretur ; tamen id , in quo erat dignitas , erat lex , erat eorum , qui faciebant , voluntas , accipiendum non putavi ; cum aliis de cauſis , tum etiam ut animo aequiore ferrent ii , quibus nec deberetur , nec liceret. Quapropter incumbere toto animo et ſtudio omni in eam rationem , qua adhuc uſus es , ut eos , quos tuae fidei poteſtatiſque ſenatus populusque Romanus commiſit et credidit , diligas , et omni ratione tueare , ut eſſe quam beatiffimos velis. Quodſi te

fors Afris, aut Hispanis, aut Gallis praefecisset, immanibus ac barbaris nationibus; tamen esset humanitatis tuae, consulere eorum commodis, et utilitati salutique servire. Cum vero ei generi hominum praesimus, non modo in quo ipsa sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur humanitas; certe iis eam potissimum tribuere debemus, a quibus accepimus. Non enim me hoc iam dicere pudebit, praesertim in ea vita, atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiae aut levitatis ulla suspicio, nos ea, quae consecuti sumus, his studiis et artibus esse adeptos, quae sint nobis Graeciae monumentis disciplinisque tradita. Quare praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos isti hominum generi praecipue debere videmur, ut, quorum praeceptis simus eruditi, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere. At- 10 que ille quidem princeps ingenii et doctrinae Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, si aut docti ac sapientes homines eas regere coepissent, aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia collocarent. Hanc coniunctionem videlicet potestatis ac sapientiae, saluti censuit civitatibus esse posse: quod fortasse aliquando universae reipublicae nostrae, nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plurimum a pueritia studii fuisset et temporis. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae prorogatus esse videatur, quoniam in te retinendo fuit Asia felicior,

quam nos in deducendo ; perſice , ut laetitia provinciae deſiderium noſtrum leniatur. Etenim ſi in promerendo , ut tibi tanti honores haberentur , quanti haud ſcio an nemini , fuiſti omnium diligentiffimus ; multo maiorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes. Et quidem de iſto genere honorum quid ſentirem , ſcripſi ad te ante. ſemper eos putavi , ſi vulgares eſſent , viles ; ſi temporis cauſa conſtituerentur , leves ; ſi vero (id quod ita factum eſt) meritis tuis tribuerentur , exiſtimabam multam tibi in his honoribus tuendis operam eſſe ponendam. Quare quoniam in iſtis urbibus cum ſummo imperio et poteſtate verſaris , in quibus tuas virtutes conſecratas et in deorum numero collocatas vides ; in omnibus rebus , quas ſtatues , quas decernes , quas ages , quid tantis hominum opinionibus , tantis de te iudiciis , tantis honoribus debeas , cogitabis. Id autem erit eiſmodi , ut conſulas omnibus , ut medeare incommodis hominum , provideas ſaluti , ut

I te parentem Aſiae et dici et haberi velis. Atque huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem magnam afferunt publicani ; quibus ſi adverſamur , ordinem de nobis optime meritum , et per nos cum republica coniunctum , et a nobis , et a republica diiungemus. ſi autem omnibus in rebus obſequemur ; funditus eos perire patiemur , quorum non modo ſaluti , ſed etiam commodis conſulere debemus. Haec eſt una (ſi vere cogitare volumus) in toto imperio tuo difficultas. Nam eſſe abſtinentem ; continere omnes cupiditates ; ſuos coercere ; iuris aequabilem tenere rationem ; facilem te in rebus cognoſcendis , in hominibus au-

diendis admittendisque praebere; praeclarum magis est, quam difficile. non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi atque voluntate. Illa causa publicanorum quantam acerbitatem afferat fociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis, non tam de portorio, quam de nonnullis iniuriis portitorum querebantur. Quare non ignoro, quid fociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italia querelas civium. Hic te ita versari, ut et publicanis satisfacias, (praesertim publicis male redemptis,) et socios perire non finas, divinae cuiusdam virtutis esse videtur, id est, tuae. Ac primum Graecis, id quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet; propterea quod sine imperio populi Romani, suis institutis, per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerunt, quod iis aequaliter Sulla descriperat. Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Graecos, quam nostros publicanos, hinc intelligi potest, quod Caunii nuper, omnesque ex insulis, quae erant ab Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad senatum, nobis ut potius vectigal, quam Rhodiis penderent. Quare nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt; neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non potuerunt; neque ii recusare, qui postulaverunt. Simul et illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur. id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo

possit, aequo animo parte aliqua suorum fructuum
 12 pacem sibi sempiternam redimat atque otium. Quod-
 si genus ipsum et nomen publicani non iniquo animo
 sustinebunt; poterunt iis, consilio et prudentia tua,
 reliqua videri mitiora. Possunt in actionibus facien-
 dis non legem spectare censoriam, sed potius com-
 moditatem conficiendi negotii, et liberationem mo-
 lestiae. Potes etiam tu id facere, quod et fecisti egre-
 gie, et facis, ut commemores, quanta sit in publica-
 nis dignitas, quantum nos illi ordini debemus, ut re-
 moto imperio, ac vi potestatis et fascium, publica-
 nos cum Graecis gratia atque auctoritate coniungas.
 Sed et ab iis, de quibus optime tu meritus es, et qui
 tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua, nos
 eam necessitudinem, quae est nobis cum publicanis,
 obtinere et conservare patiantur. Sed quid ego te haec
 hortor, quae tu non modo facere potes tua sponte
 sine cuiusquam praeceptis, sed etiam magna iam ex
 parte perfecisti? non enim desistunt nobis agere quo-
 tidie gratias honestissimae et maximae societates:
 quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod idem
 faciunt Graeci. Difficile est autem, ea, quae com-
 modis, utilitate, et prope natura diversa sunt, vo-
 luntate coniungere. At ea quidem, quae supra scripta
 sunt, non ut te instituerem, scripsi, (neque enim
 prudentia tua cuiusquam praecepta desiderat,) sed
 me in scribendo commemoratio tuae virtutis delect-
 13 aut vellem, aut quam me putavi fore. Unum est,
 quod tibi ego praecipere non desinam, neque te pa-
 tiar (quantum in me erit) cum exceptione laudari.

omnes enim , qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam. quod vitium, cum in hac privata quotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur ; tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbiter naturae adiungere. Quare illud non suscipiam, ut, quae de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea tibi nunc exponam, cum et nimis longus esse nolim, et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere: quod est epistolae proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, praetermittendum esse non puto. Sic ad nos omnes fere deferunt, nihil, cum absit iracundia, te fieri posse iucundius. sed cum te alicuius improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Quare quoniam in eam rationem vitae nos non tam cupiditas quaedam gloriae, quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit ; caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse cum in omni natura, tum iam in nostra aetate difficile est, mutare animum, et si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere: sed te illud admoneo, ut, si hoc plane vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur ; ut te ante compares, quotidieque meditare, resistendum esse iracundiae ; cumque ea maxime animum moveat, tum tibi

esse diligentissime linguam continendam : quae quidem mihi virtus non interdum minor videtur , quam omnino non irasci. Nam illud non solum est gravitatis , sed nonnunquam etiam lentitudinis : moderari vero et animo et orationi , cum sis iratus , aut etiam tacere ; et tenere in sua potestate motum animi et dolorem , etsi non est perfectae sapientiae , tamen est non mediocris ingenii. Atque in hoc genere multo te esse iam commodiorem mitioremque nuntiant. Nullae tuae vehementiores animi conciationes , nulla maledicta ad nos , nullae contumeliae perferuntur : quae cum abhorrent a literis , ab humanitate , tum vero contraria sunt imperio ac dignitati. nam si implacabiles iracundiae sint ; summa est acerbitas : si autem exorabiles ; summa levitas : quae tamen (ut in malis)

14 acerbitati anteponenda est. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis , credo propterea , quod tibi hominum iniuriae , quod avaritiae , quod insolentia praeter opinionem accidebat ; et intolerabilis videbatur ; secundus autem multo lenior , quod et consuetudo , et ratio , et (ut ego arbitror) meae quoque literae te patientiorem lenioremque fecerunt ; tertius annus ita esse debet emendatus , ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. Ac iam hoc loco non hortatione , neque praeceptis , sed precibus tecum fraternis ago ; totum ut animum , curam , cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quodsi in mediocri statu sermonis ac praedicationis nostrae res essent ; nihil abs te eximium , nihil praeter aliorum consuetudinem postularetur.

nunc vero, propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem et magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes boni cum faveant, tum etiam a nobis omnem diligentiam virtutemque et postulent, et expectent: omnes autem improbi (quod cum iis bellum suscepimus sempiternum) vel minima re ad reprehendendum contenti esse videantur. Quare quoniam eiusmodi theatrum est totius Asiae, celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, iudicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romam significationes vocesque referantur; contende, quaeso, atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videare. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem reipublicae, tibi provincialem dedit, et si mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat. Simul et illud cogita, nos non de reliqua et sperata gloria iam laborare, sed de par-¹⁵ta dimicare. quae quidem non tam expetenda nobis fuit, quam tuenda est. Ac si mihi quidquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi iam partus est. nunc vero res sic sese habet, ut, nisi omnia tua facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego me meis tantis laboribus, tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum putem. Quod si ut amplissimum nomen consequeremur, unus praeter ceteros adiuvisi; certe idem, ut id retineamus, praeter ceteros elaborabis. non est tibi his solis uten-

dum existimationibus ac iudiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt: quamquam illorum erit verius iudicium, obtreptione et malevolentia liberatum. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quaerere: quod si esset, tamen non negligeres; praesertim cum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui: sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris, in qua cavendum est, ne, si negligentior fueris, non solum tibi parum consuluisse, sed etiam tuis invidisse videaris. Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse videatur. facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes aequitatem tuam, temperantiam, severitatem, integritatemque laudent. Sed me quaedam tenet, propter singularem amorem, infinita in te aviditas gloriae: quamquam illud existimo, cum iam tibi Asia, sicut unicuique sua domus, nota esse debeat, cum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem attingat, quod non tu optime perspicias, et tibi non, sine cuiusquam hortatione, in mentem veniat quotidie. Sed ego, qui, cum tua lego, te audire, et qui, cum ad te scribo, tecum loqui videor, idcirco et tua longissima quaque epistola maxime delector, et ipse in scribendo saepe sum longior. Illud te ad extremum et oro, et hortor, ut, tanquam poetae boni, et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui, tanquam tertius actus, perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id

facillime facies, si me (cui semper uni magis, quam universis, placere voluisti) tecum semper esse putabis, et omnibus iis rebus, quas dices ac facies, interesse. Reliquum est, ut te orem, ut valetudini tuae, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias.

MARCUS Q. FRATRIS.

De Statii liberti nimis apud Quintum gratiosi adventu, & hominum de eo sermonibus & querelis: de Graecis, quos commendaverat, aut quibus videbatur indulgere, excusatio: de literis Quinti iniquis, duris, contrariis, de eisque tollendis consilium: L. Flavii, cui hereditas in Asia venerat, aliorumque commendatio: obiurgationum suarum excusatio, ac tandem de rebus publicis commemoratio. Anno U. C. 694. *α.*

2. **S**TATIUS ad me venit a. d. VIII Kalend. Novemb. eius adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit. Quod autem expectationem tui, concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum decederet, neque antea visus esset, sustulit; id mihi non incommode visum est accidisse. exhaustus enim est sermo hominum, et multis emissae iam eiusmodi voces, *αλλα αιει τινα φωτα μεγαλ.* quae te absente confecta esse laetor. Quod autem idcirco a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse minime fuit. Primum enim nunquam ille mihi fuit suspectus; neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi meo iudicio: sed cum ratio, salusque omnium nostrum, qui ad rempublicam accedimus, non veritate solum, sed etiam fama nitetur, sermones ad te aliorum semper, non mea iudicia

perſcripti. qui quidem quam frequentes eſſent, et quam graves, adventu ſuo Statius ipſe cognovit. Etenim intervenit nonnullorum querelis, quae apud me de illo ipſo habebantur; et ſentire potuit, ſermones iniquorum in ſuum potiffimum nomen erumpere. Quod autem me maxime movere ſolebat, cum audiebam, illum plus apud te poſſe, quam gravitas illius aetatis, et imperii prudentia poſtulareret, (quam multos enim mecum egiſſe putas, ut ſe Statio commendarem? quam multa autem ipſum *αφελως* mecum in ſermone ita protuliſſe?) id mihi non placuit: monui, ſuaſi, deterrui. Quibus in rebus etiamſi fidelitas ſumma eſt, (quod proſus credo, quoniam tu ita iudicas:) tamen ſpecies ipſa tam gratioſi liberti, aut ſervi, dignitatem habere nullam poteſt. Atque hoc ſic habeto, (nihil enim nec temere dicere, nec aſtute reticere debeo,) materiam omnem ſermonum eorum, qui de te detrudere vellent, Statium dediſſe; et antea tantum intelligi potuiſſe, iratos tuae ſeveritati eſſe nonnullos; hoc manumiſſo, iratis, quod loquentur, non deſuiſſe. Nunc respondebo ad eas epiſtolas, quas mihi reddidit L. Caefius, (cui, quoniam ita te velle intelligo, nullo loco deero,) quarum altera eſt de Blaudenic Zeuxide, quem ſcribis certiffimum matricidam tibi a me intime commendari. qua de re, et de hoc genere toto, ne forte me in Graecos tam ambitioſum factum eſſe mirere, pauca cognoſce. Ego cum Graecorum querelas nimium valere ſentirem, propter hominum ingenia ad fallendum parata; quoscuque de te queri audivi, quacunque potui ratione placavi. Primum Dionyſipolitas,

qui erant inimicissimi mei, lenivi; quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apamensem Hephæstum, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omnia mea comitate sum complexus, Nymphontem etiam Colophonium. quae feci omnia, non quo me, aut ii homines, aut tota natio delectaret: pertaesum est levitatis, assentationis, animorum, non officiis, sed temporibus fervientium. Sed, ut ad Zeuxim revertar; cum is de M. Caecellii sermone secum habito, quae tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni, et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta, nescio, quod scribis cupiisse te, quoniam Smyrnae duo Mysios insuisses in culeum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae, et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse: quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerit; conquiri vero, et elici blanditiis (ut tu scribis) ad iudicium, necesse non fuit; eum praefertim hominem, quem ego et ex suis civibus, et ex multis aliis quotidie magis cognosco nobiliores esse prope, quam civitatem suam. At enim Graecis solis indulgeo. Quid? L. Caecilium nonne omni ratione placavi? quem hominem? qua ira? quo spiritu? quem denique, praeter Tuscenium, cuius causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus: etiam is lenietur: cuius tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo; certo enim scio, te fecisse cum causa. sed quid opus

fuit eiusmodi literis, quas ad ipsum misisti? illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses: te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia. Quid verò ad C. Fabium, nescio quem? (nam eam quoque epistolam T. Ca-tienus circumgestat) renuntiari tibi, Licinium plagiarium cum suo pullo milvino tributa exigere? De-
 inde rogas Fabium, ut et patrem et filium vivos com-
 burat, si possit: sin minus, ad te mittat, uti iudicio comburantur. Hae literae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, cum leguntur, in-
 vidiosam atrocitatem verborum habent. Ac, si om-
 nium mearum literarum praecepta repetes; intelli-
 ges, nihil esse a me, nisi orationis acerbitatem et
 iracundiam, et si forte, raro literarum missarum
 indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in re-
 bus si apud te plus auctoritas mea, quam tua sive
 natura paulo acrior, sive quaedam dulcedo iracun-
 diae, sive dicendi sal facetaeque valuisset, nihil
 sane esset, quod nos poeniteret. Et mediocri me do-
 lore putas affici, cum audiam, qua sit existimatione
 Virgilius, qua tuus vicinus C. Octavius? Nam si te
 interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco ante-
 ponis, valde magnum facis. Atque is dolor est, quod
 cum ii, quos nominavi, te innocentia non vincant,
 vincunt tamen artificio benevolentiae colligendae,
 qui neque Cyrum Xenophontis, neque Agesilaum
 noverint: quorum regum summo in imperio nemo
 3 unquam verbum ullum asperius audivit. Sed haec a
 principio tibi praecipiens, quantum profecerim, non
 ignoro. Nunc tamen decedens (id quod mihi iam fa-

cere videris) relinque, quaeso, quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum; cetera valde illius adventu tua requirentur. In literis mittendis (ut saepe ad te scripsi) nimium te exorabilem praebuisti. tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Staius mihi narravit, scriptas ad te solere afferri, ab se legi; et, si iniquae sint, fieri te certiolem. antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum literarum fuisse; ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quae reprehendi solerent. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo; sero est enim, ac scire potes, multa me varie diligenterque monuisse. Illud tamen, quod Theopompo mandavi, cum essem admonitus ab ipso, vide per homines amantes tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistolarum, primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse, quam audio, non puto; et si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam: legi nonnullas iracundas. sed tempore ipso de epistolis. Nam cum hanc paginam tenerem, L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi, te ad procuratores suos literas misisse; quae mihi visae sunt iniquissimae: ne quid de bonis, quae L. Octavii Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent ante, quam C. Fundanio pecuniam solvissent. Itemque misisse ad Apollonidienses, ne de bonis, quae Octavii fuissent, deminui paterentur, priusquam Fun-

danio debitum solutum esset. Haec mihi verisimilia non videntur. sunt enim a prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid si infirriatur? Quid si omnino non debetur? Quid? praetor solet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio? non amicus sum? non misericordia moveor? nemo magis: sed via iuris eiusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiae. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum, aut quasi inimicis incommoda laturum. Quid multa? ferebat graviter, id vehementer mecum querebatur, orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem: quod facio, et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavii remittas de deminuendo, et de Apollonidientibus, ne quid perscribas, quod contra Flavium sit; amplius, et Flavii causa, et scilicet Pompeii, facias omnia. Nolo medius fidius ex tua iniuria in illum, tibi liberalem me videri: sed et te oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti, aut literarum tuarum relinquant, quod sit ad Flavii rem et ad causam accommodatum. Fert enim graviter homo et mei observantissimus, et sui iuris dignitatisque retinens, se apud te neque amicitia, neque iure valuisse: et, ut opinor, Flavii aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt; et ipse ad te scripserat Flavius, et ego certe. Quare si ulla res est, quam tibi me faciendam petente putes, haec ea sit. Si me amas, cura, elabora, perface, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. hoc te ita rogo, ut maiore studio rogare non possim.

Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule 4
 valde molestum fuit. Literas ad te parum fraterne
 scripseram: quas oratione Diodoti, Luculli liberti,
 commotus, de pactione statim quod audieram, ira-
 cundius scripseram, et revocare cupiebam. huic tu
 epistolae non fraterne scriptae, fraterne debes ignos-
 cere. De Censorino, Antonio, Cassio, Scaevola, te ab
 iis diligi (ut scribis) vehementer gaudeo. cetera fue-
 runt in eadem epistola graviora, quam vellem, *ορδαυ*
ταν ναυν, et *ἁπαξ δαειν*. maiora ista erunt. Meae obi-
 urgationes fuerunt amoris plenissimae, quae sunt
 nonnullae, sed tamen mediocres, et parvae potius.
 Ego te nunquam ulla in re dignum minima reprehen-
 sione putassem, cum te sanctissime gereres, nisi ini-
 micos multos haberemus. Quae ad te aliqua admoni-
 tione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligen-
 tiam cautionis meae, in qua et maneo, et manebo,
 et, idem ut facias, non desistam rogare. Attalus Iphe-
 menus mecum egit, ut se ne impedires, quo minus,
 quod ad Q. Publiceni statuum decretum est, erogaretur:
 quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri,
 tamque nostri necessarii, honorem minui per te, aut
 impediri velis. Praeterea Aesopi tragoedi, nostri fa-
 miliaris, Licinius servus, tibi notus, aufugit. is A-
 thenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit.
 inde in Asiam venit. postea Plato quidam Sardonius
 Epicureus, qui Athenis solet esse multum, et qui
 tum Athenis fuerat, cum Licinius eo venisset, cum
 eum fugitivum postea esse ex Aesopi literis cognos-
 set, hominem comprehendit, et in custodiam Ephesi
 tradidit; sed in publicam, an in pistrinum, non sa-

tis ex literis eius intelligere potuimus. Tu, quoque modo, quoniam Ephesi est, hominem investigates velim, summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit: parvi enim pretii est, qui iam nihili sit: sed tanto dolore Aesopus est affectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius
 5 facere possis, quam si illum per te recuperarit. Nunc ea cognosce, quae maxime exoptas. Rempublicam funditus amisimus: adeo ut Cato, adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugeret; quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque praetores diebus aliquot adiri possent, vel potestatem sui facerent, in concionem ascendit, et Pompeium privatus dictatorem appellavit. propius nihil est factum, quam ut occideretur. Ex hoc, qui sit status totius reipublicae, videre potes. Nostrae tamen causae non videntur homines defuturi. mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur; et quidem cum spe sum maxima, tum maiore etiam animo. spero superiores fore nos: confido animo, ut in hac republica ne casum quidem ullum pertimescam: sed tamen res sic se habet. Si diem nobis Clodius dixerit; tota Italia concurreret, ut multiplicata gloria discedamus: sin autem vi agere conabitur; spero fore, studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum, ut vi resistamus. Omnes et se, et suos liberos, amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus honorum ardet studio nostri atque amore. si qui antea aut alieniores fuerant, aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompe-

ius omnia pollicetur et Caesar: quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuum. Tribuni plebis designati sunt nobis amici. Consules se optime ostendunt. Praetores habemus amicissimos, et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios: sed hos singulares. Quare magnum fac animum habeas, et spem bonam. De singulis tamen rebus, quae quotidie gerantur, faciam te crebro certiore.

MARCUS Q. FRATRI S.

De pueris sine epistola missis se excusat, & de exilii miseria & calamitate graviter conqueritur. Anno U. C. 695.

3. **M**I frater, mi frater, mi frater, tunc id veritus es, ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine literis miserim? aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer? tibi ego possem irasci? scilicet. tu enim me afflixisti: tui me inimici, tua me invidia, ac non ego te misere perdidisti. Meus ille laudatus consulatus, mihi te, liberos, patriam, fortunas; tibi velim ne quid eripuerit, praeter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt; a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, moeror, solitudo. Ego te videre noluerim? immo vero me a te videri nolui. non enim vidisses fratrem tuum: non eum, quem reliqueras: non eum, quem noras: non eum, quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras: ne vestigium quidem eius, nec simulacrum; sed quandam effigiem spirantis mortui.

Atque utinam me mortuum prius vidiffes, aut audiffes! utinam te non solum vitae, sed etiam dignitatis meae superstitem reliquiffem! Sed testor omnes deos, me hac una voce a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant. Quare peccavi, scelerateque feci. nam si cecidiffem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet. nunc commisi, ut vivo me careres, vivo me aliis indigeres: mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset. Nam quod ad te pueri sine literis venerunt, quoniam vides non fuisse iracundiae causa, certe pigritia fuit, et quaedam infinita vis lacrymarum et dolorum. Haec ipsa me quo fletu putas scripssisse? eodem, quo te legere certo scio. An ego possum aut cogitare aliquando de te, aut unquam sine lacrymis cogitare? Cum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate fratrem, prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te unquam, aut tibi sine me iucundum fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio? effigiem oris, sermonis, animi mei? Quid filium venustissimum, mihi que dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientio rem puerum quam vellem. sentiebat enim miser iam, quid ageretur. Quid vero tuum filium? quid imaginem tuam, quam meus Cicero et amabat, ut fratrem, et iam, ut maiorem fratrem, verebatur? Quid quod mulierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me

prosequi non sum passus, ut esset quae reliquias communis calamitatis, communes liberos tueretur? Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi, et dedi literas ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse: in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata. Deinde congressus nostri lamentationem pertimui: digressum vero non tulissem: atque etiam idipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius ac miserius videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset cum congressio, tum vero digressio nostra. Nunc, si potes, id quod ego, qui fortis tibi semper videbar, non possum, erige te, et confirma, si qua subeunda dimicatio erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam, et amorem in te civitatis, et aliquid etiam misericordiam nostri, praesidii laturam. sin eris ab isto periculo vacuus; ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. de quo scribunt ad me quidem multi multa, et se sperare demonstrant: sed ego, quid sperem, non dispicio, cum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint: qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescant. Sed ista qualia sint, tu velim perspicias, mihi que declares. Ego tamen, quamdiu tibi opus e-

rit, si quid periculi subeundum videbis, vivam. ditius in hac vita esse non possum. neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia, aut doctrina, ut tantum dolorem possit sustinere. Scio fuisse et honestius moriendi tempus, et utilius: sed non hoc solum: multa alia praetermisi: quae si queri velim praeterita, nihil agam, nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est, nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus, aut firma spes postulabit, in tam misera, tamque turpi vita commorari; ut, qui modo fratre fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae beatissimus; dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior, quam qui unquam fuerunt amplissimi; is nunc, in hac tam afflictâ perditaque fortuna, neque me, neque meos lugere diutius possim. Quare quid ad me scripsisti de permutatione? quasi vero nunc me non tuae facultates sustineant. qua in re ipsa video miser, et sentio, quid sceleris admiserim, cum de visceribus tuis et filii tui satisfactorius sis, quibus debes; ego acceptam ex aerario pecuniam tuo nomine frustra dissiparim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, et Caepioni tantumdem solutum est: mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. sive enim restitui, sive desperamus, nihil amplius opus est. Tu, si forte quid erit molestiae, te ad Crassum et ad Calidium conferas, censeo. Quantum Hortensio credendum sit, nescio. me summa simulatione amoris, summaque assiduitate quotidiana, sceleratissime insidiosissimeque tractavit, adiuncto quoque

Arrio : quorum ego consiliis, promissis, praeceptis desitutus, in hanc calamitatem incidi. Sed haec occultabis, ne quid obsint. Illud caveto : et eo puto, per Pomponium fovendum tibi esse ipsum Hortensium, ne ille versus, qui in te erat collatus, cum aedilitatem petebas, de lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim tam timeo, quam ne, cum intelligant homines, quantum misericordiae nobis tuae preces et tua salus allatura sit, oppugnent te vehementius. Messalam tui studiosum esse arbitror : Pompeium etiam simulatorem puto. Sed haec utinam non experiare ! quod precarer deos, nisi meas preces audire desissent. Verumtamen precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint : in quibus non modo tamen nullius inest peccati infamia ; sed omnis dolor est, quod optime factis poena est maxima constituta. Filiam meam et tuam, Ciceronemque nostrum, quid ego, mi frater, tibi commendem ? quin illud moereo, quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas affert, quam mihi. sed, te incolumi, orbi non erunt. Reliqua, ita mihi salus aliqua detur, potestasque in patria moriendi, ut me lacrymae non sinunt scribere. Etiam Terentiam velim tueare, mihi que de omnibus rebus rescribas. Sis fortis, quoad rei natura patiat. Idibus Iuniis, Thessalonicae.

MARCUS Q. FRATRI S.

De perfidia, timore & invidia amicorum conqueritur, & quid sit sperandum de reditu, vere ad se perscribi cupit. Anno U. C. 695.

4. **A**MABO te, mi frater, ne, si uno meo facto et tu, et omnes mei corruistis, improbitati et sceleri meo potius, quam imprudentiæ miseriaeque assignes. nullum est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus nefas putabam esse me decipi, aut etiam, quibus ne id expedire quidem arbitrabar. intimus, proximus, familiarissimus quisque aut sibi pertinuit, aut mihi invidit. ita mihi nihil misero praeter fidem amicorum, cautum meum consilium defuit. Quod si te satis innocentia tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a molestia; perspicis profecto, ecquaenam nobis spes salutis relinquatur. Nam me Pomponius, et Sextius, et Piso noster adhuc Thessalonicae retinuerunt, cum longius discedere, propter nescio quos motus, vetarent. verum ego magis exitum, illorum literis, quam spe certa expectabam. Nam quid sperem, potentissimo inimico, dominatione obtrektorum, infidelibus amicis, pluribus invidis? De novis autem tribunis plebis est ille quidem in me officiosissimus Sextius, et, spero, Curtius, Milo, Fadius, Gratidius; sed valde adversante Clodio; qui etiam privatus eadem manu poterit conciones concitare: deinde etiam intercessor parabitur. Haec mihi proficiscenti non proponebantur: sed saepe triduo summa cum gloria dicebar esse rediturus. Quid tu igitur? inquires. quid? multa

convenerunt, quae mentem exturbarent meam : subita defectio Pompeii, alienatio consulum, etiam praetorum, timor publicanorum, arma. lacrymae meorum me ad mortem ire prohibuerunt; quod certe et ad honestatem, et ad effugiendos intolerabiles dolores fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi ad te in ea epistola, quam Phaetonti dedi. Nunc tu, quoniam in tantum luctum et laborem detrusus es, quantum nemo unquam : si relevare potes communem casum misericordia hominum; scilicet incredibile quiddam assequeris. sin plane occidimus; (me miserum!) ego omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non eram. Sed tu, ut ante ad te scripsi, perspice rem et pertenta; et ad me, ut tempora nostra, non ut amor tuus fert, vere perscribe. Ego vitam, quoad putabo tua interesse, aut ad spem servandam esse, retinebo. Tu nobis amicissimum Sextium cognosces : credo tua causa velle Lentulum, qui erit consul. quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu et quid opus sit, et quid sit, videbis omnino. Si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit; aut per te confici aliquid, aut nullo modo poterit. sin te quoque inimici vexare coeperint, ne cessaris. non enim gladiis tecum, sed litibus agetur. Verum haec absint velim. Te oro, ut ad me de omnibus rebus scribas, et in me animi potius aut consilii putes minus esse, quam antea; amoris vero et officii non minus.

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
QUINTUM FRATREM
LIBER II.

MARCUS Q. FRATRI S.

Commemorat quid in Senatu sit actum, referente primum Lupo de lege C. Caesaris, quae agrum Campanum plebi Romanae dividi iubebat: deinde referente Racilio de iudiciis, utrum ante, an vero post aedilitia comitia habenda sint. Scripta Lentulo Spinthere & Q. Metello Nepote Coss. Anno U. C. 696.

1. **E**PISTOLAM, quam legisti, mane dederam. sed fecit humaniter Licinius, quod ad me, misso senatu, vesperi venit, ut, si quid esset actum, ad te (si mihi videretur) perscriberem. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consulares nos fuimus, et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus: Lepidus, Volcatius, Glabrio praetores. sane frequentes fuimus: omnino ad ducentos. Commorat expectationem Lupus. egit causam agri Campani sane accurate. auditus est magno silentio. materiam rei non ignoras. nihil ex nostris actionibus praetermisit. Fuerunt nonnulli aculei in C. Caesarem, contumeliae in

Gellium, exostulationes cum absente Pompeio. Causa sero perorata, sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret. ex superiorum temporum conviciis, et ex praesenti silentio, quid senatus sentiret, se intelligere dixit. in illo coepit dimittere. Tum Marcellinus, Noli, inquit, ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore, aut improbemus, iudicare. Ego, quod ad me attinet, idemque arbitror ceteros, idcirco taceo, quod non existimo, cum Pompeius absit, causam agri Campani agi convenire. Tum ille, se senatum negavit tenere. Racilius surrexit, et de iudiciis referre coepit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is cum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit, ut ipse iudices per praetorem urbanum sortiretur; iudicum sortitione facta, comitia haberentur: qui iudicia impedivisset, eum contra rempublicam esse facturum. Approbara valde sententia, C. Cato contra dixit, et Cassius, maxima acclamatione senatus, cum comitia iudiciis anteferret. Philippus assensit Lentulo. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore, latrocinioque P. Clodii: eum, tanquam reum, accusavi multis et secundis admurmurationibus cuncti senatus. Orationem meam collaudavit fatis multis verbis, non mehercule indiserte, Severus Antistius; isque iudiciorum causam suscepit, antiquissimamque se habiturum dixit. Ibatur in eam sententiam. Tum Clodius rogatus, diem dicendo eximere coepit. furebat, a Racilio se contumaciter inurbaneque vexa-

tum. Deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae. Eo metu iniecto, repente, magna querimonia omnium, discessimus. Habes acta unius diei. reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reiicientur. De tribunis plebis longe optimum Racilium habemus. videtur etiam Antistius amicus nobis fore. nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

MARCUS Q. FRATRI S.

Respondet de Lentuli & Sexti nominibus exigendis & Pomponianis inde dissolvendis, aliisque rebus domesticis; & de rege Alexandrino reducendo quid decretum & actum sit, & quale totum negotium sit, breviter commemorat. Anno U. C. 697.

2. **N**ON occupatione, qua eram sane impeditus, sed parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam; et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ipso, in quo te accuso. me enim adhuc nemo rogavit, num quid in Sardiniam vellem: te puto saepe habere, qui, num quid Romam velis, quaerant. Quod ad me de Lentuli et Sexti nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. quoquo modo res se habet, non est facilissima, sed habet profecto quiddam Sardinia appositum ad recordationem praeteritae memoriae. Nam, ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi, in campo Martio comitia consulum habenti, contra auspicia ac-

cidisset; sic tu mihi videris in Sardinia de forma Minuciana, et de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. Sed ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est. Tusculano emtor nemo fuit. si conditio valde bona fuerit, fortasse non omittam. De aedificatione tua Cyrum urgere non cesso. spero eum in officio fore. sed omnia sunt tardiora, propter furiosae aedilitatis expectationem. Nam comitia sine mora futura videntur. edicta sunt a. d. XI Kal. Febr. Te tamen sollicitum esse nolo. omne genus a nobis cautionis adhibebitur. De rege Alexandrino factum est senatusconsultum, cum multitudine eum reduci, periculosum reipublicae videri. Reliqua cum esset in senatu contentio, Lentulusne an Pompeius reduceret; obtinere causam Lentulus videbatur. In ea re nos et officio erga Lentulum mirifice, et voluntati Pompeii praeclare satisfacimus. sed per obtrectatores Lentuli res calumnia extracta est. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino: sed tamen suspicor, per vim rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius quid velit, non dispicio. Familiares eius quid cupiant, omnes vident. Creditores vero regis, aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur esse, cum magno meo dolore; quamquam multa fecit, quare, si fas esset, iure ei succensere possemus. Tu, si ita expedit, velim quam primum bona et certa tempestate conscendas, ad meque venias. innumerabiles enim res sunt, in quibus te quotidie in omni genere de-

siderem. Tui nostrique valent. XIV Kalend. Febr.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quid in Senatu sit actum, imprimisque quae in iudicio de Milone, quem Clodius de vi accusaverat ad populum, acciderint, commemorat, & quae sit expectatio eiusdem iudicii in Quirinalia a Clodio dilati. De Sextio, de ambitu a Cn. Nerio, & de vi a M. Tullio postulato: de Scto, quo centuriati & decuriati discedere iubebantur: de Bestia ambitus reo a se defenso; & alia domestica. Anno U. C. 697.

3. **S**CRIPSI ad te antea superiora: nunc cognosce, postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiiciebantur. eo die res confecta non est. a. d. IV Non. Febr. Milo affuit. ei Pompeius advocatus venit. Dixit Marcellus, a me rogatus. honeste discessimus. producta dies est in IV Id. Febr. Interim reiectis legationibus in Idus, referebatur de provinciis quaestorum, et de ornandis praeforibus. Sed res, multis querelis de republica interponendis, nulla transacta est. Cato legem promulgavit de imperio Lentuli abrogando. vestitum filius mutavit. A. d. VIII Id. Febr. Milo affuit. dixit Pompeius, sive voluit, nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt; idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convicio et maledictis impediretur. qui ut peroravit: nam in eo sane fortis fuit: non est deterritus: dixit omnia; atque interdum etiam silentio, cum auctoritate peregerat: sed ut peroravit, surrexit Clodius. ei tantus clamor a nostris, (placuerat enim referre gratiam,) ut neque mente, neque lingua, neque ore consisteret. Ea res

acta est, cum hora VI vix Pompeius perorasset, usque ad horam VIII, cum omnia maledicta, versus etiam obscoenissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, quis esset, qui plebem fame necaret. respondebant operae, *Pompeius*. Quis Alexandriam ire cuperet. Respondebant, *Pompeius*. Quem ire vellent. Respondebant, *Crassum*. Is aderat tum, Miloni animo non amico. Hora fere IX, quasi signo dato, Clodiani nostros consputare coeperunt. Exarsit dolor. urgere illi, ut loco nos moverent. Factus est a nostris impetus, fuga operarum. Eiectus de rostris Clodius: ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam: Pompeius domum. neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem, aut in Pompeio defendendo (nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio,) animos bonorum offenderem. res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia produxit diem. A. d. VI Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut Pompeius adesset. Acta res est graviter a Pompeio. eo die nihil perfectum est. A. d. VI Id. ad Apollinis senatusconsultum factum est, *Ea quae facta essent a. d. V^{III} Id. contra rempublicam esse facta*. Eo die Cato est vehementer in Pompeium invectus, et eum oratione perpetua, tanquam reum, accusavit. De me multa, me invito, cum mea summa laude, dixit. Cum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevolorum. Respondit ei vehementer Pompeius, Crassumque descripsit: dixitque aperte, se munitiorem ad custodiendam vitam suam fo-

re, quam Africanus fuisset; quem C. Carbo interemisset. Itaque magnae mihi res iam moveri videbantur. Nam Pompeius haec intelligit, nobiscumque communicat, infidias vitae suae fieri: C. Catonem a Crasso sustentari: Clodio pecuniam suppeditari: utrumque et ab eo, et a Curione, Bibulo, ceterisque suis obrectatoribus confirmari: vehementer esse providendum, ne opprimatur, concionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica, non aequo senatu, iuventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris arcessit. Operas autem suas Clodius confirmat. manus ad Quirinalia paratur: in eo multo sumus superiores ipsius copiis. Sed magna manus ex Piceno et Gallia expectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus. A. d. IV Id. Sextius ab indice Cn. Nerio Pupinia, de ambitu est postulatus; et eodem die a quodam M. Tullio de vi. is erat aeger. domum (ut debuimus) ad eum statim venimus, eique nos totos tradidimus; idque fecimus praeter hominum opinionem, qui nos ei iure succensere putabant, ut humanissimi, gratissimique et ipsi, et omnibus videremur: itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos Cn. Lentulum Vacciam et C. Cornelium. Eodem die senatusconsultum factum est, *Ut sodalitates, decuriatique discederent; lexque de iis ferretur, ut, qui non discessissent, ea poena, quae est de vi, tenerentur.* A. d. III Id. dixi pro Bestia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro medio, maximo conventu; incidique in eum locum in dicendo, cum Sextius, multis in templo Castoris vulneribus acceptis,

subsidio Bestiae servatus esset. Hic προακονομισαμιν quiddam ευκαιρος de iis, quae in Sextium apparabantur crimina; et eum ornavi veris laudibus, magno assensu omnium. res homini fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sextii gratia literis saepe monuisti. Prid. Id. haec scripsi ante lucem. eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram coenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huiusmodi (ut tu mihi fere diffidenti praedicabas) plena dignitatis et gratiae: quae quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam, tibi, mihi que sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Liciniana conducta est: sed, ut spero, paucis mensibus post Kalend. Quint. in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lami-ae conduxerunt. A te post illam Olbientem epistolam nullas literas accepi. Quid agas, et ut te oblectes, scire cupio; maximeque teipsum videre quamprimum. Cura, mi frater, ut valeas: et quamquam est hiems, tamen Sardiniam istam esse cogites. xv Kalend. Mart.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Sextio absoluto & Vatino in iudicio Sextiano vexato, aliisque domesticis rebus certiolem facit. Anno U. C. 697.

4. **S**EXTIUS noster absolutus est a. d. 11 Id. Mart. et, quod vehementer interfuit reipublicae, nullam videri in eiusmodi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi saepe curae esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vitu-

perandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus; scito hoc nos in eo iudicio confectos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur. Nam in defendendo moroso homine cumulatissime satisfecimus, et (id quod ille maxime cupiebat) Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitrato nostro concidimus, diis, hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paullus noster cum testis productus esset in Sextium, confirmavit, se nomen Vatini delaturum, si Macer Licinius cunctaretur; et Macer a Sextii subselliis surrexit, ac se illi non defuturum affirmavit. Quid quaeris? homo petulans, et audax, Vatinius valde perturbatus debilitatusque discessit. Quintus tuus, puer optimus, eruditur egregie. hoc nunc magis animadverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrum aedificatur strenue. Redemptori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia, tui mehercule amantissima, spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; ceterum confectum erat Latiar, eram exiturus.

MARCUS Q. FRATRI S.

De pecunia Pompeio in frumentaria causa decreta; de agro Campano quid in Senatu actum sit, & de M. Furio Flacco e collegiis eiecto. Anno U. C. 697.

5. **D**EDERAM ad te literas antea, quibus erat scriptum, Tulliam nostram Crassipedi prid. Non. April. esse desponsatam; ceteraque de republica pri-

vataque perscripseram. Postea sunt haec acta. Non. Apr. senatusconsulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad H-S CCCC. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope concionali. acriorem causam inopia pecuniae faciebat, et annonae caritas. Non praetermittam, ne illud quidem, M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini, et Mercuriales de collegio eiecerunt, praesentem, ad pedes uniuscuiusque iacentem.

MARCUS Q. FRATRI S.

De rebus privatis, imprimis sponsalibus & aedificatione, scribit: consulis Lentuli Marcellini in impediendis legibus perniciosis egregium studium, & alia de republica. Anno U. C. 697.

6. ANTE diem VIII Id. Apr. sponsalia Crassipedi praebui. huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit: a. d. VI Id. April. veni ad Quintum, eumque vidi plane integrum, multumque is mecum sermonem habuit, et perhumanum, de discordiis mulierum nostrarum. Quid quaeris? nihil festivius. Pomponia autem etiam de te quæstæ est. sed haec coram agemus. A puero ut discessi, in aream tuam veni. res agebatur multis structoribus. Longilium redemptorem cohortatus sum. fidem mihi faciebat, se velle nobis placere. Domus erit egregia. magis enim cerni iam poterat, quam quantum ex forma iudicabamus. itemque nostra celeriter aedificabatur. Eo die coenavi apud Crassipe-

dem. coenatus, in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Luceium convenire non potueram, quod abfuerat. videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus, et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni, et ab eo petivi, ut quamprimum te nobis redderet. statim dixit. Erat autem iturus (ut aiebat) a. d. III Id. Apr. ut aut Labrone, aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simulac ille venerit, primam navigationem (dummodo idonea tempestas sit) ne omiseris. ἀμφιλαφίαν autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam libenter; latentem etiam nunc, non excitem. Tribus locis aedifico; reliqua reconcinno; vivo paulo liberalius, quam solebam. Opus erat, si te haberem, paulisper fabris locum dare. sed et haec (ut spero) brevi inter nos communicabimus. Res autem Romanae sic sese habent. Consul est egregius Lentulus, non impediente collega: sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinae instaurantur: nec tamen deerant supplicationes. sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis: cui tamen egregie imposuit Milo noster. nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiariorum; nec sine his armatis unquam in publico fuerat. hos alere non poterat. itaque vix tenebat. Sensit Milo. dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspitione emeret eam familiam a Catone: quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus plebis, rem patefecit, eosque homines sibi emptos esse dixit

(sic enim placuerat) et tabulam proscriptis, *Se familiam Catonianam venditurum*. In eam tabulam magni rifus confequebantur. Nunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit , et eos , qui de Caefare monftra promulgarunt , quibus intercederet nemo. Nam quod de Pompeio Caninius agit , fane quam refrixit. neque enim res probatur , et Pompeius nofter in amicitia P. Lentuli vituperatur , et hercule non eft idem. nam apud illam perditiffimam atque infimam faecem populi , propter Milonem , fuboffendit ; et boni multa ab eo defiderant , multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non fatisfacit , quod eum nimis afpere tractat : quamquam id fenatu non invito facit : quo ego me libentius a curia et ab omni parte reipublicae fubtraho. In iudiciis ii fumus , qui fuimus. domus celebratur ita , ut cum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode , de Sex. Clodio : quem neque hoc tempore , neque ab imbecillis accufatoribus mihi placuit accufari. ei tres fententiae taeterrimae in confilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat , et retrahatur neceffe eft. non enim ferunt homines. et quia , cum apud fuos diceret , paene damnatus eft , vident damnatum. Ea ipfa in re Pompeii offenfio nobis obftitit. fenatorum enim urna copiofe abfolvit , equitum adaequavit , tribuni aerarii condemnarunt. Sed hoc incommodum confo- lantur quotidianae damnationes inimicorum , in quibus me perlubente Servius allifus eft , ceteri conciduntur. C. Cato concionatus eft , comitia haberi non fiturum , fi fibi cum populo dies agendi effent exempti. Appius a Caefare nondum redierat. Tuas mirifice

litteras exspecto; atque adhuc clausum mare scio fuisse: sed quosdam venisse tamen Ostia dicebant, qui te unice laudarent, plurimique in provincia fieri dicerent. eosdem aiebant nuntiare, te prima navigatione transmissurum. id cupio: et, quamquam te ipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

De itinere suo, & exspectatione Quinti. Anno U. C. 697.

7. **A**NTE diem III Id. April. ante lucem hanc epistolam dictaveram; scripseramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem. postridie autem in Laterio cogitabam: inde, cum in Arpinati quinque dies fuisset, ire in Pompeianum: rediens adspicere Cumanum, ut, quoniam in Non. Maias Miloni dies prodita est, prid. Non. Romae essem, teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem (ut sperabam) viderem. Aedificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas, quamprimumque venias.

MARCUS Q. FRATRI S.

De supplicatione Gabinio negata, & desiderio suo fratris videnti. Anno U. C. 697.

8. **O**LITERAS mihi tuas iucundissimas, exspectatas, ac primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit, Olbia datas. Sed cetera (ut scribis) praesenti sermoni re-

serventur. hoc tamen non queo differre. Id. Maiis senatus frequens, divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. adiurat Procilius hoc nemini accidisse. Foris valde plauditur. Mihi cum sua sponte iucundum, tum iucundius, quod me absente (est enim *ειλικρινης* iudicium) sine oppugnatione, sine gratia nostra. eram Antii. Quod Idibus et postridie fuerat dictum, de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causa mihi aqua haeret. Sed plura quam constitueram. coram enim. Vale, mi optime et optatissime frater, et advola. Idem te nostri rogant pueri: illud scilicet, coenabis cum veneris.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quid cum Pompeio & Crasso Coll. de operibus & inscriptionibus egerit, quid profecerit, & quid in Senatu actum sit, perscribit. Anno U. C. 698.

9. **P**LACITURUM tibi esse librum meum suspicabar: tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Quod me admones de nostra Urania, suadesque, ut meminerim Iovis orationem, quae est in extremo illo libro; ego vero memini, et illa omnia mihi magis scripsi, quam ceteris. Sed tamen postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompeium. Cumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit: magnam spem attulit. cum Crasso se dixit loqui velle; mihi que ut idem facerem, suavit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi: suscepit rem; dixitque esse, quod Clodius hoc tempore cuperet per se, et per Pompeium consequi: pu-

tare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione quod vellem. totum ei negotium permisi, meque in eius potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adolescens, nostri (ut scis) studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua, si minus per senatum, per populum, libera, aut Byzantium, aut ad Brogitarum, aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro, etiamsi minus assequor, quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. videntur negotium suscepisse. si perficiunt; optime. sin minus; ad nostrum Iovem revertamur. A. d. III Id. Maii senatusconsultum est factum de ambitu in Afranii sententiam, quam ego dixeram, cum tu aesses; sed magno cum gemitu senatus. Consules non sunt persecuti eorum sententias, qui Afranio cum essent assensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies LX privati essent. eo die Catonem plane repudiarunt. Quid multa? tenent omnia; idque ita omnes intelligere volunt.

MARCUS Q. FRATRI S.

Respondet epistolae Quinti, qua se metuere scripserat, ne eum literis suis interpellaret. Anno U. C. 698.

10. **T**U metuis, ne me interpelles? primo, si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. An te Ateius? mehercule mihi docere videbaris istius generis humanitatem; qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero, ut me et appelles, et interpelles, et obloquare, et colloquare velim. Quid enim mihi suavius? Non

mehercule quisquam *μυθοπατακτος* libentius sua recētia poemata legit, quam ego te audio quacunque de re, publica, privata, rustica, urbana. Sed mea factum est iusulsa verecundia, ut te proficiscens non tollerem. Opposuisti semel *αυτεισακτον* causam, Ciceronis nostri valetudinem: conticui. iterum Cicerones: quievi. Nunc mihi iucunditatis plena epistola hoc adspersit molestiae, quod videris, ne mihi molestus esses, veritus esse, atque etiam nunc vereri. Litigarem tecum, si fas esset: sed mehercule istuc si unquam suspicatus ero, nihil dicam aliud, nisi verebor, ne quando ego tibi, cum sum una, molestus sim. Video te ingemuisse. sic fit, *ειδ' εν αια εζησας*. nunquam enim dicam, *εα πασας*. Marium autem nostrum in lecticam mehercule coniecissem, non illam regis Ptolemaei Anicianam. memini enim cum hominem portarem ad Baias, Neapoli, octophoro Aniciano, machaerophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille ignarus sui comitatus, repente aperuit lecticam, et paene ille timore, ego risu corruui. Tunc, ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem veteris urbanitatis, et humanissimi sermonis attingerem. sed hominem infirmum in villam apertam, ac ne rudem quidem etiam nunc, invitare nolui. Hoc vero mihi peculiare fuerit, hic etiam isto frui. nam illorum praediorum scito mihi vicinum Marium lumen esse. apud Anicium videbimus ut paratum sit. nos enim ita philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus. habemus hanc philosophiam, non ab Hymetto, sed ab area Syra. Marius et valetudine est, et natura imbecillior. De inter-

pellatione tantum fumam a vobis temporis ad scribendum, quantum dabitis. utinam nihil detis, ut potius vestra iniuria, quam ignavia mea cessem! De republica nimium te laborare doleo, et meliorem civem esse, quam Philoctetem, qui accepta iniuria, illa spectacula quaerebat, quae tibi acerba esse video. Amabo te, advola: consolabor te, et omnem abstergebo dolorem: et adduc, si me amas, Marium. sed adproperate. Hortus domi est.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Tenediis frustra libertatem petentibus: de laudibus Quinti, & de Lucretii ac Sallustii poematibus. Anno U. C. 698.

11. **E**PISTOLAM hanc convicio efflagitarunt codicilli tui. nam res quidem ipsa, et is dies, quo tu es profectus, nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat. Sed quemadmodum coram cum sumus, sermo nobis deesse non solet, sic epistolae nostrae debent interdum halucinari. Tenediorum igitur libertas securi Tenedia praecisa est; cum eos praeter me, et Bibulum, et Calidium, et Favonium nemo defenderet. De te magis ab Sipylo mentio est honorifica facta, cum te unum dicerent postulationi L. Sextii Panfae restitisse. Reliquis diebus, si quid erit, quod te scire opus sit, aut etiamsi nihil erit, tamen scribam quotidie aliquid. Prid. Id. neque tibi, neque Pomponio dicero. Lucretii poemata, ut scribis, ita sunt: non multis luminibus sigenii, multae tamen artis. Sed cum veneris, virum te putabo, si Sallustii Empedoclea legeris; hominem non putabo. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quomodo Appio Consuli restiterit, & cum Caesar per literas iocatus sit, commemorat. Anno U. C. 699.

12. **G**AUDEO tibi iucundas esse meas literas : nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem. nam prid. Id. cum Appius senatum infrequentem coegisset, tantum fuit frigus, ut populi convicio coactus sit nos dimittere. De Commageno rege, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et per se, et per Pomponium blanditur Appius. Videt enim, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum : eumque lusi iocose fati; neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrate et Zeugmate; sed praeterea togam sum eius praetextam, quam erat adeptus Caesare consule, magno hominum risu cavillatus. Quod non vult, inquam, renovare honores eosdem, quo minus togam praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo. Vos autem homines nobiles, qui Busrenum praetextatum non ferebatis, Commagenum feretis? Genus vides, et locum iocandi. Multa dixi in ignobilem regem: quibus totus est explosus. quo genere commotus (ut dixi) Appius, totum me amplexatur. nihil est enim facilius, quam reliqua discutere. Sed non faciam, ut illum offendam, ne impleret fidem Iovis Hospitalis; Graios omnes convocet, per quos mecum in gratiam rediit. Theopompo satisfaciemus. De Caesare fugerat me ad te scribere. Video enim, quas tu literas exspectaris, sed ille scripsit ad Balbum, fasci-

culum illum epistolarum, in quo fuerat et mea, et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse; ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae rescripsit his verbis, *De Cicerone video te quiddam scripsisse, quod ego non intellexi; quantum autem coniectura conseqebar, id erat huiusmodi, ut magis optandum, quam sperandum putarem.* Itaque postea misi ad Caesarem eodem illo exemplo literas. Iocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripsi, nihil esse, quod posthac arcae nostrae fiducia conturbaret; lusique in eo genere et familiariter, et cum dignitate. Amor autem eius erga nos perfertur omnium nuntiis singularis. Et literae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur; reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebebis. quamquam eiusmodi frigus impendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suae aedes urentur. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

De rebus publicis quaedam: item de Callisthene & Philisto historicis. Anno U. C. 699.

13. **R**ISI nivem atram; teque hilari animo esse, et prompto ad iocandum, valde me iuvat. De Pompeio, assentior tibi, vel tu potius mihi. nam, ut scis, iam pridem istum canto Caesarem. mihi crede, in sinu est; neque ego discingor. Cognosce nunc

Idus. Decimus erat Coelio dies. Domitius ad numerum iudices non habuit. vereor, ne homo taeter, et ferus, Pola Servius ad accusationem veniat. nam noster Coelius valde oppugnatur a gente Clodia. certi nihil est adhuc: sed veremur. Eodem igitur die Tyrius est senatus datus frequens: frequentes contra Syriaci publicani. vehementer vexatus Gabinius: exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis profecuti. C. noster Lamia paulo ferocius, cum Domitius dixisset, *Vestra culpa haec acciderunt, equites Romani; dissolute enim iudicatis: Nos iudicamus, vos laudatis*, inquit. Actum est eo die nihil. nox diremit. Comitibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur, non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex Kal. Febr. usque ad Kal. Mart. legatis senatum quotidie dari. ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. sed tamen his comitibus tribuni plebis de Gabinio se acturos esse dicunt. Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te. sed ut vides, res me ipsa deficit. Itaque ad Callisthenem et ad Philistum redeo; in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium; quemadmodum Graeci aliquot locuti sunt. Siculus ille, capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides: sed utros eius habueris libros (duo enim sunt corpora) an utrosque, nescio. Me magis de Dionysio delectat. ipse est enim veterator magnus, et per familiaris Philisto. Sed quod adscribis, aggredierisne ad historiam? me auctore potes. et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei

res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

MARCUS Q. FRATRI S.

Quid agat, commemorat: Quinto operam suam in rebus eius pollicetur: M. Orfium & Trebatium commendat. Anno U. C. 690.

14. **D**UAS adhuc a te accepi epistolas; quarum alteram in ipso discessu nostro, alteram Arimino daram. plures, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam. et eram in iisdem locis usque ad Kal. Iun. futurus. Scribebam illa, quae dixeram, *πολιτικά*: spissum fane opus, et operosum. sed si ex sententia successerit, bene erit opera posita. sin minus, in illud ipsum mare deiiciemus, quod scribentes spectamus. aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus. Tua mandata persequar diligenter, et adiungendis hominibus, et quibusdam non alienandis. Maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam, scilicet quotidie: sed inspiciam quid discat, quam saepissime: et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor: cuius rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro minore perdocendo. Tu, quemadmodum scribis, quod etiamsi non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies, scilicet, ut mea mandata digeras, persequare, conficias. Ego, cum Romam venero, nullum praetermittam Caesaris

tabellarium, cui literas ad te non dem. His diebus (ignosces) cui darem fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et pernecessarium, et quod est ex municipio Atellano; quod scis esse in fide nostra. Itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum: quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. est tribunus militum in exercitu nostro. gratum hominem, observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

Caesaris in se amorem & liberalitatem commemorat, & suum erga eum studium pollicetur: consilium suum, utrum Romam redeat, an in Gallia maneat, & de ambitu, qui in consulatu petendo existat, perscribit. Anno U. C. 699.

15. **A**NTE diem IV Non. Iun. quo die Romam veni, accepi tuas literas, datas Placentia: deinde alteras postridie, datas Blandenone, cum Caesaris literis, refertis omni officio, diligentia, suavitate. Sunt ista quidem magna, vel potius maxima. habent enim vim magnam ad gloriam, et ad summam dignitatem. Sed mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id iam habeo; te scilicet primum tam inservientem communi dignitati; deinde Caesaris tantum in me amorem, quem omnibus his honoribus, quos me a se expectare vult, antepono. Literae vero eius una datae cum tuis, quarum initium est, quam suavis ei tuus ad-

ventus fuerit, et recordatio veteris amoris; deinde, se effecturum, ut ego in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum a me abesses, potissimum secum esse laetarer, incredibiliter delectarunt. Quare facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti quidem studio hoc fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, cum properant, evenit; ut, si serius, quam voluerunt, forte surrexerint, properando, etiam citius, quam si de multa nocte vigilassent, perveniant quo velint: sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu, te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem, tum equis, tum vero (quoniam scribis poema ab eo nostrum probari) quadrigis poeticis. modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? sed videro. fortasse enim (ut fit) vincet tuus amor omnes difficultates. Trebatium quod ad se miserim, persalse, et humaniter etiam gratias mihi agit. negat enim, in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse, qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi, (nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus: hoc enim est eius quotidianum, se ne tribunum militum quidem facere: etiam in senatu lufit, Appium collegam, propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret:) sed in alterum annum. id et Curtius ita volebat. Tu, quemadmodum me censes oportere esse

in republica et in nostris inimicitiis; ita et esse, et fore, auricula infima scito molliorem. Res Romanae se sic habebant. Erat nonnulla spes comitiorum, sed incerta: erat aliqua suspicio dictaturae, ne ea quidem certa: summum otium forense, sed senescentis magis civitatis, quam acquiescentis. Sententia autem nostra in senatu eiusmodi, magis ut alii nobis assentiantur, quam nosmetipsi. *τοιαυτ' ὁ τλημων πολεμος εξεργαζεται.* Calamo et atramento temperato, charta etiam dentata res agetur. scribis enim, te meas literas superiores vix legere potuisse; in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quae putas. neque enim occupatus eram, neque perturbatus, nec iratus alicui: sed hoc facio semper, ut, quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar, tanquam bono. Verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quae tu in hac eadem brevi epistola *πραγματικως* valde scripsisti. De quo petis, ut ad te, nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens, genuine fraterneque rescribam, id est, utrum voles, ut diximus, an ad expediendum te, si causa sit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua sciscitarere, quid vellem; tamen, cum tibi permissurus essem, ut faceres, quod velles, ego ipse, quid vellem, ostenderem. In hac vero re hoc profecto quaeris, cuiusmodi illum annum, qui sequitur, exspectem: plane aut tranquillum nobis, aut certe munitissimum; quod quotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant: nec laborant, quod mea conscientia copiarum nostrarum, quod Caesaris, quod Pompeii gratiam tenemus. haec me,

ut confidam, faciunt. fin aliquis erumpet amentis hominis furor; omnia sunt ad eum frangendum expedita. Haec ita sentio, iudico, ad te explore scribo. dubitare te, non assentatorie, sed fraterne veto. Quare suavitatis equidem nostrae fruendae causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras: sed illud malo tamen, quod putas; magis etiam illa (etenim magis aestimo me) ἀμφιλαφίαν illam tuam, et expectationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius. parva sunt, quae defunt, nostris quidem moribus, et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. Ambitus redit immanis. nunquam fuit par. Idib. Quint. foenus fuit bestibus ex triente, coitione Memmii, quam cum Domitio habuit Scaurus, unum vincere. Messala flaccet. non dico ὑπερβολικῶς: vel H-S centies constituunt in praerogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunitii candidati compromiserunt, H-S quingenis in singulos apud M. Catonem depositis, petere eius arbitrato, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. quae quidem comitia gratuita si fuerint, ut putantur, plus unus Cato fuerit, quam omnes leges, omnesque iudices.

MARCUS Q. FRATRI S.

De occupationibus suis: quid in senatu actum; quae iudicia habita sint aut instent: materiam carminis scribendi, superata a Caesare Britannia, fratri gratulatur, & quid de suis versibus Caesar iudicet, sciscitatur. Anno U. C. 699.

16. **C**UM a me literas librarii manu acceperis,

ne paulum otii me habuisse iudicato; cum autem mea, nullum. sic enim habeto, nunquam me a causis et iudiciis districtiorem fuisse; atque id anni tempore gravissimo, et caloribus maximis. Sed haec (quoniam tu ita praescribis) ferenda sunt; neque committendum, ut aut spei, aut cogitationi vestrae ego videar defuisse; praesertim cum, tametsi id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam, magnamque dignitatem sim collecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus, atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Caesare tam coniunctos dolent, diligamur: ab aequis vero, aut etiam a propensis in hanc partem vehementer et colamur, et amemur. De ambitu cum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum, in senatu non fui. statui ad nullam medicinam reipublicae sine magno praesidio accedere. Quo die haec scripsi, Drusus erat de praevicatione a tribunis aerarii absolutus, in summa, quatuor sententiis, cum senatores et equites damnassent. Ego eodem die post meridiem Vatinius aderam defensurus. ea res facilis est. Comititia in mensem Sept. reiecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur: cui nos non deerimus. *συνδειπνεις Σοφοκλεως*, quamquam a te actam fabellam video esse festive, nullo modo probavi. Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. O iucundas mihi tuas de Britannia literas! timebam Oceanum, timebam litus insulae. Reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei, quam timoris, magisque

sum sollicitus expectatione ea, quam metu. Te vero ὑποθεσιν scribendi egregiam habere video. quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem vero ipsum imperatorem habes? Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis, adiuvabo, et tibi versus, quos rogas, γλαυκ' εἰς Ἀθηνᾶς mittam. Sed heus tu, celari videor a te. quomodonam, mi frater, de nostris versibus Caesar? nam primum librum se legisse scripsit ad me ante: et prima sic, ut neget, se ne Graeca quidem meliora legisse. Reliqua ad quendam locum ῥαδνυμωτερα. hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum, aut χαρακτηρ non delectat? nihil est, quod vereare. Ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re φιλαληθως, et, ut soles, scribe fraterne.

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
QUINTUM FRATREM
LIBER III.

MARCUS Q. FRATRI S.

In praediis Quinti se fuisse, & quaedam ibi, inprimis in aedificandi ratione, correxisse, constituisse commemorat, & ad tres epistolas e Gallia a Quinto acceptas de variis rebus respondet; simul quaedam de rebus Romanis prescribit.
Anno U. C. 699.

I. **E**GO ex magnis caloribus (non enim meminimus maiores) in Arpinati summa cum amoenitate fluminis me refeci ludorum diebus, Philotimo tribulibus commendatis. In Arcano a. d. IV Idus Sept. fui. ibi Messidium cum Philoxeno, aquamque, quam ii ducebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi, praesertim maxima siccitate; uberiolemque aliquanto sese collecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat. In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiolem. sed tamen nihil ei restabat praeter balnearia, et ambulationem, et aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea quod summam dignitatem pavementata por-

ticus habebat: quod mihi nunc denique apparuit, posteaquam et ipsa tota patet, et columnae politae sunt. Totum in eo est, (quod mihi erit curae,) tectorium ut concinnum sit. pavimenta recte fieri videbantur. cameras quasdam non probavi; mutarique iussi. Quo loco in porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est, magis placebat. neque enim satis loci esse videbatur atrio; neque fere solet, nisi in his aedificiis fieri, in quibus est atrium maius; nec habere poterat adiuncta cubicula, et eiusmodi membra. nunc hoc vel honestae testudinis, vel valde boni aestivi locum obtinebit. tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis, assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium, (ex quo ignis erumpit,) esset subiectum cubiculis. subgrande cubiculum autem, et hibernum altum valde probavi, quod et ampla erant, et loco posita, ambulationis uno latere, eo, quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas, neque e regione Diphilus collocarat. eas scilicet demolietur. aliquando perpendiculo et linea discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore. curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit. ex eo loco recta, Vitularia via, profecti sumus in Fusidianum fundum, quem tibi proximis nuntiis Arpini de Fusidio H. S cccccc emeramus. Ego locum aestate umbrosiorem vidi nunquam; permultis locis aquam profluentem, et eam uberem. Quid quaeris? Iugera L prati Caesius irrigaturum facile te arbitratur. Equidem hoc, quod melius intelligo, affirmo, mirifica suavitate te villam

habiturum, piscina et salientibus additis, palæstra, et silva viridicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. de eo quid videatur, ipse constitues. Calvus aiebat, aqua demta, et eius aquae iure constituto, et servitute fundo illi imposita, tamen nos pretium fervare posse, si vendere vellemus. Messidium mecum habui. is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat: sese autem mensum pedibus aiebat passuum III CIO. mihi plus visum est. sed praestabo, sumtum nusquam melius posse poni. Chilonem arcessieram Venafro. sed eo ipso die quatuor eius conservos et discipulos Venafri cuniculus oppresserat. Idibus Sept. in Laterio fui. viam perspexi, quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, praeter CL passus. sum enim ipse mensus ab eo ponticulo, qui est ad Furinae, Satricum versus. eo loco pulvis, non glareâ iniecta est: et mutabitur: et ea viae pars valde acclivis est. sed intellexi aliter duci non potuisse, praesertim cum tu neque per Locustae, neque per Varronis velles ducere. Velvinius ante suum fundum prope munierat. Locusta non attingerat; quem ego Romae aggrediar, et, ut arbitrator, commovebo: et simul M. Taurum, quem tibi audio promississe, qui nunc Romae erat, de aqua per fundum eius ducenda rogabo. Nicephorum, villicum tuum, sane probavi; quaesivique ex eo, ecquid ei de illa aedificatiuncula Laterii, de qua mecum locutus es, mandavisses. tum is mihi respondit, se ipsum eius operis H-S XVI conductorem fuisse; sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium: itaque id se omisisse. mihi hercule valde placet, te

illa, ut constituebas, addere: quamquam ea villa; quae nunc est, tanquam philosopha videtur esse, quae obiurget ceterarum villarum insaniam. Verumtamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi: ita omnia convestit hedera, qua basim villae, qua intercolumnia ambulationis; ut denique illi palliati topiariam facere videantur, et hederam vendere. iam *αποδυστησιω* nihil alius, nihil muscosius. Habes fere de rebus rusticis. Urbanam expolitionem urget ille quidem et Philotimus, et Cincius: sed etiam ipse crebro interviso; quod est facile factu. Quamobrem ea te cura liberatum volo. de Cicerone quod me semper rogas, ignosco equidem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas. non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipse amo. Atque utinam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat, et ego non minus, mecum fuisset. Quod ad Pomponiam, si tibi videtur, scribas velim. cum aliquo exhibimus, eat nobiscum puerumque ducat. clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosum. nam Romae respirandi non est locus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum. quid nunc putas, tanta abs te mihi mercede proposita? Venio nunc ad tuas literas, quas pluribus epistolis accepi, dum sum in Arpinati. nam mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datae tempore: una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset adscripta literis, quam in Caesaris. Id facit Oppius nonnunquam necessario, ut, cum tabellarios constituerit mittere, literasque a nobis acceperit, aliqua re nova impediatur, et necessario serius, quam constitue-

rat, mittat; neque nos datis iam epistolis diem commutari curemus. Scribis de Caesaris summo in nos amore. hunc et tu fovebis, et nos, quibuscunque poterimus rebus, augebimus. De Pompeio, et facio diligenter, et faciam quod mones. Quod tibi mea permissio mansionis tuae grata est, id ego, summo meo dolore et desiderio, tamen ex parte gaudeo. In Hipodamis, et nonnullis aliis arcessendis, quid cogites, non intelligo. Nemo istorum est, quin abs te munus, fundi suburbanis instar, exspectet. Trebatium vero meum quod isto admisceas, nihil est. Ego illum ad Caesarem misi, qui mihi iam satisfacit. si ipsi minus, praestare nihil debeo; teque item ab eo vindico et libero. Quod scribis te a Caesare quotidie plus diligi, immortaliter gaudeo. Balbum vero, qui est istius rei (quemadmodum scribis) adiutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari, teque ab illo, pergaudeo; de tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit, meamque in rogando verecundiam obiurgavit. Si cui praeterea petiero, (id quod etiam Oppio dixi, ut ad illum scriberet,) facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui sibi molesti sunt, sibi negari a me non facile patiuntur. Ego Curtium (id quod ipsi dixi) non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod literis tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. De Britannicis rebus cognovi ex tuis literis, nihil esse nec quod metuamus, nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quae vis ad te Tironem scribere, negligentius ad te ante scribebam, quod omnia, minima, maxima, ad Caesarem mitti sciebam. Re-

scripsi epistolae maximae. Audi nunc de minuscula: in qua primum est de Clodii ad Caesarem literis: in quo Caesaris consilium probo, quod tibi, amantissime petenti, veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum rescriberet. Alterum est de Calventii Marii oratione. quod scribis, miror tibi placere, me ad eum rescribere, praesertim cum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero; meam in illum pueri omnes, tanquam dictata, perdiscant. libros meos, quos exspectas, inchoavi; sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio absolvi. Poema ad Caesarem, quod composueram, incidi. Tibi quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habeo spatii, scribam. Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Romam bene comitatum esse venturum, mecumque assidue usque ad Id. Maias futurum, id mihi pergratum perque iucundum erit. Quod me in eadem epistola, sicut saepe antea, cohortaris ad ambitionem, et ad laborem; faciam equidem: sed quando vivemus? Quarta epistola mihi reddita est Id. Sept. quam a. d. IV Id. Sext. ex Britannia dederas. in ea nihil sane erat novi, praeter Erigonam; quam si ab Oppio accepero, scribam ad te, quid sentiam. nec dubito, quin mihi placitura sit. Et quod praeterii de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Caesarem, ego vero facile patior ita Caesarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum. et prorsus ita fuit: et tamen ille plausus, qui illi datur, quodammodo nobis videtur dari. Reddita est etiam mihi pervetus epistola, sed sero allata, in qua de aede Telluris, et de porticu Catuli me admones. fit utrum-

que diligenter. ad Telluris quidem etiam tuam statuat locavi. Item de hortis quod me admones, nec fui unquam valde cupidus; et nunc domus suppediat mihi hortorum amoenitatem. Romam cum venissem a. d. XIII Kal. Octob. absolutum offendi in aedibus tuis tectum: quod supra conclavia nunc placuerat tibi esse multorum fastigiorum, id non honeste vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum ego absum, non cessavit apud rhetorem. De eius eruditione quod labores, nihil est, quoniam ingenium eius nosti; studium ego video. cetera eius suscipio, ut me putem praestare debere. Gabinium tres adhuc factiones postulant: L. Lentulus, flaminis filius, qui iam de maiestate postulavit: Ti. Nero cum bonis subscriptoribus: C. Memmius tribunus plebis cum L. Capitone. ad urbem accessit a. d. XII Kalend. Octobr. nihil turpius, nec desertius. sed his iudiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat, adhuc de pecuniis repetundis non erat postulatus. Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam, sed adhuc nihil profecit, nec, si ullam partem libertatis tenebo, proficiet. Tuas literas vehementer exspecto. Quod scribis te audisse, in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. eiusmodi enim pactiones in ea coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse debuisset: et simul mihi committendam non fuit, ut his coitionibus interesset, quibus Messala excluderetur: cui quidem vehementer satisfacio rebus omnibus: ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa iam feci, quae voluit, quaeque a me petivit. Scaurum

beneficio defensionis valde obligavi. adhuc erat valde incertum, et quando comitia, et qui consules futuri essent. Cum hanc iam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. XI Kal. Sept. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis literis! sed quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus afferebat. Sed ad tuas venio literas. Primum tuam remansionem etiam atque etiam probo, praesertim cum, ut scribis, cum Caesare communicaris. Oppium miror quidquam cum Publio: mihi enim non placuerat. Quod interiore epistola scribis, me Idib. Sept. Pompeio legatum iri; id ego non audivi, scripsique ad Caesarem, Vibullium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium pertulisse, nec ad Oppium. quo consilio? quamquam Oppium ego tenui, quod priores partes Bibuli erant. cum eo enim coram Caesare egerat, ad Oppium scripserat. Ego vero nullas *δεύτερας ἐφορτίδας* habere possum in Caesaris rebus: ille mihi secundum te et liberos nostros ita est, ut sit paene par. videor id iudicio facere. iam enim debeo: sed tamen amore sum incensus. Cum scripsssem haec infima, quae sunt mea manu, venit ad nos Cicero tuus ad coenam, cum Pomponia foras coenaret. dedit mihi epistolam legendam tuam, quam paulo ante acceperat, Aristophaneo modo, valde mehercule et suavem, et gravem; qua sum admodum delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes, cum mihi esse affixum, tanquam magistro. Quam illum epistolae illae delectarunt! quam me! nihil puero illo suavius, nihil nostri amanti. Haec inter coenam Tironi dictavi, ne

mirere alia manu esse. Annali literae tuae pergratae fuerunt, quod et curares de se diligenter, et tamen consilio feverissimo iuwares. P. Servilius pater, ex literis, quas sibi a Caesare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem humanissime, diligentissimeque locutus esses. Cum Romam ex Arpinati revertissem, dictum mihi est, Hippodamum ad te profectum esse. Non possum scribere, me miratum esse, illum tam inhumaniter fecisse, ut sine meis literis ad te proficisceretur: illud scribo, mihi molestum fuisse. iam enim diu cogitaveram, ex eo, quod tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te diligentius perferri vellem, illi darem: quod mehercule hisce literis, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me, et Salvio, et Labeoni reservabam. Labeo aut tarde proficiscetur, aut hic manebit. Hippodamus ne nunc quidem, quid velim, rogavit. T. Pinarius amabiles ad me de te literas mittit, se maxime literis, sermonibus, coenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit; fraterque eius mecum est multum. quare, ut instituisti, complectere adolescentem. Quod multos dies epistolam in manibus habui, propter commorationem tabellariorum, ideo multa coniecta sunt, aliud alio tempore, velut hoc. T. Anicius mihi saepe iam dixit, sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. In eius sermone ego utrumque soleo admirari, et te de suburbano emendo, cum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam

aliam in sententiam scribere; et, cum ad illum scribas, nihil te recordari de se, de epistolis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epicharmi, γνωθι, πως αλλω κεχρηται; totum denique vultum, animum, sermonem eius: quemadmodum conicio, quasi. Sed haec tu videris. De suburbano, cura ut sciam, quid velis: et simul, ne quid ille turbet, vide. Quid praeterea? Quid? etiam. Gabinius a. d. iv Kal. Octobr. noctu in urbem introivit; et hodie hora viii, cum edicto C. Alfi de maiestate eum adesse oporteret, concursu magno, et odio universi populi paene afflictus est. nihil illo turpius. proximus tamen est Piso. itaque mirificum *εμβολιον* cogito in secundum librorum meorum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset; quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. Ex Britannia Caesar ad me Kal. Sept. dedit literas; quas ego accepi a. d. iv Kalend. Octobr. satis commodas de Britannicis rebus: quibus, ne admirer quod a te nullas acceperim, scribit, se sine te fuisse, cum ad mare accesserit. Ad eas ego ei literas nihil rescripsi, ne gratulandi quidem causa, propter eius iustum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

MARCUS Q. FRATRI S.

Gabinium redeuntem in urbem, in Senatu male vexatum, & a Memmio tribuno pl. ad populum male tractatum esse, ac de iudicio eius proxime futuro, commemorat. Deinde qui de ambitu rei sint, quae comitiorum spes sit, demonstrat. Anno U. C. 699.

2. ANTE diem VI Id. Octob. Salvius Ostiam vesperi navi profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius, sic, ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, cum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium, et Ti. Neronem, et C. et L. Antonios, M. F. Putabamus fore, ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaeris? probe premitur, nisi noster Pompeius, diis, hominibusque invitis, negotium everterit. Cognosce nunc hominis audaciam, et aliquid in republica perdita delectare. Cum Gabinius, quacunq; veniebat, triumphum se postulare dixisset, subitoque bonus imperator noctu in urbem, hostium plane, invasisset, in senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo ipsum oportebat hostium numerum, et militum renuntiare, in re haesit, summa infrequentia. cum vellet exire, a consulibus retentus est: introducti publicani. Homo undique actus, cum a me maxime vulneraretur, non tulit, et me trementi voce exsulem appellavit. Hic, (o dii! nihil unquam honorificentius nobis accidit,) consurrexit senatus cum clamore ad unum, sic, ut ad corpus eius accederet: pari clamore atque impetu publicani. Quid quaeris? omnes, tanquam si tū esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen teneo ab accusando, vix mehercule: sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare,

(fatis est, quod instat de Milone,) vel quod iudices nullos habemus. ἀποτεινυμα formido. addo etiam malevolentiam hominum, et timeo, ne illi, me accusante, aliquid accidat; nec despero, rem et sine me, et nonnihil per me confici posse. De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt: a Memmio, Domitius: a Q. Curtio, bono et erudito adolescente, Memmius: a Q. Pompeio, Messala: a Triario, Scaurus. Magno res in motu est; propterea quod aut hominum, aut legum interitus ostenditur. Opera datur, ut iudicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt: rei nolunt, et maxime Memmius, quod Caesaris adventu sperat se futurum consulem, sed mirum in modum iacet. Domitius cum Messala certus esse videbatur. Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum: qui quidem mirificus illo die (quod paene praeterii) fuit in Gabinium; accusavit maiestatis, nomina data, cum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi recte, et ipsa domus a redemptoribus tractatur non indiligenter. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

De rebus domesticis nonnulla: desiderium literarum a Quinto: Comitiorum dilationes: Gabinius de ambitu reus: & Ciceronis Q. filii in rhetore audiendo diligentia. Anno U. C. 699.

3. **O**CCUPATIONUM mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. ita, quidquid conficio, aut cogito, in ambulationis fere tempus confero. Negotia nostra

sic se habent: domestica vero, ut volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos, et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus: sed tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Laterii. Praeterea de aqua et via nihil praetermisi quadam epistola, quin enucleate ad te perscriberem. sed me illa cura sollicitat, angitque vehementer, quod dierum iam amplius L intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis, non modo literarum, sed ne rumoris quidem affluxit. Me autem iam et mare istuc, et terra sollicitat; neque desino (ut fit in amore) ea, quae minime volo, cogitare. Quare non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas, (nunquam enim, cum potes, praetermittis,) sed hoc te scire volo, nihil fere unquam me sic exspectasse, ut, cum haec scribebam, literas tuas. Nunc cognosce ea, quae sunt in republica. Comitiorum quotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus, magna voluntate bonorum omnium: tanta invidia sunt consules propter suspicionem pactorum a candidatis praemiorum. Candidati consulares quatuor, omnes rei: causae sunt difficiles: sed enitemur, ut Messala noster salvus sit; quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla, subscribente privigno Memmio, fratre Caecilio, Sullae filio. Contradixit L. Torquatus, omnibusque libentibus non obtinuit. Quaeris, quid fiat de Gabinio? sciemus de maiestate triduo: quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum: maxime testibus caeditur: accusatoribus frigidissimis utitur: consilium varium: quae-

fitor gravis et firmus, Alfius: Pompeius, vehemens in iudicibus rogandis. Quid futurum fit nescio: locum tamen illi in civitate non video. animum praebeo ad illius perniciem, moderatum; ad rerum eventum, lenissimum. Habes fere de omnibus rebus. Unum illud addam. Cicero tuus nosterque summo studio est Paeonii sui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni. sed nostrum instituendi genus esse paulo eruditius, et *δετικωτερον*, non ignoras. Quare neque ego impediri Ciceronis iter, atque illam disciplinam volo, et ipse puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur. in quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itineribus; eodem enim perventurum esse confidimus. sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te proposita merces est, quam certe nostra culpa nunquam minus assequemur. Quibus in locis, et qua spe hiematurus sis, ad me quam diligentissime scribas velim. Vale.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Gabinio propter accusatoris & subscriptorum infantiam absoluto perscribit, & quare nec eum accusarit, nec defenderrit, sed tantum testimonium contra eum dixerit, ostendit: denique de rebus domesticis quaedam addit. Anno U. C. 699.

4. **G**ABINIUS absolutus est. omnino nihil accusatore Lentulo, subscriptoribusque eius infantius, nihil illo consilio sordidius. sed tamen nisi incredibile contentio, et preces Pompeii, dictaturae etiam

rumor, plenus timoris, fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tum illo accusatore, illoque consilio sententiis condemnatus sit XXXII, cum LXX tulissent. Est omnino tam gravi fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis periturus, et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides nullam esse rempublicam, nullum senatum, nulla iudicia, nullam in nullo nostrum dignitatem. Quid plura de iudicibus? duo praetorii federunt, Domitius Calvinus; is aperte absolvit, ut omnes viderent: et Cato; is, diremtis tabellis, de circulo se subduxit, et Pompeio primus nuatiavit. Aiunt nonnulli, Sallustius item, me oportuisse accusare. Iis ego iudicibus committerem? Quid essem, si me agente, esset elapsus? Sed me alia moverunt. Non putasset sibi Pompeius de illius salute, sed de sua dignitate mecum esse certamen: in urbem intrasset: ad inimicitias res venisset: cum Aesernino Samnite Pacidianus comparatus viderer: auriculam fortasse mordicus abstulisset. cum Clodio quidem certe rediisset in gratiam. Ego vero meum consilium (si praesertim tu non improbas) vehementer approbo. Ille, cum a me singularibus meis studiis ornatus esset, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia; tamen in republica me a se dissentientem non tulit, (nihil dicam gravius,) et minus potens eo tempore, quid in me florentem posset, ostendit. nunc, cum ego ne curem quidem multum posse, res quidem publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare, id mihi suscipiendum fuisse. Alterutrum, inquit acc. Salu-

ftius : defendiffes , idque Pompeio contendenti defendiffes. etenim vehementer orabat. Lepidum amicum Sallustium , qui mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas fuiffe , aut infamiam fempiternam. Ego vero hac mediocritate delector : ac mihi illud iucundum eft , quod , cum testimonium fecundum fidem et religionem graviffime dixiffem , reus dixit , fi in civitate licuiffet fibi effe , mihi fe fatisfactorum : neque me quidquam interrogavit. De verfibus , quos tibi a me fcribi vis , deeft mihi quidem opera , quae non modo tempus , fed etiam animum vacuum ab omni cura defiderat : fed abeft etiam *ενδουλιςμος*. non enim fumus omnino fine cura venientis anni : etfi fumus fine timore. Simul et illud (fine ulla mehercule ironia loquor) tibi iftius generis in fcribendo priores partes tribuo , quam mihi. De bibliotheca tua Graeca fupplenda , libris commutandis , Latinis comparandis , valde velim ifta confici , praefertim cum ad meum quoque ufum fpectent. Sed ego , mihi ipfi ifta per quem agam , non habebo. neque enim venalia funt , quae quidem placeant , et confici nifi per hominem , et peritum , et diligentem non poffunt. Chryfippo tamen imperabo , et cum Tyrannione loquar. De fifco quid egerit Scipio , quaeram. quod videbitur rectum effe , curabo. De Ascanione , tu vero , quod voles , facies : me nihil interpono. De suburbano quod non properas , laudo : ut tamen habeas , hortor. Haec fcripsi a. d. ix Kalend. Novemb. quo die ludi committebantur , in Tufculanum proficifcens , ducensque mecum Ciceronem meum in ludum difcendi , non lufionis. ea re non longius , quam

vellem, quod Pomtino ad triumphum a. d. III Non. Novemb. volebam adesse. etenim erit nescio quid negotioli. Nam Cato et Servilius, praetores, prohibi-
turos se minantur; nec, quid possint, scio. Ille enim et Appium consulem secum habebit, et praetores, et tribunos plebis. sed minantur tamen: in primisque
Ἀπὸ πνεύου Q. Scaevola. Cura, mi suavissime et caris-
sime frater, ut valeas.

MARCUS Q. FRATRIS.

De libris de republica Sallustii monitu refingendis: de Caesaris erga se amore: de versibus scribendis excusatio: de reipublicae statu conquestio: de Gabinio a se non defenso, & de suo in libris Quinto emendis studio. Anno U. C. 699.

5. **Q**UOD quaeris quid de illis libris egerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui; non cessavi, neque cesso: sed saepe iam scribendi totum consilium rationemque mutavi. Nam, iam duobus factis libris, in quibus, novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano et Aquilio consulibus, sermo est a me institutus Africani, paulo ante mortem, et Laelii, Philii, Manilii, Q. Tuberonis et Laelii, generorum Fannii, et Scaevolae; sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis, et de optimo cive: sane texebatur opus luculenter, hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis afferebat. Hi libri cum in Tusculano mihi legerentur, audiente Sallustio; admonitus sum ab illo, multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de republica,

praefertim cum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis, et is, qui in maximis versatus in republica rebus essem. quae tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse. oratorium sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse; ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem: Aristotelem denique, quae de republica et praestante viro scribat, ipsum loqui. Commovit me, et eo magis, quod maximos motus nostrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores, quam illorum aetas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offenderem quempiam. Nunc et id vitabo, et loquar ipse tecum, et tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam venero, mittam. puto enim, te existimaturum, a me libros illos non sine aliquo meo stomacho esse relictos. Caesaris amore, quem ad me perscripsit, unice delector: promissis iis, quae ostendit, non valde pendeo: nec honores fitio, nec desidero gloriam; magisque eius voluntatis perpetuitatem, quam promissorum exitum exspecto. vivo tamen in ea ambitione et labore, tanquam id, quod non postulo, exspectem. Quod me de faciendis verbis rogas, incredibile est, mi frater, quam egeam tempore: nec sane satis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. *ὑποδεσσεῖς* vero ad ea, quae ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? Facerem tamen, ut possem; sed (quod te minime fugit) opus est ad poema quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco

equidem me ab omni reipublicae cura, dedoque literis: sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor, nullam esse rempublicam, nulla iudicia, nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari, aut domesticis literis sustentari: illud vero, quod a puero adamaram,

Λιεν ἀριστευεῖν, καὶ ὑπερῶχον ἐμμεναὶ ἀλλων,

totum occidisse: inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos: meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum: unumque ex omnibus Caesarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam (sicut alii putant) hunc unum esse, qui vellet. Quorum tamen nihil est eiusmodi, ut ego me non multa consolatione quotidie leniam: sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. nunc ad illa vel gravissimum accedit tui desiderium. Gabinium si, ut Panfa putat oportuisse, defendissem, concidissem: qui illum oderunt (ii sunt toti ordines) propter quem oderunt, meipsum odisse coepissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent. Et in omni summa, ut mones, valde me ad otium pacemque converto. De libris, Tyrannio est cessator: Chrysippo dicam: sed res operosa est, et hominis perdiligentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil assequor. De Latinis vero, quo me vertam, nescio; ita mendose et scribuntur, et veneunt: sed tamen quod fieri poterit, non negligam. Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est;

et qui omnia adiurant, debere tibi valde renuntiant,
Ab aerario puto confectum esse, dum absūm.

MARCUS Q. FRATRI S.

Tragoedias a Quinto scriptas sibi mitti vult. Anno U. C. 699.

6. **Q**UATUOR tragoedias XVI diebus absolvif-
se cum scribas, tu quidquam ab alio mutuaris? et
κλεος quaeris, cum Electram et Troadem scripseris?
Cessator esse noli: et illud *γνώθι σεαυτον*, noli pu-
tare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum,
verum etiam ut bona nostra norimus. Sed et istas,
et Erigonam mihi velim mittas. Habes ad duas epi-
stolas proximas.

MARCUS Q. FRATRI S.

Proluviem ingentem fuisse scribit & epistolas promittit. Anno
U. C. 699.

7. **R**OMAE, et maxime Appia, ad Martis, mira
proluyies. Crassipedis ambulatio ablata, horti, taber-
nae plurimae: magna vis aquae usque ad piscinam
publicam. Viget illud Homeri,

*Ἡματ' ὀπάρινω, ὅτε λαβροτατον χεει ὕδωρ
Zeus.*

Cadit enim in absolutionem Gabinii,

*Ἵστε διηγ' ἀνδρεςσι κοτεσσαμενος χαλεπαινη,
Οἱ βιν εν αγορη σχολιας κρινωσι θεμιστας,
Εκ δε δικην ελασωσι, θεων ὀπιν εκ αλεγοντες.*

Sed haec non curare decrevi. Romam cum venero,
quae perspexero, scribam ad te, et maxime de dic-

tatura : et ad Labienum , et ad Ligurium literas dabo. Hanc scripsi ante lucem , ad lychnuchum ligneolum , qui mihi erat periucundus , quod eum te aiebant , cum esses Sami , curasse faciendum. Vale , mi suavissime et optime frater.

MARCUS Q. FRATRI S.

De Caesaris amicitia & cautione in literis dandis adhibenda : de spe Candidatorum consulatus : de Dictaturae timore , & de Milonis ludis. Anno U. C. 699.

8. **S**UPERIORI epistolae quod respondeam , nihil est ; quae plena stomachi et querelarum est : quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse , qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo , ut in istis molestiis , et laboribus , et desideriiis recordere , consilium nostrum quod fuerit perfectionis tuae. non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat , quod discessu nostro emendum putaremus ? Praesidium firmissimum petebamus ex optimi et potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe , quam in pecuniis : reliqua ad iacturam struentur. Quare si crebro referes animum tuum ad rationem et veteris consilii nostri , et spei , facilius istos militiae labores , ceteraque , quae te offendunt , feres ; et tamen cum voles , depones. sed eius rei maturitas neque dum venit , et tamen iam appropinquat. Etiam illud te admoneo , ne quid ullis literis committas ,

quod si prolatum sit, moleste feramus. Multa sunt, quae ego nescire malo, quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te vacuo animo scribam, cum (ut spero) se Cicero meus belle habebit. Tu velim cures, ut sciam, quibus nos dare oporteat eas, quas ad te deinde literas mittemus; Caesarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an Labieni. Ubi enim isti sint Nervii, et quam longe absint, nescio. De virtute et gravitate Caesaris, quam in summo dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accepi voluptatem. Quod me institutum ad illum poema iubes perficere; etsi dissentus cum opera, tum animo sum multo magis, quoniam tamen ex epistola, quam ad te miseram, cognovit Caesar, me aliquid esse exorsum, revertar ad institutum; idque perficiam his supplicationum otiosis diebus; quibus Messalam iam nostrum, reliquosque molestia levatos, vehementer gaudeo; eumque quod certum consulem cum Domitio numeratis, nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messalam Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris habet spem; in quo illum puto errare: hic quidem friget. Scaurum autem iampridem Pompeius abiecit. res prolatae ad interregnum comitia adducta. Rumor dictatoris iniucundus bonis: mihi etiam magis, quae loquuntur. Sed tota res et timetur, et refrigescit. Pompeius plane se negat velle: antea ipse mihi non negabat. Hirrus auctor fore videtur. O dii quam ineptus! quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iunianum, hominem mihi deditum, per me deterruit. velit, nolit, scire difficile est. Hirro tamen a-

gente, nolle se non probabit. Aliud hoc tempore de republica nihil loquebantur. agebatur quidem certe nihil. Serrani Domestici filii funus perluctuosum fuit a. d. VIII Kalend. Decemb. Laudavit pater scripto meo. Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit, et omnia Guttae; dicitque se perfecturum, ut in illo Caesar incumbat. hoc horret Milo; nec iniuria: et, si ille dictator factus sit, paene diffidit. Intercessorem dictaturae si iuverit manu, et praesidio suo, Pompeium metuit inimicum. si non iuverit, timet, ne per vim perferatur. Ludos apparat magnificentissimos; sic, inquam, ut nemo sumtuosiores: stulte bis, terque, non postulatus; vel quia munus magnificum dederat, vel quia facultates non erant, vel quia magister, vel quia potuerat magistrum se, non aedilem putare. Omnia fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

MARCUS Q. FRATRI S.

Varia de rebus publicis & domesticis perscribit. Anno U. C. 699.

9. **D**E Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae amantissime cogitata sunt. *τοτε μοι χαναι.* feci summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa cum lenitate, quae feci. illum neque ursi, neque levavi. testis vehemens fui: praeterea quievi. exitum iudicii foedum et perniciosum levissime tuli. Quod quidem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis reipublicae licentiaque audacium, qua ante rumpebar, nunc ne movear quidem. nihil est enim per-

ditius his hominibus, his temporibus. Itaque, ex republica quoniam nihil iam voluptatis capi potest; cur stomacher, nescio. Literae me, et studia nostra, et otium, villaeque delectant, maximeque pueri nostri. Angit unus Milo. sed velim finem afferat consulatus; in quo enitar non minus, quam sum enifus in nostro; tuque istinc, quod facis, adiuuabis. De quo cetera (nisi plane vis eripuerit) recte sunt; de re familiari timeo,

Ὅ δὲ μαίνεται οὐκ ἔστι ἀνεκτός

qui ludos H-S CCC comparet. cuius in hoc uno inconsiderantiam et ego sustinebo, ut potero, et tu ut possis, est tuorum nervorum. De motu temporum venientis anni, nihil te intelligere volueram domesticum timoris, sed de communi reipublicae statu; in quo etiamsi nihil procuro, tamen nihil curare vix possum. Quam autem te velim cautum esse in scribendo, ex hoc coniiecto, quod ego ad te ne haec quidem scribo, quae palam in republica turbantur, ne cuiusquam animum meae literae interceptae offendant. Quare domestica cura te levatum volo. In republica scio quam sollicitus esse soleas. Video Messalam nostrum consulem, si per interregem, sine iudicio: si per dictatorem, tamen sine periculo. odii nihil habet. Hortensii calor multum valebit. Gabinii absolutio, lex impunitatis putatur. *εν παρεργῶν*: de dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius abest: Appius miscet: Hirrus parat: multi intercessores numerantur: populus non curat: principes nolunt: ego quiesco. De mancipiis, quod mihi polliceris, valde te amo: et sum equidem, uti

scribis, et Romae, et in praediis infrequens. Sed cave, amabo, quidquam, quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo, et maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. De epistola Vatini, risi. sed me ab eo ita observari scio, ut eius ista odia non forbeam solum, sed etiam concoquam. Quod me hortaris, ut absolvam; habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, *ετος* ad Caesarem: sed quaero locupletem tabellarium, ne accidat quod Erigonae tuae; cui soli, Caesare imperatore, iter ex Gallia tutum non fuit. ** Quid? si caementum bonum non habeam, deturbem aedificium? quod quidem quotidie mihi magis placet: in primisque inferior porticus, et eius conclavia fiunt recte. De Arcano, Caesaris opus est, vel mehercule etiam elegantioris alicuius. imagines enim istae, et palaestra, et piscina, et nilus, multorum Philotimorum est, non Diphilorum. sed et ipsi ea adibimus, et mittemus, et mandabimus. De Felicis testamento tum magis querare, si scias. Quas enim tabulas se putavit obsignare, in quibus in unciis firmissimum tenuerat, (lapsus est per errorem et suum, et Sicurae servi,) non obsignavit: quas nohuit, eas obsignavit. *αλλ' αμωζετω.* nos modo valeamus. Ciceronem, et ut rogas, amo, et ut meretur, et ut debeo. Dimitto autem a me, et ut a magistris ne abducam, et quod mater Pomponia discedit, sine qua edacitatem pueri pertimesco. sed sumus una tamen valde multum. Rescripsi ad omnia, mi suavissime et optime frater.

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLARUM
AD
BRUTUM
LIBER SINGULARIS.

CICERO BRUTO S. D.

De L. Clodii Trib. pl. singulari & cognito in se Brutumque amore & fide accurate scribit. Anno U. C. 710.

1. **L.** CLODIUS, tribunus plebis designatus, valde me diligit, vel, ut *εμφατικωτερον* dicam, valde me amat. quod cum mihi ita persuasum sit, non dubito (bene enim me nosti) quin illum quoque iudices a me amari. Nihil enim mihi minus hominis videretur, quam non respondere in amore iis, a quibus provocere. Is mihi visus est suspicari, nec sine magno quidem dolore, aliquid a suis, vel per suos potius iniquos ad te esse delatum, quo tuus animus a se esset alienior. Non soleo, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitror,) temere affirmare de altero. est enim periculosum, propter occultas hominum voluntates, multiplicesque naturas. Clodii animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum. multa eius indicia; sed ad scribendum non necessaria. volo enim

hoc testimonium tibi videri potius, quam epistolam. Auctus Antonii beneficio est, eius ipsius beneficii magna pars a te est. itaque eum salvis nobis vellet salvum. In eum autem locum rem adductam intelligit, (est enim, ut scis, minime stultus,) ut utriusque salvi esse non possint. itaque nos mavult. De te vero amicissime et loquitur, et sentit. Quare si quis secus ad te de eo scripsit, aut si coram locutus est, peto a te etiam atque etiam, mihi ut potius credas, qui et facilius iudicare possum, quam ille nescio quis, et te plus diligo. Clodium tibi amicissimum existima, civemque talem, qualis et prudentissimus, et fortuna optima esse debet.

CICERO BRUTO S.

Respondet epistolae de cohortibus quinque a Dolabella in Cherronesum missis, eiusque dementiam miratur, & Bruti consilium de eo persequendo laudat. In seditionis auctoribus dimittendis clementiam Bruti reprehendit, & suas in Antonium investivas defendit. Anno U. C. 710.

2. **S**CRIPTA et obsignata iam epistola, literae mihi redditae sunt a te, plenae rerum novarum, maximeque mirabilium. Dolabellam quinque cohortes misisse in Cherronesum? Adeone copiis abundat, ut is, qui ex Asia fugere dicebatur, Europam appetere conetur? Quinque autem cohortibus quid se nam facturum arbitratus est, cum tu eo quinque legiones, optimum equitatum, maxima auxilia haberes? quas quidem cohortes spero iam tuas esse, quoniam latro ille tam fuit demens. Tuum consilium vehementer laudo, quod non prius exercitum Apollonia,

Dyrrachioque movisti, quam de Antonii fuga audisti, Bruti eruptione, populi Romani victoria. Itaque quod scribis, postea statuisse te ducere exercitum in Cherronesum, nec pati, sceleratissimo hosti ludibrio esse imperium populi Romani, facis ex tua dignitate, et e republica. Quod scribis de seditione, quae facta est in legione quarta; de Antoniis, (in bonam partem accipies,) magis mihi probatur militum severitas, quam tua. Te benevolentiam exercitus equitumque expertum, vehementer gaudeo. De Dolabella, ut scribis, si quid habes novi, facies me certiore: in quo valde delector, me ante providisse, ut tuum iudicium liberum esset cum Dolabella beligerendi: et id valde pertinuit, ut ego tum intelligebam, ad rempublicam, ut nunc iudico, ad dignitatem tuam. Quod scribis, me maximo otio egisse, ut infectarer Antonios, idque laudas; credo ita videri tibi; sed illam distinctionem tuam nullo pacto probo. Scribis enim, *acrius prohibenda bella civilia esse, quam in superatos iracundiam exercendam.* Vehementer a te, Brute, dissentio: nec clementiae tuae concedo; sed salutaris severitas vincit inanem speciem clementiae. Quodsi clementes esse volumus, nunquam deerunt bella civilia. Sed de hoc tu videris. De me possum idem, quod Plautinus pater in Trinummo: *mihi quidem aetas acta ferme est: tua istuc refert maxime.* Opprimemini, (mihi crede,) Brute, nisi provideritis. Neque enim populum semper eundem habebitis, neque senatum, neque senati ducem. Haec ex oraculo Apollinis Pythii edita tibi puta. nihil potest esse verius. xiv Kalend. Maias.

M. T. C. M. BRUTO S.

Octavianum laudat, & lætitiã Romæ e victoria Consulũ & D. Bruti ortam commemorat: Liberalitatem eius in feditionis auctõribus reprehendi Romæ, & omnes Antonianos hostes iudicatos esse scribit. Anno U. C. 710.

3. **N**OSTRÆ res meliore loco videbantur. Scripta enim ad te certo scio, quæ gesta sunt, quales tibi sæpe scripsi consules, tales exstiterunt. Caesaris vero pueri mirifica indoles virtutis. Utinam tam facile eum florentem et honoribus, et gratia, regere ac tenere possimus, quam facile adhuc tenuimus! Est omnino illud difficilius; sed tamen non diffidimus. Persuasum est enim adolescenti, et maxime per me, eius opera nos esse salvos. et certe, nisi is Antonium ab urbe avertisset, periissent omnia. Triduo. vero, aut quadriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculsa civitas tota ad te se cum coniugibus et liberis effundebat. eadem, recreata a. d. XII Kalend. Maias, te huc venire, quam se ad te ire malebat. Quo quidem die magnorum meorum laborum multarumque vigiliarum fructum cepi maximum, si modo est aliquis fructus ex solida veraque gloria. Nam tantæ multitudinis, quantum capit urbs nostra, concursus est ad me factus. ab ea cum usque in Capitolium deductus, maximo clamore atque plausu in rostris collocatus sum. Nihil est in me inane, neque enim debet: sed tamen omnium ordinum consensu, gratiarum actio, gratulatioque me commovet; propterea quod popularem me esse in populi salute, praeclarum est. Sed hæc te malo ab aliis. me velim de tuis

rebus, consiliisque facias diligentissime certiores : illudque consideres, ne tua liberalitas dissolutior videatur. Sic sentit senatus, sic populus Romanus, nullos unquam hostes digniores omni supplicio fuisse, quam eos cives, qui hoc bello contra patriam arma ceperunt : quos quidem ego omnibus sententiis ulciscor, et persequor, omnibus bonis approbantibus. Tu quid de hac re sentias, tui iudicii est. Ego sic sentio, trium fratrum unam et eandem esse causam. Consules duos, bonos quidem, sed duntaxat bonos, amissimus. Hirtius quidem in ipsa victoria occidit, cum paucis diebus magno proelio ante vicisset. Nam Pansa fugerat, vulneribus acceptis, quae ferre non potuit. Reliquias hostium Brutus persequitur, et Caesar. Hostes autem omnes iudicati, qui M. Antonii sectam secuti sunt. Itaque id senatusconsultum plerique interpretantur, etiam ad tuos, sive captivos, sive dediticios pertinere. Equidem nihil disserui durius, cum nominatim de C. Antonio decernerem, quod ita statueram, a te cognoscere causam eius senatum oportere. x. Kalend. Maias.

BRUTUS CICERONI S.

Respondet superiori epistolae, & reprehensionem nimiae in C. Antonium clementiae diluit. Monet, ne nimis honoribus Octaviano tribuendis malum exemplum inducatur, quo regnandi cupidi abutantur, atque illis ita regnandi occasio detur, quod se vehementer timere ostendit. Anno U. C. 710.

4. **Q**UANTA *sim laetitia affectus, cognitis rebus Bruti nostri & consulum, facilius est tibi existimare,*

quam mihi scribere. Cum alia laudo, & gaudeo accidisse, tum quod Bruti eruptio non solum ipsi salutaris fuit, sed etiam maximo ad victoriam adiumento. Quod scribis, trium Antoniorum unam atque eandem causam esse; quid ego sentiam, mei iudicii esse: statuo nihil, nisi hoc: Senatus aut populi Romani iudicium esse de iis civibus, qui pugnantibus non interierint. At hoc ipsum, inquires, inique facis, qui hostilis animi in rempublicam homines, cives appelles. Immo iustissime. Quod enim nondum senatus censuit, nec populus Romanus iussit, id arroganter non praeiudico, neque revoco ad arbitrium meum. Illud quidem non muto, quod ei, quem me occidere res non coegit, neque crudeliter quidquam eripui, neque dissolute quidquam remisi; habuique in mea potestate, quoad bellum fuit. Multo quidem honestius iudico, magisque quod concedere possit respublica, miserorum fortunam non infestari, quam infinite tribuere potentibus, quae cupiditatem & arrogantiam incendere possint. Qua in re, Cicero, vir optime ac fortissime, mihi que merito, & meo nomine, & reipublicae, carissime, nimis credere videris spei tuae; statimque, ut quisque aliquid recte fecerit, omnia dare ac permittere: quasi non liceat traduci ad mala consilia corruptum largitionibus animum. Quae tua est humanitas, aequo animo te moneri patieris, praesertim de communi salute: facies tamen, quod tibi visum fuerit: etiam ego, cum me docueris. Nunc, Cicero, nunc agendum est, ne frustra, oppressum esse Antonium, gavissimus, neu semper primi cuiusque mali excidendi causa sit, ut aliud renascatur illo peius. Nihil iam neque opinantibus, aut patientibus nobis, adversi evenire po-

test, in quo non cum omnium culpa, tum praecipue tua futura sit; cuius tantam auctoritatem senatus ac populus Romanus non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera civitate unius esse potest: quam tu non solum bene sentiendo, sed etiam prudenter, tueri debes. Prudentia porro, quae tibi superest, nulla abs te desideratur, nisi modus in tribuendis honoribus. Alia omnia sic abunde adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint tuae virtutes. unum hoc, grato animo liberalique profectum, cautio-rem ac moderatiorem liberalitatem desiderat. Nihil enim senatus cuiquam dare debet, quod male cogitantibus exemplo aut praesidio sit. Itaque timeo de consulatu, ne Caesar tuus alius se adscendisse putet decretis tuis, quam inde, si consul factus sit, descensurum. Quod si Antonius, ab alio relictum regni instrumentum, occasionem regnandi habuit; quonam animo fore putas, si quis, auctore, non tyranno interfecto, sed ipso senatu, putet se imperia quaelibet concupiscere posse? Quare tum & felicitatem, & providentiam laudabo tuam, cum exploratum habere coepero, Caesarem honoribus, quos acceperit, extraordinariis fore contentum. Alienae igitur, inquires, culpae me reum subiciet? Prorsus alienae, si provideri potuit, ne existeret, quod utinam inspectare possis timorem de illo meum! His literis scriptis, te consulem factum audivimus. tum vero incipiam proponere mihi rempublicam iustam, & iam suis nitentem viribus, si isthuc videro. Filius valet, & in Macedoniam cum equitatu praemissus est. Idibus Maiis, ex castris.

CICERO BRUTO S.

Scribit a Senatu permissum esse arbitrio Bruti de Dolabella
la persequendo, de eaque re suum consilium ostendit: filium
suum se velle in collegium Pontificum minorum absentem
cooptari, idque per leges Domitiam & Iuliam fieri posse
demonstrat; de quo sententiam Bruti scire cupit. Anno U.
C. 710.

5. ANTE diem v Kalendas Maias, cum de iis,
qui hostes iudicati sunt, bello persequendis, senten-
tiae dicerentur, dixit Servilius etiam de Ventidio,
et ut Cassius persequeretur Dolabellam. Cui cum
essem assensus, decrevi hoc amplius, ut tu, si arbi-
trarere utile, eque republica esse, persequerere bel-
lo Dolabellam: si mirus id commodo reipublicae
facere posses, sive non existimares e republica esse,
ut in iisdem locis exercitum contineres. Nihil hono-
rificentius potuit facere senatus, quam ut tuum es-
set iudicium, quid maxime conducere reipublicae
tibi videretur. Equidem sic sentio, si manum ha-
bet, si castra, si ubi consistat uspiam Dolabella; ad
fidem, et ad dignitatem tuam pertinere, eum per-
sequi. De Cassii nostri copiis nihil sciebamus. ne-
que enim ab ipso ullae literae, neque nuntiabatur
quidquam, quod pro certo haberemus. Quanto pe-
re autem interfit, opprimi Dolabellam, profecto in-
telligis; cum ut sceleris poenas persolvat, tum ne
sit, quo se latronum duces ex Mutinensi fuga con-
ferant. Atque hoc mihi iam ante placuisse, potes
ex superioribus meis literis recordari; quamquam
tum et fugae portus erat in tuis castris, et subsidiuna

salutis in tuo exercitu. quo magis nunc liberati (ut spero) periculis, in Dolabella opprimendo occupati esse debemus. Sed haec cogitabis diligentius, statues sapienter: facies nos, quid constitueris, et quid agas, (si tibi videbitur,) certiores. Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari volo. Existimo omnino, absentium rationem, sacerdotum comitiis posse haberi. nam etiam factum est antea. C. enim Marius, cum in Cappadocia esset, lege Domitia factus est augur; nec, quo minus id postea liceret, ulla lex sanxit. Est etiam in lege Julia, quae lex est de sacerdotiis proxima, his verbis, *Qui petit, cuiusve ratio habebitur.* aperte indicat, posse rationem haberi, etiam non praesentis. Hac de re scripsi ad eum, ut tuo iudicio vteretur, sicut in rebus omnibus. Tibi autem statuendum est de Domitio, et de Catone nostro. Sed quamvis liceat absentis rationem haberi, tamen omnia sunt praesentibus faciliora. Quodsi statueris in Asiam tibi eundem, nulla erit ad comitia nostros arcessendi facultas. Omnino, Panfa vivo, celeriora omnia putabamus. statim enim collegam sibi subrogasset: deinde ante praetoria, sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram video. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. magna sane perturbatio. Tu tota de re quid sentias, velim me facias certiolem. III Nonas Maias. Vale.

BRUTUS CICERONI S.

Respondet epistolae superiori: Glaucona medicum Panfae, ut e custodia eripiat, rogat; Flavium, qui cum Dyrhachinis

litem habebat, commendat, & de Dolabella fugato caesoque certiozem facit. Anno U. C. 710.

6. **N**OLI exspectare, dum tibi gratias agam. iam pridem hoc ex nostra necessitudine, quae ad summam benevolentiam pervenit, sublatum esse debet. Filius tuus a me abest. in Macedonia congregiemur. iussus est enim Ambracia ducere equites per Thessaliam, & scripsi ad eum, ut mihi Heracleam occurreret. Cum eum videro, quoniam nobis permittis, communiter constituemus de reditu eius ad petitionem, aut ad commendationem honoris. Tibi Glaucona, medicum Pansae, qui sororem Achilleos nostri in matrimonio habet, diligentissime commendo. audimus, eum venisse in suspicionem Torquato de morte Pansae, custodiri que, ut parricidam. nihil minus credendum est. quis enim maiorem calamitatem morte Pansae accepit? praeterea est modestus homo, et frugi: quem ne utilitas quidem videatur impulsura fuisse ad facinus. Rogo te, & quidem valde rogo, (nam Achilleus noster non minus, quam aequum est, laborat,) eripias eum ex custodia, conservesque. Hoc ego ad meum officium privatarum rerum aequae, atque ullam aliam rem pertinere arbitror. Cum has ad te scriberem literas, ab Satrio, legato C. Trebonii, reddita est mihi epistola, a Tillio & Deiotaro, Dolabellam caesum fugatumque esse. Graecam epistolam tibi misi Cytherei cuiusdam, ad Satrium missam. Flavius noster de controversia, quam habet cum Dyrrachinis hereditariam, sumpsit te iudicem. rogo te, Cicero, & Flavius rogat, rem consicias. quin ei, qui Flavium fecit heredem, pecuniam debuerit civitas, non

est dubium : neque Dyrrachini infitiantur ; sed sibi donatum aes alienum a Caesare dicunt. Noli pati , a necessariis tuis necessario meo iniuriam fieri. XVII Kalend. Iun. ex castris , ad imam Candaviam.

BRUTUS CICERONI S.

L. Bibulum ut in Panfae locum nominet , rogat. Anno U. C. 710.

7. **L.** BIBULUS quam carus mihi esse debeat , nemo melius iudicare potest , quam tu ; cuius tantae pro republica contentiones , sollicitudinesque fuerunt. Itaque vel ipsius virtus , vel nostra necessitudo debet conciliare te illi : quo minus multa mihi scribenda esse arbitror. Voluntas enim te movere debet nostra , si modo iusta est , aut pro officio necessario suscipitur. In Panfae locum petere constituit. eam nominationem a te petimus. neque coniunctiori dare beneficium , quam nos tibi sumus ; neque digniorem nominare potes , quam Bibulum. De Domitio & Apuleio quid attinet me scribere , cum ipsi per se tibi commendatissimi sint ? Apuleium vero tu tua auctoritate sustinere debes. Sed Apuleius in sua epistola celebrabitur. Bibulum noli dimittere ex sinu tuo , tantum iam virum , ex quanto , crede mihi , potest evadere , qui vestris paucorum respondeat laudibus.

CICERO BRUTO S.

C. Nafennium municipem Sueffanum commendat. Anno U. C. 710.

8. **M**ULTOS tibi commendavi , et commendem ,

necesse est. optimus enim quisque vir et civis maxime sequitur iudicium tuum, tibi que omnes fortes viri navare operam et studium volunt; nec quisquam est, quin ita existimet, meam apud te et gratiam et auctoritatem valere plurimum. Sed C. Nafennium, municipem Suesfanum, tibi ita commendo, ut neminem diligentius. Cretensi bello, Metello imperatore, octavum principem duxit: postea in re familiari occupatus fuit. Hoc tempore cum republicae partibus, tum tua excellenti dignitate commotus, vellet per te aliquid auctoritatis assumere. Fortem virum, Brute, tibi commendo, frugi hominem, et, si quid ad rem pertinet, etiam locupletem. Pergratum mihi erit, si eum ita tractaris, ut merito tuo mihi gratias agere possit.

CICERO BRUTO S.

Brutum, de re, nesciunt eruditi qua, exquisita arte consolatur; & ad fortitudinem cohortatur. Anno U. C. 710.

9. **F**UNGERER officio, quo tu functus es in meo luctu, teque per literas consolarer, nisi scirem, his remediis, quibus meum dolorem tu levasses, te in tuo non egere: ac velim facilius, quam tunc mihi, nunc tibi tute medeare. est enim alienum tanto viro, ut es tu, quod alteri praeceperit, id ipsum facere non posse. Me quidem cum rationes, quas collegeras, tum auctoritas tua, a nimio moerore deterruit. Cum enim mollius tibi ferre viderer, quam deceret virum, praesertim eum, qui alios consolari soleret; accusasti me per literas gravioribus verbis,

Cicer. Oper. Vol. IX.

Q

quam tua consuetudo ferebat. Itaque iudicium tuum magni aestimans, idque veritus, me ipse collegi; et ea, quae didiceram, legeram, acceperam, graviora duxi, tua auctoritate addita. Ac mihi tum, Brute, officio solum erat et naturae; tibi nunc populo et scenae (ut dicitur) serviendum est. Nam cum in te non solum exercitus tui, sed omnium civium, ac paene gentium coniecti oculi sint, minime decet, propter quem fortiores ceteri sumus, eum ipsum animo debilitatum videri. quam ob rem accepisti tu quidem dolorem, (id enim amisisti, cui simile in terris nihil fuit,) et est dolendum in tam gravi vulnere, (ne id ipsum, carere omni sensu doloris, sit miserius, quam dolere,) sed, ut modice, ceteris utile est, tibi necesse est. Scriberem plura, nisi ad te haec ipsa nimis multa essent. Nos te, tuumque exercitum exspectamus; sine quo, ut reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. De tota republica plura scribam, et fortasse iam certiora his literis, quas Veteri nostro cogitabam dare.

CICERO BRUTO S.

Quomodo bellum ad Mutinam geratur, & quid de Octaviano vereatur, totumque reip. statum perscribit; hortaturque, ut ex senatus auctoritate celeriter cum exercitu in Italiam veniat, Cassiumque, ut idem faciat, hortetur. Anno U. C. 710.

10. **N**ULLAS adhuc a te literas habebamus; ne famam quidem, quae declararet, te, cognita senatus auctoritate, in Italiam adducere exercitum: quod ut

faceres, idque maturares, magnopere desiderabat respublica. Ingravescit enim in dies intestinum malum; nec externis hostibus magis, quam domesticis laboramus; qui erant omnino ab initio belli, sed facilius frangebantur. Erectior senatus erat, non sententiis solum nostris, sed etiam cohortationibus excitatus. Erat in senatu satis vehemens et acer Panfa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in focerum: cui consuli non animus ab initio, non fides ad extremum defuit. Bellum ad Mutinam gerebatur, nihil ut in Caesare reprehenderes; nonnulla in Hirtio. huius belli fortuna, ut in secundis, fluxa: ut in adversis, bona. erat victrix respublica, caesis Antonii copiis, ipso expulso a Bruto. Deinde ita multa peccata, ut quodammodo victoria excideret e manibus: perterritos, inermes, faucios non sunt nostri duces persecuti; datumque Lepido tempus est, in quo levitatem eius, saepe perspectam, maioribus in malis experiremur. Sunt exercitus boni, sed rudes, Bruti et Planci. Sunt fidelissima et maxima auxilia Gallorum. sed Caesarem meis consiliis adhuc gubernatum, praeclara ipsum indole, admirabilique constantia, improbissimis literis quidam, fallacibusque interpretibus ac nuntiis impulerunt in spem certissimam consulatus. Quod simul atque sensi; neque ego illum absentem literis monere destiti, nec accusare praesentes eius necessarios, qui eius cupiditati suffragari videbantur; nec in senatu sceleratissimorum consiliorum fontes aperire dubitavi: nec vero ulla in re memini, aut senatum meliorem, aut magistratus. Nunquam enim in honore extraordinario potentis homi-

nis, vel potentissimi potius, (quando quidem potentia iam in vi posita est, et armis,) accidit, ut nemo tribunus plebis, nemo alio magistratu, nemo privatus, auctor existeret. sed in hac constantia atque virtute, erat tamen sollicita civitas. Illudimur enim, Brute, cum militum deliciis, tum imperatoris insolentia. Tantum quisque se in republica posse postulat, quantum habet virium. non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet: non iudicium, non existimatio civium, non posteritatis verecundia. Haec ego multo ante prospiciens fugiebam ex Italia, tum, cum me vestrorum edictorum fama revocavit. Incitavisti vero tu me, Brute, Velliae. quamquam enim dolebam, in eam me urbem ire, quam tu fugeres, qui eam liberavisses, quod mihi quoque quondam acciderat, periculo simili, casu tristiore; perrexi tamen, Romamque perveni, nulloque praesidio quatefeci Antonium; contraque eius arma nefanda, praesidia, quae oblata sunt, Caesaris consilio et auctoritate firmavi. qui si steterit idem, mihi que paruerit; satis videmur habituri praesidii. sin autem impiorum consilia plus valuerint, quam nostra; aut inbecillitas aetatis non potuerit gravitatem rerum sustinere; spes omnis est in te. Quam ob rem advola, obsecro, atque eam rempublicam, quam virtute, atque animi magnitudine magis, quam eventis rerum liberaasti, exitu libera. omnis omnium concursus ad te futurus est. Hortare idem per literas Cassium. Spes libertatis nusquam, nisi in vestrorum castrorum praesidiis est. Firmos omnino et duces habemus ab occidente, et exercitus. Hoc

adolescentis praesidium equidem adhuc firmum esse confido. sed ita multi labefactant, ut, ne moveatur, interdum extimescam. Habes totum reipublicae statum: qui quidem tum erat, cum has literas dabam. Velim deinceps meliora sint: sin aliter fuerit (quod dii omen avertant!) reipublicae vicem dolebo, quae immortalis esse debebat: mihi quidem quantum reliqui est?

BRUTUS CICERONI S.

Veteris Antistii animum in rep. laudat; & ipsius positionem praeturae ut adiuvet, ceterisque in rebus eum complectatur, rogat. Anno U. C. 710.

II. **V**ETERIS Antistii talis animus est in rempublicam, ut non dubitem, quin et in Caesare et Antonio se praestaturus fuerit acerrimum propugnatorem communis libertatis, si occasione potuisset occurrere. Nam, qui in Achaia congressus, P. Dolabella milites atque equites habente, quodvis adire periculum, ex insidiis paratissimi ad omnia latronis, maluerit, quam videri aut coactus esse pecuniam dare, aut libenter dedisse homini nequissimo atque improbiissimo; is nobis ultro et pollicitus est, et dedit H-S XX ex sua pecunia: et, quod multo carius est, seipsum obtulit et coniunxit. Huic persuadere coepimus, ut imperator in castris remaneret, remque publicam defenderet. statuit eundem sibi, quoniam exercitum dimisisset: statim vero rediturum ad nos confirmavit, legatione suscepta, nisi praetorum comitia habituri essent consules. Nam illi ita sentienti de republica magnopere auctor fui, ne differret tempus pe-

tionis suae. cuius factum omnibus gratum esset debet, qui modo iudicant, hunc exercitum esse reipublicae. tibi tanto gratius, quanto et maiore animo gloriaque libertatem nostram defendis: et dignitate, si contigerit nostris consiliis exitus, quem optamus, perfunctorus es. ego etiam, mihi Cicero, proprie familiariterque te rogo, ut Veterem ames, velisque esse quam amplissimum: qui etsi nulla re deterreri a proposito potest, tamen excitari tuis laudibus indulgentiaque poterit, quo magis amplexetur ac tueatur iudicium suum. et mihi gratissimum erit.

CICERO BRUTO S.

Excusat se Bruto, quod matris eius & sororis precibus, de liberis M. Lepidi, quem hostem Senatus iudicaret, excipiendis, satisfacere non posset. De Antistio liberaliter promittit, & ipsum ut in Italiam veniat, hortatur. Anno U. C. 710.

12. **E**TSI daturus eram Messalae Corvino continuo literas, tamen Veterem nostrum ad te sine literis meis venire nolui. maximo in discrimine respublica, Brute, versatur, victoresque rursus decertare cogimur. id accidit M. Lepidi scelere et amentia. Quo tempore cum multa propter eam curam, quam pro respublica suscepi, graviter ferrem; tum nihil tuli gravius, quam me non posse matris tuae precibus cedere, non sororis. nam tibi, quod mihi plurimi est, facile me satisfacturum arbitrabar. Nullo enim modo poterat causa Lepidi distingui ab Antonio: omniumque iudicio etiam durior erat, quod, cum honoribus amplissimis a senatu esset Lepidus ornatus, tum

etiam paucis ante diebus praeclaras literas ad senatum misisset; repente non solum recepit reliquias hostium, sed bellum acerrimum terra marique gerit: cuius exitus qui futurus sit, incertum est. Itaque cum rogamur, ut misericordiam liberis eius impertiamus, nihil affertur, quo minus summa supplicia, si (quod Iupiter omen avertat!) pater puerorum vicerit, subeunda nobis sint. Nec vero me fugit, quam sit acerbum, parentum scelera filiorum poenis luis. Sed hoc praeclare legibus comparatum est, ut caritas liberorum amiciores parentes reipublicae redderet. Itaque Lepidus crudelis in liberos, non is, qui Lepidum hostem iudicat. Atque ille si, armis positus, de vi damnatus esset, quo in iudicio certe defensionem non haberet; eandem calamitatem subirent liberi, bonis publicatis. quamquam, quod tua mater et soror deprecatur pro pueris, id ipsum et multa alia crudeliora nobis omnibus Lepidus, Antonius, et reliqui hostes denuntiant. Itaque maximam spem hoc tempore habemus in te, atque exercitu tuo. Cum ad reipublicae summam, tum ad gloriam et dignitatem tuam vehementer pertinet, te in Italiam, ut ante scripsi, venire quamprimum. Eget enim vehementer cum viribus tuis, tum etiam consilio respublica. Veterem, pro eius erga te benevolentia singularique officio, libenter ex tuis literis complexus sum; eumque cum tui, tum reipublicae studiosissimum amantissimumque cognovi. Ciceronem meum propediem, ut spero, videbo. tecum enim illum, et te in Italiam celeriter esse venturum confido.

BRUTUS CICERONI S.

Liberos Lepidi commendat, sibi que ut hoc detur rogat, ne ex lege cum iis agatur. Anno U. C. 710.

13. **D**E M. Lepido vereri me cogit reliquorum timor: qui si eripuerit se nobis, (quod velim temere atque incuriosè de illo suspicati sint homines,) oro atque obsecro te. Cicero, necessitudinem nostram, tuamque in me benevolentiam obtestans, sororis meae liberos obliviscaris esse Lepidi filios, meque his in patris locum successisse existimes. hoc si a te impetro, nihil profecto dubitabis pro his suscipere. Aliter alii cum suis vivunt: nihil ego possum in sororis meae liberis facere, quo possit expleri voluntas mea aut officium. Quid vero aut mihi tribuere boni possunt, si modo digni sumus, quibus aliquid tribuatur; aut ego matri, ac sorori, puerisque illis praestaturus sum, si nihil valuerit apud te, reliquumque senatum, contra patrem Lepidum Brutus avunculus? Scribere multa ad te neque possum praesollicitudine ac stomacho, neque debeo. Nam si in tanta re, tamque necessaria, verbis mihi opus est ad te excitandum & confirmandum; nulla spes est, facturum te quod volo, & quod oportet. Quare noli expectare longas preces. intuere meipsum, qui hoc vel à Cicèrone, coniunctissimo homine, privatim; vel a consulari, tali viro, remota necessitudine privata, impetrare debeo. Quid sis factururus, velim mihi quamprimum rescribas. Kalend. Quint. ex castris.

CICERO BRUTO S.

Paucitatem & brevitatem epistolarum Bruti accusat: rogat, ut Ciceronem secum retineat; & in Italiam quam primum ut veniat, hortatur. Anno U. C. 710.

14. **B**REVES tuae literae: breves dico? immo nullae. tribusne versiculis his temporibus Brutus ad me? nihil scripsissem potius. et requiris meas. Quis unquam ad te tuorum sine meis venit? Quae autem epistola non pondus habuit? Quae si ad te perlatae non sunt, ne domesticas quidem tuas perlatas arbitror. Ciceroni scribis te longiorem daturum epistolam. recte id quidem: sed haec quoque debuit esse plenior. Ego autem, cum ad me de Ciceronis abs te discessu scripsisses, statim extrusi tabellarios, literasque ad Ciceronem; ut, etiamsi in Italiam venisset, ad te rediret. nihil enim mihi iucundius, nihil illi honestius. quamquam aliquoties ei scripseram, sacerdotum comitia, mea summa contentione in alterum annum esse reiecta: quod ego cum Ciceronis causa elaboravi, tum Domitii, Catonis, Lentuli, Bibulorum: quod ad te etiam scripseram. Sed videlicet cum illam pusillam epistolam tuam ad me dabas, nondum erat tibi id notum. Quare omni studio a te, mi Brute, contendo, ut Ciceronem meum ne dimittas, tecumque deducas: quod ipsum, si rempublicam, cui susceptus es, respicis, tibi iam iamque faciendum est. renatum enim bellum est; idque non parvo scelere Lepidi. Exercitus autem Caesaris, qui erat optimus, non modo nihil prodest, sed etiam co-

git exercitum tuum flagitari : qui si Italiam attigerit, erit civis nemo (quem quidem civem appellari fas sit) qui se non in tua castra conferat. etsi Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus. sed non ignoras, quam sint incerti animi hominum, et infecti partibus; et exitus proeliorum. Quin etiam, si, ut spero, vicerimus, tamen magnam gubernationem tui consilii, tuaeque auctoritatis res desiderabit. Subveni igitur, per deos, idque quamprimum; tibi-que persuade, non te Idibus Martiis, quibus servitutum a tuis civibus depulisti, plus profuisse patriae, quam, si mature veneris, profuturum. II Idus. Quint.

CICERO BRUTO S.

Messalam mirifice laudat, & reprehensionem nimiae in tribuendis honoribus facilitatis, in poenis autem decernendis severitatis accurate diluit. Urget praeterea reditum in Italiam, & de Lepidi liberis studium suum pollicetur. Anno U. C. 710.

15. **M**ESSALAM habes. Quibus igitur literis tam accurate scriptis assequi possum, subtilius ut explicem, quae gerantur, quaeque sint in republica, quam tibi is exponet, qui et optime omnia novit, et elegantissime expedire et deferre ad te potest? Cave enim existimes, Brute, (quamquam non est necesse, ea me ad te, quae tibi nota sunt, scribere : sed tamen tantam omnium laudum excellentiam non quo silentio praeterire,) cave putes, probitate, constantia, cura, studio reipublicae quidquam illi esse simile : ut eloquentia, qua mirabiliter excellit, vix in eo locum ad laudandum habere videatur. quamquam in

hac ipsa, sapientia plus apparet. ita gravi iudicio, multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. Tanta autem industria est, tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio (quod in eo summum est) gratia habenda videatur. Sed provehor amore. non enim id propositum est huic epistolae, Messalam ut laudem, praesertim ad Brutum, cui et virtus illius non minus, quam mihi, nota est, et haec ipsa studia, quae laudo, notiora: quem cum a me dimittens, graviter ferrem; hoc levabar uno, quod ad te, tanquam ad alterum me, proficiscens, et officio fungebatur, et laudem maximam sequebatur. Sed haec haestenus. Venio nunc longo sane intervallo ad quandam epistolam, qua mihi multa tribuens, unum reprehendebas, quod in honoribus decernendis essem nimius, et tanquam prodigus. Tu hoc: alius fortasse, quod in animadversione poenaeque durior; nisi fortasse utrumque tu. Quod si ita est, utriusque rei meum iudicium tibi cupio esse notissimum: neque solum, ut Solonis dictum usurpem, qui et sapientissimus fuit ex septem, et legum scriptor solus ex septem. Is rempublicam duabus rebus contineri dixit, praemio et poena. est scilicet utriusque rei modus, sicut reliquarum, et quaedam in utroque genere mediocritas: sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. Quid ego autem secutus hoc bello sim in sententiis dicendis, aperire non alienum puto. Post interitum Caesaris, et vestras memorabiles Idus Martias, Brute, quid ego praetermissum a vobis, quantamque impendere reipublicae tempestatem dixerim, non es oblitus. Magna pestis erat depulsa per

vos, magna populi Romani macula deleta : vobis vero parta divina gloria : sed instrumentum regni delatum ad Lepidum et Antonium : quorum alter inconstantior, alter impurior, uterque pacem metuens, inimicus otio. His ardentibus perturbandae reipublicae cupiditate, quod opponi posset praesidium, non habebamus. Erexerat enim se civitas, in retinenda libertate consentiens. Nos tum nimis acres : vos fortasse sapientius excessistis urbe ea, quam liberaratis : Italiae sua vobis studia profidenti remisistis. Itaque cum teneri urbem a parricidis viderem, nec te in ea, nec Cassium tuto esse posse, eamque armis oppressam ab Antonio ; mihi quoque ipsi esse excedendum putavi. Taetrum enim spectaculum, oppressa ab impiis civitas, opitulandi potestate praecisa. Sed animus idem, qui semper infixus est in patriae caritate, discessum ab eius periculis ferre non potuit. itaque in medio Achaico cursu, cum Etesiarum diebus Auster me in Italiam, quasi dissuasor mei consilii, retulisset, te vidi Veliae, doluique vehementer. Cedebas enim, Brute, cedebas ; quoniam Stoici nostri negant, fugere sapientis. Romam ut veni, statim me obtuli Antonii sceleri atque dementiae : quem cum in me incitavissem, consilia infra coepi Brutina plane (vestri enim haec sunt propria sanguinis) reipublicae liberandae. Longa sunt, quae restant, praetereunda : sunt enim de me : tantum dico, Caesarem hunc adolescentem, per quem adhuc sumus, si verum fateri volumus, fluxisse ex fonte consiliorum meorum. Huic habitum a me honores nulli quidem, Brute, nisi debiti : nulli, nisi necessarii. Ut enim primum libertatem re-

vocare coepimus, cum se nondum ne Decimi quidem Bruti divina virtus ita commovisset, ut iam id scire possemus; atque omne praesidium esset in puero, qui a cervicibus nostris avertisset Antonium: quis honos ei non fuit discernendus? quamquam ego illi tum verborum laudem tribui, eamque modicam. Decrevi etiam imperium: quod quamquam videbatur illi aetati honorificum, tamen erat exercitum habenti necessarium. quid enim est sine imperio exercitus? Statuam Philippus decrevit, celeritatem petitionis primo Servius, post maiorem etiam Servilius. nihil tum nimium videbatur. Sed nescio quomodo facilius in timore benigni, quam in victoria grati reperiuntur. Ego enim, D. Bruto liberato, cum laetissimus ille civitati dies illuxisset, idemque casu Bruti natalis esset; decrevi, ut in fastis ad eum diem Bruti nomen adscriberetur. in eoque sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Laurentiae tribuerunt, cui vos pontifices ad aram in Velabro facere soletis. quod ego cum dabam Bruto, notam esse in fastis gratissimae victoriae sempiternam volebam. atque illo die cognovi, paulo plures in senatu malevolos esse, quam gratos. Eos per ipsos dies, effudi (si ita vis) honores in mortuos, Hirtium et Pansam, Aquilam etiam. quod quis reprehendit, nisi qui, deposito metu, praeteriti periculi fuerit oblitus? Accedebat ad beneficii memoriam gratam ratio illa, quae etiam posteris esset salutaris. Existare enim volebam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. Suspicio illud minus tibi probari, quod ab tuis familiaribus, optimis illis

quidem viris, sed in republica rudibus, non probabatur, quod, ut ovanti introire Caesari liceret, decreverim. Ego autem (sed erro fortasse: nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent) nihil mihi videor hoc bello sensisse prudentius. Cur autem ita sit, aperiendum non est, ne magis videar providus fuisse, quam gratus. hoc ipsum nimium. quare alia videamus. D. Bruto decrevi honores, decrevi L. Plancio. Praeclara illa quidem ingenia, quae gloria invitantur: sed senatus etiam sapiens, qui, qua quemque re putat, modo honesta, ad rempublicam iuvandam posse adduci, hac utitur. At in Lepido reprehendimur: cui cum statuum in rostris statuissimus, iidem illam evertimus. Nos illum honore studuimus a furore revocare. vicit amentia levissimi hominis nostram prudentiam. nec tamen tantum in statuenda Lepidi statua factum est mali, quantum in evertenda boni. Satis multa de honoribus. nunc de poena pauca sunt dicenda. Intellexi enim ex tuis saepe literis, te in iis, quos bello devicisti, clementiam tuam velles laudari. Existimo equidem nihil a te, nisi sapienter. Sed sceleris poenam praetermittere (id enim est, quod vocatur ignoscere) etiam si in ceteris rebus tolerabile est, in hoc bello perniciosum puto. Nul- lum enim bellum civile fuit in nostra republica omnium, quae memoria mea fuerunt, in quo bello non, utracunque pars vicisset, tamen aliqua forma esset futura reipublicae. hoc bello victores quam rempublicam simus habituri, non facile affirmarim; victis certe nulla unquam erit. Dixi igitur sententias in Antonium, dixi in Lepidum severas; neque tam ulcif-

cendi causa, quam ut et in praesens sceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem; et in posterum, documentum statuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. quamquam haec quidem sententia non magis mea fuit, quam omnium. In qua videtur illud esse crudele, quod ad liberos, qui nihil meruerunt, poena pervenit. Sed id et antiquum est, et omnium civitatum: siquidem etiam Themistoclis liberi eguerunt. et, si iudicio damnatos eadem poena sequitur cives, qui potuimus leniores esse in hostes? Quid autem queri potest quisquam de me, qui, si vicisset, acerbiorum se in me futurum fuisse confiteatur necesse est? Habes rationem mearum sententiarum, de hoc genere duntaxat honoris et poenae. Nam de ceteris rebus quid senserim, quidque censuerim, audisse te arbitror. Sed haec quidem non ita necessaria. illud valde necessarium, Brute, te in Italiam cum exercitu venire quam primum. summa est expectatio tui: qui si Italiam attigeris, ad te concursus fiet omnium. Sive enim vicerimus, (qui quidem pulcherrime viceramus, nisi Lepidus perdere omnia, et perire ipse cum suis concupivisset,) tua nobis auctoritate opus est ad collocandum aliquem civitatis statum: sive etiam nunc certamen reliquum est, maxima spes est cum in auctoritate tua, tum in exercitus tui viribus. Sed propera, per deos. scis enim, quantum sit in temporibus, quantum in celeritate. Sororis tuae filiis quam diligenter consulam, spero te ex matris, et ex sororis literis cogniturum. qua in causa maiorem habeo rationem tuae voluntatis, quae mihi carissima est, quam, ut quibusdam videor, con-

stantiae meae. sed ego nulla in re malo, quam te amando, constans et esse, et videri.

BRUTUS CICERONI S.

Graviter reprehendit Ciceronis ad Octavium epistolam, qua eum rogarat, ut liberatores patriae salvos vellet. Anno U. C. 710.

16. **P**ARTICULAM *literarum tuarum, quas misisti Octavio, legi, missam ab Attico mihi. Studium tuum, curaque de salute mea, nulla me nova voluptate affecit. Non solum enim usitatum, sed etiam quotidianum est, aliquid audire de te, quod pro nostra dignitate fideliter atque honorifice dixeris, aut feceris. At dolore, quantum animo maximum capere possum, eadem illa pars epistolae, scriptae ad Octavium de nobis, affecit. Sic enim illi gratias agis de republica, tam simpliciter ac demisse, (quid scribam? pudet conditionis ac fortunae: sed tamen scribendum est) commendas nostram salutem illi: quae morte qua non perniciosior? ut prorsus prae te feras, non sublatam dominationem, sed dominum commutatum esse. Verba tua recognosce, et aude negare, servientis adversus regem istas esse preces. Unum ais esse, quod ab eo postuletur et exspectetur; ut eos cives, de quibus viri boni, populusque Romanus bene existimet, salvos velit. Quid? si nolit, non erimus? Atqui, non esse, quam esse per illum, praestat. Ego, medius fidius, non existimo, tam omnes deos aversos esse a salute populi Romani, ut Octavius orandus sit pro salute cuiusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum. Iuvat enim mag-*

nifce loqui ; & certe decez, adversus ignorantes, quid pro quoque timendum, aut a quoque petendum sit. Hoc tu, Cicero, posse fateris Octavium, et illi amicus es? aut, si me carum habes, vis Romae videri; cum, ut ibi esse posses, commendandus puero illi fuerim? Cui quid agis gratias, si, ut nos salvos esse velit et patiat, rogandum putas? An hoc pro beneficio est habendum, quod se, quam Antonium, esse maluerit, a quo ista petenda essent? Vindici quidem alienae dominationis, non vicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de republica liceat esse salvus? Ista vero imbecillitas et desperatio, cuius culpa non magis in te residet, quam in omnibus aliis, et Caesarem in cupiditatem regni impulit, et Antonio post interitum illius persuasit, ut interfecti locum occupare conaretur; et nunc puerum istum extulit, ut tu iudicares, precibus esse impetrandam salutem talibus viris; misericordiaeque unius, vix etiam nunc viri, tutos fore nos, haud ulla alia re. Quodsi Romanos nos esse meminissimus; non audacius dominari cuperent postremi homines, quam id nos prohiberemus; neque magis irritatus esset Antonius regno Caesaris, quam ob eiusdem mortem deterritus. Tu quidem consularis; et tantorum scelerum vindex (quibus oppressis, vereor, ne in breve tempus dilata sit abs te pernicies,) qui potes intueri quae gesseris, simul et ista vel probare, vel ita demisse ac facile pati, ut probantis speciem habeas? Quod autem tibi cum Antonio privatum odium? nempe quia postulabat haec, salutem ab se peti: precariam nos incolumitatem habere, a quibus ipse libertatem accepisset: esse arbitrium suum de republica. Quaerenda esse arma putasti, quibus dominari prohiberetur? scilicet

cet, ut illo prohibito, rogaremus alterum, qui se in eius locum reponi pateretur, an ut esset sui iuris ac mancipii respublica? nisi forte non de servitute, sed de conuentione seruiendi recusatum est a nobis. Atqui non solum bono domino potuimus Antonio tolerare nostram fortunam, sed etiam beneficiis atque honoribus, ut participes, frui, quantis vellemus. quid enim neget iis, quorum patientiam videret maximum suae dominationis praesidium esse? Sed nihil tanti fuit, quo venderemus fidem nostram, et libertatem. Hic ipse puer, quem Caesaris nomen incitare videtur in Caesaris interfectores, quanti aestimet (si sit commercio locus) posse, nobis auctoribus, tantum, quantum profecto poterit, quoniam vivere, et pecunias habere, et dici consulares volumus? ceterum nequidquam perierit ille; cuius interitu quid gavisi sumus, si mortuo nihilo minus servituri eramus? Nulla cura ab aliis adhibeatur: sed mihi prius omnia dii deaque eripuerint, quam illud iudicium, quo non modo heredi eius, quem occidi, non concesserim, quod in illo non tuli, sed ne patri quidem meo, si reviviscat, ut, patiente me, plus legibus ac senatu possit. An hoc tibi persuasum est, fore ceteros ab eo liberos, quo invito nobis in ista civitate locus non sit? Qui porro id, quod petis, fieri potest, ut impetres? Rogas enim, velit nos salvos esse. Videmur ergo tibi salutem accepturi, cum vitam acceperimus? quam, si prius dimittimus dignitatem et libertatem, qui possumus accipere? An tu Romae habitare, id putas incolumem esse? Res, non locus, oportet praestet istuc mihi. neque incolumis fui Caesare vivo, nisi postquam illud conscivi facinus; neque usquam exsul esse possum, dum servire, et pati contumelias, peius

vedero malis omnibus aliis. Nonne hoc est in easdem tenebras recidisse, quum ab eo, qui tyranni nomen ascevit sibi, (cum in Graecis civitatibus liberi tyrannorum, oppressis illis, eodem supplicio afficiantur,) petitur, ut vindices atque oppressores dominationis salvi sint? Hanc ego civitatem videre velim, aut putem ullam, quae ne traditam quidem atque inculcatam libertatem recipere possit? plusque timeat in puero nomen sublato regis, quam confidat sibi, cum illum ipsum, qui maximas opes habuerit, paucorum virtute sublatum videat? Me vero posthac ne commendaveris Caesari tuo; ne te quidem ipsum, si me audies. Valde care aestimas tot annos, quot ista aetas recipit, si propter eam causam puero isti supplicaturus es. Deinde, quod pulcherrime fecisti, ac facis in Antonio, vide ne convertatur a laude maximi animi ad opinionem formidinis. Nam si Octavius tibi placet, a quo de nostra salute petendum sit; non dominum fugisse, sed amiciorem dominum quaevisse videberis. Quem quod laudas ob ea, quae adhuc fecit, plane probo. sunt enim laudanda, si modo contra alienam potentiam, non pro sua suscepit eas actiones. Cum vero iudicas, tantum illi non modo licere, sed etiam a te ipso tribuendum esse, ut rogandus sit, ne nolet esse nos salvos, nimium magnam mercedem statuis. Id enim ipsum illi largiris, quod per illum habere videbatur respublica. Neque hoc tibi in mentem venit, si Octavius ullis dignus sit honoribus, qui cum Antonio bellum gerat; iis, qui illud malum exciderint, cuius istae reliquiae sunt, nihil, quo expleri possit eorum meritum, tributurum unquam populum Romanum, si omnia simul congererit. At vide, quanto diligentius homines

metuant, quam meminerint, quia Antonius vivat, atque in armis sit. De Caesare vero, quod fieri potuit ac debuit, transactum est; neque iam revocari in integrum potest. Octavius is est, qui quid de nobis iudicaturus sit, expectet populus Romanus? nos hi sumus, de quorum salute unus homo rogandus videatur? Ego vero, ut istuc revertar, is sum, qui non modo non supplicem, sed etiam coerceam postulantes, ut sibi supplicetur. Aut longe a servientibus abero, mihiquæ esse iudicabo Romam, ubicunque liberum esse licebit: ac vestri miserebor, quibus nec aetas, neque honores, neque virtus aliena dulcedinem vivendi minuere potuerit. Mihi quidem ita beatus esse videbor, si modo constanter ac perpetuo placebit hoc consilium, ut relatam putem gratiam pietati meae. Quid enim est melius, quam memoria recte factorum, et libertate contentum negligere humana? Sed certe non succumbam succumbentibus, nec vincar ab iis, qui se vinci volunt; experiarque, et tentabo omnia; neque desistam abstrahere a servitio civitatem nostram. Si secuta fuerit, quae debet, fortuna; gaudebimus omnes: sin minus, ego tamen gaudebo. quibus enim potius haec vita factis, aut cogitationibus traducatur, quam iis, quae petinnerint ad liberandos cives meos? Te, Cicero, rogo atque hortor, ne defatigere, neu diffidas: semper in praesentibus malis prohibendis, futura quoque, nisi ante sit occursum, explores, ne se insinuent: fortem et liberum animum, quo et consul, et nunc consularis rempublicam vindicasti, sine constantia et aequabilitate nullum esse putaris. Fateor enim, duriozem esse conditionem spectatae virtutis, quam incognitae. Benefacta pro debitis exigimus: quae aliter eveniunt, ut decepti

ab his, infesto animo reprehendimus. Itaque resistere Antonio Ciceronem, etsi magna laude dignum est; tamen, quia ille consul hunc consularem merito praestare videtur, nemo admiratur. Idem Cicero si flexerit adversus alios iudicium suum, quod tanta firmitate ac magnitudine direxit in exturbando Antonio; non modo reliqui temporis gloriam eripuerit sibi, sed etiam praeterita evanescere coget. nihil enim per se amplum est, nisi in quo iudicii ratio exstat. Quia neminem magis decet, quam te, rempublicam amare, libertatisque defensorem esse, vel ingenio, vel rebus gestis, vel studio, atque efflagitatione omnium. Quare non Octavius est rogandus, ut velit nos salvos esse: magis tu te exsuscita, ut eam civitatem, in qua maxima gessisti, liberam atque honestam fore putes, si modo sint populo duces ad resistendum improborum consiliis.

BRUTUS ATTICO S.

De Ciceronis nimio in Octavio ornando studio vehementer conqueritur, eundemque graviter reprehendit, qui, cum Antonii dominationem oppresserit, novam in Octavio stabiliat & confirmet. Anno U. C. 710.

17. **S**CRIBIS mihi, mirari Ciceronem, quod nihil significem unquam de suis actis. Quoniam efflagitas, coactu tuo scribam, quae sentio. Omnia fecisse Ciceronem optimo animo, scio. quid enim mihi exploratius esse potest, quam illius animus in rempublicam? Sed quaedam mihi videtur, quid dicam? imperite, vir omnium prudentissimus, an ambitiose fecisse; qui valentissimum Antonium suscipere pro republica non dubitarit inimicum? Nescio, quid scribam tibi, nisi unum;

pueri et cupiditatem et licentiam potius esse irritatam, quam repressam a Cicerone; tantumque eum tribuere huic indulgentiae, ut se maledictis non abstineat, iis quidem, quae in ipsum dupliciter recidunt; quod ea plures occidit uno, seque prius oportet fateatur sicarium, quam obiiciat Cascae, quod obiicit; & imitatur in Casca Bestiam. An quia non omnibus horis iactamus Idus Martias, similiter atque ille Nonas Decemb. suas in ore habet, eo meliore conditione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Bestia & Clodius reprehendere illius consulatum soliti sunt? Sustinuisse mihi gloriatur bellum Antonii togatus Cicero noster. quid hoc mihi prodest, si merces Antonii oppressa poscitur, in Antonii locum successio; & si vindex illius mali, auctor exstitit alterius, fundamentum & radices habituri altiores, si patiamur? ut iam ista, quae facit, non dominationem, sed dominum Antonium timentis sint. Ego autem gratiam non habeo, si quis, dum, ne irato seruiat, rem ipsam non deprecatur: inmo triumphus & stipendium decernitur, & omnibus decretis ornatur. Eum pudeat concupiscere fortunam, cuius nomen suscepit? Consularis hoc, aut Ciceronis est? Quoniam mihi tacere non licuit, leges quae tibi necesse est molesta esse. Etenim ipse sentio, quanto cum dolore haec ad te perscripserim: nec ignoro, quid sentias in republica, & quam desperatam quoque sanari putes posse. Nec mehercule te, Attice, reprehendo. Aetas enim, mores, liberi, segnem efficiunt: quod quidem etiam ex Flavio nostro perspexi. Sed redeo ad Ciceronem. Quid inter Salvidienum & eum interest? Quid autem amplius ille decerneret? Timet, inquires, etiam nunc re-

liquias belli civilis. Quisquam ergo ita timet profligatum, ut neque potentiam eius, qui exercitum victorem habeat, neque temeritatem pueri putet extimescendam esse? An hoc ipsum ea re facit, quod illi propter amplitudinem omnia iam, utroque deferenda putat? O magnam stultitiam timoris, id ipsum, quod verearis, ita cavere, ut, cum vitare fortasse potueris, ultro arcessas & attrahas! Nimum timemus mortem, & exsilium, & paupertatem. Haec videntur Ciceroni ultima esse in malis: & dum habeat a quibus impetret quae velit, & a quibus colatur, ac laudetur; servitutem, honorificam modo, non aspernatur: si quidquam in extrema ac miserrima contumelia potest honorificum esse. Licet ergo patrem appellet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat; tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Quid enim tam alienum ab humanis sensibus est, quam eum patris habere loco, qui ne liberi quidem hominis numero sit? Atqui eo tendit, id agit, ad eum exitum properat vir optimus, ut sit illi Octavius propitius. Ego vero iam iis artibus nihil tribuo, quibus scio Ciceronem instructissimum esse. Quid enim illi profunt, quae pro libertate patriae, de dignitate, quae de morte, exsilio, paupertate scripsit copiosissime? Quanto autem magis illa callere videtur Philippus, qui privigno minus tribuerit, quam Cicero alieno tribuat? Desinat igitur gloriando etiam insectari dolores nostros. Quid enim nostra, victum esse Antonium, si victus est, ut alii vacaret, quod ille obtinuit? tamen si tuae literae dubia etiam nunc significant. Vivat hercule Cicero, qui potest, supplex & obnoxius, si neque aetatis, neque honorum, neque rerum gestarum

rum pudet. Ego certe, quin cum ipsa re bellum geram, hoc est, cum regno, & imperiis extraordinariis, & dominatione, & potentia, quae supra leges se esse velit, nulla erit tam bona conditio serviendi, qua deterrear, quamvis sit vir bonus, ut scribis, Antonius: quod ego nunquam existimavi. Sed dominum, ne parentem quidem, maiores nostri voluerunt esse. Te nisi tantum amarem, quantum Ciceroni persuasum est diligi se ab Octavio; haec ad te non scripsissem. Dolet mihi, quod tu nunc stomacharis, amantissimus tum tuorum omnium, tum Ciceronis. sed persuade tibi, de voluntate propria mea nihil esse remissum, de iudicio largiter. Neque enim impetrari potest, quin, quale quidque videatur ei, talem quisque de illo opinionem habeat. Vellem mihi scripsisses, quae conditiones essent Atticae nostrae. potuissem aliquid tibi de meo sensu perscribere. Valetudinem Porciae meae tibi curae esse non miror. Denique quod petis, faciam libenter. nam etiam sorores me rogant. & hominem noro, & quid sibi voluerit.

CICERO BRUTO S.

De exercitus in Italiam adducendi necessitate: de sollicitudine sua in retinendo Octavio, pro quo sponderat pop. Rom. de rei pecuniariae difficultate & de Lepidi filiis. Anno U. C. 710.

18. **C**UM saepe te literis hortatus essem, ut quam primum reipublicae subvenires, in Italiamque exercitum adduceres, neque id arbitrarer dubitare tuos necessarios; rogatus sum a prudentissima et diligentissima femina, matre tua, cuius omnes curae ad te referuntur,

et in te confumuntur, ut venire ad se a. d. VIII Kal. Sext. quod ego, ut debui, sine mora feci. Cum autem venissem, Casca aderat, et Labeo, et Scaptius. At illa retulit, quaesivitque, quidnam mihi videretur: arcefferemusne te, atque id tibi conducere putarem; an tardare et commorari te melius esset. Respondi id, quod sentiebam et dignitati, et existimationi tuae maxime conducere, te primo quoque tempore ferre praesidium labenti et inclinatae reipublicae. Quid enim abesse censes mali in eo bello, in quo victores exercitus fugientem hostem persequi noluerunt? et in quo incolumis imperator, honoribus amplissimis, fortunisque maximis, coniuge, liberis, vobis affinis ornatus, bellum reipublicae indixerit? Quid dicam in tanto senatus populique consensu, cum tantum resideat intra muros mali? maximo autem, cum haec scribebam, afficiebar dolore, quod, cum me pro adolescentulo ac paene puero reipublica accepisset vadem, vix videbar, quod promiseram, praestare posse. Est autem gravior et difficilior animi et sententiae, maximis praesertim in rebus, pro altero, quam pecuniae, obligatio. haec enim solvi potest, et est rei familiaris iactura tolerabilis; reipublicae quod sponderis, quemadmodum solvas, nisi is dependi facile patitur, pro quo sponderis? quamquam et hunc (ut spero) tenebo multis repugnantibus. videtur enim in eo esse indoles: sed flexibilis aetas, multique ad depravandum parati, qui, splendore falsi honoris obiecto, aciem boni ingenii praestringi posse confidunt. Itaque ad reliquos hic quoque labor mihi accessit, ut omnes adhibeam ma-

chinas ad tenendum adolescentem, ne famam subeam temeritatis. quamquam quae temeritas est? magis enim illum, pro quo sponddi, quam me obligavi. Nec vero poenitere potest rempublicam, me pro eo sponddisse, qui fuit in rebus gerendis cum suo ingenio, tum mea promissione constantior. Maximus autem (nisi me forte fallit) in republica nodus est, inopia rei pecuniariae. obdurescunt enim magis quotidie boni viri ad vocem tributi: quod ex centesima collatum impudenti censu locupletum in duarum legionum praemiis omne consumitur. impendent autem infiniti sumtus cum in hos exercitus, quibus nunc defendimur, tum vero in tuum. Nam Cassius noster videtur posse satis ornatus venire. Sed et haec, et multa alia coram cupio, idque quam primum. De fororis tuae filiis non exspectavi, Brute, dum scriberes. Omnino iam tempora (bellum enim ducetur) integram tibi causam reservant. Sed ego a principio, cum divinare de belli diurnitate non possem, ita causam egi puerorum in senatu, ut te arbitror e matris literis potuisse cognoscere. Nec vero ulla res erit unquam, in qua ego non vel vitae periculo ea dicam, eaque faciam, quae te velle, quaeque ad te pertinere arbitrer. Vale. VI Kal. Sext.

M. TULLII
CICERONIS
EPISTOLAE

A D.

B R U T U M

A GERMANIS REPERTAE ET EDITAE.

CICERO BRUTO S.

In summo discrimine rem esse scribit, neque se tamen desperare: celeritatem in Consulibus desiderat & prudentiam; maximam spem esse in Bruto & Cassio. Anno U. C. 710.

1. QUUM haec scribebam, res existimabatur in extremum adducta discrimen: tristes enim de Bruto nostro literae nuntiique afferebantur. Me quidem non maxime conturbabant, his enim exercitibus ducibusque, quos habemus, nullo modo poteram diffidere, neque assentiebar maiori parti hominum, fidem enim consulum non condemnabam, quae suspecta vehementer erat. desiderabam nonnullis in rebus prudentiam et celeritatem; qua si essent usi, iampridem rem publicam recuperassemus. Non enim ignoras, quanta momenta sint in republica temporum; et quid intersit, idem illud utrum ante, an post decernatur, suscipiatur, agatur. Omnia, quae severe decreta sunt hoc tumultu, si aut, quo die dixi sententiam, perfecta essent, et non in diem ex die dilata, aut quo

ex tempore suscepta sunt, ut agerentur, non tardata et procrastinata, bellum iam nullum haberemus. Omnia, Brute, praestiti reipublicae, quae praestare debuit is, qui esset in eo, in quo ego sum, gradu senatus populi que iudicio collocatus: nec illa modo, quae nimirum sola ab homine sunt postulanda, fidem, vigilantiam, patriae caritatem: ea sunt enim, quae nemo est, qui non praestare debeat. ego autem ei, qui sententiam dicat in principibus de republica, puto etiam prudentiam esse praestandam: nec me, quum mihi tantum sumserim, ut gubernacula reipublicae prenderem, minus putarim reprehendendum, si inutiliter aliquid senatui suaferim, quam si infideliter. Acta quae sint, quaeque agantur, scio perscribi ad te diligenter. Ex me autem illud est, quod te velim habere cognitum, meum quidem animum in acie esse; neque respectum ullum quaerere, nisi me utilitas civitatis forte converterit. maiores autem partes animi te Cassiumque respiciunt. Quamobrem ita te para, Brute, ut intelligas, aut si hoc tempore bene res gesta sit, tibi meliorem rempublicam esse faciendam; aut, si quid offensum sit, per te esse eandem recuperandam.

C I C E R O B R U T O S.

De Planci egregio in rempubl. animo, & suis cum Servilio in senatu de Planco contentionibus, quibus eum tandem fregit.
Anno U. C. 710.

2. **P**LANCI animum in rempublicam egregium, legiones, auxilia, copias ex literis eius, quarum ex-

emplum tibi missum arbitror, perspicere potuisti. Lepidi, tui necessarii, qui secundum fratrem affines habet, quos oderit proximos, levitatem et inconstantiam animumque semper inimicum reipublicae iam credo tibi ex tuorum literis esse perspectum. nos expectatio sollicitat, quae est omnis iam in extremum adducta discrimen. Est enim spes omnis in Bruto expediendo, de quo vehementer timebamus. Ego hic cum homine furioso fatis habeo negotii Servilio; quem tuli diutius, quam dignitas mea patiebatur, sed tuli reipublicae causa, ne darem perditis civibus hominem, parum sanum illum quidem, sed tamen nobilem, quo concurrerent: quod faciunt nihilo minus: sed eum alienandum a republica non putabam. Finem feci eius ferendi. coeperat enim esse tanta insolentia, ut neminem liberum duceret. In Planci vero causa exarsit incredibili dolore, mecumque per biduum ita contendit, et a me ita fractus est, ut eum in perpetuum modestiorem sperem fore. Atque in hac contentione ipsa, quum maxime res ageretur a. d. v Id. April. literae mihi in senatu redditae sunt a Lentulo nostro, de Cassio, de legionibus, de Syria: quas statim cum recitavissem, cecidit Servilius, complures praeterea. sunt enim insignes aliquot, qui improbissime sentiunt: sed acerbissime tulit Servilius, assensum esse mihi de Planco. Magnum illud monstrum in republica est * *

Deest huius epistolae pars extrema.

BRUTUS CICERONI S.

De Dolabellae crudelitate, Antistii liberalitate & Ciceronis filii laudibus.

Deest principium epistolae.

3. * * *sed quo nos amisisse: quem sic vexari a Dolabella audio, ut iam non videatur crudelissimum eius facinus interfectio Trebonii. Vetus Antistius me tamen pecunia sublevavit. Cicero, filius tuus, sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, ut prorsus nunquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius. Quare quoniam efficere non possum, ut pluris facias eum, qui tibi est carissimus; illud tribue iudicio meo, ut tibi persuadeas, non fore illi abutendum gloria tua, ut adipiscatur honores paternos. Kalend. April. Carachio.*

CICERO BRUTO S.

Respondet Bruti literis de Cassii & Dolabellae rebus in Asia, & de Antonio sententiam consultus scribit. Anno U. C. 710.

4. **D**ATIS mane a. d. vi Id. April. Scaptio literis, eodem die tuas accepi Kal. April. Dyrrachio datas vesperi. itaque mane prid. Id. Apr. cum a Scaptio certior factus essem, non esse eos profectos, quibus pridie dederam, et statim ire, hoc paululum exaravi ipsa in turba matutinae salutationis. De Cassio laetor, et reipublicae gratulor: mihi etiam, qui, repugnante et irascente Pansa, sententiam dixerim, ut Dolabellam bello Cassius persequeretur. Et quidem audacter dicebam, sine nostro senatusconsulto iam illud eum bellum gerere. De te etiam dixi tum, quae dicenda putavi. Haec ad te oratio perferetur, quoniam te video delectari Philippicis nostris. Quod me de Antonio consulis; quoad Bruti exitum cognovimus, custodiendum puto. Ex his literis, quas

mihî misisti, Dolabella Asiam vexare videtur, et in ea se gerere taeterrime. Compluribus autem scripsisti, Dolabellam a Rhodiis esse exclusum: qui si ad Rhodum accessit, videtur mihî Asiam reliquisse. Id si ita est, istic tibi censeo commorandum: sin eam semel cepit, mihî crede, * * non erit. Id. April.

BRUTUS CICERONI S.

De Trebonii morte & de provincia scribit. De Antonio consulit. De rebus a Cassio gestis quid fieri velit, ostendit. Orationes laudat, & pecuniam supplementumque postulat. Anno U. C. 710.

5. **L**ITERAS tuas valde exspecto, quas scripsisti postulantios nostrarum rerum, & de morte Trebonii: non enim dubito, quin mihî consilium tuum explices. Indigno scelere & civem optimum amisimus, & provinciae possessione depulsi sumus, quam recuperari facile est. neque minus turpe, aut flagitiosum erit, si potest, non recuperari. Antonius adhuc est nobiscum: sed mediisfidius & moveor hominis precibus, & timeo, ne illum aliquorum furor excipiat: plane aestuo. Quod si scirem, quid tibi placeret, sine sollicitudine essem. id enim optimum esse persuasum esset mihî. Quare quam primum fac me certiozem, quid tibi placeat. Cassius noster Syriam, legiones Syriacas habet, ultro quidem a Murco & a Marcio, & ab exercitu ipso arcessitus. Ego scripsi ad Tertiam sororem, & matrem, ne prius ederent hoc, quod optime ac felicissime gessit Cassius, quam tuum consilium cognovissent, tibi que visum esset. Legi orationes duas tuas, quarum altera Kal. Ian. usus es;

*altera de literis meis, quae habita est abs te contra Ca-
lenum. Nunc scilicet hoc exspectas, dum eas laudem.
Nescio animi, an ingenii tui maior in his libellis laus
contineatur. Iam concedo, ut vel Philippici vocentur,
quod tu quadam epistola iocans scripsisti. Duabus re-
bus egemus, Cicero, pecunia & supplemento: quarum
altera potest abs te expediri, ut aliqua pars militum
istinc mittatur nobis, vel secreto consilio adversus Pan-
sam, vel actione in senatu: altera, quae magis est ne-
cessaria; neque meo exercitui magis, quam reliquorum.
Hoc magis doleo Asiam * * at in Asiam censeo per-
sequendum. nihil mihi videris hoc tempore melius ac-
turus.*

CICERO BRUTO S.

Respondet epistolae superiori. Anno U. C. 710.

6. **Q**UOD egere te duabus necessariis rebus scri-
bis, supplemento et pecunia, difficile consilium est.
non enim mihi occurrunt facultates, quibus uti te
posse videam, praeter illas, quas senatus decrevit,
ut pecunias a civitatibus mutuas sumeres. De supple-
mento autem non video quid fieri possit. tantum enim
abest, ut Panfa de exercitu suo, aut delectu tibi ali-
quid tribuat, ut etiam moleste ferat, tam multos
ad te ire voluntarios: quomodo quidem credo, quod
his rebus, quae in Italia decernuntur, nullas copias
nimis magnas esse arbitretur: quomodo autem multi
suspiciantur, quod ne te quidem nimis firmum esse
velit; quod ego non suspicor. Quod scribis, te ad
Tertiam sororem scripsisse, ut ne prius ederent
ea, quae gesta a Cassio essent, quam mihi visum

effet, video te veritum esse id, quod verendum fuit, ne animi partium Caesaris, quomodo etiam nunc partes appellantur, vehementer commoverentur. Sed antequam tuas literas accepimus, audita res erat et pervulgata: tui etiam tabellarii ad multos familiares tuos literas attulerant. Quare neque supprimenda res erat, praesertim cum id fieri non posset, neque si posset, non divulgandam potius, quam occultandam putaremus. De Cicerone meo, etsi tantum est in eo, quantum scribis, tantum scilicet, quantum debeo; gaudeo; et si, quod amas eum, eo maiora facis: id ipsum incredibiliter gaudeo, a te eum diligi.

CICERO BRUTO S.

De tota constitutione belli quid sentiat perscribit, & Brutum ad maiorem severitatem, proposito reipubl. summo periculo, excitat. Anno U. C. 710.

7. **Q**UAE literae tuo nomine recitatae sint Id. April. in senatu, eodemque tempore Antonii, credo ad te scripsisse tuos; quorum ego nemini concedo. sed nihil necesse erat eadem omnes: illud necesse me ad te scribere, quid sentirem de tota constitutione huius belli, et quo iudicio essem, quaque sententia. voluntas mea, Brute; de summa republica semper eadem fuit, quae tua: ratio quibusdam in rebus (non enim omnibus) paulo fortasse vehementior. Scis mihi semper placuisse, non rege solum, sed regno liberari rempublicam. Tu lenius, immortalis omnino cum tua laude: sed quid melius fuerit, magno dolore sensitimus, magno periculo sentimus. Recenti illo tempo-

re, tu omnia ad pacem, quae oratione confici non poterat; ego omnia ad libertatem, quae sine pace nulla est: pacem ipsam bello atque armis effici posse arbitrabar. Studia non deerant arma poscentium, quorum repressimus impetum, ardoremque restinximus. Itaque res in eum locum venerat, ut nisi Caesari Octaviano deus quidam illam mentem dedisset, in potestatem perditissimi hominis et turpissimi M. Antonii veniendum fuerit; quocum vides hoc tempore ipso, quod sit, quantumque certamen. Id profecto nullum esset, nisi tum conservatus esset Antonius. Sed haec omitto. res enim a te gesta memorabilis et paene coelestis repellit omnes reprehensiones; quippe quae ne laude quidem satis idonea affici possit. Existitisti nuper vultu severo: exercitum, copias, legiones idoneas per te brevi tempore comparasti. Dii immortales! qui ille nuntius, quae illae literae, quae laetitia senatus, quae alacritas civitatis erat! nihil unquam vidi tam omnium consensione laudatum. Erat expectatio reliquiarum Antonii; quem equitatu, legionibusque magna ex parte spoliaras. ea quoque habuit exitum optabilem. Nam tuae literae, quae recitatae in senatu sunt, et imperatoris consilium, et militum virtutem, et industriam tuorum, in quibus Ciceronis mei, declarant. Quodsi tuis placuisset, de his literis referri, et nisi in tempus turbulentissimum, post discessum Panfae consulis, incidissent, honos quoque iustus et debitus diis immortalibus decretus esset. Ecce tibi Idib. April. advolat mane celer Pilus, qui vir! dii boni, quam gravis! quam constans! quam bonarum in republica partium! Hic epistolas affert duas,

unam tuo nomine, alteram Antonii. dat Servilio tribuno plebis; ille Cornuto: recitantur in senatu. ANTONIUS PROCOS. magna admiratio, ut si esset recitatum, DOLABELLA IMPERATOR, a quo quidem venerant tabellarii; sed nemo Pili similis, qui proferre literas auderet, aut magistratibus reddere. Tuas recitantur, breves illae quidem, sed in Antonium admodum lenes. vehementer admiratus senatus. mihi autem non erat explicatum, quid agerem. falsas dicerem? quid si tu eas approbasses? confirmarem? non erat dignitatis tuae. itaque ille dies silentio. postridie autem cum sermo increbruisse, Pilusque oculos vehementius hominum offendisset, natum omnino est principium a me. De procos. Antonio multa: Sextius causae non defuit. Post mecum: quanto suum filium, quanto meum in periculo futurum duceret, si contra procos. arma tulissent. nosti hominem: causae non defuit. Dixerunt etiam alii. Labeo vero noster nec signum tuum in epistola, nec diem appositum, nec te scripseris ad tuos, ut soleres. hoc cogere volebat, falsas literas esse, et, si quaeris, probabat. Nunc tuum est consilium, Brute, de toto genere belli. Video te lenitate delectari, et eum putare fructum esse maximum: praeclare quidem, sed aliis rebus, aliis temporibus, locus esse solet debetque clementiae. Nunc quid agitur, Brute? templis deorum immortalium imminet hominum egentium et perditorum spes, nec quidquam aliud decernitur hoc bello, nisi utrum firmus, necne. cui parcimus, aut quid agimus? His ergo consulimus, quibus victoribus vestigium nostrum nullum relinquatur? Nam quid interest inter Dolabellam,

et quemvis Antoniorum trium? quorum si cui parci-
mus, duri fuimus in Dolabella. Haec ut ita sentiret
senatus populusque Romanus, etsi res ipsa cogebat,
tamen maxima ex parte nostro consilio atque aucto-
ritate perfectum est. Tu si hanc rationem non probas,
tuam sententiam defendam, non relinquam meam.
neque dissolutum a te quidquam homines expectant,
neque crudele. Huius rei moderatio facilis est, ut in
duces vehemens sis, in milites liberalis. Ciceronem
meum, mi Brute, velim quam plurimum tecum ha-
beas. Virtutis disciplinam meliorem reperiet nullam,
quam contemplationem atque imitationem tui. XIII
Kalend. Maii.

CICERO OCTAVIO S.

Gravis & vehemens inveciva in Octavium, qui subito com-
mutata voluntate optimatum & senatus partes reliquerat &
se ad Antonium contulerat.

Haec epistola non est Ciceronis; sed declamatoris
alicuius.

8. **S**I per tuas legiones mihi licitum fuisset, quae no-
mini meo, populoque Romano sunt inimicissimae, ve-
nire in senatum, coramque de republica disputare, fe-
cisssem: neque tam libenter, quam necessario. nulla enim
remedia, quae vulneribus adhibentur, tam faciunt do-
lorem, quam quae sunt salutaria. sed quoniam cohorti-
bus armatis circumseptus senatus, nihil aliud vere po-
test decernere, nisi timere: (in Capitolio signa sunt, in
urbe milites vagantur, in Campo castra ponuntur, et Ita-
lia tota, legionibus ad libertatem nostram conscriptis, ad

servitutem adductis, equitatuque exterarum nationum, distinetur:) cedam tibi in praesentia foro, curia, et sanctissimis deorum immortalium templis: in quibus, reviviscente iam libertate, deinde rursus oppressa, senatus nihil consulitur, timet multa, assentitur omnia. post etiam paulo, temporibus ita postulantibus, cedam urbe: quam per me conservatam, ut esset libera, in servitute videre non potero. cedam vita, quae quamquam sollicita est, tamen, si profutura est reipublicae, bona spe posteritatis me consolatur: qua sublata, non dubitanter occidam, atque ita cedam, ut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. Illud vero, quod & praesentis doloris est indicium, & praeteritae iniuriae testimonium, & absentium sensus significatio, non praetermittam, quin, quoniam coram id facere prohibeor, absens prosum: si quidem mea salus aut utilis reipublicae est, aut coniuncta certe publicae saluti. Nam, per deum immortalium fidem, (nisi forte frustra eos appello, quorum aures atque animus a nobis abhorrent,) perque fortunam populi Romani, (quae, quamquam nobis infesta est, fuit aliquando propitia, & , ut spero, futura est,) quis tam expers humanitatis, quis huius urbis nomini ac sedibus usque adeo est inimicus, ut ista aut dissimulare possit, aut non dolere? aut, si nulla ratione publicis incommodis mederi queat, non morte proprium periculum vitet? Nam, ut ordiar ab initio, & perducam ad extremum, & novissima conferam primis, quae non posterior dies acerbior priore? & quae non insequens hora antecedente calamitosior populo Romano illuxit? M. Antonius, vir animi maximi, (utinam etiam sapientis consilii fuisset!) C. Caesare, fortissime, sed parum

feliciter, a reipublicae dominatione summoto, concupiscerat magis regium, quam libera civitas pati poterat, principatum. publicam dilapidabat pecuniam, aerarium exhauriebat, minuebat vectigalia, donabat civitates, ex commentario dictaturam gerebat; leges imponebat; prohibebat dictatorem creari plebiscito; ipse regnabat in consulatu: provincias unus omnes concupiscerat. cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi sumserat Caesar, quid de hoc sperare aut expectare nos oportebat? Exististi tu vindex nostrae libertatis, ut tunc quidem, optimus, (quod utinam neque nostra nos opinio, neque tua fides fefellisset!) et veteranis in unum conductis, & duabus legionibus a pernicie patriae ad salutem avocatis, subito prope iam affectam ac prostratam rempublicam tuis opibus extulisti. Quae tibi non ante, quam postulares, maiora, quam velles; plura, quam sperares, detulit senatus? Dedit fasces, ut cum auctoritate defensorem haberet, non ut imperio se adversum armareret. Appellavit imperatorem, hostium exercitu pulso, tribuens honorem, non ut sua caede caesus ille fugiens exercitus te nominaret imperatorem. Decrevit in foro statuum, locum in senatu, summum honorem ante tempus. Si quid aliud est, quod dari possit, addat. Quid aliud est maius, quod velis sumere? Sin autem supra aetatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuam tibi sunt omnia tributa; cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii scelerate circumscribis senatum? Quo te misimus? a quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? a quibus exercitum abducis? & quos adversus aciem struis? Cur hostis relinquitur? civis hostis loco ponitur? cur castra

medio itinere longius adversariorum castris, & propius urbem moventur? O me nunquam sapientem, et aliquando id, quod non eram, frustra existimatum! quantum te, popule Romane, de me fefellit opinio? O meam calamitosam ac praecipitem senectutem! O turpem exacta dementique aetate caniciem! Ego patres conscriptos ad parricidium induxi: ego rempublicam fefelli: ego ipse senatum sibi manus asferre coegi, cum te, Iunonium puerum, & matris tuae partum aureum esse dixi. At te fata patriae Paridem futurum praedicabant, qui vastares urbem incendio, Italiam bello, qui castra in templis deorum immortalium, senatum in castris habiturus esses. O miseram, et in brevi tam celerem et tam variam reipublicae commutationem! Quisnam tali futurus ingenio est, qui possit haec ita mandare literis, ut facta, non ficta videantur esse? Quis erit tanta animi facilitate, qui, quae verissime memoria propagata fuerint, non fabulae similia sit existimaturus? Cogita enim Antonium hostem iudicatum, ab eo circumfessum consulem designatum, eundemque reipublicae parentem: te profectum ad consulem liberandum, et hostem opprimendum, hostemque a te fugatum, et consulem obsidione liberatum: deinde paulo post fugatum illum hostem arcessitum, tanquam coheredem mortua republica ad bona populi Romani rapienda: consulem designatum rursus inclusum eo, ubi se non moenibus, sed fluminibus et montibus tueretur. Haec quis conabitur exponere? quis credere audebit? liceat semel impune peccasse: sit erranti medicina confessio. Verum enim dicam: utinam te potius, Antoni, dominum non expulsemus, quam hunc reciperemus! non quod ulla sit optanda servitus,

sed quia dignitate domini minus turpis est fortuna servi. in duobus autem malis cum fugiendum maius sit, levius est eligendum. Ille tamen ea exorabat, quae volebat auferre: tu extorques. Ille consul provinciam petebat: tu privatus concupisti. Ille ad maiorum salutem iudicia constituebat, & leges ferebat: tu ad perniciem optimorum. Ille a sanguine & incendio servorum Capitolium tuebatur: tu cruore & flamma cuncta delere vis. Si, qui dabat provincias Cassio, & Brutis, et illis custodibus nominis nostri, regnabat, quid faciet, qui vitam adimit? si qui urbe eiiciebat, tyrannus erat; quem hunc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exsilio? Itaque si quid illae maiorum nostrorum sepultae reliquiae sapiunt: si non una cum corpore sensus omnis, uno atque eodem consumtus est igni; quid illis interrogantibus, quid agat nunc populus Romanus, respondebit aliquis nostrum, qui proximus in illam aeternam domum decesserit? aut quem accipient de suis posteris nuntium illi veteres Africani, Maximi, Paulli, Scipiones? quid de sua patria audient, quam spoliis triumphisque decorarunt? an esse quendam annos XVII natum, cuius avus fuerit argentarius, adstipulator pater, uterque vero precarium quaesitum fecerit, sed alter usque ad senectutem, ut non negaret; alter a pueritia, ut non posset non confiteri: eum agere, rapere rempublicam, cui nulla virtus, nullae bello subactae & ad imperium adiunctae provinciae, nulla dignitas maiorum conciliaffet eam potentiam, sed forma per dedecus, pecuniam & nomen nobile consceleratum impudicitia dedisset: veteres vulneribus & aetate confectos Iulianos gladiatores, egentes reliquias Caesaris ludi, ad rudem compulisset? quibus ille septus omnia

misceret, nulli parceret, sibi viveret. Qui tanquam in dotali matrimonio reipublicam testamento legatam sibi obtineret. Audient duo Decii servire eos cives, qui ut hostibus imperarent, victoriae se devoverunt. Audiet C. Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit nisi pudicum. Audiet Brutus eum populum, quem ipse primo, post progenies eius a regibus liberavit, pro turpi stupro datum in servitutem. Quae quidem si nullo alio, me tamen internuntio ad illos celeriter deferentur. nam si vivus ista subterfugere non poterō, una cum istis vitam simul fugere decrevi.

Q. C I C E R O
 DE
 P E T I T I O N E
 C O N S U L A T U S
 A D
 M. T U L L I U M F R A T R E M

A R G U M E N T U M.

Cum tempus instaret, quo M. Tullius Cicero Consulatum ex lege annali petere posset, scripsit ad eum Quintus frater hunc libellum, quo docere fratrem suscepit, quomodo & quibus artibus Consulatum, cuius petitionem proxime suscepturus erat, consequi certo posset. Quare, quamquam ad Cicero- nem proprie pertinet libellus, tamen omnium honorum pe- tendorum ratio, quae libera republica Romae obtinebat, ex eo perspicui potest. Agit autem primo de persona, quae petit; deinde de re, quae petitur; & tandem de loco, ubi petitur: in quibus singulis fere haec dua spectantur: impe- dimenta, quae obstant & rem difficilem reddant; deinde, quae subsidia adversus ea impedimenta sint comparanda, ut facilius, quo tendas, eo pervenias.

ETSI tibi omnia suppetunt, quae consequi inge- nio, aut usu homines, aut diligentia possunt; tamen amore nostro non sum arbitratus alienum, ad te per- scribere ea, quae mihi veniebant in mentem, dies ac noctes de petitione tua cogitanti: non ut aliquid ex iis novi adicerem, sed ut ea, quae in re dispersa at-

que infinita viderentur esse, ratione & distributione sub uno adspectu ponerentur. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensium negotio posse simulatio naturam vincere. Civitas quae sit, cogita, quid petas, qui sis. Prope quotidie ad forum tibi descendenti meditatam hoc sit, novus sum, consulatum peto, Roma est. Nominis novitatem dicendi gloria maxime sublevabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non potest, qui dignus habetur patronus consularium, indignus consulatu putari. Quamobrem, quoniam ab hac laude proficisceris, &, quidquid es, ex hoc es: ita paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis iudicium de omni ingenio futurum sit. Eius facultatis adiumenta, quae tibi scio esse seposita, ut parata ac prompta sint, cura; & saepe, quae de Demosthenis studio & exercitatione scripsit Demetrius, recordare. Deinde & amicorum multitudo, & genera appareant. habes enim ea, quae novi habuerunt; omnes publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa praeterca municipia; multos abs te defensos cuiusque ordinis, aliquot collegia: praeterca studio dicendi conciliatos plurimos adolescentulos, quotidianam amicorum assiduitatem & frequentiam. Haec cura ut teneas commendando, & rogando, & omni ratione efficiendo, ut intelligant, & qui debent tua causa, referendae gratiae; & qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud nullum fore. Etiam hoc multum videtur adiuvere posse novum hominem, hominum nobilium voluntas, & maxime consularium. Prodest, quorum in locum ac numerum pervenire velis, ab his ipsis illo loco ac numero dignum putari. Hi rogandi om-

nes sunt diligenter, & ad eos allegandum; persuaderi-
 dumque est iis, nos semper cum optimatibus de repub-
 lica sensisse, minime populares fuisse: si quid locuti po-
 pulariter, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pom-
 peium adiungeremus, ut eum, qui plurimum posset,
 aut amicum in nostra petitione haberemus, aut certe
 non adversarium. Praeterea adolescentes nobiles, ela-
 bora, ut habeas, vel ut teneas, studiosos tui quos ha-
 bes. Multum dignitatis afferent. Plurimos habes: per-
 fice, ut sciant, quantum in his putes esse. si adduxe-
 ris, ut ii, qui non nolunt, cupiant, plurimum pro-
 2 derunt. Ac multum etiam novitatem tuam adiuvat,
 quod eiusmodi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui
 audeat dicere, plus illis nobilitatem, quam tibi virtu-
 tem prodesse oportere. Iam P. Galbam, & L. Cassium,
 summo loco natos, quis est, qui petere consulatum pu-
 tet? vides igitur amplissimis ex familiis homines, quod
 sine nervis sint, tibi pares non esse. At Antonius &
 Catilina molesti sunt. Immo homini novo, industrio,
 innocenti, diserto, gratioso apud eos, qui res iudicant,
 optandi competitores: ambo a pueritia sicarii, ambo li-
 bidinofi, ambo egentes. Eorum alterius bona proscrip-
 ta vidimus, vocem denique audivimus iurantis, se Ro-
 mae iudicio aequo cum homine Graeco certare non pos-
 se: & ex senatu eiectum scimus. Optima vero censo-
 rum existimatione in praetura competitorem habuimus,
 amico Sabidio & Panthera, cum, ad tabulam quos
 poneret, non habebat. quo tamen in magistratu ami-
 cam, quam palam domi haberet, de machinis emit. In
 petitione autem consulatus caupones omnes compilare
 per turpissimam legationem maluit, quam adesse, & po-

pulo Romano supplicare. Alter vero, dii boni! quo splendore est? primum nobilitate eadem: num maiore? non; sed virtute: quamobrem, quod inanius, umbram suam metuit: hic ne leges quidem, natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in caede civium: cuius primus ad rempublicam aditus in equitibus Romanis occidendis fuit. Nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum, ac Nanniorum, ac Tanustorum capita demebant, Sulla unum Catilinam praefecerat, in quibus ille hominem optimum Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem Romanum nullarum partium, cum semper natura, tum etiam aetate iam quietum, suis manibus occidit. Quid ego nunc dicam, petere eum consulatum, qui hominem carissimum populo Romano, M. Marium, inspectante populo Romano, vitibus per totam urbem ceciderit? ad bustum egerit? ibi omni cruciatu vivum lacerarit? stanti col- lum gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum eius a vertice teneret? caput sua manu tulerit, cum inter digitos eius rivi sanguinis fluerent? qui postea cum histrionibus & cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adiutores haberet? qui nullum in locum tam sanctum, ac tam religiosum accessit, in quo non, etsi in aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionem relinqueret? qui ex curia Curios, & Annios, ab atriis Sapalas, & Carvilius, ex equestri ordine Pompilios, & Vettios sibi amicissimos comparavit? qui tantum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis & efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praetextatos liberos constuprarit? Quid ego nunc tibi de A-

frica, quid de testium dictis scribam? nota sunt: & ea tu saepius legito. Sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod primum ex eo iudicio tam egens discessit, quam quidam iudices eius ante illud iudicium fuerunt: deinde tam invidiosus, ut aliud in eum iudicium quotidie flagitetur. Hic se sic habet, ut magis timeat, etiam si quierit, quam ut contemnat, si quid commoverit. Quanto melior tibi fortuna petitionis data est, quam nuper homini novo C. Coelio? ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent, quam ipsa nobilitas: summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio ac diligentia petendi. Tamen eorum alterum Coelius, etiam cum multo esset inferior genere, superior nulla re, paene superavit. Quare si facies ea, quae tibi natura, & studia, quibus semper usus es, largiuntur, quae temporis tui ratio desiderat, quae potes, quae debes; non erit difficile certamen cum iis competitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes, quam vitiis nobiles. Quis enim reperiri potest tam improbus civis, qui velit uno suffragio duas in rempublicam scias destringere?

4. *Quoniam, quae subsidia novitatis haberes, & habere posses, exposui; nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Consulatum petis: quo honore nemo est, quin te dignum arbitretur; sed multi, qui invideant. Petis enim homo ex equestri loco summum locum civitatis; atque ita summum, ut forti viro, disertio, innocenti, multo ille idem honos plus amplitudinis, quam ceteris afferat. Noli putare, eos, qui sunt eo honore usi, non videre, tu cum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis.*

Eos vero, qui consularibus familiis nati locum maiorum consecuti non sunt, suspicor tibi, nisi qui admodum te amant, invidere. Etiam novos homines praetorios existimo, nisi qui tuo beneficio viri sunt, nolle abs te se honore superari. Iam in populo quam multi invidi sint, quam multi consuetudine horum annorum ab hominibus novis alienati, venire tibi in mentem certo scio. esse etiam nonnullos tibi iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. Iam illud tute circumspicito, quod ad Cn. Pompeii gloriam augendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes ob eam causam esse amicos. Quamobrem cum & summum locum civitatis petas; & videas esse studia, quae tibi adversentur: adhibeas necesse est omnem rationem, & curam, & laborem, & diligentiam. Et petitio magistratuum divisa est in duarum rationum & diligentiam: quarum altera in amicorum studiis, altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum studia beneficiis, & officiis, & vetustate, & facilitate, ac iucunditate naturae parva esse oportet. Sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet, quam in cetera vita. Quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in amicorum numero est habendus. Sed tamen, qui sunt amici ex causa honestiore, cognationis, aut affinitatis, aut sodalitatis, aut alicuius necessitudinis, his carum & iucundum esse maxime prodest. Deinde ut quisque est inimicus, ac maxime domesticus, ut is amet, & quam amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est: tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servi tui: nam fere omnis sermo ad forensam famam a domesticis emanat auctoribus. Denique instituendi sunt.

eiusque generis amici: ad speciem, homines illustres honore ac nomine; qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis: ad ius obtinendum, magistratus; ex quibus maxime consules, deinde tribuni plebis, ad conficiendas centurias, homines excellenti gratia. Qui abs te tribum, aut centuriam, aut aliquod beneficium, aut habeant; aut, ut habeant, sperent; eos prorsus magnopere et compara, et confirma. nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni studio atque opere laborarunt, ut possent a tribulibus suis ea, quae peterent, impetrare. Hos tu homines, quibuscunque rationibus, ut ex animo atque ex illa summa voluntate tui studiosi sint, elaborato. Quod si satis grati homines essent, haec omnia tibi parata esse debebant, sicut parata esse confido: nam hoc biennio quatuor sodalitates civium ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligasti, M. Fundanii, Q. Gallii, C. Cornelii, C. Orcinini: horum in causis ad te deferendis quidnam eorum sodales tibi receperint & confirmarint; scio. nam interfui. Quare hoc tibi faciendum est, ut hoc tempore ab iis, quod debent, exigas saepe commouendo, rogando, confirmando, curando; ut intelligant, nullum se unquam aliud tempus habituros referendae gratiae. profecto homines & spe reliquorum tuorum officiorum; etiam recentibus beneficiis, ad studium navandum excitabuntur. Et omnino quotidianam eo genere amicitiarum petitio tua maxime munita est, quod causarum defensionibus adeptus es; fac ut plane tuis omnibus, quos devinctos tenes, descriptum ac dispositum fuerit cuique munus sit. & quemadmodum nemini illorum molestus nulla in re unquam fuisti;

se cura, ut intelligant, omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse. Sed quoniam tribus rebus homines maxime ad benevolentiam, atque ad haec suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adiunctione animi, vel voluntate; animadvertendum est, quemadmodum cuique horum generi sit inserviendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causae putent esse ad studium suffragationis; nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intelligant, si hoc tuo tempore tibi non satisfecerint, se probatos nemini unquam fore. quod cum ita sit, tamen rogandi sunt, atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut, qui nobis adhuc obligati fuerint, iis vicissim nos obligari posse videamur. Qui autem spe tenentur, quod genus hominum multo etiam est diligentius atque officiosius; iis fac, ut propositum ac paratum auxilium tuum esse videatur: denique ut spectatorem te suorum officiorum esse intelligant diligentem: ut videre te plane, atque animadvertere, quantum a quoque proficiatur, appareat. Tertium illud genus est studiorum voluntarium, quod agendis gratiis, accommodandis sermonibus ad eas rationes, propter quas quisque studiosus esse tui videbitur, significanda erga illos pari voluntate, adducenda amicitia in spem familiaritatis & consuetudinis confirmari oportebit. Atque in iis omnibus generibus iudicatio et perpendito, quantum quisque possit; ut scias, et quemadmodum cuique inservias, & quid a quoque expectes & postules. Sunt enim quidam homines in suis vicinitatibus & municipiis gratiosi; sunt diligentes & copiosi; qui etiam si antea non studuerunt huic gratiae, tamen ex tempore elaborare eius causa, cui debent aut

volunt, facile possunt. his hominum generibus sic inser-
viendum est, ut ipsi intelligant, te videre quid a quoque
exspectes, sentire quid accipias, meminisse quid ac-
ceperis. Sunt autem alii, qui aut nihil possunt, aut
etiam odio sunt tribulibus suis: nec habent tantum ani-
mi aut facultatis, ut evitantur ex tempore. hos inter-
noscas videto; ne, spe in aliquo maiore posita, prae-
7 fidii parum comparetur. Et quamquam partis & fun-
datis amicitiiis fretum ac munitum esse oportet, tamen
in ipsa petitione, amicitiae permultae ac perutiles com-
parantur. nam in ceteris molestiis habet hoc tamen pe-
titio commodi, ut possis honeste, quod in cetera vita non
queas, quoscunque velis, adiungere ad amicitiam; qui-
buscum si alio tempore agas, ut te utantur, absurde fa-
cere videare: in petitione autem nisi id agas, et cum
multis, & diligenter, nullus petitor esse videare. Ego
autem tibi hoc confirmo, esse neminem (nisi aliqua ne-
cessitudine competitorum alicui tuorum sit adiunctus) a
quo non facile, si contenderis, impetrare possis, ut suo
beneficio promereatur, se ut ames, & sibi ut debeas: mo-
do ut intelligat, te magni aestimare, ex animo agere,
bene se ponere, fore ex eo non brevem & suffragatoriam,
sed firmam & perpetuam amicitiam. Nemo erit, mihi
crede, in quo modo aliquid virtutis sit, qui hoc tempus
sibi oblatum amicitiae tecum constituendae praetermittat;
praesertim cum tibi hoc casus afferat, ut ii tecum petant,
quorum amicitia aut contemnenda, aut fugienda sit; &
qui hoc, quod ego te hortor, non modo non assequi, sed
ne incipere quidem possint. Nam quid incipiat Antonius
homines adiungere, atque invitare ad amicitiam, quos
per se suo nomine appellare non possit? mihi quidem stul-

tius nihil videtur, quam existimare eum studiosum tui, quem non noris. Eximiam quandam gloriam, et dignitatem, ac rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo, quem homines ignoti, nullis suffragantibus meritis, honore afficiant. ut quidem homo iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia, nullis amicis septus, hominem plurimorum studio, atque omnium bona existimatione munitum praecurrat, sine magna culpa negligentiae fieri non potest. Quamobrem omnes centurias multis & variis amicitiiis cura ut confirmatas habeas: & primum, id, quod ante oculos est, senatores, equitesque Romanos, ceterorum ordinum navos homines & gratiosos complectere. multi homines urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi navique versantur, quos per te, quos per communes amicos poteris sumere. cura ut tui cupidi sint: elaborato, appetito, allegato, summo beneficio te affici ostendito. deinde habeto rationem urbis totius, collegiorum omnium, pagorum, vicinitatum. ex iis principes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam multitudinem facile tenebis. postea totam Italiam fac ut in animo ac memoria tributim descriptam comprehensamque habeas; ne quod municipium, coloniam, praefecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiari, in quo non habeas firmamenti quod satis esse possit. perquiras etiam & investiges homines ex omni regione, eosque cognoscas, appetas, confirmes; cures, ut in suis vicinitatibus tibi petant, & tua causa quasi candidati sint. Volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti videbunt. id ut intelligant, oratione, quae ad eam rationem pertinet, abunde consequere. Homines municipales, ac rusticani, si nomine nobis noti sunt, in amicitia se esse arbitran-

tur. si vero etiam praesidii se aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasionem promerendi. hos ceteri, & maxime tui competidores ne norunt quidem: tu & nosti, & facile cognosces: sine quo amicitia esse non potest, neque id tamen satis est, tametsi magnum est, si non consequatur spes utilitatis atque amicitiae, ne nomenclator solum, sed amicus etiam bonus esse videare. ita cum et hos ipsos, propter suam ambitionem, qui apud tribules suos plurimum gratia possunt, tui studiosos in centuriis habebis; & ceteros, qui apud aliquam partem tribulium propter municipii, aut civitatis, aut collegii rationem valent, cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis. Iam equitum centuriae multo facilius mihi diligentia posse teneri videntur. primum cognoscendi sunt equites; pauci enim sunt: deinde adipiscendi: multo enim facilius illa adolescentulorum aetas ad amicitiam adiungitur. deinde habebis tecum ex iuventute optimum quemque, & studiosissimum humanitatis. tum autem quod equester ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis solum voluntate, sed etiam singulorum amicitiiis eas centurias confirmatas habeas. Iam studia adolescentulorum in suffragando, in obeundo, in nuntiando, in affectando mirifice & magna, 9 & honesta sunt. Et quoniam affectationis mentio facta est, id quoque curandum est, ut quotidiana cuiusque generis, & ordinis, & aetatis utare. nam ex ea ipsa copia coniectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium ac facultatis habiturus. Huius autem rei tres partes sunt. una saluatorum, quum domum veniunt: altera deductorum: tertia affectatorum. In saluatoribus, qui ma-

gis vulgares sunt, & hac consuetudine, quae nunc est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum minimum officium eorum tibi gratissimum esse videatur. Qui domum tuam venient, iis significato, te animadvertere, & eorum amicis, qui illis renuntient, ostendito, saepe ipsis dicitur. sic homines saepe, quum obeunt plures competitores, & vident unum esse aliquem, qui haec officia maxime animadvertat, ei se dedunt, deserunt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex fucosis firmi suffragatores evadunt. Iam illud teneto diligenter, si eum, qui tibi promiserit, fucum (ut dicitur) facere audieris, aut senseris; ut id audiisse, aut scire dissimules: si quis tibi se purgare velit, quod suspectum esse arbitretur, affirmes te de illius voluntate nunquam dubitasse, nec debere dubitare. is enim, qui se non putat satisfacere, amicus esse nullo modo potest. Scire autem oportet, quo quisque animo sit, ut & quantum cuique confidas, constituere possis. Iam deducorum officium, quo maius est, quam saluatorum, hoc gratius tibi esse significato atque ostendito, & quoad eius fieri poterit, certis temporibus descendito. magnam affert opinionem, magnam dignitatem quotidiana in deducendo frequentia. Tertia est ex hoc genere assidua affectatorum copia. in ea quos voluntarios habebis, cura, ut intelligant, te sibi in perpetuum summo beneficio obligari. qui autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exige: qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut assidui sint. qui ipsi sectari non poterunt, necessarios suos in hoc munere constituent. valde ego te volo, & ad rem pertinere arbitror, semper cum multitudine esse. praeterea magnam affert laudem, & summam dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te de-

fensi, & qui per te servati, ac iudiciis liberati sunt. Haec tu plane ab iis postulato, ut quoniam nulla impensa per te alii rem, alii honestatem, alii salutem ac fortunas omnes obtinuerunt, nec aliud ullum tempus futurum sit, ubi tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerent.

- 10 Et quoniam in amicorum studiis haec omnis ratio versatur; qui locus in hoc genere cavendus sit, praetermittendum non videtur. Fraudis atque insidiarum, & perfidiae plena sunt omnia. non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benevolus & simulator diiudicari possit. tantum est huius temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines & simulare tibi se esse amicos, & invidere coegit. Quamobrem *Επιχαρμεϊον* illud teneto, nervos atque artus esse sapientiae, non temere credere. Et cum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obtrectatorum atque adversariorum rationes & genera cognoscito. Haec tria sunt: unum ex iis, quos laesisti: alterum, qui sine causa non amant: tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos laesisti, cum contra eos pro amico diceres, his te plane purgato: necessitudines commemorato: in spem adducito, te in eorum rebus, si se in amicitiam contulerint, pari studio atque officio futurum: spondeto. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio, aut spe, aut significando tua erga illos studia futura, delinito, dans operam, ut de illa animi pravitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, his quoque eadem inservi oratione, qua superioribus: & si probare poteris, te in eos ipsos competitores tuos benevolo esse
- 11 animo ostendito. Quoniam de amicitiiis constituendis satis dictum est, dicendum de illa altera parte petitionis, quae

in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, rumorem, spem in republica. Primum id, quod facis, ut homines noris, significa, ut appareat: & auge, ut quotidie melius fiat. nihil mihi tam populare, neque tam gratum videtur. Deinde id, quod natura non habes, induc in animum, ita simulandum esse, ut natura facere videare. nam comitas tibi non deest ea, quae bono ac suavi homine digna est. sed opus est magnopere blanditia: quae etiam si vitiosa est, & turpis in cetera vita, tamen in petitione est necessaria. tunc enim cum deteriorem aliquem assentando facit, improba est: cum amiciorum, non tam vituperanda. petitori vero necessaria est, cuius & frons, & vultus, & sermo ad eorum, quoscumque convenerit, sensum & voluntatem commutandus est. Iam assiduitatis nullum est praeceptum: verbumque ipsum docet, quae res sit. prodest quidem vehementer, nusquam deesse: sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romae atque in foro, sed assidue petere, saepe eosdem appellare: non committere, ut quisquam possit dicere, quod eius sit, consequi possis, si abs te sit rogatum, & valde ac diligenter rogatum. Benignitas autem late patet: & est in re familiari; quae quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis laudatur, & multitudini grata est. est in conviviis; quae facito & abs te, & ab amicis tuis concelebrentur & passim, & tributim: est etiam in opera; quam pervulga & communica: curaque, ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque foribus solum aedium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, quae est animi ianua. quae si significant voluntatem abditam esse ac reclusam, parvi refert pate-

re ostium. homines enim non modo promitti sibi, praesertim quae a candidato petant, sed etiam large atque honorifice promitti volunt. quare hoc quidem facile praeceptum est, ut, quod acturus sis, id significes te studiosè ac libenter esse facturum. illud difficilius, & magis ad tempus, quam ad naturam accommodatum tuam: quod facere non possis, ut id aut iucunde promittas, aut ingenuè neges. quorum alterum est boni viri, alterum boni

12 petitoris. Nam cum id petitur, quod honestè, aut sine detrimento nostro promittere non possumus (quo modo, si qui roget, ut contra amicum aliquem causam recipiamus) belle negandam est, ut ostendas necessitudinem, demonstras quam moleste feras, aliis te id rebus exfarturum esse persuadeas. Audivi hoc dicere quendam de quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset, gratiorem sibi orationem fuisse, qui negasset, quam illius, qui recepisset. sic homines fronte & oratione magis, quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum hoc probabile est: illud alterum subdura tibi homini Platonico suadere: sed tamen tempori tuo consulam. quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis affuturum negaris, tamen ii possunt abs te placati aequique discedere. quibus autem idcirco negaris, quod te impeditum esse dixeris aut amicorum negotiis, aut gravioribus causis, ante susceptis, inimici discedunt: omnesque hoc animo sunt, ut sibi te mentiri malint, quam negare. C. Cotta, in ambitione artifex, dicere solebat, se operam suam, quoad non contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus, impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur: ideo se nemini negare, quod saepe accideret, ut is, cui pollicitus esset, non uteretur: saepe, ut ipse

magis esset vacuus, quam putasset: neque posse domum eius compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret se obire posse: casu fieri, ut agantur ea, quae non putaris; illa, quae credideris in manibus esse, ut aliqua de causa non agantur: deinde esse extremum, ut irascatur is, cui mendacium dixeris. id si promittas, & incertum est, & in diem, & in paucioribus. sin autem id reges, & certe ab alienis, & statim, & plures: plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera alterius, quam qui utantur. Quare satius est, ex iis aliquos aliquando tibi in foro irasci, quam omnes continuo domi: praesertim cum multo magis irascantur ei, qui neget, quam ei, quem videant iusta causa impeditum; ut facere, quod promissit, cupiat, si ullo modo possit. Ac ne videar aberrasse a distributione mea, qui haec in hac populari parte petitionis disputem: hoc sequor; haec omnia non tam ad amicorum studia, quam ad popularem famam pertinere. etsi enim inest aliquid ductum ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis, ac periculis amicorum: tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur; ut multi spe tui praesidii teneantur, ut amiciores abs te discedant, quam accesserint, ut quam plurimorum aures optimo sermone compleantur. Sequitur, ut de rumore 13 dicendum sit: cui maxime serviendum est. sed quae dicta sunt omni superiori oratione, eadem ad celebrandum rumorem valent, dicendi laus, studia publicanorum, & equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adolescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, assiduitas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat: bene ut homines nosse, comiter

appellare, assidue ac diligenter petere, benignum ac liberalem esse, loquantur & existiment; domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia adsit, satisfiat oratione omnibus; re operaque multis: perficiatur id, quod fieri potest labore, & arte, ac diligentia; non ut ad populum ab iis omnibus fama perveniat, sed ut in his studiis populus ipse versetur. Iam urbanam illam multitudinem, & eorum studia, qui conciones tenent, quae adeptus es in Pompeio ornando, Manilii causa recipienda, Cornelio defendendo, excitanda nobis sunt: quae adhuc habuit nemo, quin idem splendorem omnium, voluntatesque haberet. Efficiendum etiam illud, ut sciant omnes, Cn. Pompeii summam erga te esse voluntatem, & vehementer ad illius rationes, te id assequi, quod petis, pertinere. Postremo tota petitio, cura, ut pompae plena sit, ut illustris, ut splendida, ut popularis, ut habeat summam speciem, ac dignitatem, ut, etiam si quid possit, nec competitoribus tuis existat aut sceleris, aut libidinis, aut largitionis accommodata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac petitione maxime videndum est, ut spes reipublicae bona de te sit, & honesta opinio. nec tamen in petendo respublica capeffenda est, neque in senatu, neque in concione: sed haec tibi sunt retinenda; ut senatus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem auctoritatis suae fore: equites Romani, & viri boni, & locupletes, ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum: multitudo, ex eo duntaxat, quod oratione in concione ac iudicio popularis fuisti, te a

14 *suis commodis alienum non futurum. Haec mihi veniebant in mentem de duabus illis commonitionibus matutinis, quod tibi quotidie ad forum descendenti medi-*

tandum esse dixeramus : Novus sum , consulatum peto.

Tertium restat , Roma est , civitas ex nationum conventu constituta : in qua multae insidiae , multa fallacia , multa in omni genere vitia versantur : multorum arrogantia , multorum contumacia , multorum malevolentia , multorum superbia , multorum odium ac molestia perferenda est. Video esse magni consilii atque artis , in tot hominum cuiusque modi vitiis tantisque versantem vitare offensionem , vitare fabulam , vitare insidias ; esse unum hominem accommodatum ad tantam morum , ac sermonum , ac voluntatum varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere istam viam , quam instituisti. excelle dicendo. hoc & tenentur Romae homines , et alliciuntur , & ab impediendo , ac laedendo repelluntur. Et quoniam in hoc vel maxime vitiosa est civitas , quod , largitione interposita , virtutis ac dignitatis oblivisci solet ; in hoc fac ut te bene noris , id est , ut intelligas , eum esse te , qui iudicii ac periculi metum maximum competitoribus asserere possis. Fac , ut se abs te custodiri atque observari sciant. cum diligentiam tuam , cum auctoritatem , vimque dicendi , tum profecto equestris ordinis erga te studium pertimescant. Atque haec ita te volo illis proponere , non , ut videare iam accusationem meditari , sed ut hoc terrore facilius hoc ipsum , quod agis , consequare. & plane sic contende omnibus nervis ac facultatibus , ut adipiscamur quod petimus. Video , nulla esse comitia tam inquinata largitione , quibus non gratis aliquae centuriae renuntient suos , maxime necessarios. Quare si advigilamus pro rei dignitate , & si nostros ad summum studium benevolos excitamus ; & si hominibus gratiosis studiosisque nostri suum cuique mu-

nus describimus, & si competitoribus iudicia proponimus; sequestribus metum iniicimus; divisores ratione aliqua coercemus: perfici potest, ut largitio aut nulla fiat, aut nihil valeat. Haec sunt, quae putavi non melius scire me, quam te, sed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum posse, & ad te perscripta mittere: quae tamen etsi ita scripta sunt, ut non ad omnes, qui honores petent, sed ad te proprie, & ad hanc tuam petitionem valeant: tamen tu, si quid mutandum esse videbitur, aut omnino tollendum, aut si quid erit praeteritum; velim hoc mihi dicas. volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

M. TULLII
CICERONIS
FRAGMENTA
EX
EPISTOLIS.

EX EPISTOLA AD M. TITINIUM.

SUET. *cl. Rhet.*) Equidem memoria teneo, pueris nobis primum Latine docere coepisse L. Plautium quendam, ad quem cum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimant, Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse.

AD CORNELIUM NEPOTEM *epist. lib. II.*

MACR. *lib. 2. cap. 1. Saturn.*) Itaque nostri, cum omnia, quae dixissemus, dicta essent; quae facete, et breviter, et acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari *dictèria* voluerunt.

Ad eundem ex lib. incerto.

PRISC. *lib. 8.*) Hoc restiterat etiam; ut a te fictis aggrederer donis.

PRISC. *ibid.*) Qui habet, ultro appetitur; qui est pauper, aspernatur.

SUET. *in Iul. Caes.*) Quid? oratorum quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sen-

tentiis aut acutior, aut crebrior? quis verbis aut ornatior, aut elegantior?

MARCEL.) Neque enim quidquam aliud est felicitas, nisi honestarum rerum prosperitas; vel, ut alio modo definiam, Felicitas est fortuna, adiutrix consiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix nullo pacto esse potest. Ergo in perditis impiisque consiliis, quibus Caesar usus erat, nulla potuit esse felicitas: feliciorque meo iudicio Camillus exsulans, quam temporibus iisdem Manlius, etiamsi, id quod cupierat, regnare potuisset.

AD C. CAESAREM *epist. lib. I.*

NON. *Dicare.*) Balbum quanti faciam, quamque ei me totum dicaverim, ex ipso scies.

NON. *Consequi. Honor.*) Tum cum ea, quae es ab senatu summo cum honore consecutus.

NON. *Improbum.*) Debes odisse improbitatem eius, quia impudentissimum nomen delegerit.

NON. *Tueri.*) Ut sciret maiore cura tuenda esse, quae parta sunt.

Ad eundem epist. lib. II.

NON. *Locare.*) Vel quod locatio ipsa pretiosa.

NON. *Putare.*) Quod sapientes homines ac boni putant.

CARIS. *lib. I.*) Neque pro cauto ac diligente se castris continuit.

NON. *Monumentum.*) Sed ego, quae monumenti ratio sit, nomine ipso admoneor. ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad praesentis temporis gratiam.

Ad eundem epist. lib. III.

NON. *Dimittere.*) Quae si videres, non de exercitu retinendo tueri, sed eo tradito, aut dimisso.

NON. *Contemno.*) * Amici nonnulli a te contemni ac despici, ac pro nihilo haberi senatum velint.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. *Levare.*) Iam amplitudinem, gloriamque tuam magno mihi ornamento fore existimo, quod me levās cura.

NON. *Consequi.*) Extrema vero nec quanta, nec qualia sint, verbis consequi possum.

AD CAES. IUNIOREM *epist. lib. I.*

Omnia ex NONIO, Sagum.) Pridie Nonas Febr. cum ad te literas mane dedissem, descendi ad forum togatus, cum reliqui consulares sagati vellet descendere.

Aditus.) * et aut ad consules, aut ad te, aut ad Brutum adissent, his fraudi ne esset, quod cum Antonio fuissent.

Relatum.) Sed haec viderimus, cum legati responsa retulerint.

Vindicare.) Quasi si me ad id beneficium arcesseres, quo per te me una cum republica in libertatem vindicassem.

Accipere. Rogare.) Roga ipsum, quemadmodum ego eum Arimini acceperim.

Cunctari.) Sed cito poenituit, domum rediit, ceteri cunctabantur.

Opinio.) Erat opinio bona de Planco, bona de Lepido.

Comparare.) * Neminem tibi profecto hominem ex omnibus aut anteposuissem unquam, aut etiam comparassem.

Expedire.) Ex ceteris autem generibus tunc pecunia expedietur, cum legionibus victricibus erunt, quae spondimus, persolvenda.

Confectum.) In singulas tegulas impositis sexcentis, sexcenties confici posse.

Ducere.) Ne res duceretur, fecimus ut Hercules Antianus in alium locum transferretur.

Involvere.) Sed quod videret nomine pacis bellum involutum fore.

Ignoscere, ac concedere.) Quod mihi et Philippo vacationem das, bis gaudeo. nam et praeteritis ignoscis, et concedis futura.

Ferox.) Itaque vereor, ne ferociorem eum faciant tua tam praeclara de eo iudicia.

Ad eundem epist. lib. II.

Omnia ex NONIO. Insulsum.) Sed ita locutus insulse est, ut mirum senatus convicium exceperit.

Ignavum et segne.) In quo tua me provocavit oratio, mea consecuta est segnis.

Confectum.) Bellum, ut opinio mea fert, ex consensu civitatis confectum iam haberemus.

Constat.) Cum constet, Caesarem Lupercis id vestigal dedisse, qui ante poterat id constare?

Deicere.) Adest Albae nescio quis Claudius, quem cum restitui iussisset, Ancone cum eo deiectus est ex senatusconsulto.

Insolens.) Insolens, arrogans, iactans.

Secundum.) Scriptum erat equestre proelium valde secundum, quin potius adversum.

Meret.) Quem perisse ita de republica merentem consulem, vehementer doleo.

Praestare.) Tu si meam fidem praestiteris, quod confido te esse facturum.

Spurcus.) Cum iter facerem Claternam tempestate spurcissima.

Locuples.) Nihil omnino certi, nec locupletem ad hoc auctorem habebamus.

Paludatus.) Antonius demens ante lucem paludatus.

Ad eundem epist. lib. III.

NON. *Invehi.*) Itaque in eum palam vehementer est investus.

NON. *Antiquus.*) Ego autem antiquissimum Scythis oriundum, quibus antiquior laetitia est, quam lucrum.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. *Opinio.*) Posthac quod voles a me fieri, scribito. vincam opinionem tuam.

NON. *Promittere.*) Promissa tua memoria teneas.

AD C. PANSAM *epist. lib. I.*

NON. *Humaniter.* et PRISC. *lib. 15.*) De Antiocho fecisti humaniter: quem quidem ego semper dilexi, meque ab eo diligi sensi.

NON. *Inaudire.*) * quorum erupit illa vox, de qua ex te primum quiddam inaudieram.

Ad eundem epist. lib. III.

NON. *Concalfacere.*) Nos Ventidians rumoribus concalfecimus.

AD A. HIRTIUM *epist. lib. II.*

NON. *Error.*) Qua in re si mediocriter lapsus sum, defendas velim tolerabile erratum.

Ad eundem epist. lib. V.

NON. *Impertio.*) Et quoniam, ut hoc tempus est, nihil habeo, patriae quod impertiam.

Ad eundem epist. lib. IX.

NON. *Interfici.*) Dices, quid, quaeso, istuc intererat? nescio, nisi tamen erat mihi verendum saepius, ne qui casus perimeret superiora.

Ad eundem ex lib. incerto.

NON. *Vetustifcere a veterascere.*) Cum enim nobilitas sit nihil aliud, quam cognita virtus, quis in eo, quem veterascentem videt ad gloriam, generis antiquitatem desideret?

NON. *Lutum.*) Lata et limum aggerebant.

AD M. BRUTUM *epist. lib. VII.*

NON. *Experiri.*) His contraria, atque parata, ut esse solent, expertus sum.

Ad eundem epist. lib. VIII.

NON. *doct. indag.*) Et quod te tantum amat, ut vel me audeat provocare.

NON. *Amare et diligere. et contentus.*) Sic igitur facies, et me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges.

QUINCT. *l. 5. c. 10.*) Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferamus illinc mali aliquid; etsi argumentum simile non erat.

QUINCT. *l. 8. c. 3.*) Nam eloquentiam, quae admirationem non habet, nullam iudico.

QUINCT. *ibid.*) * Et eum amorem, et eum, ut hoc verbo utar, favorem in consilium advocabo.

QUINCT. *l. 9. c. 3.*) Ego cum in gratiam redierim cum Ap. Claudio, et redierim per Cn. Pompeium: ego ergo cum redierim.

QUINCT. *ibid.*) Sermo nullus, scilicet nisi de te. quid enim potius? Tum Flavius, Erras, inquit, tabellarie, et ego ibidem orans inter coenam exoravi.

QUINCT. *ibid.*) Praestat enim nemini imperare, quam alicui servire. sine illo enim vivere honeste licet, cum hoc vivendi nulla conditio est.

QUINCT. *lib. 3. cap. 10.*) Simne bonus vir, si hoc suadeam? minime. Suasoris enim est finis, utilitas eius, cui quisque suadet. At recta sunt. quis negat? sed non est semper rectis in suadendo locus.

QUINCT. *lib. 8. cap. 6.*) Populo imposuimus, et oratores visi sumus.

QUINCT. *lib. 6. cap. 4.*) Res mihi invisae visae sunt, Brute.

AD M. FILIUM *lib. I.*

PRISC. *l. 8. et l. 10.*) Quare effice, et elabora ut excellas.

Ad eundem lib. II.

NON. *Commodare.*) Cui ego, quibuscunque rebus potero, libentissime commodabo.

Ad eundem ex lib. incerto.

DIOM. *lib. 1.*) Ceris delitis.

LACT. *l. 4. c. 14.*) Philosophiae quidem praecepta noscenda, vivendum autem civiliter.

AD LICINIUM CALVUM *lib. I.*

PRISC. *l. 9.*) Tuli moleste, quod literae delitae sunt mihi a te redditae.

NON. *Auguro.*) Praesentit animus, atque agurat quodammodo, quae futura sit suavitas.

M. TULLII C. AD Q. AXIUM *epist. lib. I.*

FRONTO.) Ad M. Bibulum adierunt.

FRONTO.) Si tu nos aliquid adiutare potes.

SUET. *in Iul. Caes.*) Caesar in consulatu confirmavit regnum, de quo aedilis cogitavit.

AD CATONEM *epistola.*

NON. *Plus et multum.*) Nec idcirco mihi desiderandam esse dignitatem meam, quod eam multi impugnarint, eo magis recolendam, quod plus desiderarint.

AD CERELLIAM *epistola.*

QUINCT. *l. 6. c. 4.*) Haec aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho.

AD L. PLANCUM.

GELL. *lib. 1. cap. 21.*) Nam neque deesse reipublicae volo, neque superesse.

EX EPISTOLA INCERTA.

QUINCT. *lib. 9. cap. 3.*) Data Lupercalibus, quo die Antonius Caesari.

QUINCT. *lib. 6. cap. 4.*) * Ne ulli sunt pedes faceti, ac deliciis ingredienti mollius.

INDEX SCRIPTORUM

Quorum Epistolae cum Epistolis Ciceronis
leguntur

Nec non eorum, ad quos Cicero scripsit.

- Ad Acilium Pro Cos. XIII,
30-39.
Ad Allienum Pro Cos. XIII,
78-79.
Ad Ampium VI, 12. X, 29.
Ad Q. Ancharium Q. F. Pro
Cos. XIII, 40.
Ad C. Antonium M. F. Imp.
V, 5.
Ad Appium Pulchrum Imp.
III. per tot. 1-13, & for-
tasse XI, 29.
Ad Apuleium Proquaestorem
XIII, 45. 46.
Ad Atticum libri sedecim in-
tegrī, & nomen integrum
libro tertio Epistola vigesi-
ma Q. Caecilio Q. F. Pom-
pontiano Attico. Eidem Tul-
lius dicavit librum de Se-
nectute & Laelium.
Ad Auctum Pro Cos. XIII,
50.
Ad Basilum VI, 15.
Ad Bithynicum VI, 17.
Bithynici VI, 16.
Ad D. Brutum, liber singu-
laris, & praeterea in Epi-
stolis ad familiares XI, 5.
6. 7. 8. 12. 14. 15. 16.
17. 18. 21. 22. 24. 25.
XIII, 10. 11. 12. 13. 14.
Bruto etiam dicavit Cicero
libros de finibus, & Tuf-
culanas, & de natura Deo-
rum, Paradoxa, Brutum
s. de claris oratoribus, &
Oratorem.
D. Brui XI, 1. 4. 9. 10.
11. 13. 19. 20. 23. 26.
& in libro Epistolarum ad
Brutum 4. 6. 7. 11. 13.
16. 17. 21.
Ad A. Caecinam. VI, 5. 6. 8.
A. Caecinae VI, 7.
Ad Caesarem Imperatorem
VII, 5. XIII, 15, 16.
Ad Caesium XIII, 51.
Ad C. Cassium XII, 1-10.
XV, 14. 15. 16. 17. 18.
Bruti & Cassii XI, 2. 3.
C. Cassii XII, 11. 12. 13.
XV, 19.
Ad M. Catonem XV, 3. 4. 6.
M. Catonis XV, 5.
Ciceronis filii, XVI, 21. 25.
Huic pater libros inscripsit
de officiis & de partitione
oratoria.
Ad Cluvium XIII, 7.
Ad C. Coelium L. F. C. N.
Caldum Quaestorem II, 19.
Ad M. Coelium Rufum, Ae-
dilem curulem II. 8-16.
M. Coelii VII per tot. 1-17.
Ad Consules, Praetores, Tri-

- bunos Plebis & Senatum XV, 1. 2.
 Ad Cornificium, Collegam XII, 17-30.
 Ad Crassipedem XIII, 9.
 Ad M. Licinium P. F. Crassum V, 8.
 Ad L. Culleolum XIII, 41-42.
 Ad C. Scribonium Curionem pro Cos. & tribunum pl. II, 1-7.
 Ad Curium VII, 28. 30. 31. XIII, 49.
Curii, VII, 29.
 Ad C. Curtium Peduceanum Praetorem XIII, 59
 Ad Dolabellam IX, 10. 11. 12. 13. 14.
Dolabellae ad Ciceronem IX, 9.
 Ad Domitium VI, 22.
 Ad Fabium Gallum VII, 23-27.
 Ad T. Fadium V, 18.
 Ad T. Furfanium Pro Cos. VI, 9.
 Ad Furnium X, 25. 26.
Galbae ad Ciceronem X, 30.
 Ad C. Herennium scripti libri IV Rhetoricorum.
 Ad Lentulum Procos. & Imp. I, 1-9.
P. Lentuli XII, 14. 15.
 Ad Lepidum X, 27.
M. Lepidi X, 34. 35.
 Ad Leptam VI, 18. 19.
 Ad Ligarium VI, 13. 14.
 Ad Luceium V, 12. 13. 15.
L. Luceii V, 14.
 Ad C. Marcellum XV, 7. 8. 10. 11.
 Ad M. Marcellum IV, 7. 10. XV, 9.
M. Marcelli IV, 11.
 Ad M. Marium VII, 1. 2. 3. 4.
 Ad Matium XI, 27.
Matii XI, 28.
 Ad C. Memmium XIII, 1. 2. 3.
 Ad L. Meccinium V, 21.
 Ad Q. Metellum Q. F. Celerem Pro Cos. V, 2.
Q. Metelli Celeris V, 1.
 Ad Q. Metellum Nepotem (prioris fratrem) V, 4.
Q. Metelli Nepotis V, 3.
 Ad Munatium C. F. XIII, 60.
 Ad Nigidium Figulum IV, 13.
 Ad Octavium Epistola Ciceroni tributa, v. ad Brutum 8.
 Ad L. Papirium Pactum IX, 15-26.
 Ad L. Paulum Cos. defig. XV, 12. 13.
 Ad Q. Philippum Pro Cos. XIII, 73. 74.
 Ad Cn. Plancium IV, 14. 15.
 Ad L. Plancum X, 1. 2. 3. 5. 6. 10. 12. 13. 14. 16-19. 20. 22. XIII, 29.
Planci X, 4. 7. 8. 9. 11. 15. 17. 18. 21. 23. 24.
Afinii Pollionis, X, 31. 32. 33.
 Ad Cn. Pompeium Pro Cos. in libro octavo ad Atticum Epistola undecima.
Cn. Pompeii. ibid.
 Ad Cn. Pompeium Cn. F. Magnum Imp. V, 7.

- Ad Quatuor Viros & Decuriones XIII, 76.
- Q. Ciceronis XVI, 8. 16. 26. 27. & Commentar. de petitione Consulatus ad Marcum fratrem.
- Ad Q. Ciceronem fratrem libri tres Epistolarum integri. Eidem Tullius digavit libros tres de Oratore.
- Ad Quintum Gallum XIII, 43. 44.
- Ad Regem (Deiotarum) XIII, 52.
- Ad Rufum V, 19. 20.
- Ad M. Rutilium XIII, 8.
- Ad Caninium Sallustium Proquaestorem II, 17.
- Ad Servium Sulpicium IV, 1. 2. 3. 4. 6. XIII, 17-28.
- Ser. Sulpicii IV, 5 (consolatoria de Tulliae obitu) IV, 12. (de nece M. Marcelli a P. Magio Cilone interfecti).
- Ad P. Sulpicium XIII, 77.
- Ad Servilium Pro Praetorem XIII, 66. 67. ad Servilium Isauricum Pro Cos. Collegam XIII, 68. 69. 70. 71. 72.
- Ad P. Sestium L. F. Pro Quaestorem V, 6.
- Ad P. Sextium V, 17.
- Ad C. Sextilium Rufum XIII, 48.
- Ad Silium XIII, 47. Pro Praetorem XIII, 61-65.
- Ad Sulpicium, vide supra Servium.
- Terentiae suae, Tulliolae & Ciceroni XIV, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 14. 18.
- Ad Terentiam XIV, 8-13. 15-17. 19-24.
- Ad Q. Thersitum Pro Praetorem II, 18. XIII, 53-57.
- Ad Tironem XVI, 1-15. 17-27.
- Ad C. Titium L. F. Rufum Praetorem Urbanum V, 16. XIII, 58.
- Ad Titium, Titi F. legatum XIII, 75.
- Ad Toranium VI, 20. 21.
- Ad A. Torquatum VI, 1. 2. 3. 4.
- Ad C. Trebatium VII, 6-22. Huic Topica etiam Cicero inscripsit.
- Ad Trebianum VI, 10. 11.
- Ad Trebonium X, 28. XV, 20. 21.
- Trebonii XII, 16.
- Ad Valerium Ictum I, 10.
- Ad Q. Valerium XIII, 4. 5. 6.
- Ad M. Terentium Varronem IX, 1-8. Varroni etiam digavit Academicos libros.
- Ad Vatiniump Imp. V, 11.
- Vatinii Imp. V, 9. 10.
- Ad Volumnium VII, 32. 33.

I N D E X

Qui docet, quo circiter tempore Epistolae Ciceronis scriptae sint.

EPISTOLAE ad Diversos omnes scriptae sunt post consulatum, ante exilium, in exilio & post exilium. Ante exilium quinque; prima omnium quae Pompeio Magno inscribitur: altera Quinti Metelli Celeris ad Ciceronem: tertia Ciceronis ad eum: quarta ad Caium Antonium: quinta ad Publium Sestium. In exilio ad Terentiam uxorem quinque libri decimi quarti. Post exilium reliquae omnes. Ad Lentulum lib. I. diversis temporibus i. e. toto triennio scriptae sunt: sex quidem primae gerentibus consulatum Marcello & Philippo, septima & octava Pompeio & Crasso, nona Domitio & Appio; quod ex earum argumentis & observatione cognoscitur historiae. Haec *Manutius*.

Anno U. C. 691.		Anno U. C. 696.	
<i>Coss. D. Iunio Silano,</i>		<i>Coss. P. Cornelio Lentulo Spin-</i>	
<i>L. Licinio Murena.</i>		<i>there, C. Caecilio Metello</i>	
Lib.	Epist.	<i>Nepote.</i>	Epist.
V	7	Lib.	4
	1	V	
	2	Anno U. C. 697.	
	5	<i>Coss. Cn. Cornelio Lentulo</i>	
Anno U. C. 692.		<i>Marcellino, L. Marcio Phi-</i>	
<i>Coss. M. Pisone, M. Valerio</i>		I	1-7. ad incl.
<i>Messala.</i>		V	3
V	6		12
Anno U. C. 695.		Anno U. C. 698.	
<i>Coss. L. Calpurnio Pisone Cae-</i>		<i>Coss. Cneio Pompeio Magno,</i>	
<i>sonino, A. Gabinio.</i>		<i>II. M. Licinio Crasso II.</i>	
XIV	4	I	7
	2		8
	1	VII	1
	3	XIII	48

INDEX ANNORUM.

313

	Lib.	Epist.	Lib.	Epist.
Anno U. C. 699.			Anno U. C. 702.	
<i>Coss. L. Domitio Ahenobarbo,</i>	VII		<i>Coss. Servio Sulpicio Ruso,</i>	
<i>Ap. Claudio Pulchro.</i>			<i>M. Claudio Marcello.</i>	
Lib. V		8		
VII		5		
		6	III	I
		7		2
		8		3
		17	VIII	1
		9	III	4
		10	XIII	1
		16		2
I		9	II	8
		10	VIII	2
Anno U. C. 700.				3
<i>Interregnum VI Mensium</i>			III	5
<i>Coss. Cn. Domitio Calvino,</i>			VIII	4
<i>M. Valerio Messala,</i>				5
<i>Durante interregno.</i>			XV	9
VII		11		9
II		1		7
		2		8
		3		12
VII		12		2
		13		3
		15	III	1
		18	VIII	6
II		4	II	8
		5	III	9
V		17		7
		14	II	8
<i>Sub Consulibus.</i>		6	VII	10
VII		14	VIII	10
II		6	II	7
Anno U. C. 701.			VIII	32
<i>Coss. Cn. Pompeio Magno III,</i>			XIII	53
<i>primum sine Collega,</i>				56
<i>ex Kal. Sext. Q. Caecilio Me-</i>				155
<i>llo Collega.</i>				57
V		18		61
XII		75		62

Lib.	Epist.	Lib.	Epist.
XIII	63	XVI	2
	64		3
	65		4
	47		5
	9		6
	Anno U. C. 703.		7
			9
	<i>Coss. L. Aemilio Paulo,</i>		
	<i>C. Claudio Marcello.</i>		
XV	4	<i>Coss. Caio Claudio Marcello,</i>	
	10	<i>L. Cornelio Lentulo Crure.</i>	
	13		
VIII	6	XVI	11
	7	V	20
XV	14	XIV	14
II	14		18
XIII	58	XVI	12
	59		8
III	9	VIII	15
II	11	XVI	13
XIII	54		14
II	13		15
	18	IV	1
III	10	VIII	16
IX	25	IV	2
II	19	II	16
	12	V	19
III	11	XIV	7
XV	5	VIII	17
VIII	11		
II	17		
VIII	13	<i>Coss. Cai. Iulio Cesare II.</i>	
III	12	<i>P. Servilio Vatia Isaurico.</i>	
XV	6	IX	9
	11	XIV	8
III	13		21
II	15		6
VIII	12		12
	14		19
XIV	5		9
XVI	1		17

ANNORUM.

315

	Lib.	Epist.
Anno U. C. 706.		
<i>Coff. Iul. Caesar Dictatore II.</i>	VII	33
<i>Marc. Antonio Mag. Equit.</i>	IX	18
Lib.	VI	2
XIV	IX	19
	11	3
	15	17
	10	20
	13	23
	24	4
	23	3
	22	68
	20	IV
XV	21	VI
		10
<i>Q. Fufius Calenus & P. Vatinus Coff. III. ultim. mensibus fuere.</i>	IV	7
	X	29
	VI	13
		10
Anno U. C. 707.	IV	8
<i>C. Iulio Caesare III.</i>	VII	27
<i>M. Aemilio Lepido.</i>	IV	4
IV		14
IX	1	9
XV	15	12
VI	22	11
IV	15	6
XIII	29	IV
VI	1	VII
XIII	78	IX
	79	
VI	2	11
V	21	14
VI	21	8
	21	9
	20	7
	4	5
IX	2	
	3	
	4	
	5	
	6	
	7	
	16	
	XIII	
		10

Raxaz. has Lib. XIII Epistolas commend. hoc anno exaratas, ob difficultatem certi mensis, & ne ordo praecedentium historicus infringetur, ad calcem reiecit.

Lib.	Epist.	Lib.	Epist.
XIII		XV	16
	11		19
	12	IX	13
	13	XIII	15
	14		16
	17	IX	11
	18	IV	5
	19	V	13
	20	XVI	22
	21		17
	22		20
	23		19
	24		10
	25		18
	26	IV	6
	27		10
	28		12
	30	V	14
	31		15
	32		9
	33	IX	8
	34	XIII	77
	35	VI	19
	36	VII	24
	37		25
	38		
	39	<i>Coff. Q. Fabio Maximo,</i>	
	66	<i>C. Trebonio.</i>	
	67	<i>Hos Caesar in ult. III menses</i>	
	69	<i>sibi substituit.</i>	
	70	XII	17
	71	XIII	4
	72		5
			6
			7
			78
			18
		XII	11
		V	29
		VII	9
		V	10
			11
			12
			13
			14
			15
			16
			17
			18
			19
			20
			21
			22
			23
			24
			25
			26
			27
			28
			29
			30
			31
			32
			33
			34
			35
			36
			37
			38
			39
			40
			41
			42
			43
			44
			45
			46
			47
			48
			49
			50
			51
			52
			53
			54
			55
			56
			57
			58
			59
			60
			61
			62
			63
			64
			65
			66
			67
			68
			69
			70
			71
			72
			73
			74
			75
			76
			77
			78
			79
			80
			81
			82
			83
			84
			85
			86
			87
			88
			89
			90
			91
			92
			93
			94
			95
			96
			97
			98
			99
			100

Anno U. C. 708.

Coff. Cai. Julio Caesare Dict.

III. & Cos. IV.

M. Aemilio Lepido M. Equ.

VI

18

VII

XV

18

V

17

IX

10

IX

ANNORUM.

317

Anno U. C. 709.		Lib.	Epist.
<i>Coff. C. Iulio Caesare V.</i>		XII	22
<i>M. Antonio.</i>		XVI	27
Lib.	Epist.		21
VII	30		25
XIII	50	VI	16
XII	19		
VII	31		
<i>Coff. M. Antonio,</i>			
<i>P. Dolabella.</i>			
<i>Caesare interfecto.</i>			
XI	I	XII	24
XVI	24	XI	8
VI	17	X	3
XVI	23	XII	4
IX	14	X	28
XII	16	XII	5
XV	20	X	4
XI	27	IX	24
	2	XII	7
XII	I	X	11
XI	28		31
	29		5
	21		6
VII	20		27
	19		8
XI	3		7
X	I		10
V	16	XII	12
XI	4		28
	16		29
	17	X	6
XII	2		30
X	2	XI	9
XII	3	XII	9
	23	XI	25
	21		10
	21	XII	11
	26	X	12
	27		41
XI	5	XI	14
	7	X	22
	6		15
			17

Lib.	Epist.	Lib.	Epist.
X	16	XI	25
XII	30	XII	10
XI	18	X	24
X	19	<i>Sequentes, cum & dies & mensis & annus deprehendi non possit, subiectae sunt.</i>	
	34		
	25		
	18		
	21	XIII	43
	22	VII	23
XI	15		26
X	13	XIII	60
	19,		41
XI	12		42
X	33		74
	26		44
XI	14		45
	20		46
	23		73
X	20		3
XII	14		52
	15	XII	20
XI	13	IX	21
X	35		22
XI	26	VII	22
	21	VI	15
	24	XVI	16
X	23		26
	32	XIII	40
XII	8		76
	9		51
	13		49

M. TULLII
CICERONIS
FRAGMENTA
LIBRORUM INCERTORUM.

INDEX

THE
SOCIETY
OF
AMERICA
MEMORIAL

M. TULLII
CICERONIS
FRAGMENTA
LIBRORUM INCERTORUM.

LACT. *lib. 3. cap. 16.*) Recteque Tullius civiles viros, qui rempublicam gubernant, qui urbes aut novas constituent, aut constitutas aequitate tueantur, qui salutem et libertatem civium, vel bonis legibus, vel salubribus consiliis, vel iudiciis gravibus conferrent, philosophiae doctoribus praefert.

D. AUG. *lib. 4. contra Pelagium.*) Eorum quippe opinioni convenienter ait quodam loco Tullius, se non putare idem esse arietis, et P. Africani bonum.

D. AUG. *Vita beata.*) An vero, quod ait Tullius, multorum in terris praediorum dominos divites appellamus, omnium virtutum possessores pauperes nominabimus?

D. AUG. *epist. 1.*)* nullum unquam verbum, quod revocare vellet, emisit.

QUINCT. *lib. 11. cap. 1.*)* non se id egisse, ut ita diceret, quo modo se quilibet posse consideret, sed quo modo nemo.

HIER. *super obitu Paullinae.*) Caesar cum quosdam ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turpavit.

LACT. *lib. 5. cap. 11.*) Etenim si nemo est, qui
Cicer. Oper. Vol. IX, X

non mori malit, quam converti in aliquam figuram bestiae, quamvis mentem hominis habiturus, quanto est miserius, in hominis figura animo esse efferato? mihi quidem tanto videtur, quanto est praestabilior animus corpore.

LACT. *lib. 7. cap. 11.*) Nihil esse, quod fit manibus humanis laboratum, quod non aliquando ad interitum redigatur, vel iniuria hominum, vel ipsa confectrice omnium vetustate.

QUINCT. *l. 8. c. 6.*) Hoc miror enim, queror-que, hominem ita pessundare verbis alterum velle, ut etiam navem perforet, in qua ipse naviget.

PLIN. *l. 3. c. 2.*) Feminas omnes visu nocere, quae duplices pupillas habent.

PLIN. *l. 7. c. 5. & l. 13. c. 3.*) Meliora unguenta sunt, quae terram, quam quae crocum sapiunt.

Idem l. 17. c. 21.) In nuce inclusam Iliada Homeri carmen in membrana scriptum.

Ibidem.) Fuisse qui praevideret CXXXV M. passuum.

SENEC. *1. Tranquil.*) Gladiatores invisos habemus, si omni modo vitam impetrare cupiunt: favemus, si contemptum eius prae se ferunt.

Idem in epist.) Si mihi vitae spatium duplicetur, vel iis tantummodo poetis percurrendis, qui *λυρικοί* a Graecis vocantur, non esse suffecturum.

MARCEL. *lib. 15.*) Et quamquam optatissimum est, perpetuo fortunam quam florentissimam permanere: ita tamen aequabilitas vitae non tantum habet sensum, quantum, cum ex adversis, et perditis rebus ad meliorem statum fortuna revocatur.

PLIN.) In libris de republica Platonis me comitem profiteor; in consolatione filiae, Crantorem sequor, item Panaetium de officiis.

D. AUG.) * Omnium pectora sic attingit, ut cogat in gemitum.

O miserum, cui peccare licebat.

D. AUG.) Nullae sunt occultiores insidiae, quam quae latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine.

Philosophiam dii paucis quibusdam veram dederunt.

NON.) * arcera.

NON.) Existimavi honestissime molestias posse deponi, si me ad philosophiam retulissem. *Exstat initio libri II de officiis.*

FORTUN.) * forem.

SERVIUS.) Ad militiam euntibus dari solebant custodes, quibus primo anno regerentur.

Idem 3. Georg.) De accusatore lege quinta dicta.

Idem 6. Aeneid.) Est autem causa difficilis, laudare puerum: non enim res laudanda, sed spes est.

D. AUG.) Hippocrates nobilissimus medicus scriptum reliquit, quosdam fratres, cum simul aegrotare coepissent, et eorum morbus eodem tempore ingravesceret, eodem levaretur, geminos esse suspicatum.

MARCEL.) * cum parcere, vel laedere potuissem, ignoscendi quaerebam causas, non puniendi occasiones, quod iudicis lenti et considerati est proprium.

MARCEL. *lib. 26.) Infelices esse, qui omnia sibi licere existimarent.*

Idem lib. 31.) Erythraeo oppido superpositum montem Mimanta.

D. AUG.) * de plebeia faece fellulariorum.

DIOMED.) Qui fuit locus religiosissimus, is erit desertissimus, et custodia castrorum non honoris, sed oneris existimatur.

LACT.) Lex Dei praeclara et divina semper, quae recta et honesta iubet, vetat prava et turpia: cui parentem sanctissimae ac certissimae Legi, iuste ac legitime necesse est vivere.

LACT.) Atque adeo in plerisque civitatibus intelligi potest acuendae virtutis gratia, aut quo libentius reipublicae causa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam.

FESTUS.) * ructaretur.

Idem.) Tesqua.

QUINCT.) Dic mihi, quae so, Xenophontis uxor, si vicina tua melius habeat aurum, quam tu habes, utrumne illius, an tuum malis? Illius, inquit. Quid? si vestem et ceterum ornatum muliebrem pretii maioris habeat, quam tu habes, tuumne, an illius malis? Illius vero, respondit. Age sis, inquit, si virum illa meliorem habeat, quam tu habes, utrumne tuum virum malis, an illius? Hic mulier erubuit, et merito. male enim responderat, se malle alienum aurum, quam suum. nam est id improbum. At si respondisset, se malle aurum suum tale esse, quale illud esset: potuisset pudice respondere, malle se virum suum talem esse, qualis melior esset. *Exstat lib. 1. de Invent. cap. 31.*

Ex AUSONIO de Monosyllabis.

Spes.

Ex CARISIO.) Plure venit.

COLUM. *l. 3. cap. 8.)* Romanum fuisse civem Nae-
vium Pollionem, pede longiorem, quam quemquam
longissimum.

DONATUS *in vita Terentii.*

Comoedia.) Est imitatio vitae, speculum consuetu-
dinis, imago veritatis.

In Andr.

Non solum videam, sed etiam audiam, pleneque
sentiam.

GELL *l. 10. cap. 18.)* Mausolus rex terrae Cariae.

ISID. *lib. 19. cap. 1.)* Tunc se fluctigero tradit,
mandatque paroni.

LACT. *lib. 7. cap. 8.)* Quoniam utraque earum
sententiarum doctissimos habuit auctores, nec quid
certi sit, divinari potest.

PLIN. *lib. 7. cap. 43.)* P. Ventidium mulionem ca-
strensem suffarraneum fuisse.

Idem lib. 29. cap. 4.) * formicas folivagas.

Ibid.) Mustela catulos suos quotidie transfert, mu-
tatque sedem.

Idem lib. 30. cap. 5.) Animalia bytuos vocari,
qui vites in Campania erodant.

Idem lib. 31. cap. 2.) Cicero in admirandis posuit,
Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum in-
durari.

Idem lib. 31. cap. 4.) Quaedam terrae imbribus
sicciores fiunt, veluti in Narniensi agro, quod ad-

mirandis suis inferuit M. Cicero, siccitate lutum feri prodens, imbre pulverem.

SOLIN. cap. 2.) Romam conditam Olympiadis sextae anno tertio.

* * *

*

Cum Oxonii uterer Bodleianis membranis, incidens in eas, quae in fine praeferebant titulum *Finit hoc opus de natura rerum*, materia post contexta ex variis bonae notae scriptoribus, reperi pōst alia has quoque voces. Duo axes, Boreus, quem aquilonein vocamus. hinc arduae sunt, id est septentriones, quae nobis semper apparent; cuius contrarius est notus, qui australis dicitur. hic est qui terra tegitur, ut ait Cicero, & fanera a Graecis nominatur. *Gronovius.*

M. TULLII
CICERONIS
CONSOLATIO.

CONSOLIDATED
CIRCULAR
M. T. L. E.

M. TULLII
CICERONIS
SI DEO PLACET
CONSOLATIO.

QUAMQUAM recentibus morbis medicinam adhibere vetant sapientes, nihilque adversi hominibus accidere solet in vita, quod aut improvisum, aut inexpectatum videatur: conemur tamen, si qua ratione possimus, mederi nobismetipsis, et domesticae subvenire calamitati. Si enim, quoties usu venit, consulimus ceteris, cur non aliquando nobis ipsis? & si mala, quae nec vitari, nec averti humanis viribus possunt, pertulimus toleranter, cur non ea, si possumus, ratione leviora faciamus? praesertim cum ad aegritudines, & molestias depellendas eo acrius incumbere homines debeant, quo melius est, sine cura vivere, quam curis & angoribus oppressum ac circumventum, humanam conditionem, satis per se miseram, aliis etiam incommodis efficere miseriorem. quid porro praestantius, quid utilius est, quam, cum corpore valeas, curare, ut etiam animo valere possis? siquidem corpus animi gubernaculo, animus autem ministerio corporis indiget. at neque animus aeger bene gubernabit, nec affectum corpus animi recte parebit imperio. Quamobrem prudenter a doctis & sapientibus viris & cogitatum, & factum est, qui de luctu minuendo aetate nos scripserunt: quorum existant satis multa, sane sapienter literis mandata, in

primisque a Theophrasto, Xenocrate, & Crantore : quorum libros cum saepe animi causa sumserimus in manus, admirati eorum saluberrimis praeceptis refertam & conditam eloquentiam, tum proxime legimus necessario. casus enim ereptae nobis filiae, quam int oculis ferebamus, eximiis & virtutis & prudentiae laudibus praestantem, ita nos vel perculit, vel afflixit, ut ab iis opem ad leniendum & mitigandum dolorem petere coacti simus, quorum maxime doctrina atque auctoritate antea movebamur. Itaque multa, quae ab illis vel acute cogitata, vel eleganter enuntiata sunt, ad dolorem nostrum abstergendum colligemus : ut, si minus ceteros in tanto moerore delectare poterimus, quod alias & dicendo, & scribendo efficere conati sumus, & fortasse interdum praestitimus, saltem nobis ipsis medeamur. Sed nos etiam in hoc fortiores erimus, quam ceteri, quibus difficile non fuit, cum doloris expertes ipsi essent, alios consolari, & a moerore abducere : nos autem dolore afflicti, consolationem a nobis petentes, nosmetipsos in dolore vincemus, ac naturae quandam quasi vim afferemus. quae utinam tanti sit, ut ceteros quoque in pari fortuna doceat adversos casus patienter ferre : qui quo saepius contingunt, eo propiores hominibus putandi sunt, quasi in ipsa humana natura innati atque insiti, ideoque levius ferendi. qui enim hominem se esse agnoscit, hominisque nomen sibi vindicat, cur ea, quae hominis maxime propria sunt, recusare, ac reiicere audeat ? quod simul ut fecisset, & imprudens & iniustus merito haberetur. Atque hic locus a Theophrasto egregie tractatus & perpolitus est : itemque a Xenocrate : quorum uterque eos, qui communes casus recusant, impru-

dentiae, atque iniustitiae condemnat; alter etiam diis ipsis adversos non dubitat appellare. quod etiam gravius crimen est, ac vix in homine tolerabile: qui, cum omnia diis immortalibus accepta referre debeat, quorum ope vivit, intelligit, agit; si eorum voluntati repugnet, cum diis, gigantum more, bellare videbitur. Haec autem perite, ut dixi, a multis tractata sunt. sed ego Crantorem sequor; cuius legi brevem illum quidem, sed vere aureum, & ut Panaetio placuit, ad verbum ediscendum de luctu librum, quo acute universam doloris medicinam complexus est. sed humanae naturae incommoda ita diligenter, & accurate expressit, ut quasi luedorum scelerum causa nasci homines, & in hanc lucem ingredi, possis agnoscere. Fac enim nasci hominem, & in lucem edi. continuo senties, non rerum humanarum dominum & gubernatorem exortum, sed verius miseriarum servum atque incommodorum. nam infantiam, & pueritiam vagitus, lacrymae, imbecillitas, nullus nec rationis, nec corporis usus, dolores, molestiaeque quamplurimae amplectuntur. Adolescentiam ardor quidam excipit aetatis, nec prudentiae, nec iudicii compos: rerum utilium ac laudabilium contentio: voluptatis, & saepe turpitudinis appetitio: veri boni ignorantio: in pares ferocia, in superiores superbia, in infimos arrogantia. ex his contentiones, rixae, contumeliae, assiduis denique molestiarum concursus existit: ex rebus honestis contentis infelicitas, & infamia: ex turpibus curiosè arreptis & conquistis, luctus, morbi, perpetuum denique sui ipsius odium, ex cognita rerum turpium mercede conflatum. Adde insanas pecuniarum largitiones, nullam futuri temporis curam, non ino-

*piæ, non liberorum, non uxoris, non posterorum, non
 familiae. quæ si quis ætatis potius vitia, quam naturæ
 miserias, velit appellare; quamquam nominis quæstio-
 nem inducat, non tamen ipsas ab homine miserias at-
 que incommoda removebit. Nec vero audiendus erit, qui
 hæc ab humanæ naturæ miseriis separanda putet, quod
 non in natura insita sint, sed unius, vel aliquorum ho-
 minum errores videantur; totius autem naturæ illa esse
 affirmet, quæ a nullo prorsus homine seiungi possunt.
 quasi vero humanum non sit irasci, quod multi non
 irascantur, aut non humanum loqui, & societatem
 coire, quod multi reperiantur, qui nihil difficilius fa-
 ciant, quam cum hominibus congregari, aut sermonem
 cum aliquo conferre. vere autem humanæ miseriæ sunt,
 quod & si non omnes in uno, certe omnes in omnibus,
 & aliqua in multis, & multæ sæpe in uno agnoscuntur.
 Iam constantis ætatis quot quantæque miseriæ sint,
 non difficile est intelligere, at difficillimum enumerare.
 hæc enim ex omnibus hominis ætatibus in perturbatio-
 nes animi, in pericula capitis, famæ, fortunarum una
 maxime incurrit. sicut enim ceterarum omnium ætatum,
 ad res, negotiaque tum privata, tum publica peragen-
 da aptissima est, maximeque idonea: ita etiam una,
 præ ceteris omnibus, difficultatum miseriarumque om-
 nium, quæ ex publica privataque administratione oriun-
 tur, particeps & socia est. hæc privata amicorum ne-
 gotia procurat, hæc publica suslinet munera: hæc glo-
 riam & commodum ex rebus feliciter evenientibus,
 hæc aerumnas & molestias ex adversis experitur. huic
 bonorum civium propugnatio, huic malorum accu-
 satio proposita est: huic invidia & æmulatio a bonis*

imminent, a malis pericula & insidiae intenduntur: aetas nunquam sibi ipsi non infesta, nunquam pacata: semper laboriosa, semper anxia, & sollicita. quae si non aliquos interdum vel utilitatis, vel voluptatis fructus ex assiduo labore perciperet, se ipsam profecto regere ac tueri non posset. Sed miseriarum numerus multo maior est: magnitudo autem tanta, ut neminem a publicis procurationibus non avertere ac detertere possit. illustre praebuit exemplum universae civitati calamitas nostra, quam ex parte civium salute, ex defensis aris ac focis, ex proditoribus, a reipublicae ac populi Romani cervicibus depulsis, contraximus. Sed nostra fuerit aerumna: civibus contigerit salus & quies: quam etiam, vita ipsa profundenda, si opus fuisset, libentissime redemissimus. Nihil necesse est mihi de me ipso praedicare. Sed tamen verissime affirmare possum, eos demum annos me vere vixisse, quos in praeclaro aliquo patriae vel commodo, vel ornamento consumpsi. ac, si longius mihi vitam producere liceret, non me alia causa ad diutius vivendum, quam publicae utilitatis studium curaque adducet: quae una cogitatio in homine gloriosa & laudibilis est maxime. Nunc, quae extrema de aetatibus superest, quid ego de senectutis incommodis ac miseriis loquar? quas plurimas esse & gravissimas, & nomen ipsum, languoris calamitatisque plenissimum, indicat, & adspectus ipse senum hominum patefacit. quid est enim aliud, senem videre trementem, incurvum, canum, imbecillum, infirmum, quam cernere morientem vivum, aut viventem mortuum? Ac, si nonnullis visum est, magnam esse senilis aetatis consolationem, prudentiam, usu rerum quaesitam, quae

illius aetatis propria est : eosdem illos fateri oportet , ex eo ipso fonte manare etiam ad senes non minimum doloris atque molestiae. qui enim se prudentem , rerumque agendarum peritum agnoscit , cur non doleat , quae optime intelligit , prae aetatis vitio , optime etiam perficere non posse ? & , si patriam diligit , cur non angatur , quod , quam consilio iuvat , opera etiam iuvare non possit ? eoque maior prudentium dolor est , quod optimorum consiliorum fructum nulla alia ratione percipi posse , quam si optime ad exitum perducantur , intelligunt : quod , nisi vir optimus , patriaeque amantissimus ad agendum accedat , prorsus inania sint futura. De aetatibus satis mihi videor dixisse. quid iam de generibus hominum loquar ? aut numquid principes viros , & medios , & infimos aequae miseros esse negare possum ? Reges ipsi quam miseri sint , quantoque opere sollicitudini , timori , atque insidiis propositi , satis ostendit Dionysius , cum imminente capiti gladio Damoclem fortunae suae felicitatem voluit experiri. nec mirum ; cum iis bellorum calamitates , agrorum vastationes , populorum caedes , urbium exitia immineant. quae cum eveniunt , qui victoria potitur , aliquid & ad gloriam , & ad imperium semper acquirit : sed tanta praeterea rerum amissio , tantusque sumtus consequitur , ut magni constet victoria , ac plerumque praestiterit , nunquam arma sumfisse. sin profligatio exercitus , aut elades aliqua contingit , nihil eo statu miserius ne cogitari quidem potest , siquidem captivitati , inopiae , luctui , contemptui coniunctus est. Sed fac Regem esse a bellorum impetu , & a castrorum pulvere remotum , sua pacate possidentem , nulla hostium incursione vexatum ; num idcirco tutior , a miseriis

securior? quin immo, ut otium humana natura non fert, ipse sibi molestiam, ac sollicitudinem exhibebit. nam aut de augendis vectigalibus, aut de producendis finibus, deque urbibus ad imperium acquirendis, aut de iungendis cum potentioribus propinquitatibus atque amicitiiis cogitabit. quae qui animo agitatur, nec a molestia liber est, nec alios securos ac quietos esse finit. De avaritia vero, maxima animorum peste, nolim hoc loco pluribus disputare: quae in deside atque otiosa mente quam maxime exoritur. eaque erectiores animos, & altiores dignitatis gradus maxime sollicitat. Huic generi infimum hominum genus opponitur: quod, ut nomine abiectissimum, sic re quoque omnibus calamitatibus atque angoribus est propositum. Huic inopia, fames, contumelia, iniuriae, tributorum solutio, militiae incommoda, misera denique omnia perferenda sunt: eoque miserius est, quod ceteris omnibus, cum adversa fortuna premuntur, permulta tamen suppetunt, e quibus consolationem, dolorisque levationem petunt. at infimam plebem natura ipsa fatali quadam necessitate tam abiecto, tamque imo loco collocavit, ut omnibus aerumnis subiecta, nulla propemodum ratione erigi aut sublevari possit. Ne mediocris quidem hominum conditio miseriarum expers esse cognoscitur. nam inter summum & infimum interiecta, alteri pareat, alterum patitur. cui si imperare posset, certe longius a miseria distaret. Sed quia neque dignitate praestat, nec summos viribus adaequat, suo statu contenta esse cogitur. Itaque multis in civitate perfungitur incommodis, non illis quidem parum reipublicae fructuosus, aut valde ad ferendum gravibus, atque asperis: sed quae tamen animum sollicitent, & humanas misérias augeant.

Haec longiori oratione persequi, non est praesentis instituti: ante oculos omnia sunt, & nobis praecipue re ipsa perspecta & cognita. Nec vero alia est feminarum conditio. aut enim iisdem, aut parum certe diversis & molestiis & angoribus vexantur. nam & iisdem morbis, quibus viri, & iisdem animi perturbationibus, mentisque erroribus obiiciuntur. eoque miserior illarum status est, quo mollior natura, & ad propulsanda incommoda calamitatesque perferendas infirmior. easdem, quas viri, ex parentum, fratrum, sororum, affinium interitu molestias & dolores hauriunt: maritos saepe fatuos, parum de re domestica sollicitos, pecuniam profundentes nanciscuntur. ex quo paupertas, & luctus. quibus malis eo premuntur gravius, quod non, ut homines, indagare possunt, qua maxime ratione medeantur incommodis, rebusque suis consulant. Quantum Tullia mea ex patris exsilio doloris, quantum ex maritorum aerumnis & difficultatibus luctus molestiaeque percepit? & quamvis optanda etiam minime pauca in vita viderit: malorum tamen paucorum sensus, vel doctissimis hominibus iudicantibus, ita acerbus est, ut bonis vel plurimis & maximis aequetur, interdum etiam praeferatur. Permulta praeterea in hoc genere sunt, quae reticere praestat, quam edere. sed magna certe, vel hoc uno nomine, feminarum miseria est. quod, quamdiu vivunt, parere semper coguntur. aut enim innuptae parentibus & affinibus, aut nuptae, maritis parent, & serviunt; sic, quo minus liberae, eo magis miserae; nec unquam liberae, nisi e vita profectae. ergo mortuae beatae censendae erunt. Nec sane video, quid aptius dici possit. sed, ut ad nos ipsos redeamus: cui uxor contin-

git, is praeter communes omnium calamitates praecipuo etiam miseriae genere premitur, quod non solum suis, sed etiam domesticis uxoris, & familiae molestiis curisque vexatur. neque enim ab ea, quicum arctissimo matrimonii vinculo conglutinatus est, aut mente, aut cogitatione seiunctus esse potest. Itaque tot vexatus calamitatibus, tantisque miseriis circumclusus hominis animus, quid egregium aut eximium suscipere, aut cogitare potest? mirum, ni sese abiiciat, ac veluti desperatione perculsus humi iaceat. Redeo igitur ad illud, quod initio dixi, neminem esse, qui spiritum ducat, non miserum, neminem vere felicem: parumque sapiunt ii, qui hominem luendorum scelerum causa natum, felicem, aut beatum audent nominare. nostra enim, quae dicitur vita, mors est: nec unquam vivit animus, nisi compage solutus corporis, liber aeternitate potiatur. itaque mortem in beneficii loco tributam a Diis immortalibus iis, quos maxime dilexerunt, traditum est: ut, cum Herodoto auctore, Argia sacerdos, quod optimum filiis esset, a Dea precata, eos reperit mortuos; mortem autem, tanquam optimam, illis esse concessam. credamus sane Apollini Delphico, qui exoratus a Trophonio, & Agamede, a quibus templum magnifice Apolloni exaedificatum Delphis erat, ut, quod esset optimum homini, tribueret: post diem tertium exanimis sunt inventi. quo munere iudicavit Deus, & Deus is, cui divinationis partes a reliquis diis sunt relictae, mortem homini omnium rerum esse optimam: itaque excutiat iam, & evellatur funditus falsa illa multorum opinio, malam esse mortem; quandoquidem, vel deorum iudicio, non modo mala non est, sed omnium

rerum optima, & omnium munerum, quae humano generi dari possunt, praestantissima. praeclare: nam & miseriarum omnium, quas viventes pertulimus, finis est in morte, & vitatio futurarum, in quas progredientes in vita incurrunt. docemur enim exemplis, a propagatione vitae permultos optimos & fortissimos cives incredibiles hausisse calamitates. immerentes dixerit aliquis: ergo non sunt in miseriis ponendae. nihil enim miserum, quod non culpa contractum. de hoc alias viderimus: sed calamitates certe fuerunt: quarum etiam unica cogitatio, quae praetervolat & effugit, non modo sensus, qui corpori firmitus inhaeret, acerbitatis habet plurimum. ex quo vere colligi potest, sapienter fecisse Thraces, qui, si Herodoto credimus, nascentibus liberis lugere, morientibus laetari solebant. exitum videlicet vitae, ut miseriarum finem, & quietis portum, probabant: vitae initium, ut ingressum ad molestias & dolores, inviti videbant. Si ergo nascimur miseri, morimur beati; quis in hanc lucem edi velit, ut miseriis opprimatur? quis non potius mori, ut beatam vitam acquirat? & si hoc nobismet ipsis, ut optimum, vellemus; cur liberis & affinibus diversum? an melius nobis, quam iis, quos summe diligimus, esse velimus, aut potius beate nobis, misere ipsis & infeliciter? hoc certe nullo modo. quamobrem amanda mors semper omnibus, carissimis etiam optanda. Ac, si quibus mori praestat, quam vivere, iis praecipue, quos & acta cum virtute vita claros effecit, & mors, satis diuturna vita persunctos, molestia afficere non potest. Nasci vero non intelligo quibus expediat. nam in aerumnas miserasque ingredienti quid gratum, quid hilarare aspicimus? qua re

potius non offendimur ? quod primus ille nascentium infantium vagitus & eiulatus satis declarat. tributus enim est ab optima parente natura, quae nihil inane solet efferre, ac potius iis rebus, quas efficit, admiranda semper edit vel pietatis, vel iustitiae, vel prudentiae documenta. Ex quo intelligi licet, non nasci longe optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitae. proximum autem, si natus sis, quam primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunae. Sileni quae fertur fabula, si gravioribus ludicra interdum admiscere liceat, idem certe confirmat. qui captus a Mida, missionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proxime accedere. idemque Euripidis testimonio, poetae sapientissimi, comprobatur. Sed Crantor noster patri, filii mortem aegerrime ferenti, responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene beateque esse, utiliusque futurum fuisse, si etiam pater pari ratione fati concessisset. Quamobrem, si dolorum finem mors affert, si securioris & melioris initium vitae; si futura mala avertit; si medetur praesentibus; si nos ex plurimis vel morborum, vel molestiarum, vel acerbitatum periculis educit: cur eam tantopere accusare, aut dolorem ex ea derivare velimus, ex qua potius consolationem ac laetitiam haurire fas esset? Nisi si, quod mortem subsequitur, nos fortasse sollicitos habet. de quo libet pauca dicere, ne hic unus ad molestiam, doloremque alendum angulus relinquatur. qui profecto insipientibus obiiciendus non est, nec in tanto argumentorum acervo, quibus mortem ipsam nobis obstringere conamur, committendum, ut hoc uno nomine minus nobis debere videatur. & quamquam haec

futuri post mortem temporis cura hominis propria non sit, sed diis immortalibus potius relinquenda, quorum nos vel liberalitati, vel sapientiae permittere fas piunique esset: qui enim nascentium curam suscipiunt, qui viventes protegunt, alunt, tuentur, fovent, cur morientes deserant? tamen aliquid etiam modeste de iis exquirere, non est inutile. Necesse est autem, sit alterum de duobus, ut aut sensus penitus omnes mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quod si morte sensus exstinguitur, obitusque noster ei somno similis est, qui nonnunquam etiam, sine visis somniorum, placatissimam quietem affert, quid lucri est emori? aut quod omnino tempus reperiri potest, quod ei tempori anteponatur, cui similis futura est perpetuitas omnis consequentis aetatis? Sin migrationem malimus esse mortem in eas oras, quas e vita profecti incolunt; quid optabilius, quam ad eos proficisci, quos mortuos vivens dilexeris; & cum iis perpetua vita perfrui, qui, ut nos in laude viveremus, & libenter moreremur, suis & praeceptis, & exemplis tantopere laborarunt? mihi certe nihil videtur evenire posse gratius, quam, si mors aditum ad alia loca patefaciat, ad eos venire, & cum iis esse, quos & maxime dilexi, & nunquam non diligere, ac laudare possum. Ad meos autem & affines & amicos ut pervenero, quantopere laetabor? quae iucundior collocutio, qui suavior vel congressus, vel complexus? O vitam vere vitalem, ut ait Ennius, omnibus bonis ac gaudiis circumfluentem: sed beatam etiam mortem, quae ad beatissimam vitam aditum aperiat! Me quidem, etsi dolore vehementer perculsum & afflictum, his tamen

monitis & praeceptis non mediocriter allevari sentio: itaque neminem puto fore, quem non rationes, a nobis tam studiose e sapientum libris collectae, iuvent ac delectent: eoque magis, quo leviores erunt aliorum dolores, quam hic, quo nos tantopere vexati sumus. nam si amor, si pietas filiae, si virtus, si gravitas, si constantia, si cetera, quae vix in seminis spectari, nedum requiri solent, consideratae sint; tanta facta iactura, gravissime dolere debuimus. sed vincat dolorem consolatio: nec iam, quid amiserimus, sed, quatenus mortalem filiam lugere deceat, cogitemus. Hoc nos in moerore nostro: quod certe fortis est aegroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam. At, si quis erit, quem dolor a ratione averterit, cui non satis firma videantur ea, quae iam dicta sunt, is se hominem esse meminerit; nihil autem humanius esse morte, ut, si mors ab ipso divelli, atque auferri posset, diis propior habendus esset, quam hominibus, nec omni ex parte hominis nomen ipsi congrueret, quia communi, & praecipua hominis conditione non uteretur: praeterea lacrymis nihil profici; quae si quid adiumenti afferre possent, non solum effundendae, sed studiose conquirendae viderentur. denique, non solum iniuste, sed etiam turpissime agere, qui immodice doleat. turpitude enim peior est dolore: siquidem dolor homini a natura insitus est, nihilque habet infamiae. turpitude autem idcirco vituperanda, quod aliquid semper indecorum continet, culpa contractum. at omnis immodicus dolor turpis est, & a viro alienus: quandoquidem, ut immodice, praeterque rationem doleas, sponte efficis. ex quo culpa exoritur; quae homini maxime fugienda vitandaque est, ne cogitationibus mollissimis,

quales interdum perditæ amantes suscipere solent, nimium perturbemur, & effeminemur. quin potius nos ad Homerica praecepta referamus :

Corde age sis firmo, nec te submitte dolori :

Namque aliquid gravius, peiusque aliquando tulisti.

Nemo videlicet suorum funera experitur, cui non adversa multa antea contigerint : ita variis omni ex parte incommodis humana natura concluditur. cur igitur graviora, vel certe aequè gravia fortiter passus, cum maxime occalluisse, & ad dolorem obduruisse deberet, despondeat animum, seque moerori tradat ? quod etiam iniustum esse, paulo ante dicebamus. natura enim usuram nobis vitae dedit, tanquam pecuniae, nulla praefinita die. quod si, cum libet, sua repetit, ea conditione commodata, ut restituenda sint, cur accusatur ? aut, cur non potius naturae gratias agis, quod, cum citius potuisset, tardius repetierit, quam, quod aliquando repetierit, iniusta querela insequeris ? certum est enim, non habitandi locum, sed commorandi diversorium nobis esse concessum : e quo cum migramus, alacres, tanquam ex hospitio, miseriarum atque incommodorum plenissimo, egredi debemus, ac laetissimo animo ad futuram vitam, tanquam ad patriam, evolare. quod sapientes re ipsa praestitisse memorantur. profecto enim, si quid est, quod morientes perturbet, aut morientium affines habeat sollicitos, id totum aut ex falsa quadam opinione oritur, quod vitae huius usum nimis utilem, ac iucundum arbitremur, aut ex nimio in nosmetipsos amore caritateque provenit. Sed opinionem illam, quam rationes

adeo firmæ convellunt, libenter deponere debemus: ab hoc vero amore nimio tantò libentius abhorrere, quanto indecentius est, vitæ munere perfunctos velle etiam in vita, diis invitis, commorari; communemque omnium, qui ante nos e vita discesserunt, conditionem recusare: demum, tanta esse mollitiæ, tantaque impudentia, ut ne in morte quidem confirmemur, ac resipiscamus. Quod si nostrorum mortem dolemus, cogitemus aliquando, moriendum ipsis fuisse: mortem autem incertam esse, nec in hominis arbitrio positam, sed e deorum voluntate pendere: quos vero lugemus, eos quoque suorum mortem vidisse, patienterque tulisse: ideoque suo exemplo, quid nos facere velint, præcipere: denique, id quod ad consolandum maximum ac firmissimum est, non eos nobis penitus ereptos esse, nec prorsus amissos, sed ad præfinitum tempus a nostris oculis, nostraque consuetudine remotos, itaque, cum ad eum vitæ terminum, quem natura præscripsit, nos quoque pervenerimus, statim eorum consuetudinem regustabimus, & ad suavissimam vel consuetudinem, vel convictum redibimus. Mortem suis æcerbam, amaramque in moriendo esse, nonnulli existimant, atque ideo fortasse perturbantur, quod me quidem, sublatis gravioribus dolendi causis, quas iam superiori disputatione reiecimus, minime angit. ipse enim discessus animi a corpore vel cum nullo, vel certe cum modico dolore fit, & interdum sine sensu; nonnunquam etiam, si recte sapimus, cum voluptate. Sed quidquid sit, totum hoc ita leve est, qualia sunt ea, quæ puncto temporis sunt. nec, si mors paulo longior alicui contingat, desperandum est de deorum, naturæque benignitate, quin eo quoque tempore properantem e vita

discedere foveant, atque allevent. cuius rei in morientibus saepissime signa minime dubia cernuntur; cum velut e somno exciti, quo tempore extremum spiritum edituri sunt, ita gaudentes & alacres aspiciunt, ut libentissime iudices e vita proficisci. quamobrem ne haec quidem ullam aequam doloris afferre causam possunt; qui certe comprimendus ac minuendus est, quod, etiam si nolis, tempore tamen ipso extenuatur, & evanescit: non, quod minuendi doloris vis in ipsa die posita sit, sed quod usus ipse, cogitatioque diuturni temporis doceat, nihil esse in morte mali, ideoque leviter & patienter ferendam. Sed turpe stultumque est homini, tanta tamque varia rerum cognitione instructo, non a se ipso potius mature, quam sero ab usu & cogitatione doloris remedia expectare; quae tam firma sunt, ut neminem fore putem, quem non vehementer, non iuvent solum, sed etiam permoveant. mihi vero eo magis necessaria fuerunt, quo turpius visum esset, me, qui ceteros constantissime consolatus essem, in meo dolore iacere: voxque illa exaudiri, & fortasse non immerito, potuisset, Hiccine ille Cicero, cuius ob os Graii ora obvertebant sua? Sed nos philosophia adversus omnes vel temporum, vel fortunae, vel naturae insidias munivit; quae ita fortis est, ut nullius iniuriae impetum extimescat; ita lenis & suavis, ut omnes acerbitates facile mitiget ac molliat; ita demum utilis & fructuosa, ut totam se ad humanas utilitates liberalissime porrigat atque explicet. nec vero secus debet. quae enim humanarum miseriarum cumulum optime norit, & acutissime perspiciat, si eas patiatur manare longius, neque homini moerore confecto, consilio, praesidioque

suo praesto sit ; quid illo miserius ? quid vita nostra laboriosius , aut taetrius ? aut quid prodesset , ad spectum a natura ad supera erectum accepisse , ut coelum contemplari , ut deorum maiestatem cogitare , aut a diis immortalibus mentem & rationem , ut utilia cognoscere , honesta a turpibus secernere , aequa amplecti , ab iniquis abstinere possemus , voce denique ipsa , & oratione frui , quae nullis animantibus concessa est , quaque ceteris omnibus , quae sub coelo sunt , viventium naturis antecellimus ? inania haec videri possent , si tam multis ex adverso miseriis oppressa hominis natura neque se ad coelestia erigere , nec tantis bonis , quibus maiora nulla esse potuerunt , uti posset . sed profecto , ut contra serpentium virus pharmacorum genera multa , contra inopiae calamitatem sollertia & industria , contra vititudinis voluptatem pudor & verecundia ; sic contra doloris morsum philosophia nobis data est deorum immortalium concessu atque munere . quam ut nemo satis pro dignitate laudare queat , sic quam plurimi mentis tranquillitatem , animi moderationem , in voluptates imperium , in acerba omnia summam quandam vim ac fortitudinem illi uni acceptam referant necesse est . Neque nos aut in exilio patientes , aut in honorum cursu temperantes fuissetemus , aut nunc in tanto moerore sapienter & fortiter versaremur , nisi tuo , philosophia , optima rerum humanarum moderatrix ; beneficio . Tu vero felix & beata , Tullia mea , si quis tibi in morte sensus est , quae tot tantisque miseriis , quibus proposita fuisset in vita , una morte perfuncta es ; a praesentibus malis expedita , ab impendentibus erepta , & in tuto ac tranquillo quietis portu collocata . merito tibi mortem iu-

cundam fuisse putem, cum vel ea bona, quibus viventi frui licuit, animo reputas, vel mala, quae moriens vitasti, mente ac cogitatione complecteris. Ego autem, cum te felicem iudicem, ac, si dicere liceat, paene oculis cernam, cur tua morte excrucier? potius laetabor, ac tibi, tanquam de re optatissima, gratulabor. cui nisi molestum est, me iam aetate confectum in tam perturbata republica, tamque misero vitae genere reliquisse, quid iam grave aut acerbum esse possit? Sed hoc quoque ratione ipsa levius aliquanto efficitur: neque tu nunc, quid me perferre necesse sit, sed, quam non multo post tecum iisdem bonis usus sim, debes cogitare. nihil enim accidere valde grave potest iis, qui spe iam propinqua futuri boni recreantur & aluntur. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quam malis affligimur: ex quo fit, ut haec etiam nolentes augeamus; bona autem, quae fruendo, cogitando, gaudendo maiora efficere expediret, etiam deteramus. quod certe minime oporteret. nam, si serio disputare volumus, cur dolores, resque adversas refugiamus, quae fortitudinem in nobis gignunt & efficiunt? quae si nulla essent, nulla profecto fortitudo agnosceretur. cur mortem horreamus, quae assidua sui memoria, nos ut meliores simus admonet; nec patitur, ad ea nos animum adiungere, quae aliquam nomini nostro vel intemperantiae, vel iniustitiae notam possint inurere? Bona vero, & ea, quae probantur in vulgus, cur tantopere appetamus? quae consecuti, molliores plerumque, ac deteriores evadimus. itaque his voluptatum lenociniis obruimur, ut discessum ex hac vita impendere, vix aliquando recordemur. Sapienter philosophorum

princeps & magister Plato : quae sensus appetit , aut timet , nihil aliud esse , quam somnia. itaque penitus contemnenda esse. mala vero ut vitentur , ad aeterna properandum : quo nisi confugas , vitari nunquam posse. at ad aeterna ne properari quidem potest , nisi morte ianitore ac duce. Quorsum haec ? ut intelligamus , non modo a dolore vacuam , quietam , opportunam , bonam denique esse mortem , sed etiam summorum atque immortalium bonorum liberalem ac beneficam ministram. itaque Cato sic e vita discessit , ut laetaretur , causam se natum esse moriendi. Iam nemini dubium esse potest , quin vir prudentissimus , si sua morte laetabatur , mortem etiam optimam esse agnosceret. Certe enim in re sua , quae praesertim sensu percipiatur , nemo fallitur. quod comprobare possum Artabani , Xerxis patruī , viri sapientissimi , testimonio. de quo est apud Herodotum , cum Xerxes exercitus sui copias paene innumerabiles , ante se in aciem instructas intuens collacrymatus esset , neminem ex tot millibus ad centum annos superstitem futurum , illum Xerxi respondiisse : at tam multa sunt , tamque misera , quae viventes perferunt , ut nemo sit , quin mori saepissime cupiat : cum incidentes calamitates & morbi vitam adeo perturbent , sollicitamque habeant , ut longissima videatur. itaque mortem perfugium esse aerumnosae vitae , dubitare nemo potest. nec his contentius addit etiam illud : deos immortales , cum hominum vitam , quae adeo misera sit , multis bonorum integumentis velarunt & operuerunt , fecisse quodammodo invidentius , ne mortis suavitatem , quanta est , omni ex parte degustaremus. Amphiaräum fabulae narrant , Iovi atque Apollini fuisse carissimum , neque tamen illum

senium attigisse. ex quo quid aliud conici potest, quam mortis celeritatem divinum munus, & lucrum esse maximum? itaque scitum est illud comicum:

Nam quae tuetur atque diligit deus,
Iuvenis supremum mortis intrat limitem.

Neminem enim, quem dilexerint dii, patiuntur esse miserum. quare vitam eis, miseriarum plenam, adimant necesse est. quid autem contingere homini tam gratum potest, quod eum magnopere in vita retineat? voluptas, credo, quam ex alicuius sive artis, sive doctrinae tractatione percipit. at doctrina aemulationem, omnium rerum molestissimam, si quaeris, etiam dolorem parit. non tam enim delectamur, aliquid discentes, quam angimur, multo plura ac maiora, quae scire vellemus, penitus ignorantes. Artes vero, quas tenuiores tractant, quid habent voluptatis, aut quid non potius molestiarum, & moeroris? quanta inter eos, qui illas exercent, perfidia? quantum odium? quanta invidia? aut quis est sua sorte contentus, & non alienae sive industriae, sive fortunae, aemulator, osor, detractor? Sin civilem vitam quisquam appetit, & in reipublicae luce vivere pulchrum putat, is se exigua, ac paene nulla honoris specie magnas comparare calamitates certo sciat: quotus enim quisque est, cui non publica administratio vel moeroris, vel iacturae tantum attulerit, quantum verbis explicare vix queat? ac, si de toto vitae cursu iudicare vere volumus, exitum videamus. Ubi optimi reipublicae administratores, seu verius parentes, Miltiades, Ephialtes, Cimo, Themistocles, Aristides? quantum illis fides, caritas, integritas, constantia peperit mise-

riae? ut non modo honoribus, dignitate, auctoritate spoliari, sed etiam in exsilium miserit. quod contra oportebat, viros optimos, patriaeque amantissimos honore affici, in oculis ferri. Scipio Africanus apud nostros optimam causam amplexus, paucorum immoderatae libidini repugnans, mane mortuus in lecto est inventus. nec abfuit suspicio, quin ab uxore, quae Gracchorum soror fuit, interfectores essent immissi. Metello autem Numidico, homine omnium clarissimo ac praestantissimo, quid miserius? qui, ne in legem perniciosam iuraret, in exsilium abire sit coactus. fateor profecto, inter omnia exsilii genera, atque omnes miseriarum causas maxime honestam Numidici fuisse conditionem; cui probitas, integritas, in patriam caritas, calamitatis causam attulerit: sed tamen fatendum est, gravissimam fuisse calamitatem, pelli patria, avelli a suis, bonorum direptionem, liberorum sive moestitiam, sive aerumnam videre. M. Regulum, C. Marium, L. Brutum, ob liberandam patriam interfectum, praetero. nolim in iis commemorandis nimius videri, quorum exitus nemo est, quin ex libris, imaginibus, fame denique vulgari iam didicerit. quae cum multa, maximeque gravia sint; gravissimum tamen illud debet videri, quod homine ambitionis vinculis irretito, quique e popularibus suffragiis totus penderet, nihil usquam infelicius reperiri potest. quantus in eo timor, quanta dubitatio, quantus conatus, quanta sollicitudo? ut nullam illi a molestia vacuam esse horam, non immerito suspicari possimus. nam si servientis ea est conditio, ut ex eius, cui servit, moribus, voluntate, ingenio propriam sibi fortunam fingat; qui populo serviet, avido, invido, ignaro, ad mu-

tationem proclivi, &, quod caput est, ingrato, num aliquando beatus esse poterit? an potius, quoties de eius natura cogitabit, toties suam ipse calamitatem ac fortunam conqueretur? praeclare vetus poeta:

Aeterno mixtam luctu mortalibus vitam

Olim constituit divum pater, atque hominum rex.

Itaque quamdiu hac luce utimur, vivere quidem videmur, sed verius assidue morimur, aut saltem vitam verbo retinemus, re ipsa amissimus. Equidem non video, quid in hominis vita valde optandum, aut felix esse possit. multos potius, ne in maiora, quam quae humana consuetudo quotidie fert, mala inciderent, mortem sibi de dita opera conscivisse scio. quod tamen non idcirco dictum velim, quia probandum putem; sed, ut ex eo appareat, humana vita quam multis undique prematur difficultatibus. Cleomenes, Lacedaemoniorum rex, eiusque filius, morte ultro appetita; praeterea Theagenes Numantinus, qui, ne in hostium manus veniret, primum suis, deinde sibi ipsi mortem attulit, quantopere vita fugienda sit, satis videntur aperte declarasse. Ac nisi turpe videatur, homines a mulierculis, multo certe imbecillioribus, fortitudinis exempla petere, repetamus ex historiis Asdrubalis uxorem illam, quae, Carthagine in hostium potestatem redacta, se ipsam cum tribus filiis in conflagranti patriae incendium immisit. Sed praeter haec, quae iam testata sunt & illustria, fateamur sane ingenue, tantam esse humanae naturae miseriam, ut neque genus ipsum hominum, nec e toto genere singuli miseriarum expertes esse possint. quod eo magis mirandum est, quod non iis solum malis, quibus

hominis natura assidue affligitur, mala nostra praescripta sunt; sed ipsi nos, quantum in nobis est, miseres quotidie reddere conamur. nullum enim aliud in toto terrarum orbe genus animantium reperias, praeter unum hominem, quod in proprium genus, atque in se ipsum saevitiam exerceat suam. meritoque Dicaearchus in eo libro, quem de hominis interitu luculentum & eruditum conscripsit, nihil habere dubitationis putavit, quin multo plures extincti sint homines ipsa hominum saevitia & acerbitate, quam omni reliquo genere calamitatis. tanta est enim in permultis avaritia, tantum ambitionis, imperii, divitiarum studium, ut explendae cupiditatis gratia nihil sibi non licere putent. atque hoc malum non iam angustiis finibus compressum videmus, sed superioribus seculis erupisse vehementer, & manasse latius. non enim certum aliquem hominum numerum, sed regna ipsa, & totas persaepe funditus sustulit civitates. At, si ad singulos homines, quae proxima ratio est, mentem cogitationemque converteris, ne in iis quidem quidquam reperies, quod valde appetere, aut approbare possis. finge enim animo quidquid homini felix aut beatum ex opinione vulgari possit in vita contingere. congerantur divitiae, bona valetudo, honores, potentia. etiam voluptates accedant, cum haec omnia in hominem contuleris, nihil tamen tribueris stabile, aut firmum, nihil, quod non repentinam & aëduam pati mutationem possit. caduca enim & incerta sunt omnia, non in humanis consiliis aut viribus posita, sed in fortunae temeritate, ac temporum vicissitudine constituta. quid autem homini turpius, quam e temporis ac fortunae mutatione perdere, & secundo illius flatu sublevari;

*reflatu, deprimi & affligi? aut laetis rerum eventis
 gloriari, adversis lugere, nec lacrymis temperare posse?
 quid iam interfit inter hominem, mutamque pecudem,
 si nos perinde atque illa, quibus rationem natura dene-
 gavit, extrinsecus toti pendeamus, in nobis ipsis nihil
 fortitudinis, nihil firmitatis, nihil habeamus constan-
 tiae? quamvis enim homini non mater, sed verius no-
 verca natura corpus fragile infirmumque tradiderit, ani-
 mum autem & in molestiis anxium, & in timore humi-
 lem, & ad labores mollem; plurimos tamen in sevit di-
 vinos ingenii iudicii que igniculos; quorum auxilio &
 cum dolore luctari, & timori obsistere, labores vero om-
 nes nullo negotio vincere, ac perferre possemus. itaque
 tributum divinitus mentis ignem & prudentiae, non
 extinguere, sed sopitum fovere, atque augere debemus.
 Mors autem progressis in vita longius si immineat,
 nihil est, cur magnopere commoveamur; quae praeser-
 tim aut meliorem, quam quo viventes fruimur, aut cer-
 te non deteriorem vitae statum sit allatura. quis enim
 negat, si animus omnino intereat, extincto sensu ni-
 hil esse mali, propterea que nullam iustam doloris causam
 existere: ac si vigeat, corpore solutus ac liber, quid iam
 illa vita beatior, quid divinius? ex quo maxima &
 verissima laetitia ac voluptatis exoritur occasio. Itaque
 nihil iam restat, quod minus, optimam esse mortem, vere
 affirmare possimus, tantumque abesse, ut, cum adest,
 dolenda sit, ut nunquam finienda, saepe etiam optan-
 da videatur: atque eo magis, quo diutius in vita homo
 permanserit. nam, cum iis bonis, quae afferre vita po-
 test, satiari coeperit, tum ab humanis molestiis secedens,
 in beatissimam vitam commigrabit. non enim is ego sum,*

qui animum simul cum homine interire putem, tantumque mentis lumen, e divina natura delibatum, posse extinguui, sed potius certo tempore emenso, ad immortalitatem redire. quid autem hominem magis deceat, quam tam multis, tamque firmis rationibus nixum, virilem animum retinere, femineam mollietatem exuere? qui vero mortuos nimis lugent, nec humanam conditionem magno elatoque animo despiciere possunt, in eos illud probri plenum vere dicetur:

Vos etenim iuvenes animum geritis muliebrem:
 Illaque virgo viri.

Multae enim repertae feminae sunt, quae in domestico luctu singularem animi praesentiam ac magnitudinem praestiterunt. Sed virilis fortitudo, ut libidini, sic dolori, non aliter, quam seruo domina, imperare debet, eamque coercere ac frangere, tanquam vitiosam & imbecillam animi partem. quam si emergere patiat, seque paulo altius efferre, non modo rationi praecurret, sed etiam victrix in animo exsultabit. quo nihil homini turpius aut perniciosius ne excogitari quidem possit. Gorgias orator, iam aetate confectus, ac morti proximus, rogatus, num libenter moreretur: Maxime vero, inquit. nam tanquam ex putri miseraque domo laetus egredior. O virum egregium dignumque, cuius vigeat in omnium ore ac mente sententia! quid enim potuit praeclarius dicere? cum mala, quae viventem pati necesse est, cogitaret; miseriarum finem, quas moriens relinquebat, adesse laetaretur? sic par est loqui hominem, qui non libidine vexetur, non voluptatis illecebris irretiatur, nulli denique pareat cupiditati: quae summa est ratio & sapientia,

humanae necessitati imperare, non dolori cedere, non desiderio angī, nihil denique humanum extimescere. Angamur liberorum aut affinium interitu? quid ita? ut stultos imitemur, qui, quae mutari non possunt, quaeque vel nolentes opprimunt, perferre nequeunt: saniores, quorum tam multa exstant ad aeternitatem illustria sive exempla, sive testimonia, negligamus? quid est aliud, caecorum more ambulare, & cum in celebritate versari ac solis lumine uti possis, solitudinem tamen ac tenebras quaerere? iam enim ad eos, quos aemulari satius est, quosque nobis imitandos proposuit antiquitas, nostra delabatur oratio. Mortem igitur in malis nullo modo esse ponendam, sed in praecipuis bonis numerandam, dubitaturum puto neminem. si enim a miseriis abstrahit, si in meliorem vitam inducit, si neque misera ipsa est, nec ullius particeps miseriae, cur mala censeatur? sin hoc largitur, ut sempiternis bonis potiamur, vitamque, quam mortalem habuimus, aeternam adipiscamur, quid morte beatius esse possit? itaque sapientissimos homines accepimus non modo suorum morte non perculsos, neque dolore ullo affectos, sed etiam saepissime laetatos esse. Anaxagorae, inter familiares suos de natura rerum differenti, filii mortem nutritam tradunt; nihilque aliud ab eo responsum, nisi, se illum genuisse mortalem. praeclara vero vox, & vere digna, quae a tanto viro emitteretur. non enim sane video, quid sapientius, aut constantius dici posset. an adolescentem illum esse mortuum? fracti hoc animi, nec in rebus adversis admodum firmi signum fuisset. an angī sese non sua, sed fibi causa? num igitur ignorare se fateretur, quantis e malis elapsus esset filius? an se

quidem dolere, sed tamen humanum casum agnoscere? ubi ergo hominis gravitas, iudicium, sapientia? aut quid ab imperitorum turba distabit? e quibus tamen saepe multi nec iis rebus anguntur, quae necessario eveniunt, nec, quo minus eveniant, cum communes omnibus sint, laborandum ullo pacto censent. Ille vero sapiens & verè philosophus, quem neque improvisus nuntius perculit, nec a disputatione abduxit, sed potius vocem expressit, summæ indicem fortitudinis ac sapientiae. vellem & hoc ipsum de pluribus ex nostris dicere liceret: quos si qua interdum fortunae oppressit iniuria, nihil aliud iudices, quam prostratos illos ac penitus abiectos esse. quasi vero aliquid acciderit, quod vel ante ipsos nemini, aut, quod ipsis, si minus hoc tempore, saltem paucis post annis non eventurum fuerit. ac, cum maxime animo vigere æberent, tum praecipue non solum praeteritæ patriæque virtutis, sed etiam humanae legis, ac paene obliviscuntur sui. tantum in eorum animis mollities potest, ac servitus quaedam doloris atque tristitiae. An ego illum iudicare liberum possim, cui dolor imperat? quem repentinus casus perturbat, impellit, evertit? qui nihil prae doloris magnitudine cogitare, nihil meditari queat? qui nihil in se ipso; in temporibus, atque in fortuna, quae stabilitatis nihil habet, sua ponat omnia? ego vero istam non modo servitutem, sed paene captivitatem, & quidem miserrimam, censuerim. quid enim interest inter eum, qui vincus ab hostibus, & carceribus conclusus, obsideatur, & eum, qui dolore captus, suo prorsus careat arbitrio? at ille quidem, etsi corpore serviat, animo tamen liber est, nec dubitat aliquando fore, ut libertatem assequatur: qui vero do-

lori pareat, nec valet corpore, & animo quam maxime laborat. non enim amicis frui, non reipublicae prodesse, non privatas res curare, non publicis consulere potest. ita in otio, & quidem molestissimo, nec cuiquam pareat, & tamen sibi non imperat. qui cum assiduis & maximis prematur angustiis, alterum esse necesse est, ut quamdiu in dolore versatur, semper miser sit: alterum fieri nullo modo potest, ut, nisi dolere desinat, a miseriis eximatur. Quanto sapientius Xenophon, qui, cum sacra solemnia perageret, maioremque natu filium in proelio apud Mantineam cecidisse audiret, coronam tantum e capite deposuit, sed in sacris peragendis constanter perstitit. ubi vero cognovit, fortiter pugnantem occidisse, coronam rursus capiti imposuit, deosque ipsos, quibus litabatur, testatus est, maiorem se ex filii virtute voluptatem, quam ex obitu molestiam cepisse. huic ego non dubitarim, quin omnia, quaecunque accidere possent in vita, nullam essent perturbationem allatura. qui enim usque eo in deorum cultu constans & firmus esset, ut neque filii morte nuntiata ab iis avocari posset, cur eum credam filii morte lugenda a deorum voluntate dissensurum fuisse? aut qui virtutem filii vitae anteferet, non iure credi possit, illum & virtutis studio incensum, & patriae caritate impulsum, omnes molestias omnesque calamitates libentissime fuisse subiturum? sed quo rariores qui hoc modo animati sint, hoc praeclariores viri. nihil enim ad laudem illustrius, quam in aeternam gloriam, aut in patriae utilitatem intuentem, aut saltem fortiter dolores perferentem, & cum fortuna luctantem, negligere humana. quae qui nimium curant, in laudis studium, civium commoda, denique omnia,

quae laudabilia putantur, prorsus e mente ac cogitatione eiiciant necesse est. neque enim humanis curis implicatus toto animo de patriae salute atque utilitate cogitare, aut laudem sibi praeclaris actionibus comparare, vel egregii quidquam suscipere, ac sustinere queat. suis autem commodis ac rationibus prospiciens & consulens, cetera omittet, de se ipso dies noctesque cogitabit, ita nec boni civis, nec boni viri fungetur officio. bonum enim virum decet, de ceterorum commodis aequè laborare, ac de suis; bonum vero civem, sua omnia posteriora habere, patriae commoda prima & maxima ducere. a quibus neque dolore, neque ulla omnino humana avelli perturbatione debemus. Periclen narrant historiae intra quatrimum duobus filiis, eximiae indolis adolescentibus, esse orbatum. qui usque eo fortis ac constans in luctu fuit, ut nihil prorsus de pristino habitu cultuque deminuerit, sed eundem, quem antea, in concionibus habendis morem ritumque servavit, nec unquam coronam e capite deposuerit. de quo traditum est, nihil eum putavisse indignius futurum, quam si aliquod fracti animi signum moeroris causa muliebri more edidisset. fortem sane hominem, & magna laude, aeternaque memoria dignissimum; quem neque naturae vis, ad nimium saepe amorem trahens, potuerit de statu dimovere, & ad dolorem abducere; nec liberorum desiderium, quos tamen summe dilexisse dicitur, ulla ratione perturbarit. nec mirum. vera enim fortitudo inanes sollicitudines eiicit ac depellit; opprimit cupiditates; imperat timori; nihil autem appetit, forti viro indignum; nec ab ulla re vel metu, vel inconstantia repellitur. & quamvis excelsam elatamque naturam ratio ipsa, doctrinae praeceptis im-

buta, confirmet: quod Pericli, doctissimo homini, maximoque ingenio praedito sine ulla dubitatione contigisse, prorsus mihi persuadeo: ipsae tamen fortitudinis radices in animo praecipue insident. qui cum humana despicit, nec ad humilia, quasi humi depressus, ullo pacto adhaerescit; facile fit, ut uberiores & maturiores fructus ferat, cum ad eum, veluti ad agrum optimum, cultura, ratio etiam accesserit conformatioque doctrinae. non enim, sensu omni doloris caruisse summos viros, credendum est. qualis enim nihil sentientis animi sensuque prorsus carentis esse fortitudo potuisset? Sed dolorem sentientes, ad eum opprimendum ac vincendum summam animi contentionem adhibebant, tantumque nitebantur, ut e pugna discederent superiores. verum enim illud est, nullam animo maiorem pestem, una remissione, posse contingere. qui si intentus est, seque ad resistendum parat, omnia sustinet pondera, omnia vel firmissima tormenta facile discutit ac depellit: ac remissione enervatus & effeminatus ita deprimitur & urgetur, ut se ad aequitatem nequeat extollere. Nec vero quisquam doloris impetum excipere ac fortiter perpeti possit, nisi se prius ad obsistendum comparasset; aut fortitudinem acquirere, nisi prius doloribus multis acerrime ac fortissime restitisset. ex quo consuetudo fit, quae callum obducit animo, nosque contra omnes vel naturae, vel fortunae impetus armat. An censemus, Harpagum Medum tantum fortitudinis exemplum, quantum ab Herodoto memoriae mandatum est, edere potuisse, nisi prius in patientiae ac fortitudinis exercitatione saepissime versatus esset? nec sine maximo fructu, magnaque potius cum nominis sui gloria. tantum enim

fortitudine ac prudentia praestitit, ut acerbissimam iniuriam sine ullo plane doloris sensu pertulerit, & sese cumulate contra regis immanitatem ulcisci potuerit. nam, cum eius filium rex Astyages interfectum ad epulandam apponi iussisset, caputque ei post coenam allatum ostendisset, rogans, cuius ferae viscera in mensa comeditisset; ille vero nihil perterritus, nec animo ullam in partem deiecto, Agnosco, inquit, quid sit actum, ac quidquid Regi placuit, mihi quoque placere pronuntio. hoc autem immanissimum genus iniuriae tam dissimulavit, quoad Cyrum ex Persia in Mediam evocare potuit: quo adveniente, cum exercitus imperator contra eum a rege missus esset, & regnum, & regem illi tradidit. itaque Astyages in Cyri potestatem, impietatis suae poenas daturus, redactus est. O factum omnium gentium ac seculorum memoria dignissimum! ex quo non modo qui dolori cedunt, ad patientiam ac fortitudinem excitentur; sed etiam Reges, quique hominibus imperant, ne quid impium aut indecens audeant, erudiantur. nam adversus iniustitiam atque impietatem tantum est odium, tanta invidia, ut ne ipsum quidem coelum aut sidera, etiam si homines velint, huiusmodi scelera pati, ac dissimulare possint. ac, si fera deorum vindicta sit, noluerunt tamen impios ipso in facinore adeo exsultare, ut non angore conscientiae fraudisque cruciatu, tanquam domesticis furiis, assidue vexentur. tantumque potest impietatis odium, ut tyrannum exstinctum ac saevissime excruciatum nemo misereatur, nemo doleat. nam adversus hoc hominum genus, nec in ullo praeterea, omnem prorsus vim omnesque stimulos amittit dolor. qui si ratione comprimendus est, quod supra diximus, mul-

to etiam magis consuetudine vincetur ; cuius tantae sunt vires , ut non modo perturbationes animi sedare , sed etiam naturae vim asferre , eamque saepissime immutare , ac penitus aliam possit efficere. cuius auxilio non modo doloris aculei , sed etiam fortunae fulmina depelli , ac contemni facile poterunt. Meditemur igitur , & omnino statuamus , nihil prorsus humanum esse dolendum : non mortem , quam iam optimam esse cognovimus : non egestatem , quae saepissime maximi boni causa a diis immortalibus tribuatur : non exsiliium , cum orbis terrarum omnibus pateat : non cetera generis eiusdem , quae vulgi opinione gravissimis in malis numerantur. nullum enim tam grave malum apparebit , quin ex eo bonum aliquid multo maius multoque optabilius magno deorum beneficio aliquando colligatur. Pleni sunt libri philosophorum : refertae argumentis ac rationibus paginae fere omnes : tanta autem exemplorum copia , ut nihil possit esse cumulatius. quae cum ita sint , qua iam re terreamur , aut cui dolori cedamus ? Dion certe , qui e Platonis schola defluxit , cum eius filius in atrium e tecto delapsus interisset , non modo non doluit , sed etiam in eo , quod tum forte agebat , constanter perstitit. quo factò iudicavit & vir sapiens , & Platonis discipulus , quid ceteros , qui sapientes haberi volunt , facere oporteat. At Traheaspas multo fortius. siquidem filii morientis , cum ferro traiceretur , sine ullo prorsus dolore spectator fuit. Cambyses enim iratus & ebrius cum eius filium sagittis peteret , iamque pectus reclusum appareret , patrem iussit inspicere , num cor percussum esset. cui cum pater respondisset , iam cordi sagittam esse infixam : tum Cambyses , Numquid certam , inquit , habeo manum ? at pater , nul-

lo doloris signo dato, nec usquam conversa aut comota facie: Ne Apollinem quidem, inquit, certiores sagittas emissurum crediderim. Quid hunc patrem putemus facturum fuisse, si filius in pugna fortiter dimicans occubisset, qui nullius culpae conscium filium crudelissime trucidari non doluerit? num credamus, filii mortem honestam, ac pro patria susceptam, tali patri futuram fuisse iucundissimam? Nec tamen dubito, permultos fore, qui impium illum, ac paene viscerum suorum carnificem vocent. Sed faciant sane, ut lubet; dum hoc mihi concedant, exemplum hoc fortitudinis, ac devicti doloris esse praeclarissimum. Quod si ita est, ut infirmos animos spectata ceterorum virtus erigat & confirmet, quem censeamus iam dolori concessurum, cum tam multos audiat, qui se ipsos in dolore superarint. quocirca tam multa veterum exempla colligere vereor, ne supervacaneum, aut fortasse putidum videatur. quod si ceteris tantum, & non nobismetipsis, scriberemus, fortasse breviores in scribendo, in exemplis autem recensendis etiam priores essemus. sed fit nescio quomodo, ut ex aliorum casibus ad mala nostra sananda medicinam colligamus. nobis quidem ita videtur: &, cum nostro vulneri medeamur, mirari non debent, qui haec in manus sument, si quid fortasse paulo expressum uberius invenerint. illud certe propositum habemus, ut omnibus nobiscum prodesse, omniumque dolori, quam accuratissime fieri possit, consolationem asferre possimus. quamobrem his enumerandis nostram valde imminui atque allevari molestiam experimur: ceteris idem optamus, ac, si dicere liceat, etiam speramus. nam in tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus se legentes paene

obruī sentient, ecquis se immobilem, aut in dolore inexorabilem praebeat?

Defunt nonnulla.

Nec vero ignoro, nonnulla interdum accidere, quibus ita perturbetur & opprimatur animus, ut a medicina refugiat, idque si ullo in casu contingit, certe, cum dolore affligimur, maxime solet evenire. quod ex eo fit, quod erepti vel amici, vel affinis, vel filii cogitatio adeo nobis grata est, quod illum paene ante oculos constitutere videatur, ut, etiam si dolorem refricet & lacrymas eliciat, tamen eam deponere nolimus; ac, si ad consolandum remedia suppetant, tamen nihil minus, quam consolantium verba, audiamus. falluntur sane graviter qui ita agunt: sed hunc errorem, quo magnopere delectantur, sibi extorqueri nolunt. Quare suum unicuique studium, suaque omnibus delectatio relinquatur. non enim vereor, quin, si minus in ipso doloris aestu remediis utendum homines censeant, certe, cum modice dolor resederit, ac se paulum quasi remittere coeperit, ad extinguendas doloris reliquias monita praeceptaque nostra adhibeantur. nihil autem utilius est, quam haec eadem in voluptate ac laetitia pertractare, atque in manibus habere. sic enim & legi, atque ad verbum edisci & penitus memoriae mandari possunt, ut, cum in animum penitus influxerint, tum exhauriri ac prorsus elabi non facile queant. ita fit, ut, cum repente dolor invasit, tum iis utamur: quae, nisi ante percepta & cognita sint, impetu ipso doloris incurrente, plane depelli atque excludi solent. sensimus hoc in nobis ipsis: nec parum nobis obfuit, hanc universam adversus dolorem commentationem non multo ante animo ac mente percurrisse.

quamvis enim permultos philosophorum libros vel de luctu, vel de morte satis accurate legissemus, ut Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet; tamen hoc non ideo feceramus, quod eventurum putaremus, ut iis ipsis in nostro moerore uteremur. itaque neque lectionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. casu autem repentino oppressi, non prius ad libros confugere potuimus, quin ante acerbitatis vi prosterneremur. quamquam postea tempore ipso factum est, ut dolor nec, ut antea, acrior, & mens ipsa paulo esset sedatior, & ad medicinam accipiendam magis idonea. Sed pergamus ad reliqua, quae nec multa restant, & scitu, ac cognitione dignissima; fructu autem ipso, quem praecipue quaerimus, gratiora fortasse & uberiora. Quid est ergo, quod aliquam nobis afferre dubitationem possit, cur nihil omnino nostrorum morte dolere debeamus? credo, si quando nobis in mentem venit, magnam nos ex eorum, quos amisimus, opera ac studio utilitatem percepturos fuisse. at hoc non ad amicos, aut affines, quorum dolere videmur interitu, sed ad nosmetipsos pertinebit. mercenarius igitur dolor fuerit, quique non ex affinitate, aut benevolentia, sed ex una proveniat utilitate. quid autem flagitiosius & indignius, quam eum, qui sic doleat, fateri oportere, cum tantopere alicuius morte crucietur, quod aliqua utilitate privatus sit, si nihil ex eius vita beneficii ac commodi se consecuturum speravisset, nihil sibi omnino dolendum fuisse? At videamus, non Persas, aut Scythas, sed e media civitate nostra clarissimos & praestantissimos viros ac cives, qui non modo amicorum, cum quibus coniunctissime vixerant, sed etiam

liberorum, & quidem carissimorum, interitum ita fortiter & constanter tulerunt, ut causae nihil sit, quin eos superioribus Graecis comparare, atque etiam anteferre debeamus. atque hoc multo magis in illis mirandum fuerit, quod in eorum obitu se fortissimos & constantissimos praebuerunt, qui non modo ipsis utilissimi, si vixissent, sed paene soli utiles ac iucundi esse potuissent. quid enim utilius filio? quid iucundius unico? at filium, & unicū Q. Fabius: praeterea consularem, qui iam magnas res gesserat, & maiores cogitabat, amisit. neque solum non doluit, quod fortissimi animi fuit; sed etiam mortuo laudationem in foro dixit: quo nihil fortius aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenseri potest. cuius orationem quis non admiretur, insignem ingenii, iudicii, ordinis praestantia? quo modo ille vel ea, quae dixit, sine luctu dicere, aut, quae scripsit, sine dolore cogitare potuit? cum praesertim hoc in illa laudatione & admirari, & obstupescere soleamus, quod non, ut alii, de ceterorum fortitudine disputat, ut suum ipse dolorem aliorum exemplo minuat, sed in filio haerens, illius maxime virtutes propriasque laudes, quae vel acerbiorum efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone persequitur. quod singularis virtutis exemplum forsasse Horatii Pulvilli laudem magna ex parte deminuere videatur: quem tamen summum virum silentio praeterire nefas ducimus, cum in eo ipso, quod filii mortem aequissimo ac fortissimo animo tulit, etiam Iovi Optimo Maximo, cuius aedem dedicabat, gratissimum fecisse videatur. nam Pontifex, inter solemniū verborum nuncupationem, postem tenens, ut filium mortuum audivit, neque manum a poste removit, ne sacra dirime-

ret, nec vultum a populo avertit, ne suum potius dolorem, quam populi utilitatem ac salutem, cogitare videretur. Iam, quid L. Paulo insignius, quid illustrius? qui filios paucissimis diebus duos ita perdidit, ut nullum paene doloris paulo acrius indicium ediderit; ac potius in ea concione, quam de rebus a se gestis ad populum habuit, laetatus est, quidquid populo Romano immineret adversi, totum id in se ipsum a diis immortalibus esse conversum. Cum Sulpicio vero Gallo quis neget actum esse praeclarissime? cuius innocentiam, sapientiam, militarem virtutem, etiam insignis in obitu filii fortitudo illustraverit, quem ut nunquam lubens tacitum dimiserim, sic ad Catonem properans exsultare videtur animus, & quasi in portum ex horrida tempestate delatus, in sapientissimi viri nomine atque exemplo conquietescere. neque enim maiori mihi admirationi esse solent clarissimi hominis res gestae ac virtus, non solum in luce patriae, sed etiam in congressu hostium cognita, quam fuit illa in filii morte, praetoris designavi, in oculis omnium civium fortitudo declarata. Atque horum egregia in domesticis miseriis atque aerumnis facinora qui fortiter in civitate nostra imitati sint, casusque fortunae gravissimos patientissime tulerint, non difficile fuerit oratione complecti. nam & Q. Martius Rex, cum unicum summae pietatis summaeque virtutis filium amisisset, dolorem prudentia pervicit, & eo ipso die, quo filii rogam spectarat, curiam ingressus est, senatumque iussit convenire. Crassus vero in eo proelio, quod cum Parthis commisit, occiso filio, tantum absuit ut doleret, ut etiam exercitum increpaverit, quod unius militis iactura tantopere commoveretur, hortatusque

que sit, ut patriae virtutis memores, pro republica fortiter dimicarent, filii mortui ultionem sibi uni relinquerent. Sed antiquior P. Crassus, vir clarus & consularis, P. Crassi filii mortem & vidit & moderatissime tulit. Nec ab eius laude absuit, ac fortasse Crasso praestitit, Cn. Caepio, qui Caepionem filium naufragio absumtum ita non doluit, ut eum ne leviter quidam vultu, aut ulla corporis parte commotum e familiaribus quisquam ullo pacto senserit. Iam quid Pisones, Scaevolas, Brutos, Marcellos, Metellos, Lepidos, Aufidios enumerem? quorum singuli pluribus amissis filiis, vel uxoribus, vel parentibus, nec lugendum existimarunt, & suam in illorum funeribus virtutem atque constantiam non sibi solum, sed etiam generi, nominique Romano gloriosam fore putaverunt. Pudet in virorum gravissimis casibus repetendis longiori uti oratione, cum virorum maxime peculiaris virtus sit, & in viris efflorescat ac vigeat maxime. quamobrem de feminis potius dicendum est, ut, cum eas fortissimas fuisse cognitum sit, tum pudeat viros, a mulierculis virtutis exempla petere, & ab iis ea virtute, quae ipsorum propria esse debeat, videri aliquando superatos. nam, si verum est, quod a Theophrasto alicubi proditum memoriae mandavimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse magnum, divina mente repletum, & coelestis indicandae sapientiae gratia tam multis undique collucentibus ornamentis illustratum ac depictum; in eo autem medio collocatos esse homines a deo, ut cum fortuna, dolore, morbis, egestate, casibusque permultis assidue luctentur; deum vero ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine divinitus ac-

cepta utatur, desuper adspectare: hoc, inquam, si verum est, dubitari profecto non potest, quin, quemadmodum populus Romanus in muneribus publicis invisos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, favet iis, qui contemptum eius prae se ferunt; itidem dii immortales, si quos ex hominibus nimis anxie de vita sollicitos, eiusque exitum detrectantes aspiciant, iis aliquo modo succenseant; eos vero & caros habeant, & muneribus prosequantur, qui si e vita revocentur ipsi, vel suos revocari videant, alacres, laetique deo pareant, nihilque propterea mali sibi accidisse iudicent. quod si feminas praestitisse intelligimus; cur iis imbecilliores atque infirmiores videri velint viri? neque solum unam aliquam e multis feminam, sed totam gentem ac nationem, ut marium virtute, sic feminarum eximia quadam magnitudine animi praestitisse accepimus. Lucaenas enim matronas traditum est occisis filiis vulnera inspicere consuevisse; ac, si adversos vulneratos esse comperissent, laetabundas funus ducere, eosque in avita sepulchra inferre solitas esse: contra vero, quos aversis vulneribus concisos agnoscebant, ab iis refugientes, clam sepeliendos curabant, nec ullo prorsus honore funeris prosequendos statuebant. tantum in femineis quoque animis decus poterat & studium gloriae. qua ex gente etiam illud ad nos praeclarum dimanavit, matrem quandam filium, senis confossum vulneribus, intuentem nec ingemere voluisse, nec coronam e capite deponere, sed ad comites conversam ita locutam: Quanto pulchrius & optabilius est, in acie victorem animam efflare, quam in Olympio certamine parta victoria vivere? At alia, filium in proelio interfectum audiens, Idcirco, inquit,

genueram, ut mortem pro patria fortiter occumbere non dubitaret. Quid his feminis facias, aut quo non honore ac gratulatione dignas putes, quae de patriae dignitate, deque gloria sollicitae, honestam mortem cuius saluti ac lucro anteponerent! Age vero, num Lacænis Romanarum virtus inferior? par fortasse, nisi malis etiam superiorem appellare. quam fortis enim & quam magna illa Corneliae vox, quae duodecimo iam foetu amisso, cum Tiberium & Caium filios interfectos spectavisset, nullo timore perculsa, nulloque dolore confecta, Nunquam, inquit, ego me non felicem dixerim, quae Gracchos pepererim. fortem vero feminam, & cuius ex veteribus mentis praestantia ac magnitudine animi conferendam. non enim dolori concessit, sed potius, cum virtute vicisset, victrix de dolore triumphum egit. Nihil iam Rutiliam miremur, quae C. Cottam filium in exsiliū secuta, cum postea reversum in patriam amisset, nemo eam lacrymantem post elatum funus vidit. parique fato Clodia usa est, quae D. Brutum filium, consularem, mortuum superstes vidit, neque tamen eius obitum non fortiter, & patienti animo tulit. quae virtutis non vulgaria in feminis exempla mirari aliquis possit, qui sexus imbecillitatem ac mollitiem cogitet. at vero, qui fortissimis genitas parentibus, & fortibus etiam avis maioribusque prognatas recordatus fuerit, nihilo ab eis minorem vel prudentiam, vel animi magnitudinem requirat. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut, illo amisso, ne prudentiam quidem retineamus? quae si ulla in nobis residet, nos profecto vel avitae, vel patriae virtutis admonet, nec de Pisonibus, Fabiis, Brutis, Marcellis cogitantes, quos

imitemur, & a quibus ortum ducamus, immemores esse patitur. Horum enim armis imperii fines producti sunt; horum sanguine parta ac stabilita libertas; horum denique labore ac studio respublica ad tantam pervenit sive bellicae laudis, sive domesticae virtutis gloriam. quorum in vestigia pedem ponere oportet, qui laudabiliter vivere, quique honestis in actionibus exerceri volunt, nec ullo mentis errore ad nimium dolorem, atque insaniam traduci. Nominavimus externos magnos clarosque viros: collegimus de nostris plurimos, quibus mortis sensus non modo non ingratus, sed etiam optatus & iucundus accidit. Addatur, si placet, etiam Theramenes, qui veneno epoto, maxima aequitate animi, ludens in morte, quod erat in poculo reliquum, Critiae propinavit. Ergo ille in sua morte vir clarus & sapiens ludebat: nos in filiorum aut affinium morte lugebimus? & veterum dicta quotidie legentes atque addiscentes, praeclara ducemus, exempla repudiabimus? aut eam vitam, quae mortem hanc consecutura est, immortalem, beatam, a miseriis omnibus vacuam, negligemus? quamvis enim nudum corpus & exanime discedens relinquat animus, nec amplius liceat homini, qui e vita discedat, suis opibus, bonis, divitiis perfrui:

Astante, ut ille ait, ope Barbarica,

Tectis caelatis, laqueatis:

tamen multo maioribus & bonis, & opibus, quae nulla vetustas absument, nulla vis eripiet, piorum mentes assidue potiuntur. Sed dimittamus & exempla clarorum hominum, & illorum virtutis impressam historiis memoriam: veniamus ad id, quod unusquisque sensu percipit, quantumque ex morte consequamur emolumenti ac

commodi, re ipsa factisque probemus. ex qua docendi ac disputandi ratione perspicue veritas elucescit, quidque hoc modo se habeat, vel illo, facile potest perspicui. Si quisquam est, qui secundos in omni vita rerum exitus adipisci & consequi possit, nihilque timeat adversi, hunc nemo infuturi poterit, iure dicturum, si vitam sibi morte multis partibus meliorem affirmet. atqui nemo est, qui non modo miseras, atque aeternas ab humana vita segregare, sed ne semihoram quidem felicem sibi ac beatam polliceri possit. Metelli sibi fortunam sperant omnes: Priami sobolem ac regnum exoptant alii: quasi non & Metellus tam multos nactus filios ac nepotes, cum maxime beatus esse posset, invitatus obierit, & Priamum non omni orbatum progenie, summoque dolore confectum, hostilis manus interemerit. His vitam si mors aliquot ante annis ademisset, e multis eos miseris ac luctibus simul eripuisset. quos idcirco experti sunt, quia vitam diutius, quam ipsorum requirebat felicitas, produxerunt. hinc illa miserabiliter decantata:

Haec omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam auferri,

Iovis aram sanguine turpari.

quae non modo visu, sed etiam auditu acerbissima sunt: quid putamus misero regi, qui omnia & videre, & audire, & experiri coactus est? num ei multo melius evenisset, si vitam omnino multis ante annis, quam haec acciderent, amisset? Forsitan quispiam dixerit: multa, quae vivens nactus est, bona, cito decedens penitus reliquisset. sed a malis etiam multo gravioribus, qualia multa secula non viderunt, felicissime liberatus esset. Ex quibus omnibus, multisque aliis perspicuum est,

pervertere homines ea, quae sunt humanae fundamenta felicitatis, cum utilitatem a morte seiungunt, aut cum miseriam cum morte connectunt. L. Crassum, ex nostra civitate clarissimum & eloquentissimum virum, matura mors quantis e molestiis, quantisque incommodis eripuit? nam, qua in patriam pietate fuit, ex iis malis, quae mortem eius consecuta sunt, incredibilem, si vixisset, dolorem accepisset. flagravit enim bello Italia, exarsit senatus invidia, nihil denique in civitate fuit, quod non eius temporis calamitatem luctumque persenjerit. Nam quid fugam Marii, quid cetera, quae in illius discessu acciderunt, maxime luctuosa, summeque miseranda commemorem? quid reditum illum sanguinarium, cuius ex recordatione nemo est, qui non intimis sensibus exhorrescat. tenemus enim memoria, aut saltem ex patrum scriptis accepimus, crudelissimam omnium caedem illo tempore esse factam, trucidatos bonos viros & cives, incisas eorum cervices, in Rostrisque positas, qui multorum civium salutem ac dignitatem eloquentia peperissent. quam multos ex illa reipublicae tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines atque optimos, ut acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quaesisse. O acerbum ac nemini non poenitendum reipublicae statum, conditionemque vivendi! cum eos ipsos, qui reipublicam suo labore, suoque sanguine auxerint, iuvarint, servarint, nusquam tuto nihilque magis, quam propinquorum manus ac gladios timentes horrescentesque videas: illorum autem, quorum ope atque auxilio servatus sis, cum horribiles miserosque casus spectes, nulla tamen ratione optulari, nihilque afferre adiumenti queas. quis neget iis ip-

sis, qui haec intueri cogantur, mortem esse non modo detrectandam, sed etiam optandam? qui autem ne in horum temporum flammam incidant, mortis beneficio consecuti sint, eos vero beatissimos iure omnes existimabunt: qualem fuisse L. Crassum, nisi res ipsa probavisset, nihil esset, cur oratione persuadendum videretur. Sed haec paulo antiquiora, quam ut omnibus in memoriam redigi, ac cogitatione comprehendere possint. Pompeii autem, nostri familiaris, casu quid in civitate notius, quid illustrius? aut quid omnium oculis ac mentibus perspectius & clarius? hunc, si mature extinctus esset, nihil doloris, nihil invassisset mali. quod tam diu in vita mansit, idcirco factum est, ut singularis calamitatis exemplum omnibus praebuerit. cui eo luctuosior fortunae acerbitas visa est, quo feliciores ac secundiore fortuna in omni vita usus erat. quis enim universis civibus aliquando carior? quis in toga vel rebus gestis, vel honoribus extra ordinem delatis clarior? quis opibus, propinquitatibus, amicitiiis florentior? cui nihil prorsus ad summam absolutamque felicitatem, praeter honestum ac iucundum vitae exitum, deesset. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunae possit iniuria. nisi malimus ad propriam mortalis vitae nimis asperam miseramque conditionem omnia mala revocare. qui enim amplissimis fortunis usus erat; nihil, nisi sublime ac beatum nec cogitare, nec optare consueverat; cui omnia vel ad usum, vel ad voluptatem supererant: bellum cum socero suscepit; deseruit domum; profugit ex Italia; & cum antea nihil in ceteris bellis, nisi summo consilio prudentiaque gessisset, cum vel maxime ingenio iudicioque excellere debuisset, sui paene oblitus

est. itaque imbelles & infirmas copias, tirones, collectiosque milites cum robustissimis legionibus conferre non dubitavit; & amisso exercitu, ereptisque castris turpissime victus, in servorum manus vir summus & clarissimus incidit. vita vero ut miserabiliter privatus sit, commemorare nihil est necesse: cum eo ipso, quod, in tam miseram fortunam delapsus, vitam cito amiserit, minus fortasse miser censeri possit. beatissimus autem obiisset, si, cum in republica florebat, cum valebat auctoritate & gratia, cum copiis opibusque affuebat, & vita decessisset. cuius propagatio quantum illi moeroris ac luctus attulerit, non modo scribendo, sed vix etiam cogitando consequi quisquam possit. itaque hoc stabilito & fixo, mortem saepissime beatam homini contingere; non solum, quod nos in beatam vitam inducat, sed etiam, quod multarum magnarumque miseriarum sensu liberet, & a futuris vel calamitatibus, vel doloribus abstrahat, quid iam relinquetur, cur non morte laetari, ac clarorum hominum virtutem, qui nullius interitu perturbati sunt, imitari debeamus? An non optimam beatamque mortem iudicabat L. Brutus, eum, tyrannum arcens, quem expulerat, vitam pro nihilo ducebat? item Decii, quo tempore cum Latinis pro patria dimicantes, sese hostium telis obiiciebant? praeterea Scipio, Paullus, Marcellus, Albinus, quos vitam in acie, iuvandae patriae causa, fortissime profudisse memoriae proditum legimus. Et vero nihil fuit, quam obrem elato excelsoque animo homines vitam non despicerent, ut sempiternam gloriam consequi possent. nam cum nullo, vel certe minimo doloris sensu, quem morientes perferunt, infinitam laudem commutabant. hunc

enim locum de exiguo, vel nullo potius dolore mortis, quem supra perstrinximus, paulo uberius percurramus. Neque enim absurde dixisse mihi videtur is, qui morientium mortuorumque hominum statum & conditionem duabus potissimum ex rebus percipi, atque intelligi posse affirmavit: quarum unam somnum flatuit, alteram vero tempus illud, quod nostrum cuiusque ortum antecessit. & sane ita est, ut ex omnibus opinionibus, quarum errore duci vulgus solet, cum de morte loquitur, nulla plane ad veritatem videatur esse propensior. ita enim multi vivunt, ut praesentibus bonis fruuntur; nec sane cogitent, quid paucis post annis vel ipsis, vel ceteris, boni aut mali possit evenire. Itaque saepe non opinatis morbis, perturbationibus, angoribus vexantur. moris vero, de qua potissimum cogitare debuerant, ita non reminiscuntur, ut ad se minimum illam pertinere, nec sua quidquam interesse existiment. qui, ut Panaeius Africanum dicere solitum tradit, ferociōres equos domitoribus tradendos esse, ut paulatim parere, seque mitiores ac molliores praebere incipiant: sic ipsi in gyrum fortitudinis ac patientiae reducendi sunt, ne, si mors imprudens oppresserit, perterreantur, planeque concidant. Sed nescio quō modo voluptate luxuque delinita hominum consuetudo de recta maiorum vita deflexit, eoque sensim delata est, ut nihil minus, quam verum, agnoscat, nec, cum aliquid agitur, rectum id, necne sit, magnopere cogitet. qua nulla maior pestis ac perniciēs humanis rebus, valde iam labefactatis, potuit afferi. atqui, si in ullo homine, certe in his ipsis vulgare dictum & verum & acute cogitatum esse deprehenditur. quid enim isti aliud agunt, nisi totos dies per inertiam

perdunt, atque ita vivunt, ut stertere potius, quam ullo pacto vivere videantur? dormiens autem ut nihil sentit, nihil agit, nihil curat; sic mortuus quid agere, quid curare, aut sentire possit, haud sane intelligas: itaque in fabulis, quos dii maxime adamarunt, eos, ne imminentem aliquam calamitatem sentire cogerentur, si vigilassent, a diis immortalibus consopitos esse accepimus. mortem igitur, siquidem somno similis est, singulis noctibus induimus, & cum in somno sensus sit plane nullus, nullum etiam in morte futurum esse sensum, verissime statuere debemus. quod ut sensu ipso plane percipitur, sic ne de altero quidem dubitari ullo pacto potest, quin, quales ante, quam oriremur, fuimus, tales etiam mortui futuri simus. mors enim quemadmodum ad eum, qui nondum ortus est, nihil pertinuit, sic ne ad eum quidem, qui mortuus est, ulla ratione pertinebit. ad morientem vero vel nihil, vel parum certe pertinet. siquidem tam angusto spatio, tamque brevi curriculo coerchetur, ut, nec si velit quidem, vires suas nimium porrigere, aut explicare possit. Quae est igitur eorum oratio, qui tantum in morte dolorem se timere atque expavescere dicunt? quamquam non sane video, quo modo aliter facere possint. qui enim mortem nunquam experti sint, quam semel homo subiturus est, quo modo, bona, malane sit, vere sentire ac diiudicare possunt? Morientes aiunt cruciari, angī, distorqueri. quod in nonnullis fortasse animadverti atque observari potuit. in quo tum isti aliquid dixisse videri possent, si hoc ex ipso mortis sensu penderet. nam, si mors ipsa dolore suo corpus usque eo cruciaret atque angeret, ut haec doloris edere iudicia cogeretur; negari profecto non posset, quin dolo-

rem non levissimum mors ipsa esset allatura. Cum vero huiusmodi cruciatus paucissimos angat, & eos maxime, qui intemperanter, flagitiose, nefarie vixerint; nunc dubitari non potest, quin tales homines non mors, sed admissorum scelerum conscientia vexet, habeatque sollicitos. qui enim se morituros nunquam crediderint, ac ne cogitarint quidem, cum ad ipsam mortem pervenerint, anguntur, non dolore moriendi, sed quod e vita inviti discedunt. in qua cum omnia secunda feliciaque experirentur, ne secus mortuis accidat, valde vereri, ac dubitare coguntur. At bonis, qui mortem semper, tanquam praesentis tempestatis portum, in ore, ac sermone habuerint, quique ex huius vitae procellis, mortis beneficio, aliquando egredi, saepissime concupiverint, nihil libentius ac iucundius mentione ac nomine mortis accidit. Atque in iis etiam praestans planeque admirandum deorum munus agnoscitur. bonos enim, & quidem plurimos, non modo cum exiguo dolore, ut optare homines vulgo solent, sed omnis plane doloris experies ex hac vita egressos, sine ulla dubitatione reperias. ex quibus Q. Fabius consulatum adeptus, cum in curia praetereuntes salutaret, nihil dolens, nihil molesti sentiens, immo plane gaudens e vita discessit. atque idem contigit A. Pompeio, cum in aede Iovis Capitolini sacra fecisset; itemque Thabrae consuli, diis immortalibus supplicanti. quid hos in ipso mortis articulo doloris experitos existimes, qui paulo ante laeti vivebant, & in eo, quo moriebantur, puncto temporis, nihil lugubre testati sint, nihil flebile dixerint? Morte, inquires, oppressi sunt. at sapientissimi & optimi viri; quibus mortem, tanquam beatæ vitæ initium, dii immortales largiri vo-

luerunt. quam eo fortasse iucundiores ipsis fore videbant, quo minus eo tempore tantum boni exspectaverant, ac ne sperare quidem poterant. nam cum mors e divina voluntate tota pendeat, haud sane in hominis potestate esse possit, quo potissimum die, quaque conditione mori velit. Nec verum est, quod dicitur a quibusdam, mortis eundem omnibus hominibus diem ac terminum divinitus esse constitutum: ut autem vel citius, vel serius moriamur, singulorum hominum vel intemperantia, vel negligentia contingere. nam, ut illud verissimum est, praefinitum esse vitae terminum a Deo, quem praeterire, aut ex quo egredi nemini liceat: sic illud affirmare nemo possit, eundem omnibus, eademque hora vitae finem impendere. quod si agnosceremus, nihil sane esset, cur homini prudentiam, temperantiam, pietatem tribueremus. quae omnes plane virtutes, si hoc consequeretur, non modo inutiles, sed penitus inanes viderentur. cur enim prudentia uteretur homo, cur abstinentia, cur temperantia, si eodem, quo reliqui omnes, temporis spatio vitam esset terminaturus? Ut diutius, inquis, vitam producere liceret. at, si vitae terminus fatalis est, nec immutari quidem posse necesse est. Sin voluntarius & in hominis arbitrio positus, nihil est, cur, eundem omnibus a Deo constitutum esse, quisquam affirmet. Sed de his statuat unusquisque ut libet. quid autem verius sit, Deus ipse viderit: hominem quidem scire arbitror neminem. stet modo nobis illud, doloris esse nihil in morte; boni autem tantum ex-ea ad homines permanere, quantum sperare multi possint, cogitatione quidem assequatur nemo. itaque hoc divinitus hominibus datum est, ut quoties molesti aliquid experiantur, tum mortem exoptent, ac

votis etiam conceptis saepe implorent. quid ita? quia bonam utilemque esse mortem, coguntur agnoscere: malam autem aut acerbam esse nunquam posse, homini a natura insitum est. itaque dolore percussi mortem imploramus, eamque unam, ut miseriarum malorumque terminum exoptamus. Admonet me locus, ut, cum neminem ipsa morte magnopere commoveri debere probatum sit, iis praecipue dolendum nihil esse contendam, quos mors cum laude appetita consolari potest. satis enim diu vixisse putandi sunt, qui vitam honeste clauserunt. eosdemque e vita abeuntes non modo laus, sed etiam perpetua voluptas delectatioque prosequitur. quae sane eo maior in animo exoriri ac vigere solet, quo latior alicuius in colendo officio vitaeque honeste ducenda manavit industria. certe enim, cum ad recte agendum natus homo sit, ideoque mentis & rationis munere, praeter ceteris animantibus ornatus atque instructus, unde potius laudem ac voluptatem, quam ab honestis actionibus, petat? An, unde ortum duxerit, obliviscatur? ille vero nec sui oblitus est, qui recte vixit, nec iniquo animo mori potest, cum multos relinquat suae testes memoresque virtutis. quanto autem gaudio exsultare credendus est illorum animus, qui corporis admistione solutus, in coelestes ignes, sempiternasque domos, unde exierat, revertit? profecto enim ex divina mente delibatos habemus animos, qui hac mole inclusi, tanquam terrae gravitate, sic ipsi nimio pondere corporis opprimuntur. ubi autem soluti corporibus ad proprias sedes evolaverunt, tum vere vivunt, nec libidini, voluptati, dolori serviunt; sed sui compotes, nulla re anguntur, nihil requirunt, omnibus imperant. Recte igitur dictum

est, corpus terram esse; mentem autem, ignem de coelo sumtum. id quod clarorum virorum acta cum virtute vita, praeclaraeque actiones facile testantur. quo modo enim aut omnia humanae vitae commoda contemneret, aut voluptates cunctas pro nihilo duceret, aut vitam ipsam laudis honestatisque gratia profunderet, qui nihil quidquam ad se, praeter haec ipsa mortalia, quae manibus contrectat, quae terit pedibus, pertinere cogitaret? verum haec non ita se habent. corpus enim e terra concretum, tamdiu terrestrium rerum amore ducitur, quoad in terram ipsam, unde ortum duxit, revertatur. animus vero, qui e coelo sumtus est, sempiternum quiddam & coeleste appetit, nec iisdem, quibus corpus, finibus cogitationes coercet suas. itaque nunquam quiescere, nec vere vivere putandus est, quamdiu corpore conclusus, invitus propemodum mortali labe terrenisque vinculis cohibetur. At illa quanti sunt, gravissimis vitae laboribus liberari, in mediis doloribus & aerumnis obdormiscere, et quasi emissos e molestissima vitae custodia, in iucundissimam suavissimamque domum remigrare? huc enim pertinent, quae de piorum quiete, deque voluptate illa, qua egressi e vita perfrui dicuntur, disputari a sapientibus solent. qui cum intelligerent, non fortuito, aut temere factos & creatos homines esse; nec eadem mereri bonos, qui multis exantlatis laboribus vitam in medio dolore amisissent, et improbos, quorum in patrandis flagitiis semper est animus cogitatioque defixa: idcirco non eundem probis et improbis vitae terminum, nec eadem mortuis praemia statuerunt. Qua nos recordatione potissimum refici ac recreari decet, qui carissimam filiam optimeque de nobis meritam ita vixisse scimus, ut ad

optimos mores, summamque prudentiam nihil posset accedere; & ita mortuam, ut in dolore, quem ex parte contraxerat, summam animi magnitudinem, summamque constantiam praestiterit. cuius mentio nobis, dolore iam, si non penitus extincto, certe magnopere levato, non solum acerba, sed etiam iucunda accidit. qui enim aliter debet? cum nec ipsi quidquam accideret mali, nec ego ulla re, quae tantopere cum natura congruat, & cum omnibus hominibus communicet, angere, aut perturbari debeam. Quid ergo mihi restat? nihil sane, nisi, cum ea, divino potissimum beneficio vitae munere perfuncta sit, ut ad eam maxime vivendi conditionem cogitationem meam mentemque referam, qua nunc ipsam perfrui credimus, ac si, quod aequum est, fateri velimus, etiam intelligimus. qua ex meditatione eo maiorem voluptatem percepturus sum, quo meliore illa nunc statu, quam quem vivens experta est, sine ulla dubitatione perfruitur. quid enim boni non merita est, quae nihil unquam egit, ac ne cogitavit quidem mali, & iis angoribus ac malis, quae viventi obiecta sunt, ita patienter perfuncta sit, ut non secus de adversis, quam de secundis rebus, diis immortalibus gratulari gratiasque agere soleret? & cum nihil, nisi rectum honestumque cogitaret, tamen una conscientia contenta, nec sua benefacta in luce collocari, nec sibi quidquam propterea laudis, aut gloriae debere arbitrarentur. Quae ergo ita animata fuerit, ut de se quidem minimum, de recta mente, ac de aequitate plurimum laboraret, an non diis ipsis censemus maxime gratam & probatam fuisse? in qua non ficta & adumbrata, ut in multis, sed maxime solida & expressa virtutis elucebat effigies. nam, cum eam talem natura genuisset, ut, quod

pulchrum rectumque agnoscebat, sua sponte sequeretur: tamen eo non contenta, summa vi rationis prudentiaeque perfecerat, ut nulla re minus, quam natura duce, egere videretur. itaque qui eius instituta & mores paulo diligentius inspexisset, qui regundae familiae sollertiam, qui summum in cunctis rebus ingenium, singularemque doctrinam advertisset; haud fuisset sane, quod aut virilem in intelligendis iudicandisque rebus prudentiam, aut exquisitam patris familias sollertiam requireret. itaque quibus maxime rebus egere saepe homines solemus, fortitudo & prudentia, hae ita in muliere abundabant, ut sui moeroris medicinam non peteret foris, sed in se ipsam spectans, ex sua semper virtute penderet. Quanto autem graviores ac difficiliores animi morbi sunt, quam corporis, eo magis mirandum est, talem existisse illam, cuius fortitudini corporis mala parerent, prudentiae vero omnes animi morbi facile cederent. itaque quamquam ex calamitate temporibusque nostris molestiae plurimum traxerit, nunquam tamen animo percussam aut deiectam sensimus. angebatur patris exsilio, totiusque familiae luctum, bonorumque direptionem invita videbat; sed matri tamen consilio prudentiaque aderat, & rebus in magnum saepe discrimen adductis, reditus spem nobis afferre nunquam dubitavit. ita, quantum ex calamitate doloris, tantundem ex filiae suavitate ac pietate solatii capiebamus. quod ut esset diuturnius, si commodum nostrum, aut eam, quae omnibus antiquissima est, liberorum caritatem cogitaremus, magnopere optare debuimus. at, cum illam corporis vinculis solutam, omnibus exutam miseriis, & immortalitatis compotem factam, animo repusamus, non modo in dolore conquiescimus,

sed etiam praecipue laetamur. quid enim mihi accidere laetius potest, quam de immortalitate animorum cogitari, de filiae simul aeterna beataque vita confidere? animos enim esse immortales, ne dubitandum mihi quidem videtur. faciam autem non invitus, ut sapientissimorum hominum percurram hac de re sententiam, quando me in hunc locum deduxit oratio. Neque vero haec ita disputanda censeo, ut animos idcirco non interire probari possit, quod mortuorum corporibus vis quaedam inesse veneratione digna putetur, quae significare debeat, non deleri morte animos, sed immortalium animorum, veluti sepulcra quaedam, mortalia corpora fuisse. quasi non & maiora, & firmiter multa suppetant, quibus planum fieri possit, qui animos simul cum corporibus interire contendat, eum contra rationem, nulla nixum ratione, pugnare. quod si auctoritas quaerenda sit, quem graviolem nominare auctorem possum, quam eum, quem Apollo ipse sapientissimum omnium pronuntiavit? cuius testimonium tale fuit, ut divinos esse hominum animos, et eos, corpore solutos, in coelum remigrare, unde prius venissent, in omni sermone asseveraret. in quo cum philosophis illis consensit, quos quondam Italicos nominavit antiquitas, maximeque nobiles iudicavit. quorum semper constans fuit opinio, demitti animos e coelo, divinaeque mentis eos esse non solum munus, sed etiam partem praecipuam ac propriam. quod si secus esse quisquam putet, haud sane facile, quid multis & firmissimis in hanc sententiam argumentis respondere possit, inveniet. Sic enim plane cognosci, ac sensu ipso diiudicari potest, summam esse paeneque incredibilem in animis celeritatem ac festinationem, cuius ope, quae corpus non

modo certo mensurum, sed vix etiam annorum spatio perficere, atque exsequi posset, ea ipsi non modo semel puncto temporis percurrere, sed etiam saepius excogitare & repetere facillime queant. quod si mirum videtur, cur non admirabilius censeatur, meminisse animum tam multa, innumerabilibus ante seculis gesta; quae futura sunt, cogitando prospicere, ac non modo praesentia, sed etiam praeterita & futura, veluti deum, omnia complecti ac sub oculos subiicere conari? quis dubitet, cum haec intelligat, eademque in se ipso agnoscat, divinum esse animum, nec, si divina aeterna sunt, ipsum esse mortalem? cum praesertim, duabus ex rebus, quae praecipue in animo sunt, illius aeterna natura facile intelligi ac deprehendi possit. haec autem sunt, motus, qui in eo praecipuus est, principium ac perpetuitas. cum enim ex seipso moveatur, nec aliunde, ut cetera, principium motus mutuetur; summa autem in eo, quamdiu in corpore est, perpetuitas motus appareat, quippe quae etiam in dormientibus agnoscat & vigeat: idcirco dubitari nullo modo potest, quin divinus sit, & sempiternus futurus. & sane ita esse ratio vincit, & rerum probat exitus. Dei enim imago quaedam animus est, ex ipso Deo delibata ac profecta. quod si Deus immortalitate fruitur, cur eam partem, quam ex seipso sumsit, mortalem esse velit? quin hoc ipso singularem & eximiam divinam esse vim indicandum putavit, quod non solum ipse immortalis sit, sed etiam, quos velit, suae naturae compotes, & plane immortales efficiat. Corpus autem voluit esse mortale. nec immerito. cum e terra, cuius mutationi subiecta natura est, initium duxerit, & in eam ipsam, vitae cursu confecto, abire debeat. Sed animus, profectus a Deo, coe-

lum ipsum appetit : nani in eum locum , unde discessit , semper optat redire. terra autem , si cui appetenda , corpori soli est. at vero animis aeterna coeli sedes quaerenda , eaque propria illorum patria : siquidem animorum nulla in terris origo inveniri potest. nihil enim est in animis mixtum atque concretum , aut quod ex terra natum atque fictum esse videatur. nihil ne aut humidum quidem , aut stabile , aut igneum. his enim in naturis nihil inest , quod vitae memoriae , mentis , cogitationis habeat ; quod & praeterita teneat , & futura praevideat , & complecti possit praesentia. quae sola divina sunt ; nec invenietur unquam , unde ad hominem venire possint , nisi a Deo. singularis est igitur quaedam natura , atque vis animi , seiuncta ab his usitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud , quod sapit , quod vult , quod viget , coeleste & divinum est , ob eamque rem aeternum sit , necesse est. nec vero Deus ipse , qui intelligitur a nobis , alio modo intelligi potest , nisi mens soluta quaedam & libera , segregata ab omni concretionem mortali , omnia sentiens & movens , ipsaque praedita motu sempiterno. itaque eandem aeternitatem animis quoque nostris , ex se ipsa exortis , impertivit. quorum ex cogitationibus atque operibus nihil aliud , nisi divinos esse illos & sempiternos , colligere possumus. nam si aedificiorum magnitudinem atque ornatum , si monumenta literarum , si pecuniae vim infinitam , in res maxime stabiles & admirandas effusam , si plurimarum maximarumque rerum adeptionem cogitare voluerimus , profecto intelligemus , haec nunquam facturum fuisse hominem , nisi diuturnitatem temporis ipsamque aeternitatem plurimum ad se pertinere existimaret. Iam ipsa gloriae cupiditas , honorum sitis , opum

ac divitiarum assidua procuratio, quid aliud indicat, nisi cogitare hominem in posterum, nec eodem vescendi vivendique studio, quo ceteras animantes duci videmus, humanum animum detineri. Sed haec abiectiora atque humiliora, nec ullis, nisi sane angusti naturae terminis, circumscripta. Quid illa in primis gravia atque praestantia, nec ulli plane in terris degenti, nisi soli homini, tributa? contemplatorem esse ipsum coeli rerumque coelestium; frui magnarum obscurissimarumque rerum scientia, quae vel ad excolendos ad integritatem atque innocentiam mores, vel ad comparandam solis astrorumque cognitionem, vel ad exercendam in abditis obscurisque rebus memoriam mentemque pertineant. nonne haec ipsa tanta ac talia, divinum esse animum ostendunt, nec illius naturam aliunde, quam e coelo, delibata ac deductam? An censemus, si una cum corporibus animi interirent, aut sapientissimos homines tam aequo animo mori posse, aut tam iniquo, planeque invito stultos & fatuos? Socratem ferunt, morti proximum, de piorum immortalitate beataque vita, quae mortem consequitur, disputavisse, itaque laeto ac libenti animo letale illud poculum hausisse, quasi non ad mortem, sed ad regnum atque imperium vocaretur. At vero quorum animus in terra defixus haeret, qui nihil, nisi mortale terrenumque cogitant, eos plane repugnantes atque invitos e vita discedere videmus. nec immerito; cum animorum aeternitatem propius iam intuentes cruciantur mirum in modum, quasi flagitiosè aeternam vitam poena etiam sit immortalis consecutura. Atque illud etiam (o stultum hominem, dixerit aliquis, & naturae suae penitus ignarum!) nemini obscurum esse potest, ex ip-

sis etiam sacris caeremoniisque maiorum aeternam hominis vitam facile cognosci atque intelligi posse. neque enim illi aut mortuos tanto honore coluissent, aut tam multas tamque varias sepulchrorum caeremonias posteris tradidissent, nisi cognitum perspectumque habuissent, vigere animum in morte, nec, quamquam corpus occidat, hominem ipsum penitus evanescere. itaque statuisse videntur, mortem ipsam non esse humanae vitae confectricem, nec ex ea sequi interitum; sed potius ad aliam multo feliciorum vitam iis, qui recte vixissent, ducem optimam solere exsistere. quicumque enim convenienter naturae vixerint, nec illam secuti sint malae consuetudinis corruptelam, quae divinitus datos igniculos exstinguit, vitiaque gignit & confirmat omnia, eos & viventes gloria, & e vita excedentes praemiis prosequi oportet. id enim non solum rationi consentaneum, sed etiam verissimum atque aequissimum est. cui autem aequitatis antiquior cura, quam Deo? itaque, cum homo solus ex omni propemodum genere nactus sit aliquam notitiam Dei, nisi vitae iniquitate Deo iniquus atque invisus evaserit, ad Deum certe evolabit. idque aeternitatis humanae vel maximum ac firmissimum argumentum est, solum hominem divinae voluntatis participem consciumque existere: ut, quamquam agrestibus silvestribusque in locis natus sit, tamen, ipsa docente natura, & esse Deum, & colendum ac verendum esse, dubitare non possit. O rem dignam, in qua non modo homines, sed ipsas etiam pecudes obstupescere, ac, si fieri possit, etiam erubescere oporteat! cognatum esse hominem Deo; nullum aliud in terris animal, nisi hominem solum, Dei cognitione imbutum esse; nec quidquam esse aliud,

quod animo, e divina mente hausto, praeditum sit; tantamque inesse homini caecitatem atque socordiam, ut divinae cognationis immemor, aversetur migrationem ad Deum? nec enim aliud esse mors, quam migratio ad coelestes superasque sedes, existimanda est. nec id solum ratione quadam aequitati veritatisque consentanea, sed etiam sapientissimorum hominum maxime firmo stabilique consensu. Atqui eum, qui hoc pacto vivere, ac paene a seipso dissentire velit, meminisse certe oportuit, terram ipsam, omniaque, quae sub coelo sunt, divina voluntate regi, proptereaque quiddam nobis, quod observandum & addiscendum videatur, praescribere. quis ergo terram ipsam, aut quotannis feracem, aut semper optimas fruges, & nunquam malas inutilesque herbas edentem effertentemque vidit? quis animalia semper uberes foetus edidisse, nunquam sterilitatem passa esse, recordabitur? quod si haec ipsa secus se habent, nihilque in rebus humanis perpetuo firmum eiusdemque naturae optare licet: cur, quam in omnibus & rebus & animantibus vicissitudinem cernimus, eam ab homine seiungamus? qui si multos annos feliciter vixerit, si sobolem, honores, opes assequutus, diu tantis bonis frui potuerit; praeclare secum esse actum vere dixerit. Sed adversi tamen aliquid subeundum perferendumque relinquetur: deinum optetenda mors erit, quae eo levior esse debet, quod omnibus communis est, nec cuiquam singularis, aut praecipua: sed hoc quoque gratior, quod nos a multis erroribus abstrahit, quibus, quoad vivimus, in tanta opinionum varietate, assiduaque veri inquisitione perturbari saepe solentus, & ad ipsam cernendam fruendamque veritatem iucunde traducit. quo nihil beatius homini posse com-

tingere, satis, ut arbitror, ex eo suspicari possumus, quod innata est homini cupiditas scientiae: eius autem praestantia non sane video, qua alia in re, nisi in perfecta veritatis cognitione, posita sit. ex quo fit, ut veritatis cognitionem affecuti, perfecta absolutaque scientia potiamur: vereque dici potest, qui veritatem intueatur, sensuque percipiat, eum voti sui compotem vereque beatum esse. quod si beata vita quaerenda nobis est, nec quidquam fugiendum magis, quam ne miseriarum gravitate premamur; quid illo homine stultius aut stolidius reprehendi potest, qui ceterorum morte ita angitur, ut beatæ vitæ oblitus, miseram atque infelicem consecetur? profecto enim ita se res habet, ut, nisi mortis dolorisque timore liberatus sit, etiam si multas cognitatas perceptasque virtutes habeat, rectumque & aequum omni plane utilitati anteponat, beatus tamen esse nemo possit. quid enim aliud dolor est, nisi cruciatus animi, isque perpetuus? quid aliud timor, nisi assiduus invisarum ac molestarum rerum metus? at quo modo felix aut beatus esse poterit, qui assiduo cruciatu metuque urgebitur? Quin eo miserior atque infelicio existimari debet, quod non solum sibi ipsi molestiam miseriamque comparabit, sed in ceterorum etiam sermonem ac vituperationem incurret. nihil enim nimio dolore deformius, nihil a viro alienius. & si corporis pravitatibus vituperatio proposita est, vitiis ipsis, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiae? Illa vero & graviora sunt, & maiori animadversione vindicanda, quo nobiliorem, quam corpus est, sedem, nempe animum ipsum, occupaverunt. quod si turpis dolor nimius & vituperatione dignus, certe illud consequetur, ut, qui nimio dolori

seipsum tradat, ne laude quidem ulla dignus censeatur. est enim series quaedam maxime veritati consentanea, ut sententiarum, sic rerum: & quemadmodum in sermone, disputationeque nostra nescitur aliud ex alio, ita qui se una aliqua vel deformitate vel turpitudine implicari patitur, multis statim miseriis ac deformitatibus opprimetur. Nec vero credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, idcirco dolorem omni ex parte improbare, omnesque illius ex animo fibras evellendas existimare. est enim, quatenus homo doleat, & (quod prudenter a Crantore dictum est,) sive secetur pars aliqua corporis, sive avellatur, sensus tamen adesse debet. istuc enim nihil dolere, fieri non potest, quin, quemadmodum feritatem corporis quandam, sic animi stuporem maximum indicet. Sed nimirum illud est, quod improbamus, dolori nos ipsos ita tradere, ut in aliam fortasse gravio-rem ex alia parte vituperationem incidamus. nam quemadmodum, qui nihil prorsus doleat, desciscere videatur ab hominis natura, quae morte percussa, dolorem ac luctum aliquo modo indicare cogitur: ita, qui dolori nimis indulgeat, humanae naturae penitus oblivisci, communemque omnium conditionem recusare iudicabitur. quibus rebus intelligitur, graviter peccare homines, cum vel ea, quae omnibus perferenda subeundaque sunt, de-rectare audent, vel, quid ipsos in vita deceat, quaeque sequi aut refugere debeant, non cernunt satis. quod proprium prudentiae munus est: quam humanarum actio- num moderatricem a diis immortalibus esse constitutam, inspicari nemo potest. atqui huic tam praeclaro divino- que muneri plane obsistit, qui nimio dolore ducitur. non modo enim se ipsum sine ullo fructu lacrymis ac tristi-

tiae tradit, sed etiam omni plane consilio ac iudicio vacat. ubi enim ratio, si se dolore auferri sinat? ubi constancia, si sibi ipse repugnet, & in moerore iaceat? ubi denique humanitas, si se hominem esse oblitus, nihil sibi cum morte commune esse contendat? Iam vero illud stultissimum, existimare, quae ceteri homines libenti animo subeant, iis se non esse obstructum. quid enim? an ignorare quisquam potest, quanta inter homines cognatio sit, quantaque similitudo? etenim, nisi hoc verum fateremur, causae nihil esset, cur homo hominem consilio, re, gratia iuaret; ab hostium impetu ac laesione defenderet. quod contra videmus accidere: ut, qui ab his actionibus avertat animum, non modo in vulgus improbetur, sed etiam inhumanitatis ac feritatis accusetur. certe enim non e marmore sculpti, aut e robore dolati sumus: est in nobis quiddam, quod pietate misericordiaque moveatur, nec exstingui sinat illam, qua Diis proximi sumus, iuvandi ac benefaciendi voluntatem. itaque insitum homini atque innatum videtur, ut, quoties alium hominem, quamvis alienum, premi calamitate atque aerumna videat, crucietur animo, nec, si facultas suppetat, dimittendam putet illius sublevandi occasionem. quam enim ipse, si eo loco esset, benignitatem sibi impartiri optaret, ea ut in alium utatur, natura tacita quadam voce monere ac praecipere videtur. quae igitur sibi evenire posse dubitet, ea, si contingant, curangi ac perturbari velit? aut, cur non potius humana illa esse & omnibus hominibus proclivis, fateatur? quanto rectius ille, qui hominem se agnoscit, nihilque humani a se alienum putat? itaque cum hanc ex animis nostris opinionem, mala omnia non esse humana,

veluti immitem quandam & immanem belluam, extra-
xerimus, profecto minus misere minusque sollicitè vive-
mus. relinquetur enim illa cogitatio, quaecunque acci-
dant, fortiter ferenda esse, nihilque posse homini eve-
nire, quo funditus prosternatur. idque ita erit, si no-
bismetipsis non assentabimur, sed veritatem, qua nihil
praeclarius, praestabilius, uberius esse potest, toto pectore
amplectemur. haec enim illa est, quam affecuti, melio-
res multo efficimur, & ad perferenda incommoda, prae-
claraque peragenda alacriores: cum nihil, nisi quod rec-
tum & aequum est, laudabile arbitramur, nihilque aliud,
nisi egregia illa, ex quibus vera gloria nascitur, expe-
timus. Ac mihi videor nimis etiam nunc anguste atque
exiliter agere. qui enim latior obiici campus queat, in
quo fidentius atque alacrius exsultare possit oratio? sed
faciam impudenter, si medicinam deserens animorum,
quam omnibus maxime utilem esse intelligo, ad meam
unius delectationem sermonem omnem mentemque con-
vertam. Dolorem igitur nimis acrem ac diuturnum fu-
giendum diximus. & quidem probabiliter, cum ex eo
mala multa maximeque gravia soleant exoriri; contra
vero nihil boni. neque enim dolor ex illis rebus est, in
quibus vel ad probandum, vel ad vituperandum, mul-
ta & magna contrariarum rationum paria momenta ag-
noscantur. hoc enim si acciderit, agerem verecundius,
neque me in eum locum demitterem, unde nullum plane
exitum viderem. Sed, quoniam haec ita se habent, con-
tendo, vincendum esse animum, dolorique acriter obfisten-
dum. sive enim nosmetipsos, sive vulgi opinionem co-
gitemus, id nobis sine ulla dubitatione faciendum est.
at, si ad mortuos ipsos animum traducamus, qui possu-

mus existimare, gratum illis fore, quod nimio dolore cruciemur? praesertim cum ex eo nihil ad illos utilitatis, sed permultum ad nos dedecoris atque incommodi permanet. Quid igitur eos ipsos a nobis optare atque expetere arbitremur? nihil sane, nisi ut eos illustri memoria ac recordatione decoremus.

Nemo me lacrymis decoret,
ait *Ennius* :

Cur? quia volito vivus per ora virum.
quid igitur est causae, cur fletum lacrymasque recuset? nimirum ea gloria, quam se adhuc viventem affectum esse confidebat. eandem igitur ob causam nostrum quoque luctum mortuis ingratum molestumque fore suspicemur, nec aliud eos a nobis quidquam flagitare credamus, quam, ut id ipsum illis, quo maxime delectamur, tribuamus. haec autem gloria est, & assidua illorum virtutis recordatio. quam si sermone laudationeque nostra immortalem efficere liceat, hoc uno de mortuis nos vel optime meritos existimare possumus. Quid, quod eum, qui sic doleat, ut recreari confirmarique non possit, ne divinum quidem numen horrere, sapientissimi homines prodiderunt? impium autem est, quibus debemus omnia, iis pessimam referre gratiam. contra vero, qui deorum voluntati paruerunt, nihilque se, quod ab illis ultro daretur, moleste ferre declaraverunt, eos non solum viventes praecipua laude ornavit antiquitas, sed etiam e vita egressos perpetuo coluit honore. idque eo studiosius ac libentius, si quos intellexit cum deorum cultu exercitationem virtutis & praecipuam in mortales beneficentiam coniunxisse. scite profecto, ut cetera ferme omnia, quid enim maiori laude dignum, ex omnibus re-

bus humanis commemorare possimus, quam eum, qui vitam ducat cum virtute coniunctam, ad deorum cultum atque honorem, perpetuum in homines studium ac pietatem aggregare? nec quidquam tantulum modo in eius animo existere, quod non vel pietati, vel humanitati, vel denique virtuti sit consentaneum? Nec aliam sane ob causam perturbari omnem vitam errore inscitiaque videmus, nisi quod, quae in hominis vita praecipua esse deberent, pietas erga deos, in homines beneficentia, virtus in ingeniis ac moribus, ea fere omnia negliguntur. eademque ratione, quae maxime vitare deberemus, ea studiosè expetimus, caecoque impetu ferimur ad illa, quibus vita nostra plane fera atque immanis efficitur. ex hoc fonte cupiditates insatiabiles exoriuntur, quibus non modo singulos homines, sed totas familias & universas funditus eversas civitates videmus: praeterea seditiones, insidiae, discordiae, rerumque & hominum clades & interitus, ex his etiam incredibiles dolores emanant, quibus perturbari vitam, neque solum insuavem, sed acerbissimam effici necesse est. quod contra probis, virtutemque amantibus accidit. nam divinae voluntati obtemperantes, nihil in se ipsis, sed in ea se ipsos ac sua ponunt & locant omnia: neminem laedunt: omnes liberalitate, benignitate, caritate amplectuntur: nulla re cruciantur: nihil appetunt, omnium vitiorum fracto impetu, cupiditatumque radicibus ex animo penitus evulsis. Nempe igitur eos, qui ita vixerunt, ut sibi iucundi, diis grati, hominibus fructuosissimi exstiterint, divinis honoribus iure dignos maiores nostri censuerunt; eosque cum diis immortalibus aevum agere sapientissimus poeta non immerito cecinit. Nec tamen idcirco, quod eorum corpora in

coelum perlata credere sapienter quisquam possit : quod quia natura non patitur , ut , quod e terra est , alibi , quam in terra maneat , ne credi quidem debeat , necesse est : sed , quod eorum animi , tanquam hominum de diis immortalibus humanoque genere optime meritorum , in coelum putentur elati. quod de Romulo , urbis nostrae conditore , memoriae proditum accepimus : quem singulare in genus hominum collatum munus tam praeclarae urbis condendae , in deorum numero collocavit. idque eo tempore , quo literis & doctrinis homines exculti facile fictum a germano , verum a falso secernebant : ut credi non possit , quidquam illis persuaderi potuisse , quod ullam ficti aut falsi imaginem prae se ferret. sed , quod ille mortalis , eximia virtutis ac beneficentiae gloria consecutus est , ut non solum immortalis , sed deus iudicaretur : id ipsum aliis etiam tributum esse , ut inter deos recepti putarentur , cum excessissent e vita , annales veterum loquuntur. quod & apud Graecos prius contigit , & inde fortasse ad nostros permanavit. nam & Hercules , & Liber , fratres Tyndaridae , & feminae plurimae , quibus nunc inter deos locus esse praecipuus creditur , & hominibus nati & homines fuerunt. Sed , quod virtute praestiterunt , & , ut ceteris ad recte vivendum , beneque merendum praelucent , laboraverunt , ideo eos hominum fama , beneficiorum memor , in consessu concilioque coelestium collocavit. atque ipsos , quos vocamus maiorum gentium deos , aliosque quamplurimos , quos in deorum numerum retulimus , hinc a nobis egressos & in coelum profectos , facillimum erit agnoscere. Maximum vero argumentum est , quod de illis credimus , id esse verissimum , quod & tantus tot secularum doctis-

simorumque hominum consensus, veritatis vox ipsa esse videtur, & quod tantae tamque praeclarae virtuti, quem alium congruentem locum tribuere oporteat, non sane reperies. quis est autem tam demens, ut, quos innocentia, liberalitate, & singulari quadam ac praecipua virtute diis proximos intelligat, iis seiunctum a diis tribuendum locum censeat? & cum hominis animus terrena respuat, ad supera semper feratur: qui non solum tacito naturae impulsu, sed voluntate reque ipsa, ut quam maxime coelestibus similes essent, praestiterunt, eos licebitne coelo esse privatos? Mihi vero eo iustius in coelo collocati videntur, quo clarior eorum inter homines vel eluxit liberalitas, vel virtus nituit. quis enim Hercule fortior? quis prudentior? quis ab omni cupiditate remotior? quos ille labores, ut fortiter ageret, & hominibus prodesset, suscepit & pertulit? aut quid non doloris & calamitatis exhaustit? quis ergo hunc coelo excludi patiatur, cum eius virtuti sempiterna gloria & laudis patuerit immortalitas? eademque ceterorum conditio est: quorum alius alio genere virtutis, omnes summis & singularibus vel in ipsos deos, vel in homines meritis praestiterunt. itaque tam egregiis eximiisque factis non infixas plumbo statuas, non arescentes triumphorum coronas satis diuturna persolvere posse praemia iudicatum est, sed florentiora stabilioraque munera quaesita sunt, quibus ornarentur ii, qui virtutem, honestatem, gloriam, otio, libidini, voluptati, vitae denique praetulissent. tamque id aequum est, quam illud decorum maximeque probandum, non easdem improbis sedes, quas bonis atque integris, post mortem esse propositas. intellexerunt enim ex maioribus nostris complures, qui sapientia praestite-

runt, cum in diis aequitas praecipue vigeat, eaque in eorum gubernatione appareat maxime, fieri non posse, quin nequitiam sceleraque aversentur, quique ea in vita exercuerunt, eos a se ipsis longissime seiungant. quod in vulgus edi, verumque existimari, non modo rationi conveniens, sed utile quoque in primis est futurum. nam, si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inerit, certe ob hanc potissimum causam se a flagitiis ac facinoribus abstinebunt, quod impios ac nefarios homines a deorum concilio ac societate arceri iudicabunt. Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in coelum patere. nam vitiiis & sceleribus contaminatos, deprimi in tenebras, atque in coeno iacere docuerunt. castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, leni quodam ac facili lapsu ad deos, id est, ad naturam sui similem, pervolare. quod si ita est, certe nobis, quantum conniti animo possumus, quantum diligentia consequi, contendendum atque elaborandum est, ut ne ab iis segregemur, quorum est proprium vita frui sempiterna ac beata. quod efficere qui voluerit (omnes autem velle debebunt, qui se ipsos diligere, convenienterque naturae volent vivere) nunquam committet, ut, quae ceteris exitiosa fore crediderit, ea ipse persequatur. neque enim in spem venire poterit, aut ignoraturos esse deos, quae ipse agat, cum divinam naturam nihil praeterire credibile sit, aut illa probaturos, a quibus non modo dii, sed etiam sani homines abhorreant. quid enim turpius libidine? quid taetrius avaritia? quid detestabilius crudelitate? quae quamvis in hominibus aliquando existant, tamen ab hominis natura tam aliena sunt,

quam humanum illud erit, si omnia nobis bona omniaque commoda expetamus. atque in hoc comprimendae sunt cupiditates, quibus trahimur per saepe ad ea, quae virtuti adversantur. quod facillime perficiet, qui tam gloriosi facinoris exitum secum ipse assidue cogitabit. tantaque est huius cogitationis suavitas, ut, quod libenter alacriterque agimus, etiam sine labore peragamus. idque in praestantibus laudisque appetentibus hominibus facile cernitur. quorum tanta esse solet vel in obeundis proeliis, vel in agendis causis, vel in contentionibus pro republica suscipiendis alacritas, tantaque virtus, ut, quod in iis rebus periculi, aut laboris est, aut non sentiant, aut pro nihilo ducant. magnum enim est contendentis, & ad gloriam anheliantis animi fomentum, magnum solatium, spes futurae ac propinquae sive utilitatis, sive gloriae. neque id solum in magnis, sed etiam in levioribus laboribus ac studiis. quos enim cursus, quos venatio delectat, eos quamvis de via fessos ac paene exanimes videas, nunquam tamen minus alacres minusque concitatos animadvertas. iam, honorum cupiditas, quid non in nostra civitate laboris, quid non sollicitudinis negotiique facescit? quotus tamen quisque est, qui se vel labore defatigatum, vel pensationis molestia curaque confectum audeat dicere? sic, quorum oculos virtutis splendor occupavit, gloriaeque studium animos delenivit, ii nec laborem sentiunt, &, si tantus est, ut aliquando erumpat, eo tamen non magnopere moventur. toti enim in eo sunt, ut profint patriae, immortalemque sibi nominis memoriam comparent. quam si quis negligendam ducat, omnemque hominis felicitatem recte factorum conscientia metiri velit, is certe divinos honores, qui claris viris

tribui consueverunt, nunquam negliget. etenim de diis ipsis, qui eosdem sibi honores asciverunt, pessime iudicasse videretur. tanta autem eorum, qui huiusmodi consuetudine delectati sunt, & sapientia, & aequitas agnoscitur, ut dubitari non possit, quin, ipsi quod egerunt, a certa ratione profisciscatur. quales numerare Lacedaemonas possumus, clarissimos & fortissimos viros, qui cives suos, mortem pro patria obeuntes, divinis honoribus afficere solebant. Quid vero illae omnis plane doctrinae omnisque sapientiae parentes Athenae? nonne Codrum, regem suum, ob pietatem in patriam meritaque illa, quibus excelluit, magno consensu in deos retulerunt? Atque haud scio, an recte senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros & fortes idcirco deorum immortalium honore consecratos, ut incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula, qui patriae amore studioque tenebantur. vera enim virtutis merces gloria est; nec quidquam est aliud, quo magis ad recte honesteque agendum praestantis animi homines incendantur. quod optime agnovit, ac diutissime retinuit, omnium literarum praeclara custos & altrix Graecia: quae multos habet virtutis gratia factos ex hominibus deos, quorum alios fatentur novos; alios multis iam seculis receptos in coelum consecratosque contendunt; quam multi autem sint, qui reconditas eorum scrutantur literas, nosse fortasse possunt. Neque vero haec a me ideo copiosius disputantur, quod eos temere, neque satis considerate tam multos consecratos esse credi velim; cum eos ipse quoque venerer, deorumque loco habendos putem: sed potius, cum tot apud omnes paene gentes immortalitate divinisque ho-

noribus affecti reperiantur, ut exacuum bonorum mentes ad ea promerenda, quae sapientium iudicio ducuntur amplissima. nihil enim praestantius aut beatius accidere homini potest, quam ea loco donari, in quem ut ascenderent urbis nostrae conditores, nullum periculum, nullum laborem, nullum denique certamen praetermiserunt. ac, si privatae utilitatis, & commodi habenda ratio est, nullam aliam expetere aut optare vir sapiens & eruditus, praeter hanc unam, debet. Tempia vero publice vota & dedicata, quantum in vulgus dignitatis, quantum habent gloriae? cum omnes, qui deos illos, quibus templa voventur, publice colunt, fateri cogantur, & fuisse homines, & ad deos divinosque honores, una virtute fretos, ascendisse. Nec mirandum est, deos illos publice coli, eorumque delubra & templa auguste sancteque exornari, qui vel patribus nati sunt diis, vel matribus. nam, quemadmodum eorum cultus & sanctus & religiosus est, maximeque pietati atque aequitati consentaneus; sic admirationis, aut dubitationis nihil habet. totus enim ex natura oritur: ut iure ipso naturae, qui deo satus, vel dea editus procreatusque sit, deus esse debeat. at vero, qui homine patre, vel mortali matre natus est, hunc esse deum, & magnum quiddam videri potest, & dubitandi occasionem, nec fortasse ineptam, multis afferre solet. non enim, si eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id iure fiat, aut dubitare, aut negare quisquam potest: sed, quod tantam virtutis esse vim velimus, ut vel natura ipsa eius unius ope immutetur, hoc illud est, de quo quaerere doctiores viri non immerito soleant. quibus ita responsum est, non immutari virtute natura

ram : nec enim id, sine prioris naturae corruptione, posse evenire : sed, eadem in illis manente natura, evolare animum ad deos, & in eorum adscribi concilium, cum immortalis sit, & immortalitatis divinae particeps; corpus autem, suapte natura mortale, manere in terra, quodque terrenum est, nullo pacto suam exuere posse naturam, ut alienam induat. quamvis enim haec ipsa quaestio perobscura videri soleat, nec omnino proclives, aut faciles habeat explicatus; tamen, nisi auctoritatibus contra rationem pugnetur, non incommode, opinor, a nobis exposita censeri potest. Et quoniam, quae in hoc genere praecipua cognituque digna sunt, persequimur omnia, (volumus quidem certe) praetereundum non est, quales quamque multae virtutes, erudiendorum hominum gratia, sint honore deorum immortalium consecratae. cuius rei finis est, publica utilitas : ut, quo honore virtutes ipsas decoratas videant, eundem se consecuturos esse homines sperent, si iisdem virtutibus excellent; quo in genere multum boni est in imitatione. libenter enim ea imitantur & persequuntur multi, ex quibus alios illa eadem, quae ipsi appetunt, consecutos vident. atque ex eo plerumque accidit, ut multis in rebus, quas antea ne cogitaverant quidem, cum ad clarorum virorum imitationem se contulerint, multorum vigeat industria. quae cum paulo manavit latius, quantos progressus quantaque acquirat incrementa, nihil necesse arbitror commemorare. constat enim inter omnes, quae praeclara ducuntur, ea fere omnia a tenuibus initiis sumfisse exordium. quod paulatim, imitatione progrediente confirmatum, ita increbruit, ut ne augeri quidem, aut exaggerari magis posset. quod si ulla in re

gratum nobis atque optatum esse debet, certe in complectendis provehendisque virtutibus non video, quid esse possit optatius. siquidem ex his informatio pendet educatioque vitae: quae cum recte instituitur atque excolitur, incredibile dictu est, quantos quamque uberes iustitiae, integritatis, omnisque amplissimae laudis fructus afferat. Sed, cum virtutes multae merito colantur, quod & ipsae cultu dignae sint, & multae ab iis ad universum genus hominum utilitates proveniant; quid sit, cur bestiae quoque ipsae ab Aegyptiis ferme omnes consecratae sint, scire sane velim. sit piscis in cultu, aë deorum opinione apud Syros, homines nsc tanta ingenii acie praeditos, nec tantis doctrinarum praesidiis instructos, ut, haec inepta ridiculaque esse, possint agnoscere. Aegyptii vero, omnibus affluentes eruditionis & scientiae laudibus, quo modo in tam inanem tamque absurdam delabi opinionem potuerint, equidem intelligere vix possum. quid enim? an boves, canes, lupos, feles, pisces in deorum numero habebimus? & quas nobis natura praesidii auxiliique causa animantes genuit, eas per inscitiam deos iudicabimus? quibus nihil foedius, obscoenius, lutulentius ne natura quidem ipsa viderit. Etiamne animalium monstra illa, a quibus hominum generi praecipua incommoda inferuntur, crocodilos, aspidas, serpentes, ceteras feras & immanes beluas, in deorum numerum referemus? quid erit aliud, naturam invertere, & ima summis, summa infimis commutare? &, cum tantam in his imperitiam barbariamque agnoscamus, tamenne ista penitus inania pertinaciter defendemus? Eademque inscitia cepas, allia, fructus ceteros, qui oriuntur e terra, in deorum numero re-

posuit *Aegyptus*. quae haud scio, cur longiori oratione refellere sit necesse. incredibilis est enim eorum absurditas, ut nulla esse possit aut pertinacia, aut imperitia tanta, quae non ista aspernetur, atque refugiat. Imbres autem, nimbi, procellae, si a nostris consecratae sunt, id antiquissimis populi Romani ritibus ac caeremoniis receptum & confirmatum est. quae tolli, aut perturbari, cum & satis firma ratione nitantur, & usu iam ipso confirmata & approbata sint, sine nefario scelere non possunt. Graeciam vero, quam paulo ante laudibus ornavimus, hoc loco non sane laudare possumus, quae *Cupidines*, & *Amores*, satis audacter & temere in gymnasiis aedibusque publicis consecrarit. Quid enim *Cupidini* aut *Amoribus* cum gymnasiis? aut, quid ea consecratio vel ad considerandum, vel ad imitandum asferre potuit honestatis, aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipiens in deorum consecratione esse debet, nec, quod ullam vel levissimam aut turpitudinis, aut ullius omnino imprudentiae suspicionem afferat. quales videri possunt eorum consecrationes, quorum in rebus prohibiti pudorique contrariis numen esse potentiaque creditur. Qui ergo ad hominum vitam vel adiuvandam, vel excolendam atque exornandam aliquid attulerunt, quique virtutibus rerumque gestarum gloria praestiterunt, eos nemo dubitat, iure deos habitos, divinoque cultu affectos esse. Neque ego ullo pacto auderem hoc primum proderi. non enim tam studiosè, quae laudari possunt, appeto, quam reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel levioris culpae redundare. Cum vero & mares & feminas complures in deorum numero esse videamus, & eorum in urbibus atque agris augustissi-

ma templa veneremur : assentiamur eorum sapientiae, quorum ingeniis & inventis omnem vitam legibus & institutis excultam constitutamque habemus. tantis enim ducibus aberrare non possumus : nec a nobis, sed ab illis ipsis, quos sequimur, rei tam iustae ac debitae ratio reposcetur. iure enim fecisse putandi sunt, qui, ne quem virum, aut feminam praeclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam venerandamque esse voluerunt. nos autem iniuste ageremus, si, quos pari cultu venerationeque dignos cognovimus, eos pateremur silentio praeteriri. Neque hoc de te una, mea Tullia, dictum volumus, cuius exstabant virtutis, prudentiae, doctrinae, continentiae, ad omnem aeternitatem impressa vestigia, sed de iis omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus ademtam velim dicere, cum illucescat menti meae quotidie magis praeclarissima nominis tui tuarumque virtutum gloria. vigebis autem memoria, quamdiu monumenta exstabant illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsae laudis testimonia : quae sempiterna fore, cum praestantissima sint, plane confidere debemus. Tibi igitur nunquam me debitum persolvisse officium putabo, nisi de me optime meritam, quem eximie coluisti, ac de patria, quam semper ornasti, supremo honore decoravero. Id autem facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra vero si qua erit ex ea re consolatio, quae magna certe erit ; aut, si qua laus ex paterna pietate, mihi certe iucundissima acciderit. nihil enim aliud vel audire, vel me-

moria repetere libentius possum, quam me in eam, quam summe dilexerim, summeque diligendam merito suo censuerim, quam maxime pium gratumque esse: cum praesertim in alienos, quia de se optime erant meriti, tam prolixos liberalesque sese & maiores nostri, & exteri praebuerint. Quod si ullum unquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecraverunt Aegyptii, quod nullum profecto fuit: si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in coelum tollenda fama fuit: huic idem honos certe dicandus est. quod quidem faciam, teque omnium optimam doctissimamque, approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum coetu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo. Tu ergo in eo ipso fano, quod ad nominis tui memoriam ac cultum, votum dedicatumque est, & laudari te & coli senties. maxime autem laetaberis in eo, quod & eum tibi, quem maxime debui, honorem persolverim, & me simul iniquissimo fortunae imperio penitus exsolverim. nosti enim, quam semper alacri fortique animo cunctis casibus resisterim: ut ne me quidem, pulsum patria, omnique plane dignitate spoliatum, tam acri impetu frangere ac deicere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione decertaverim, quaeque mea fuerit in iis refutandis frangendisque virtus, & constantia, norunt omnes, qui varios civitatis nostrae casus curiosè notaverunt. Cum vero, Tullia, te mihi extremo loco fortuna admisset, tum equidem intellexi, quantum illa in rebus posset humanis, quantaque adversus me ipsum vi ac potestate niteretur. itaque nihil habui, quod dicerem, nisi, cedo, & manum tollo, cum tam gravi accepto

vulnere, plane dolore percussus atque afflictus essem. Nunc autem & praeceptis sapientiae adversus omnem fortunae vim confirmatus, & te consecrata, in coelumque recepta, tanta affectus voluptate ac laetitia, quantam animo capere maximam possum: exsultare plane videor, victorque de fortuna ac de omni prorsus dolore triumpho. Tu ergo, quando me insigni & excellenti tuarum laude memoriaque virtutum, tam praeclare iuivisti, nunc ab hominibus seiuncta, non me deserens, sed aliquando respectans, perduc eo, ubi tua tandem colloctione conspectuque fruam: ut & parenti tui amantissimo, quam potissimum optare debes, gratiam referas, & ego multo mihi gratiorem multoque iucundiorem congressum nostrum futurum intelligam, quam insuavis & acerbus digressus fuit.

